

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Επιστήμες Αγωγής: Ζητήματα Ιστορίας, Ιστορικής Εκπαίδευσης και
Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Διπλωματική εργασία με τίτλο:

**Ο τοπικός τύπος στην Καστοριά την περίοδο 1943-1949:
σκιαγραφώντας τον Εμφύλιο Πόλεμο.**

Φοιτήτρια: **Πάπου Ελευθερία**

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: **Ηλιάδου-Τάχου Σοφία**

Φλώρινα 2024

Στην γιαγιά Ελευθερία,

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη-Abstract.....5-6

Πρόλογος.....7

Κεφάλαιο 1^ο

1.1 Σκοπός και Ερευνητικά ερωτήματα.....8-9

1.2 Περιγραφή πηγών.....9

1.3 Μεθοδολογία της έρευνας.....9-12

1.4 Εισαγωγή.....13-20

Κεφάλαιο 2^ο

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

2.1 Το διεθνές πλαίσιο.....21-22

2.1.1 Μεγάλη Βρετανία.....23-24

2.1.2 Σοβιετική Ένωση και Βαλκανικά κράτη.....24-27

2.1.3 Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.....28-30

2.2 Τα Δεκεμβριανά.....30-34

2.3 Η Συμφωνία της Βάρκιζας.....34-35

2.4 Η «Λευκή Τρομοκρατία».....36-39

2.5 Ο Οργανισμός Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως των
Ηνωμένων Εθνών (UNRRA).....39-41

2.6 Οι εκλογές του 1946.....41-47

2.7 Η επομένη των εκλογών του 1946 και η αναδιοργάνωση του
κράτους της Δεξιάς.....47-50

2.8 Το Δημοψήφισμα του 1946.....50-51

2.9 Ο Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας.....51-56

2.10 Ο Εθνικός Στρατός.....56-59

2.11 Η αμερικανική επέμβαση και το Δόγμα Τρούμαν.....60-66

2.12 Η ήττα των κομμουνιστών.....66-74

2.13 Η Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (Π.Ε.Ε.Α)....74-75

2.14 Η «Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση».....75-76

2.15	Το Παιδομάζωμα.....	77-80
2.16	Η εξέλιξη του τύπου στην Ελλάδα.....	80-84

Κεφάλαιο 3^ο

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

3.1	Εφημερίδα «Ορεστιάς».....	85-87
3.2	1 ^η Θεματική κατηγορία: «Τρέχουσες εξελίξεις».....	87
3.3	Δείγμα 1 ^ο έως 11 ^ο	88-112
3.4	2 ^η Θεματική κατηγορία: «Ιστορία, Κοινωνία, Πολιτισμός».....	112
3.5	Δείγμα 1 ^ο έως 2 ^ο	113-114
3.6	3 ^η Θεματική κατηγορία: «Γεγονότα παρελθόντος».....	114
3.7	Δείγμα 1 ^ο έως 2 ^ο	114-116
3.8	4 ^η Θεματική κατηγορία: «Συμμορίτες»-Κομμουνιστές».....	117
3.9	Δείγμα 1 ^ο έως 2 ^ο	117-119
3.10	5 ^η Θεματική κατηγορία: «Εθνικός Στρατός».....	119
3.11	Δείγμα 1 ^ο έως 2 ^ο	119-120

Κεφάλαιο 4^ο

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

4.1	Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς».....	121-124
4.2	1 ^η Θεματική κατηγορία: «Ειδήσεις-Ανακοινώσεις».....	125
4.3	Δείγμα 1 ^ο έως 6 ^ο	125-131
4.4	2 ^η Θεματική κατηγορία: «Κοινωνικά ζητήματα-Διαφημίσεις».....	131-132
4.5	Δείγμα 1 ^ο έως 2 ^ο	132-133
4.6	3 ^η Θεματική κατηγορία: «Ζητήματα Εμφυλίου Πολέμου».....	134
4.7	Δείγμα 1 ^ο έως 8 ^ο	135-147

Κεφάλαιο 5^ο

5.1	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	148-160
5.2	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	161-166

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εν λόγω εργασία αποτελεί μια διατριβή της τοπικής ιστορίας της Καστοριάς την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου 1943-1949, όπως αυτή παρουσιάζεται μέσα από τα δημοσιεύματα του τοπικού τύπου. Αφού εντοπίστηκε και επιλέχθηκε το προς μελέτη πρωτογενές και δευτερογενές υλικό, πραγματοποιήθηκε σχολαστική διερεύνηση και εξέταση των δεδομένων, καταγραφή των πληροφοριών σύμφωνα με όρους στατιστικής και κατηγοριοποίησή τους με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων. Συνολικά μελετήθηκαν δύο εφημερίδες, οι οποίες είναι σύγχρονες και εκδίδονται στην Καστοριά την περίοδο αυτή, η «Φωνή της Καστοριάς» και η «Ορεστιάς». Ειδικότερα, η δομή της εργασίας έχει ως εξής: αρχικά αναφέρονται οι επιμέρους στόχοι, τα ερευνητικά ερωτήματα, το είδος των πηγών και η μεθοδολογία της έρευνας που εφαρμόστηκε. Ακολουθεί ο διαχωρισμός της εργασίας στο θεωρητικό και το ερευνητικό μέρος. Το θεωρητικό μέρος περιλαμβάνει εισαγωγικές λεπτομέρειες σχετικά με τα γεγονότα που συνετέλεσαν στην μετάβαση από την περίοδο της Κατοχής σε αυτή του Εμφυλίου Πολέμου. Στη συνέχεια αναλύονται λεπτομερώς τα ιστορικά, πολιτικά και κοινωνικά συμβάντα που αποτέλεσαν σημείο αιχμής της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου. Το ερευνητικό μέρος περιλαμβάνει την οργάνωση και κατηγοριοποίηση των στατιστικών δεδομένων των δημοσιευμάτων-άρθρων ανάλογα με τη θεματολογία τους, την ανάλυσή τους από ιστορικής και θεματικής πλευράς, την εξαγωγή συμπερασμάτων και την συγκριτική παρουσίαση αυτών. Η ερευνητική μέθοδος που εφαρμόστηκε είναι η ιστορική-ερευνητική συνδυαστικά με την ποιοτική και ποσοτική ανάλυση των δεδομένων. Τα δημοσιεύματα των δύο εφημερίδων βασίζονται στην παράθεση κοινών εννοιών, αντιλήψεων και ιδεών. Κυρίαρχος θεματικός άξονας είναι η ιδέα της εθνοφροσύνης, του αντικομμουνισμού και της υποστήριξης του κράτους και του βασιλιά. Στόχος των εφημερίδων είναι να προπαγανδίσουν και να υποβιβάσουν το ρόλο του ΕΑΜ, του ΚΚΕ, των σλαβόφωνων πληθυσμών και των κομμουνιστών εν γένει. Βασικό χαρακτηριστικό και των δύο είναι η έλλειψη αντικειμενικότητας. Τέλος, παρατίθενται τα συμπεράσματα της έρευνας, μέσα από τον σχολιασμό και την κριτική προσέγγισή τους.

Λέξεις κλειδιά: κομμουνισμός, εθνικισμός, ΚΚΕ, μοναρχισμός, αντικομμουνισμός, Εθνικός Στρατός, Εμφύλιος Πόλεμος, Άγγλοι, ΗΠΑ.

ABSTRACT

This work is a dissertation on the local history of Kastoria during the Civil War 1943-1949, as presented through the publications of the local press. After the identification and the selection of the primary and secondary material, a meticulous investigation and examination of the data was carried out, the information was recorded according to statistical data and categorized in order to draw conclusions. Overall, two newspapers were studied, which are contemporary and were published in Kastoria during this period, «Phoni tis Kastorias» and «Orestias». Specifically, the structure of the work is the following: initially are mentioned the individual objectives, the research questions, the type of the sources and the methodology of the research that was applied. Then the work was divided into the theoretical and the research part. The theoretical part includes introductory details regarding the events that contributed to the transition from the period of German Occupation to that of the Civil War. Subsequently, the historical, political and social events that constituted a turning point of this specific historical period are analyzed in detail. The research part includes the organization and the categorization of the statistical data of the publications-articles according to their subject matter, their analysis from a historical and thematic perspective, the drawing of conclusions and their comparative presentation. The research method applied is the historical-research method combined with the qualitative and quantitative analysis of the data. The publications of the two newspapers are based on the presentation of common concepts, perceptions and ideas. The dominant thematic axis is the idea of nationalism, anti-communism and support for the state and the king. The aim of the newspapers is to propagate and degrade the role of EAM, KKE, the Slavic-speaking populations and the communists in general. A key characteristic of both is the lack of objectivity. Finally, the conclusions of the research are presented, through their commentary and critical approach.

Key words: communism, nationalism, KKE, monarchism, anti-communism, National Army, Civil War, British, USA.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία διεκπεραιώθηκε στα πλαίσια του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών: «Επιστήμες της Αγωγής: Ζητήματα Ιστορίας, Ιστορικής Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικής Πολιτικής», του τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας.

Στην ολοκλήρωση της εργασίας μου καθοριστικής σημασίας υπήρξε η καθοδήγηση της καθηγήτριάς μου κ. Ηλιάδου-Τάχου Σοφίας, η οποία συνέβαλε στην επίτευξη του στόχου μου, μέσω της παροχής επιστημονικών πληροφοριών και της τακτικής ενημέρωσης εκ μέρους της σχετικά με τον τρόπο συγγραφής και ανάλυσης των δεδομένων της εργασίας.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά το προσωπικό της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς και της Κοβεντάρειου Βιβλιοθήκης Κοζάνης για την παροχή πρόσβασης και άμεσης επαφής με τη βιβλιογραφία και το αρχειακό υλικό που φυλάσσεται εκεί.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον άντρα μου και την οικογένεια μου για την αδιάκοπη στήριξή τους στη διεξαγωγή της έρευνάς μου και την συγγραφή της εργασίας μου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος οφείλεται στο γεγονός ότι κατά την περίοδο της Κατοχής οι αντιστασιακές οργανώσεις είχαν αποκτήσει ιδιαίτερη απήχηση στον πληθυσμό, ενώ λίγο μετά την απελευθέρωση από τις Δυνάμεις Κατοχής και τα Δεκεμβριανά, οι ρόλοι αντιστράφηκαν, πιθανόν και εξαιτίας της ανάμειξης των συμφερόντων ξένων δυνάμεων, με αποτέλεσμα την εκδίωξη μεγάλου μέρους των κομμουνιστών και την περιθωριοποίησή τους. Ο κομμουνισμός πλέον κατακρίνεται και στοχοποιείται, σε παράλληλο επίπεδο όμως πραγματοποιείται προσπάθεια αναδιοργάνωσης του κράτους, η οποία στηρίζεται στην εφαρμογή διώξεων και εκκαθαρίσεων του κομμουνιστικού στοιχείου και στην ενίσχυση της εθνικής συνείδησης με αποτέλεσμα την έναρξη του Εμφυλίου Πολέμου. Η ανωτέρω στροφή αποτέλεσε σημείο αναφοράς το οποίο προσπάθησα να προσεγγίσω και να μελετήσω ξεκινώντας από τοπικό επίπεδο μέσω των τοπικών εφημερίδων, ώστε να κατανοήσω όσο το δυνατόν καλύτερα τη φύση των αιτιών και των εκβάσεων του πολέμου.

Η παρούσα εργασία περιγράφει όσο το δυνατόν αναλυτικότερα τον τρόπο με τον οποίο σκιαγραφείται ο Εμφύλιος Πόλεμος μέσα από τις δύο τοπικές εφημερίδες «Ορεστιάς» και «Φωνή της Καστοριάς», που εκδίδονταν στην περιοχή της Καστοριάς την περίοδο αυτή. Τα άρθρα-δημοσιεύματα που μελετήθηκαν προέρχονται από αυτές τις εφημερίδες, καλύπτοντας μια περίοδο από το 1945 έως το 1949, παρά το γεγονός ότι το θεωρητικό μέρος της μελέτης ξεκινάει από το 1943, οπότε και τοποθετούνται χρονικά οι πρώτες φάσεις του Εμφυλίου Πολέμου, με άμεση συνέπεια στις μετέπειτα εξελίξεις.¹ Κατά συνέπεια, η εργασία βασισμένη στα παραπάνω στοιχεία, επιδίωξε να αναλύσει το πώς ερμηνεύονταν τα πολιτικά και ιστορικά γεγονότα της περιόδου από τον τοπικό τύπο και πώς αυτά παρουσιάζονταν στους αναγνώστες, σε μια περίοδο που η κομμουνιστική πλευρά και ο Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδος βρίσκονταν σε μειονεκτική θέση και οι υποστηρικτές τους καταδιώκονταν συνεχώς. Ακόμη, σκοπός της έρευνας είναι να αναλυθούν οι εθνικόφρονες και οι κομμουνιστικές δημόσιες εκφράσεις μέσα από τα δημοσιεύματα των δύο εφημερίδων. Επίσης,

¹ Μαραντζίδης Ν., Καλύβας Ν. Στάθης (2016), *Εμφύλια Πάθη*, Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 45-66.

επιχειρείται ανάλυση της διασποράς της θεματολογίας που πραγματεύονται τα δημοσιεύματα, και η συγκριτική μελέτη αυτών, ώστε να σχηματιστεί όσο το δυνατόν σαφέστερη εικόνα σχετικά με το πόσο απασχολούσαν τον τύπο οι τρέχουσες εξελίξεις, σε μια περίοδο που ο αντικομμουνισμός βρισκόταν στο απόγειο της δύναμής του.

Συνεπώς, τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας διαμορφώθηκαν ως εξής:

Πρωτίστως επιδιώκεται ανάλυση του κατά πόσο απασχολεί τον τύπο ο Εμφύλιος Πόλεμος, ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο ο τύπος σχολιάζει τα δρώμενα της περιόδου, ποιες είναι οι τάσεις του περιεχομένου που επικοινωνεί ο δημοσιογράφος. Επιδιώκεται ακόμη ο συσχετισμός γνωστών χαρακτηριστικών των πρωτογενών πηγών με τα μηνύματα που αυτά παράγουν. Επιπλέον, η ανάλυση τεχνικών πειθούς και ύφους και η ανάδειξη ορισμένων ιδιοτήτων του ακροατηρίου, συσχετίζοντάς τες με τα μηνύματα που παράγονται γι' αυτό. Και τέλος, ποια είναι η θεματολογία που πραγματεύεται ο τύπος της περιόδου, ποιες είναι οι επιμέρους κατηγορίες που μπορούν να χωριστούν ανάλογα με το θέμα, τι ποσοστό αγγίζει η διασπορά της θεματολογίας αυτής σε κάθε ενότητα και κατά πόσο σχολιάζονται ζητήματα της επικαιρότητας.

1.2 Περιγραφή πηγών

Το αρχειακό υλικό της έρευνας είναι τα δημοσιεύματα που προέρχονται από τις τοπικές εφημερίδες «Ορεστιάς», η οποία βρίσκεται σε ψηφιοποιημένη μορφή στη Κοβεντάρειο Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης και από τη «Φωνή της Καστοριάς», η οποία βρίσκεται σε έντυπη μορφή στα αρχεία της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς. Χρονολογικά η έρευνα στις αρχειακές πηγές περιορίστηκε από το 1945 έως το 1949. Συνολικά μελετήθηκαν 194 φύλλα τα οποία περιλαμβάνουν 2.950 δημοσιεύματα μεγάλο μέρος των οποίων αφορά τον Εμφύλιο Πόλεμο και στα οποία δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα. Παράλληλα, μελετήθηκαν και δευτερογενείς πηγές, οι οποίες περιλαμβάνουν βιβλία, άρθρα σε εφημερίδες, περιοδικά και συλλογικούς τόμους, διαδικτυακά άρθρα και πηγές και τέλος πληροφορίες αντλήθηκαν και από διδακτορικές διατριβές.

1.3 Μεθοδολογία της έρευνας

Η μέθοδος που εφαρμόστηκε στη συγκεκριμένη έρευνα είναι η ιστορική ερμηνευτική και ταυτόχρονα πραγματοποιήθηκε μια προσπάθεια χρήσης της μεθόδου ανάλυσης περιεχομένου, στην οποία εφαρμόστηκε συνδυαστικά η ποσοτική και η ποιοτική ανάλυση και η οποία εστίασε στην παρουσίαση και επεξεργασία της θεματολογίας των δημοσιευμάτων μέσω της διαμόρφωσης θεματικών αξόνων και ενοτήτων. Για την ολοκλήρωση της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν τόσο πρωτογενείς πηγές, τα δημοσιεύματα δηλαδή που αντλήθηκαν από τον τοπικό τύπο, όπως επισημάνθηκε και παραπάνω, αλλά και δευτερογενείς πηγές μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης και κριτικής αξιολόγησης των πληροφοριών.

Η ερευνητική διαδικασία ακολούθησε την εξής πορεία:

Αρχικά πραγματοποιήθηκε η επιλογή του θέματος το οποίο θα αποτελούσε αντικείμενο μελέτης και διατυπώθηκαν οι επιμέρους στόχοι και τα ερευνητικά ερωτήματα. Ακολούθησε η βιβλιογραφική έρευνα μέσω της χρήσης δευτερογενών πηγών, με σκοπό την περαιτέρω κατανόηση των εξελίξεων της εξεταζόμενης περιόδου, ώστε να είναι δυνατή η ερμηνεία των πηγών. Αφού συγκεντρώθηκε το πρωτογενές υλικό, πραγματοποιήθηκε επεξεργασία και σύνθεση των δεδομένων σύμφωνα με τα διαθέσιμα ιστορικά τεκμήρια. Μετά την αποδελτίωση ολοκληρώθηκε η ποσοτική ανάλυση βασιζόμενη στα στατιστικά δεδομένα που συλλέχθηκαν κατά τον διαχωρισμό των άρθρων-δημοσιευμάτων ανάλογα με την θεματολογία τους και την κατηγοριοποίηση με βάση τους θεματικούς άξονες. Στη συνέχεια, δημιουργήθηκαν κατηγορίες ξεχωριστά για κάθε εφημερίδα και η διαδικασία ολοκληρώθηκε με την ποιοτική και θεματική ανάλυση ορισμένων χαρακτηριστικών άρθρων-δημοσιευμάτων. Συγκεκριμένα, τα άρθρα-δημοσιεύματα που μελετήθηκαν, αξιολογήθηκαν και αναλύθηκαν σύμφωνα με τον τίτλο, το ιδεολογικό περιεχόμενο, το θέμα, την αντικειμενικότητα ή υποκειμενικότητα που τα χαρακτήριζε, μέσα από την οποία πολλές φορές προβάλλονταν η θέση του συγγραφέα κτλ.

Η ιστορική ερμηνευτική μέθοδος προτιμήθηκε διότι περιλαμβάνει την συλλογή και την ανάλυση δεδομένων του παρελθόντος. Στοχεύει στην αντικειμενικότητα και στην εξάλειψη των διαστρεβλώσεων, προσπαθώντας παράλληλα να προσεγγίσει όλες τις εκφάνσεις του συγκεκριμένου μελετώμενου περιστατικού, έχοντας ως γνώμονα την

αλήθεια. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για τον συστηματικό και αντικειμενικό εντοπισμό, την εκτίμηση και τη σύνθεση μαρτυριών του παρελθόντος, ώστε να θεμελιωθούν γεγονότα και να συναχθούν συμπεράσματα σχετικά με τα συμβάντα του παρελθόντος. Θα μπορούσε επίσης να χαρακτηριστεί ως μια ενέργεια αναδόμησης του παρελθόντος με βασική προϋπόθεση τη κριτική προσέγγιση μιας προγενέστερης περιόδου. Ακόμη, η μέθοδος αυτή χαρακτηρίζεται από μια ολιστική οπτική, η οποία προσπαθεί να προσεγγίσει τα γεγονότα από κάθε πλευρά, κοινωνική, πολιτική, πολιτιστική, οικονομική και πνευματική. Στρέφεται κατά βάση σε μια γενική προσέγγιση των συνθηκών παρά στις επιμέρους λεπτομέρειες. Το πρακτικό της μέρος περιλαμβάνει την οριοθέτηση της περιοχής μελέτης και τη διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων, τη συλλογή, την οργάνωση, την επαλήθευση, την ανάλυση και επιλογή δεδομένων και τη συγγραφή μιας αναφοράς. Στα θετικά της συγκεκριμένης μεθόδου θα πρέπει να συμπεριληφθούν η δυνατότητα να αναζητηθούν στο παρελθόν λύσεις σε σύγχρονα προβλήματα, το γεγονός ότι επισημαίνει τη σημασία και τα αποτελέσματα των ενεργειών του παρελθόντος στο παρόν και στο μέλλον και το ότι επιτρέπει την επανεκτίμηση των δεδομένων σε σχέση με υποθέσεις και γενικεύσεις που έχουν ήδη διατυπωθεί. Ιδιαίτερης σημασίας είναι η μοναδική της ικανότητα να αξιοποιεί το παρελθόν προκειμένου να προβλέψει το μέλλον και να χρησιμοποιεί το παρόν προκειμένου να εξηγήσει το παρελθόν.²

Η ερευνητική μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου επιλέχθηκε διότι εξυπηρετεί στην επίλυση ενός μεγάλου φάσματος προβλημάτων, τα οποία οδήγησαν στην εξαγωγή συμπερασμάτων. Συνέβαλε ακόμη στην αποσαφήνιση και αποκωδικοποίηση του περιεχομένου, μέσω της διασάφησης της πηγής επικοινωνίας, της αντίληψης του συγγραφέα και του κοινού στο οποίο απευθύνεται, καθώς επρόκειτο για μια δύσκολη περίπτωση. Σκοπός της συγκεκριμένης μεθόδου είναι να λάβει ένα λεκτικό, μη ποσοτικό ντοκουμέντο και να το μετασχηματίσει σε ποσοτικά δεδομένα. Σε μια άλλη εκδοχή της μεθόδου αυτής οι μελετητές επιδιώκουν να εντοπίσουν κατάλληλες κατηγορίες και μονάδες ανάλυσης που να αντικατοπτρίζουν τη φύση του αναλυόμενου ντοκουμέντου και τον σκοπό της έρευνας. Βασική παράμετρος είναι οι κατηγορίες να διαμορφώνονται αφού αρχικά έχει επιλεγεί το θέμα και να οφείλουν να θίγουν βασικές παραμέτρους του περιεχομένου του. Εν προκειμένη περίπτωση, οι κατηγορίες που προκύπτουν μέσα από την μελέτη εφημερίδων είναι

² Cohen M., Manion L., Morrison K. (2008), *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*, Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 70-72.

δυνατόν να περιλαμβάνουν εσωτερικά νέα, εξωτερικές υποθέσεις, πολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις, επιχειρηματικά και οικονομικά νέα, αθλητισμό, κριτική τέχνης, τηλεόραση και ραδιόφωνο, παιδικά θέματα και γελοιογραφίες. Ενώ, οι μονάδες ανάλυσης μπορεί να περιλαμβάνουν μία και μόνη λέξη, ένα θέμα, ένα χαρακτήρα κ.α. Η ανάλυση περιεχομένου μπορεί να αποτελέσει τη βάση συγκριτικών διαπολιτισμικών μελετών.³

Όσον αφορά τη συγκεκριμένη εργασία, τα δημοσιεύματα-δείγματα που μελετήθηκαν δεν διέθεταν κάποια ομοιογένεια, τόσο ως προς το είδος τους, αλλά και ως προς την θεματολογία τους, γεγονός που καθιστούσε ακόμα δυσκολότερη τη διαδικασία εξαγωγής συμπερασμάτων. Ο διαχωρισμός των κατηγοριών, αλλά και η ένταξη των άρθρων σε κάποια από αυτές τις κατηγορίες, απαιτούσε κριτική προσέγγιση και άριστη γνώση των πολιτικών και στρατιωτικών γεγονότων της περιόδου.

³ Cohen M., Manion L., Morrison K. (2008), ο.π., σ. 85-87.

1.4 Εισαγωγή

Για να κατορθώσει κανείς να κατανοήσει τα γεγονότα του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου, είναι απαραίτητο να γνωρίζει τις εξελίξεις της περιόδου 1941-1944, αλλά και αυτές που εκτυλίχθηκαν λίγο νωρίτερα πριν την έναρξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Στα ελληνικά δρώμενα την παγκόσμια οικονομική κρίση ακολούθησε η κατάλυση της δημοκρατίας. Η αδιέξοδη κοινοβουλευτική κατάσταση μετά τις εκλογές του 1936, έδωσε την ευκαιρία στον πολιτικό και πρώην στρατηγό Ιωάννη Μεταξά να επιβάλει δικτατορία στις 4 Αυγούστου 1936, έχοντας την έγκριση του βασιλιά Γεώργιου Β΄, ο οποίος είχε την υποστήριξη της Μεγάλης Βρετανίας. Επρόκειτο για ένα καθεστώς το οποίο αποτελούνταν σε μεγάλο βαθμό από φασιστικά στοιχεία και αρκετά στοιχεία λαϊκισμού. Ακόμη ο Γεώργιος ο Β΄ ήταν φιλικά προσκείμενος προς την Μεγάλη Βρετανία, ενώ ο Μεταξάς οραματιζόταν τη διεθνή φασιστική αλληλεγγύη και έτσι στρέφονταν προς το Βερολίνο και την Ρώμη. Η επίθεση της Ιταλίας στις 28 Οκτωβρίου 1940 στην Ελλάδα ξάφνιασε τον Μεταξά, ο οποίος χαρακτήρισε τον Χίτλερ και τον Μουσολίνι προδότες της φασιστικής ιδεολογίας.⁴

Ως πηγή του Εμφυλίου Πολέμου θα μπορούσε ακόμη να χαρακτηριστεί η διεξαγωγή του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και συγκεκριμένα η κατοχή της χώρας από τις δυνάμεις του Άξονα. Κινητήριο δύναμη του Άξονα ήταν η Γερμανία, στους συμμάχους της οποίας εντασσόταν η Ιταλία και η Βουλγαρία. Η κυριαρχία των Γερμανών και των συμμάχων τους στην Ελλάδα τοποθετείται από την άνοιξη του 1941 μέχρι το φθινόπωρο του 1944. Σε αυτό το διάστημα προκλήθηκαν διαμάχες τόσο ανάμεσα στους συνεργάτες των Γερμανών και τους αντιστασιακούς, αλλά και ανάμεσα στους ίδιους τους αντιστασιακούς. Βασικές αιτίες της διαμάχης υπήρξαν η ιδεολογία και τα ατομικά συμφέροντα. Στην πρώτη περίπτωση, οι συνεργάτες των Γερμανών αντιμετώπιζαν τους αντιστασιακούς σαν παράνομους και οι αντιστασιακοί τους συνεργάτες των κατοχικών δυνάμεων σαν προδότες. Οι συνεργάτες των Γερμανών ήταν Δεξιοί και πολίτες οι οποίοι διακρίνονταν από τους συμπατριώτες τους λόγω οικονομικών, κοινωνικών ή εθνολογικών χαρακτηριστικών, ενώ οι αντιστασιακοί ήταν Αριστεροί. Οι διαχωρισμοί αυτοί οδηγούσαν σε έχθρες, διακρίσεις και συγκρούσεις ανάμεσα στον πληθυσμό. Η

⁴ Richter Heinz A. (2009), *Η Εθνική Αντίσταση και οι συνέπειές της*, μτφρ. Ελίζα Παναγιωτάτου, Φανή Γαϊδατζή, Άννα Μαρκουλιδάκη, Αθήνα: Μεσόγειος, σ. 21,25.

πλειοψηφία του πληθυσμού ωστόσο, υπέφερε από την Κατοχή, καθώς η φτώχεια και η οικονομική ένδεια ξεπερνούσε τα όρια αντοχής των κατοίκων.⁵

Η δεύτερη περίπτωση είναι αρκετά πιο περίπλοκη. Η έναρξή της τοποθετείται λίγο αργότερα και βασίζεται στην ανησυχία που κυριαρχούσε για το τι θα συνέβαινε στα πολιτικά δρώμενα μετά την αποχώρηση του εχθρού, ενισχύοντας τον ανταγωνισμό ανάμεσα στις αντιστασιακές δυνάμεις. Η κρίση της νομιμότητας είχε ξεκινήσει αρκετά νωρίτερα, όταν κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είχε προκύψει ο Εθνικός Διχασμός ανάμεσα στους Βενιζελικούς και τους Αντιβενιζελικούς.⁶

Σύμφωνα με τις παραπάνω θέσεις, οι οποίες αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας πολλών μελετητών ο όρος Εμφύλιος Πόλεμος καλύπτει χρονικά μεγαλύτερο εύρος από αυτό της περιόδου 1946-1949. Οι διενέξεις του 1943 ανάμεσα στους αντιστασιακούς και τους δωσίλογους, αλλά και αυτές ανάμεσα στους ίδιους τους αντιστασιακούς, αποτελούν ένα από τα χαρακτηριστικότερα επιχειρήματα υποστήριξης αυτής της οπτικής. Οι συγκρούσεις αυτές είχαν άμεσο αντίκτυπο στην μετέπειτα εξέλιξη των γεγονότων, συνεπώς δεν θα ήταν ορθό να απομονωθούν και να μην αντιμετωπιστούν συλλογικά ως εμφύλιος. Ακόμη, αποτελούν τη βάση τόσο της εξέλιξης αλλά και της ερμηνείας των γεγονότων που ακολούθησαν.⁷

Στα 1936 ο Ιωάννης Μεταξάς ανέλαβε την ηγεσία των αντιβενιζελικών και εγκαθίδρυσε δικτατορία καταδιώκοντας τους κομμουνιστές. Ωστόσο, το καθεστώς αυτό αποδείχθηκε ιδιαίτερα αποτελεσματικό όσον αφορά την διακυβέρνηση της χώρας και τον έλεγχο του κρατικού μηχανισμού. Ανεξάρτητα από το δεξιό χαρακτήρα της δικτατορίας του Μεταξά, πρόβαλε σφοδρή αντίσταση απέναντι στις Δυνάμεις του Άξονα, αλλά δεν κατόρθωσε να κυριαρχήσει και υποτάχθηκε στους Γερμανούς. Το δικτατορικό καθεστώς διαδέχθηκε ένα καθεστώς συνεργασίας με τον κατακτητή, προσπαθώντας ταυτόχρονα να διατηρήσει την υποστήριξη των δυνάμεων ασφαλείας χωρίς όμως να το επιτύχει σε μεγάλο βαθμό. Προέκυψε έτσι ένα κενό εξουσίας που σύμφωνα με άλλα παραδείγματα στον ευρωπαϊκό χώρο, βρήκε την ευκαιρία το Κομμουνιστικό Κόμμα να καταλάβει την εξουσία. Έτσι και στα ελληνικά δρώμενα, δημιουργήθηκε

⁵ Close David (1996), «Εισαγωγή» στο: *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950, μελέτες για την πόλωση*, Επιμέλεια: Close David, Αθήνα: Φιλίστωρ, σ. 15-16.

⁶ Close David (1996), ο.π., σ. 16.

⁷ Μαραντζίδης Ν., Καλύβας Ν. Στάθης (2016), ο.π., σ. 45-66.

το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο, το οποίο πρωτοστάτησε στην αντίσταση κατά του κατακτητή και είχε μεγάλη αποδοχή από το κοινό. Ακόμη, αυτό που βασάνιζε τα περισσότερα πολιτικά κόμματα ήταν η ανάγκη για επιβίωση μετά την απελευθέρωση. Οι κομμουνιστές και οι βενιζελικοί στόχευαν στο να εμποδίσουν την παλινόρθωση της μοναρχίας και προωθούσαν μέσα από το ΕΑΜ την αξίωσή τους για κατάκτηση της εξουσίας. Από την άλλη πλευρά το κατοχικό καθεστώς και η εξόριστη κυβέρνηση της Αιγύπτου που συνεργάζονταν με τους Βρετανούς, θεωρούσαν το ΕΑΜ απειλή. Όλα τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα να αμβλύνονται οι διαμάχες τόσο μεταξύ των αντιστασιακών και των συνεργατών των κατοχικών, όσο και μεταξύ των αντιστασιακών σε όλη τη διάρκεια του 1943, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω. Το ΕΑΜ μέχρι τον Οκτώβριο του 1943 είχε κατορθώσει να εξοντώσει πλήθος μικρότερων αντιστασιακών δυνάμεων.⁸

Το 1940-41 τοποθετούνται οι μάχες ενάντια των Ιταλών στην Αλβανία, το γνωστό ως Έπος του Σαράντα, κατά το οποίο οι Έλληνες έδειξαν φοβερή αυτοθυσία και κατατρόπωσαν τον εχθρό. Ο Μεταξάς είχε αντιληφθεί ότι ο Χίτλερ δεν θα μπορούσε να δεχτεί την ήττα του συμμάχου του και ήταν προετοιμασμένος για μια γερμανική επίθεση. Το διάστημα αυτό η Βρετανία πρόσφερε την βοήθειά της στην Ελλάδα, αλλά ο Μεταξάς την αρνήθηκε, καθώς γνώριζε ότι σε διαφορετική περίπτωση η επίθεση των Γερμανών θα γινόταν άμεσα. Λίγο αργότερα ωστόσο, αποδέχθηκαν την βοήθεια των Βρετανών, έπειτα από πίεση του βασιλιά. Τελικά η Ελλάδα κατακτήθηκε από τους Γερμανούς τον Απρίλιο του 1941. Οι Γερμανοί κράτησαν μόνο την Θεσσαλονίκη, ένα τμήμα της Αθήνας, τις περιοχές που συνόρευαν με την Τουρκία και την Κρήτη. Το μεγαλύτερο μέρος της Ελλάδας παραδόθηκε στους Ιταλούς. Η Δυτική Θράκη και η Ανατολική Μακεδονία παραδόθηκαν στους Βούλγαρους, οι οποίοι ξεκίνησαν αμέσως την προετοιμασία της περιοχής για προσάρτηση.⁹

Η 20η Απριλίου 1941 θεωρείται η επίσημη αφετηρία της κατοχικής περιόδου. Ο Τσολάκογλου σε συνεννόηση με διοικητές των στρατιωτικών μονάδων και τον Μητροπολίτη Ιωαννίνων Σπυρίδωνα, υπέγραψε πρωτόκολλο ανακωχής με τον διοικητή της 1^{ης} Μηχανοκίνητης Μεραρχίας Ες-Ες, Γιόζεφ Ντίτριχ, στην περιοχή Βοτονόσι του Μετσόβου. Την επόμενη ημέρα ο Τσολάκογλου υπέγραψε ως Διοικητής της Ελληνικής Στρατιάς Ηπείρου και Μακεδονίας την άνευ όρων παράδοση του Ελληνικού Στρατού στους Γερμανούς. Ακόμη, ο Τσολάκογλου

⁸ Close David (1996), ο.π., σ. 17-19.

⁹ Richter Heinz A. (2009), ο.π., σ. 28-33.

υποχρεώθηκε να υπογράψει και τρίτο πρωτόκολλο με τον Γερμανό στρατηγό Άλφρεντ Γιολντ και τον Ιταλό στρατηγό Αλμπέρτο Φερέρο. Ακολούθησε η ορκωμοσία της Α΄ κατοχικής κυβέρνησης με πρωθυπουργό τον Τσολάκογλου στις 29 Απριλίου 1941. Στις 2 Δεκεμβρίου 1942 την διαδέχτηκε η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Λογοθετόπουλου και στις 7 Απριλίου 1943 έως τις 12 Οκτωβρίου 1944 ορκίστηκε η κυβέρνηση Ράλλη από τον Αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό, κατά την οποία συγκροτήθηκαν ευζωνικά τάγματα και τάγματα ασφαλείας.¹⁰

Η Κατοχή στόχευε στη δημιουργία μιας Νέας Τάξης η οποία επέβαλε την κατάργηση όλων των πολιτικών ελευθεριών και απομύζησης των πλουτοπαραγωγικών πηγών της χώρας. Επίσης, εφαρμόζονταν ο γερμανικός ποινικός νόμος κατά των οποίου ίσχυε η θανατική καταδίκη όσων στρέφονταν ενάντια των Γερμανών, οργάνωναν διαδηλώσεις ή βοηθούσαν αιχμαλώτους. Η διοίκηση των Γερμανών χωρίζεται σε δύο τύπους. Κατά τον πρώτο η διοίκηση εκτελούνταν από γερμανικές αρχές, ενώ κατά τον δεύτερο η τοπική διοίκηση ασκούνταν από αρχές προερχόμενες από τον τοπικό πληθυσμό που τελούσαν υπό γερμανικό έλεγχο. Η Δυτική Μακεδονία ανήκε στη δικαιοδοσία του Διοικητή Θεσσαλονίκης-Αιγαίου όπου υπήρχαν τοπικές μονάδες στρατιωτικής διοίκησης με στρατιωτικούς διοικητές, οι οποίες υπάγονταν στην κεντρική μονάδα στρατιωτικής διοίκησης στη Θεσσαλονίκη.¹¹

Μέχρι το 1944 υπήρξαν κυβερνήσεις οι οποίες συνεργάστηκαν με τον κατακτητή. Έτσι, δημιουργήθηκε ένα ισχυρό κίνημα αντίστασης, η δράση του οποίου υπήρξε σημαντική για την εξέλιξη των γεγονότων. Στο Κάιρο επίσης βρισκόταν εξόριστη κυβέρνηση υπό τον βασιλιά Γεώργιο Β΄, ο οποίος έβρισκε στο πρόσωπο του Τσώρτσιλ έναν πολύ καλό σύμμαχο.¹²

Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί η πείνα που μάστιζε τον λαό το έτος 1941/42, η οποία οφειλόταν σε διάφορους παράγοντες, όπως η περιορισμένη σοδειά του καλοκαιριού του 1941, η κατάληψη των εύφορων εδαφών της Μακεδονίας και της Θράκης, αλλά και το γεγονός ότι με την κατάληψη της Ελλάδας από τις δυνάμεις του Άξονα, το Λονδίνο απέκοψε κάθε είδους τροφοδοσία. Ως αποτέλεσμα της έλλειψης τροφίμων, ένας μεγάλος αριθμός ατόμων οδηγήθηκε στο θάνατο.¹³

¹⁰ Ηλιάδου-Τάχου Σοφία (2017), *Τα χρώματα της βίας στη Δυτική Μακεδονία 1941-1944, Κατοχή-Αντίσταση-Εμφύλιες Συγκρούσεις*, Αθήνα: Επίκεντρο, σ. 21-22.

¹¹ Ηλιάδου-Τάχου Σοφία (2017), ο.π., σ. 22-25.

¹² Richter Heinz A. (2009), ο.π., σ. 33-34.

¹³ Richter Heinz A. (2009), ο.π., σ. 35-37.

Στην περίπτωση της Καστοριάς, η γερμανική κατάκτηση πραγματοποιήθηκε στις 15 Απριλίου 1941 και στις 27 Ιουνίου 1941 πέρασε στη δικαιοδοσία των Ιταλών μέχρι τις 9 Σεπτεμβρίου 1943, με περίπου 4.000 Ιταλούς στρατιώτες με διοικητή τον Άλντο Βενιέρι, ο οποίος ανέλαβε τη διοίκηση της πόλης. Σκοπός ήταν η Καστοριά να περάσει στον έλεγχο μιας μεγάλης Αλβανίας, δηλαδή ενός ιταλικού προτεκτοράτου. Την περίοδο αυτή δήμαρχος της πόλης ήταν ο Φιλόλαος Πηγεών, Μητροπολίτης ο Νικηφόρος και επιθεωρητής των δημοτικών σχολείων ο Περικλής Ηλιάδης. Οι Ιταλοί εγκατέστησαν στρατιωτική διοίκηση και σύνταγμα υπό τον Ντάντε Φερράρα. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής οι ελληνικές αρχές είχαν ελευθερία κινήσεων, όμως η παρουσία των Ιταλών υποβάθμισε την ελληνική διοίκηση και αυξήθηκε η ρουμάνικη και η βουλγαρική προπαγάνδα. Η δικαιοσύνη εκτελούνταν με μεροληψία και οι υποθέσεις εκδικάζονταν με παζαρέματα, τις περισσότερες φορές εις βάρος των χωρικών που δεν είχαν χρήματα ή δεν ήταν δικτυωμένοι.¹⁴

Επιπλέον, η ιταλική διοίκηση προκάλεσε γενικότερη κρίση και υπέθαλψε την μαύρη αγορά, δημιουργώντας αρκετά προβλήματα κατά την περίοδο 1941-1942. Η δικαιοδοσία των διοικητικών και αστυνομικών ελληνικών αρχών περιορίστηκε από την ιταλική διοίκηση. Οι Έλληνες δεν μπορούσαν να διαχειριστούν ζητήματα που αφορούσαν τον επισιτισμό ή την παραβίαση νόμων. Ακόμη, στα 1942 οι Ιταλοί ασχολήθηκαν και με τους «βουλγαρόφρονες», επιτρέποντας την ελληνική διοίκηση να στραφεί εναντίον τους, συλλαμβάνοντας όσους πηγαινοέρχονταν στο Μοναστήρι.¹⁵

Κατά την διάρκεια της Κατοχής δημιουργήθηκαν τρεις σχετικά μεγάλες αντιστασιακές οργανώσεις, καθώς και άλλες υποδεέστερες. Το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, ο ΕΔΕΣ και η ΕΚΚΑ. Στην αρχική φάση και οι τρεις ήταν δημοκρατικές και συγκεκριμένα ο ΕΔΕΣ ήταν φιλελεύθερος, η ΕΚΚΑ αριστερή-φιλελεύθερη και το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ σοσιαλιστικό-κομμουνιστικό. Η επιρροή της ελληνικής αντίστασης στην κοινωνία ήταν τεράστια. Ο παλιός συγκεντρωτισμός της Αθήνας έδωσε την θέση του στην αποκέντρωση των κέντρων λήψης πολιτικών αποφάσεων με την μορφή της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ακόμη, προωθήθηκε η ισότητα ανδρών και γυναικών, ενώ εισήχθη το κράτος δικαίου δίνοντας τέλος στο νομικό σύστημα που είχε επιβληθεί στη χώρα το 1830. Στην πορεία πραγματοποιήθηκαν και άλλοι είδους αλλαγές, όπως η εισαγωγή της

¹⁴ Ηλιάδου-Τάχου Σοφία (2017), ο.π., σ. 40,42.

¹⁵ Ηλιάδου-Τάχου Σοφία (2017), ο.π., σ. 42-44.

δημοτικής γλώσσας, τα οποία συνέβαλαν στον εκσυγχρονισμό της χώρας.¹⁶

Τον Σεπτέμβριο του 1941 ο νομός της Φλώρινας διαχωρίστηκε από την υποδιοίκηση της Καστοριάς και μαζί με την περιοχή της Πρέσπας εντάχθηκαν σε ιταλική διοίκηση. Η εξέλιξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για αυτόνομη ανάπτυξη των οργανωτικών δομών του ΕΑΜ/ΚΚΕ στην περιοχή. Την ίδια περίοδο οργανώθηκε και ανταρτοδιομοιρία της ΕΠΟΝ με αρχηγό τον Πυρίλη Φώτη από το Άργος Ορεστικό. Οι αντιστασιακές οργανώσεις στην Καστοριά δημιουργήθηκαν το καλοκαίρι του 1942. Στα τέλη του ίδιου έτους με αρχές Ιανουαρίου 1943 υλοποιήθηκε η συγκρότηση ένοπλων ομάδων στην Καστοριά. Τότε ακριβώς δημιουργήθηκε αντιαξονική συσπείρωση γύρω από το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ με την βοήθεια τοπικών στελεχών του αντικομμουνιστικού κόμματος, ενώ οργανώθηκαν και πυρήνες ΚΚΕ στα προσφυγικά και τα σλαβόφωνα χωριά της περιοχής. Ακολούθησε μια περίοδος έντονων διενέξεων ανάμεσα σε υποστηρικτές του ΕΑΜ και τις κατοχικές δυνάμεις μέχρι που τον Σεπτέμβριο του 1944 πραγματοποιήθηκε η απελευθέρωση της Καστοριάς από την γερμανική κατοχή.¹⁷

Το ΚΚΕ έπαιζε σημαντικό ρόλο στο ΕΑΜ, όμως δεν το έλεγχε απόλυτα. Στην ηγεσία του ΕΑΜ υπήρχαν εκτός από κομμουνιστές και αρκετές προοδευτικές προσωπικότητες, οι οποίες προέρχονταν από το φιλελεύθερο βενιζελικό στρατόπεδο. Κατά την διάρκεια της Κατοχής στο ΚΚΕ είχε ενταχθεί πλήθος πολιτών και έτσι το 1944 έφτασε τα 200.000 μέλη. Εξελίχθηκε σε ένα δημοκρατικό-σοσιαλιστικό κίνημα με έντονο λαϊκισμό, το οποίο στην εξωτερική πολιτική επιδίωκε την εθνική ανεξαρτησία. Στόχευε στο να δημιουργήσει ένα δημοκρατικό κοινωνικά δίκαιο κράτος με σύγχρονες δομές, ακολουθώντας την ευρωπαϊκή πολιτική και εξαλείφοντας το πελατειακό σύστημα. Με την γερμανική αποχώρηση έμενε να εγκαθιδρυθεί η δημοκρατία και να εξασφαλιστεί η εξωτερική ανεξαρτησία. Αυτό μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με την σύμφωνη γνώμη της Βρετανίας. Ο Τσώρτσιλ δεν ήταν πρόθυμος να δεχτεί μια τέτοια ενέργεια γιατί θεωρούσε ότι η Ελλάδα ήταν αναπόσπαστο τμήμα επιρροής της Βρετανίας στη Μεσόγειο. Επίσης υποστήριξε ότι μετά την αποχώρηση των Γερμανών, επρόκειτο να επιβληθεί η δικτατορία του προλεταριάτου και να γίνει η Ελλάδα ένα σοβιετικό κράτος. Ακολούθησε τον Οκτώβριο του 1944 η Συμφωνία των ποσοστών με τον Στάλιν, η οποία εξασφάλιζε

¹⁶ Richter Heinz A. (2009), ο.π., σ. 46-47.

¹⁷ Ηλιάδου-Τάχου Σοφία (2017), ο.π., σ. 193-197.

στους Βρετανούς την Ελλάδα και τα λοιπά βαλκανικά κράτη στην Σοβιετική Ένωση. Την ίδια περίοδο πραγματοποιήθηκε και η επιστροφή της εξόριστης κυβέρνησης και στην συνέχεια εκτυλίχθηκαν τα Δεκεμβριανά που θα μελετηθούν αναλυτικά σε επόμενο κεφάλαιο.¹⁸

Στα τέλη του 1943 οι διαμάχες κλιμακώθηκαν. Ήδη από τον Αύγουστο του ίδιου έτους οργανώθηκαν τα Τάγματα Ασφαλείας στα οποία συμμετείχαν δυνάμεις συνεργατών του εχθρού και μέλη της προπολεμικής αστυνομίας, φτάνοντας τα 18.000 άτομα. Οι συγκρούσεις έλαβαν χώρα κυρίως στη Δυτική Μακεδονία, την Πελοπόννησο, τη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα. Ακόμη, ακολούθησαν πολεμικές αναμετρήσεις μεταξύ του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ που οδήγησαν στην ήττα του ΕΔΕΣ. Στα μέσα του 1944, μετά την γερμανική αποχώρηση, το ΕΑΜ είχε κατορθώσει να επεκτείνει την επιρροή του στο μεγαλύτερο μέρος της χώρας. Ακολούθησε η βρετανική απόβαση στην Ελλάδα με σκοπό την οργάνωση της διάδοχης κατάστασης. Το ΕΑΜ είχε συμφωνήσει να συμμετάσχει σε μια κυβέρνηση οργανωμένη από τους Βρετανούς, επιτρέποντάς τους ταυτόχρονα την απόβασή τους στην Ελλάδα, ενώ είχε υποχρεωθεί να διατηρήσει τις δυνάμεις του εκτός Αθηνών. Επρόκειτο για μια υποχρέωση η οποία τελικά δεν εφαρμόστηκε. Την 1^η Δεκεμβρίου 1944 προκλήθηκαν διαμάχες ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και αντικομμουνιστές στην Ανατολική Μακεδονία και στις 3 Δεκεμβρίου ξέσπασε η διαμάχη ανάμεσα στην κυβέρνηση των βρετανικών δυνάμεων και των αντικομμουνιστών και τον ΕΛΑΣ στην καρδιά της Αθήνας.¹⁹

Υψίστης σημασίας είναι και η άφιξη στην Ελλάδα της Βρετανικής Στρατιωτικής Αποστολής με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Μάγιερς, τον Σεπτέμβριο του 1942, η οποία αποτελούνταν από 100 περίπου αξιωματικούς και υπαξιωματικούς. Το φθινόπωρο του 1943 η αποστολή μετονομάστηκε σε Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή λόγω της προσάρτησης των Αμερικανών. Στις 25 Νοεμβρίου 1942 άντρες του ΕΛΑΣ σε συνεργασία με άντρες του ΕΔΕΣ και Άγγλους σαμποτέρ, επιτέθηκαν στην ιταλική φρουρά και ανατίναξαν την σιδηροδρομική γέφυρα του Γοργοποτάμου, στερώντας ταυτόχρονα από τις γερμανικές δυνάμεις της Αφρικής τον ανεφοδιασμό. Ακολούθησε στις 21 Ιουνίου 1943 η υλοποίηση του σχεδίου «Άνιμαλς», το οποίο αποτελούσε ένα σχέδιο παραπλάνησης των Γερμανών για το που θα γινόταν η απόβαση των συμμάχων. Για την επίτευξη του σχεδίου εκπονήθηκαν και εκτελέστηκαν επιθέσεις κατά γερμανικών και ιταλικών γραμμών

¹⁸ Richter Heinz A. (2009), ο.π., σ. 48-51.

¹⁹ Close David (1996), ο.π., σ. 19-20.

επικοινωνίας, ενώ πραγματοποιήθηκαν καταστροφές γεφυρών και ναρκοθετήσεις περιοχών. Τον Ιούνιο του 1943 ολοκληρώθηκε η συμφωνία ανάμεσα στον ΕΛΑΣ, τον ΕΔΕΣ, τον ΕΚΑ και την ΒΣΑ με σκοπό την ίδρυση Γενικού Στρατηγείου Ανταρτών. Τον Ιούλιο του 1943, πραγματοποιήθηκε η σύσκεψη του Λιασκόβου στην Καρδίτσα, στην οποία συμμετείχαν μέλη του ΕΛΑΣ, του ΕΔΕΣ και του ΕΚΚΑ καθώς και Βρετανοί αντιπρόσωποι που εκπροσωπούσαν το Στρατηγείο της Μέσης Ανατολής. Κύρια σημεία του Συμφώνου αυτού ήταν η δημιουργία κοινού στρατηγείου των αντάρτικων δυνάμεων με τίτλο: Κοινό Γενικό Στρατηγείο Ανταρτών με έδρα το Περτούλι Τρικάλων και η υποχρέωση εκ μέρους του Στρατηγείου της Μέσης Ανατολής προμήθειας των εθνικών ομάδων με εφόδια και πυρομαχικά.²⁰

Οι Γερμανοί μέχρι και την αποχώρησή τους κατόρθωσαν να διατηρήσουν τον έλεγχο των αστικών κέντρων και να διατηρήσουν τις διόδους επικοινωνίας. Κατά την απελευθέρωση η Ελλάδα πολιτικά και οικονομικά είχε καταστραφεί. Οι θάνατοι του άμαχου πληθυσμού έφτασαν τις 450.000 και οφείλονταν στην πείνα, τις αρρώστιες και την βία. Το ένα τέταρτο του συνόλου των κτισμάτων είχε ισοπεδωθεί, ενώ το μεγαλύτερο μέρος του εμπορικού στόλου και του ακτοπλοϊκού είχε καταστραφεί. Ύφεση παρατηρούνταν και στην αγροτική και βιομηχανική παραγωγή και η δραχμή είχε χάσει την αξία της. Όλα τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα η πλειονότητα του πληθυσμού να στραφεί στους Βρετανούς καθώς θεωρούσαν ότι έτσι θα εξασφάλιζαν τα απαραίτητα. Ακόμη πίστευαν ότι οι Βρετανοί θα τους εξασφάλιζαν προστασία τόσο από το ΕΑΜ, όσο και από τις αξιώσεις της Αλβανίας, της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας.²¹

²⁰ Ηλιάδου-Τάχου Σοφία (2017), ο.π., σ. 276-279.

²¹ Close David (2006), *Ελλάδα 1945-2004, Πολιτική, Κοινωνία, Οικονομία*, μτφρ. Μερτίκας Γιώργος, Επιμέλεια: Μαρκέτος Σπύρος, Θεσσαλονίκη: Θύραθεν, σ. 39-40.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

2.1 Το Διεθνές Πλαίσιο

Οι παράγοντες που επηρέασαν τη διεξαγωγή και το αποτέλεσμα του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου, βασίζονται τόσο στην εσωτερική διακυβέρνηση του κράτους, αλλά και στο διεθνές πολιτικό και διπλωματικό πλαίσιο. Την περίοδο λίγο πριν την έναρξη του Εμφυλίου τοποθετείται ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος 1939-1945, ο οποίος περιλάμβανε την ανάμιξη της πλειονότητας των εθνών και αποτέλεσε τη σημαντικότερη πολεμική αναμέτρηση της ανθρωπότητας. Τα αντίπαλα κράτη ήταν οργανωμένα σε δύο στρατιωτικές συμμαχίες: τους Συμμάχους όπου ανήκαν τα καπιταλιστικά κράτη των ΗΠΑ, της Γαλλίας, της Αγγλίας, η σοσιαλιστική Σοβιετική Ένωση, η Ελλάδα αλλά και άλλες μικρότερες χώρες και τις Δυνάμεις του Άξονα με την Γερμανία, την Ιταλία και την Ιαπωνία. Επρόκειτο για μια μάχη ανάμεσα στα αντιφασιστικά-καπιταλιστικά κράτη και τις φασιστικές χώρες με ηγέτιδα δύναμη την χιτλερική Γερμανία. Η ηγεμονία των δυνάμεων του Άξονα έληξε με ήττα της Γερμανίας και των φασιστικών καθεστώτων. Αργότερα, τα διπλωματικά επεισόδια ανάμεσα στις ΗΠΑ, την Αγγλία και τη Σοβιετική Ένωση, για κυριαρχία στη Μεσόγειο και στον γεωστρατηγικής σημασίας ελληνικό χώρο, ο οποίος θα έδινε τη δυνατότητα διέλευσης στις πλουτοπαραγωγικές πηγές της Μέσης Ανατολής, αποτέλεσαν το επιστέγασμα της διαμάχης του σοσιαλισμού-κομμουνισμού και του καπιταλισμού. Οι συνέπειες αυτής της αναμέτρησης του διεθνούς συστήματος, επηρέασαν άμεσα τον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο.

Στο πλαίσιο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου διεξήχθησαν πλήθος πολεμικών επιχειρήσεων μεταξύ των δύο στρατιωτικών συμμαχιών. Ανάμεσα στις μάχες με άμεσο αντίκτυπο στην ελληνική επικράτεια ήταν οι πολεμικές επιχειρήσεις τις Βέρμαχτ και του Κόκκινου Στρατού, στην περιοχή του Στάλινγκραντ στη Ρωσία από το 1942 έως το 1943, με

ολοκληρωτική ήττα των χιτλερικών στρατευμάτων.²² Οι επιτυχίες που σημείωσε ο Κόκκινος Στρατός οδηγούσαν σε μια νέα ισορροπία δυνάμεων. Για τον λόγο αυτό, ο Βρετανός πρωθυπουργός Ουίνστον Τσώρτσιλ και ο Ιωσήφ Στάλιν στις 9 Οκτωβρίου 1944 στη Μόσχα, με μυστική συμφωνία μοίρασαν τις σφαίρες επιρροής τους στα Βαλκάνια, που έμεινε γνωστή ως «Συμφωνία των ποσοστών». Ο Τσώρτσιλ βλέποντας ότι τα σοβιετικά στρατεύματα κέρδιζαν συνεχώς έδαφος στα Βαλκάνια και θέλοντας να εξασφαλίσει τα συμφέροντα της Μεγάλης Βρετανίας, πρότεινε η ΕΣΣΔ να έχει το 90% της κυριαρχίας στη Ρουμανία, το 75% της Βουλγαρίας, το 50% της Γιουγκοσλαβίας και της Ουγγαρίας, ενώ η Μεγάλη Βρετανία το 90% στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τα παραπάνω, η Ελλάδα εντάχθηκε στη Βρετανική σφαίρα επιρροής, μια κίνηση που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην τροπή που έλαβαν τα γεγονότα κατά την εξέλιξή τους, αλλά και στην έκβαση του πολέμου.²³

Στις αρχές του 1945 πραγματοποιήθηκε στην Κριμαία, η Διάσκεψη της Γιάλτας, στην οποία οι τρεις ηγέτες Στάλιν, Ρούζβελτ και Τσώρτσιλ συμφώνησαν τη μορφή του μεταπολεμικού κόσμου και την καθιέρωση όρων και προϋποθέσεων για παγκόσμια ειρήνη. Ταυτόχρονα, συζητήθηκαν ζητήματα που αφορούσαν τη συγκρότηση του ΟΗΕ, τον περιορισμό του γερμανικού μιλιταρισμού και του φασισμού, αλλά και την είσοδο της Σοβιετικής Ένωσης στον πόλεμο κατά της Ιαπωνίας.²⁴ Έτσι, οι αμερικανικές στρατιωτικές δυνάμεις έφτασαν ως τον ποταμό Έλβα και οι Ρώσοι κατέλαβαν την κεντρική και δυτική Ευρώπη. Ως επακόλουθο, ο Στάλιν δεν έφερε αντίρρηση στη βρετανική ένοπλη επέμβαση στην Ελλάδα. Οι παραπάνω εξελίξεις έθεσαν μια έντονη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην Ανατολή και την Δύση, οι οποίες εντάθηκαν στην πορεία όπως αποκαλύπτουν οι διεθνείς διπλωματικές εξελίξεις και οι οποίες αποτελούν τμήμα των πρώτων πτυχών του Ψυχρού Πολέμου.²⁵

²² Ιατρίδης Γιάννης (2002), «Το διεθνές πλαίσιο του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου» στο: *Ο Εμφύλιος Πόλεμος, από την Βάρκιζα στον Γράμμο, Φεβρουάριος 1945-Αύγουστος 1949*, Επιμέλεια:

Νικολακόπουλος Ηλίας, Ρήγος Άλκης, Ψαλλίδας Γρηγόρης, Αθήνα: Θεμέλιο, σ.32.

²³ Μάνεση Μανιώ (27/2/2022), «Διάσκεψη της Γιάλτας: Η «Συμφωνία των ποσοστών» και ο θρύλος της χαρτοπετσέτας», στο: *ertnews.gr*, Ανακτήθηκε από: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/mono-sto-ertgr/i-diaskepsi-tis-gialtas/> στις 17/3/2024.

²⁴ Πετρόπουλος Γιώργος (10/2/2002), «Η Διάσκεψη της Γιάλτας», στο: *Ριζοσπάστης*, Σελίδα:12, Ανακτήθηκε από: <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=1139462> στις 20/3/2024.

²⁵ Ιατρίδης Γιάννης (2002), ο.π., σ. 32-33.

2.1.1 Μεγάλη Βρετανία

Η βρετανική ανάμειξη τοποθετείται κυρίως στα πρώτα στάδια του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου και περιλαμβάνει έντονη στρατιωτική βρετανική παρουσία στον ελληνικό χώρο. Η βρετανική στρατιωτική διοίκηση επιδίωκε να εντάξει την ελληνική αντίσταση στην πλευρά των Συμμάχων, σε αντίθεση με το βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών, το οποίο ακολουθούσε διαφορετική πολιτική σε συνδυασμό με την υποστήριξη του Τσώρτσιλ. Κατά βάθος όμως, η αντίσταση αποτελούσε απειλή για την εξόριστη ελληνική κυβέρνηση του Καΐρου, τον βασιλιά Γεώργιο Β΄ και γενικότερα τα βρετανικά συμφέροντα. Αυτό αυτομάτως σήμαινε πως αν δεν περιορίζονταν η δράση των κομμουνιστών, οι οποίοι αποτελούσαν τη βασική πηγή αντιστασιακών μελών, πριν ακόμα από την απελευθέρωση, μακροπρόθεσμα θα καταλάμβαναν την εξουσία και θα υποτάσσονταν στις υποδείξεις του ηγέτη της Σοβιετικής Ένωσης Στάλιν, αποκόπτοντας την Μεγάλη Βρετανία από την κυριαρχία της στην ανατολική Μεσόγειο. Η δύναμη που είχε αποκτήσει το ΕΑΜ/ΕΛΛΑΣ και το γεγονός ότι είχε κατορθώσει να εδραιώσει την παρουσία του στα ελληνικά βουνά, δεν επέτρεπαν στην βρετανική διπλωματία την άσκηση ελέγχου. Για τον λόγο αυτό, αρνούνταν οποιαδήποτε πολιτική νομιμότητα στις αντιστασιακές οργανώσεις και στέκονταν στο πλευρό της κυβέρνησης του Εμμανουήλ Τσουδερού, η οποία είχε διοριστεί από τον ίδιο τον βασιλιά τον Απρίλιο του 1941. Ο Τσώρτσιλ το 1944 εξέφρασε την άποψη ότι τέτοιου είδους προστριβές δεν πρέπει να θεωρούνται θεμιτές, διότι διαταράσσουν τις σχέσεις των Συμμάχων και της ΕΣΣΔ. Στα τέλη του 1944, ο ρόλος του ΕΑΜ/ΕΛΛΑΣ περιορίστηκε στον πολιτικό αλλά και στον στρατιωτικό τομέα από τους Βρετανούς, καθώς το Σύμφωνο της Καζέρτας που υπογράφηκε στις 26 Σεπτεμβρίου 1944 και επιβλήθηκε εκ μέρους των Βρετανών στην Ελλάδα, είχε ως αποτέλεσμα να τεθούν όλες οι αντιστασιακές οργανώσεις υπό τις διαταγές του Βρετανού στρατηγού Ρ. Σκόμπι.²⁶

Ήδη από το Φθινόπωρο του 1943 ο Τσώρτσιλ θεωρούσε αναπόφευκτη την σύγκρουση με το ΕΑΜ. Έχοντας κατά νου ένα τέτοιο ενδεχόμενο, επιδίωξε την αναμέτρηση, αντί να αναμένει την εκδήλωση οποιασδήποτε πολιτικής κρίσης στο άμεσο μέλλον. Στόχος ήταν η προστασία της

²⁶ Ιατρίδης Γιάννης (2002), ο.π., σ. 38-40, Είχε προηγηθεί η Συμφωνία του Λιβάνου στις 20 Μαΐου 1944, στην οποία κάμφθηκε ο ρόλος του ΕΑΜ ως συνεργάτη της κυβέρνησης «Εθνικής Ενότητας» του Γεώργιου Παπανδρέου και περιορίστηκε η θέση του.

Ελλάδας από τον έλεγχο της Σοβιετικής και ο αποδεκατισμός της ελληνικής Αριστεράς με την δημιουργία ενός κεντροδεξιού συνασπισμού υπό βρετανικό έλεγχο.²⁷

Τον Δεκέμβρη του 1944 έως και τον Ιανουάριο του 1945, στη μάχη της Αθήνας που διεξήχθη μεταξύ του ΕΑΜ και του ΚΚΕ από την μία πλευρά και των βρετανικών ένοπλων δυνάμεων και του ελληνικού κυβερνητικού στρατού από την άλλη πλευρά, τοποθετείται η μεγαλύτερη ένοπλη επέμβαση των Βρετανών και γενικότερα η δεύτερη φάση του Εμφυλίου. Η συγκεκριμένη ενέργεια καταδικάστηκε έντονα από την αμερικανική κοινή γνώμη, με τους υπόλοιπους Συμμάχους να διατηρούν μια στάση ουδετερότητας. Ωστόσο, οι Βρετανοί θα μπορούσαν να περιορίσουν σημαντικά τις εχθροπραξίες στην περιοχή της Αθήνας, όπως και έγινε με ταυτόχρονη απομάκρυνση του ΕΛΑΣ. Ακολούθησε η Συμφωνία της Βάρκιζας στις 12 Φεβρουαρίου 1945 που μεταφράζεται ως νίκη της βρετανικής πολιτικής στον ελληνικό χώρο και η υπογραφή της οποίας σήμανε τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ.²⁸

Μετά την Συμφωνία της Βάρκιζας, οι Βρετανοί επιδίωξαν την δημιουργία αντικομμουνιστικού στρατού και κράτους, με την εδραίωση αντιεαμικών δυνάμεων, έχοντας πλήρη επίγνωση του πολιτικού κόστους και των συνεπειών αυτής της κίνησης. Η βρετανική παρουσία δικαιολογείται από το γεγονός ότι οι Βρετανοί επεδίωκαν πάση θυσία τον έλεγχο των μεταπολεμικών ελληνικών εξελίξεων, υποκινώντας τον Εμφύλιο Πόλεμο και εν συνεχεία καταστρέφοντας το αντιστασιακό κίνημα.²⁹

2.1.2 Σοβιετική Ένωση και Βαλκανικά κράτη

Την περίοδο ήδη από το 1918, η σοβιετική Ρωσία με το σύστημα του εμπόλεμου κομμουνισμού, το πρόγραμμα οικονομικής ανασυγκρότησης της Νέας Οικονομικής Πολιτικής (ΝΕΠ) 1921-1925 και τα πενταετή προγράμματα εκβιομηχάνισης της χώρας από το 1926 και εξής, βρισκόταν σε φάση εκβιομηχάνισης και εδραίωσης της εξουσίας της. Βασική

²⁷ Σφήκας Θανάσης Δ. (2007), *Το «Χωλό Άλογο» Οι διεθνείς συνθήκες της ελληνικής κρίσης 1941-1949*, Αθήνα: Βιβλιόραμα, σ. 86-87.

²⁸ Ιατρίδης Γιάννης (2002), ο.π., σ. 40-43, Ο επικεφαλής των αμερικανικών ναυτικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, διέταξε την κατάργηση χρήσης αμερικανικών πλοίων για τον ανεφοδιασμό των βρετανικών, παραβιάζοντας τη συμμαχική ιεραρχία στη Μεσόγειο. Η συγκεκριμένη διαταγή όμως ακυρώθηκε.

²⁹ Σφήκας Θανάσης Δ. (2007), ο.π., σ. 87-88.

προϋπόθεση για τα παραπάνω ήταν η εξασφάλιση ειρηνικής εξωτερικής διακυβέρνησης με τα καπιταλιστικά κράτη της δυτικής Ευρώπης και τις ΗΠΑ και ειρηνικής εσωτερικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, ήταν μια αντιπαράθεση μεταξύ κομμουνισμού-σοσιαλισμού, αλλά και μια συνύπαρξη των δύο διαφορετικών κοινωνικο-οικονομικών συστημάτων, αποτελώντας ένα από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής για μεγάλο χρονικό διάστημα.³⁰

Πιο συγκεκριμένα το 1945 η σοβιετική Ρωσία στα πλαίσια υλοποίησης του παραπάνω προγράμματος, είχε ως στόχο τα εξής: τη διατήρηση της συμμαχικής ενότητας, την αποφυγή του ενδεχομένου επανάκαμψης της γερμανικής ισχύος που εξασφαλιζόταν μόνο μέσω της συνεργασίας με την Βρετανία και τις ΗΠΑ, τη δημιουργία ζώνης σοβιετικής επιρροής στην Ανατολική Ευρώπη, τον μετασχηματισμό της Ευρώπης σε χώρο λαϊκών δημοκρατιών, τη διαφύλαξη των συμφερόντων και των δικαιωμάτων της Σοβιετικής Ένωσης, την μεταπολεμική οικονομική ανασυγκρότηση στην οποία η συνεργασία με τη Δύση κρίθηκε επίσης απαραίτητη, αλλά και την επανέναρξη οικοδόμησης του σοσιαλισμού στη Σοβιετική Ένωση.³¹

Οι συνθήκες που επικρατούσαν στο διεθνές έδαφος, με τις συνεχείς νίκες του Κόκκινου Στρατού και την πιθανή επέκτασή του στα Βαλκάνια, έδιναν πλεονέκτημα στους Έλληνες κομμουνιστές, καθώς ενθαρρύνονταν η δράση τους και εδραιώνονταν η εξουσία τους. Ωστόσο, οι σοβιετικοί εκπρόσωποι δεν εξέφρασαν ποτέ την υποστήριξή τους στο ενδεχόμενο κατάληψης της εξουσίας εκ μέρους των κομμουνιστών.³² Ακολούθως, το 1944 στα Δεκεμβριανά το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος βρέθηκε στην άβολη θέση να ζητήσει βοήθεια από τα ΚΚ των γειτονικών χωρών, αλλά και από την Ρωσία, προκειμένου να οργανωθεί απέναντι στους αντιπάλους του και τον κυβερνητικό στρατό. Ο Στάλιν όμως αρνήθηκε να βοηθήσει θέλοντας μέσω της ουδετερότητας να δικαιολογήσει τις ενέργειές του στη Ρουμανία, την Ουγγαρία και τη Βουλγαρία, καθώς θα μπορούσε να κατηγορηθεί ότι παραβίαζε τις σφαίρες επιρροής. Έτσι ο βρετανικός στρατός κατάφερε να συντρίψει την επανάσταση που έλαβε χώρα στην Αθήνα τον Δεκέμβρη του 1944 και οδήγησε στον περιορισμό του ΕΑΜ

³⁰ Θερμός Ηλίας (2000), «Ο Εμφύλιος και το Διεθνές Σύστημα» στο: *Πτυχές του εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, Επιμέλεια: Κλεομένης Κουτσούκης, Ιωάννης Σακκάς, Αθήνα: Φιλίστωρ, σ. 257-258.

³¹ Σφήκας Θανάσης Δ. (2007), ο.π., σ. 53-54.

³² Ιατρίδης Γιάννης (2002), ο.π., σ. 33-34, Την περίοδο του 1943-1944 η Σοβιετική Ένωση υποστήριζε όπως και οι ΗΠΑ, την συνεργασία όλων των αντιστασιακών ομάδων σε ένα κοινό μέτωπο, αλλά και την συνεργασία των Ελλήνων κομμουνιστών με την κυβέρνηση του Καΐρου, με στόχο την ανεύρεση ειρηνικής λύσης στα ελληνικά πολιτικά δρώμενα, σε αντίθεση με την άποψη των κομμουνιστών που θεωρούσαν αυτονόητη τη βοήθεια του Στάλιν.

και στον συμβιβασμό του με την κυβέρνηση και τους Άγγλους. Μόλις το 1946 οι κυβερνήσεις της Ρωσίας, της Βουλγαρίας και της Σερβίας αποφάσισαν να βοηθήσουν τις επιχειρήσεις των ανταρτών στην Ελλάδα.³³

Στην τελική φάση της εξέλιξης του Εμφυλίου Πολέμου, το διεθνές πλαίσιο και τα συμφέροντα των Συμμάχων μεταβλήθηκαν σε μεγάλο βαθμό. Από την πλευρά του αμερικανικού μετώπου ξεκίνησε επιθετική πολιτική απέναντι στη Σοβιετική Ένωση. Σε αυτό συνετέλεσε τόσο ο θάνατος του Ρούζβελτ και η έναρξη της προεδρίας του Χάρυ Τρούμαν, αλλά και οι παραβιάσεις, που αφορούσαν κυρίως τη Συμφωνία της Γιάλτας, εκ μέρους των Σοβιετικών. Το 1946, ο Στάλιν στον λόγο του ανακοίνωσε πως η συνεργασία μεταξύ σοσιαλιστικών και καπιταλιστικών κρατών ήταν αδύνατη, σε συνδυασμό με την περαιτέρω εδραίωση της εξουσίας του στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη. Τότε ακριβώς ο Τσώρτσιλ έθεσε το ζήτημα δημιουργίας μιας αγγλοαμερικανικής συνεργασίας ενάντια στην ΕΣΣΡ. Σε αυτό το διαταραγμένο διεθνές πλαίσιο, ο εμφύλιος πήρε νέα τροπή. Στα Βαλκάνια η άνθηση των κομμουνιστικών καθεστώτων, συνεισέφερε στην οργάνωση νέου στρατού στην Ελλάδα. Στο Μπούλκες της σημερινής Σερβίας, το οποίο είχε παραχωρηθεί από τον Γιουγκοσλάβο κομμουνιστή Τίτο στους Έλληνες κομμουνιστές αμέσως μετά την Βάρκιζα, πρώην στρατιώτες του ΕΛΑΣ έλαβαν την απαραίτητη προετοιμασία, στα πλαίσια έναρξης και διεξαγωγής της τελευταίας φάσης του πολέμου. Ωστόσο, οι Έλληνες κομμουνιστές θεωρούσαν απαραίτητη τη βοήθεια του Στάλιν και ήλπιζαν σε αυτήν. Τα στοιχεία όμως δείχνουν πως η βοήθεια που επρόκειτο να δοθεί ήταν διφορούμενη. Ο Στάλιν δεν ήθελε να κατηγορηθεί και να προκαλέσει τις ΗΠΑ για τον ελληνικό εμφύλιο.³⁴

Στα μέσα του 1947, μετά τις εξαγγελίες του Δόγματος Τρούμαν και του Σχεδίου Μάρσαλ, η Σοβιετική Ένωση και οι λοιπές κομμουνιστικές χώρες των Βαλκανίων, άρχισαν να νιώθουν απειλή για την ασφάλειά τους. Με βάση τα παραπάνω, η Μόσχα μετέβαλε τη βαλκανική της πολιτική, γεγονός που συνδεόταν με την αύξηση της υλικής και πολιτικής υποστήριξης απέναντι στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος. Το μέγεθος

³³ Τούντα-Φεργάδη Αρετή (2000), «Παράμετροι των Διεθνών Διαστάσεων του Εμφυλίου» στο: *Πτυχές του εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, Επιμέλεια: Κλεομένης Κουτσούκης, Ιωάννης Σακκάς, Αθήνα: Φιλίστωρ, σ. 239-240, 250.

³⁴ Ιατρίδης Γιάννης (2002), ο.π., σ. 43-47, Η εκλογική ήττα του Τσώρτσιλ δεν επηρέασε την πολιτική των Βρετανών απέναντι στην Ελλάδα, οι οποίοι συνέχισαν να επιδιώκουν να αποτρέψουν την κυριαρχία των κομμουνιστών, προσφέροντας οικονομικές, στρατιωτικές και τεχνικές ενισχύσεις.

όμως και η συχνότητα αυτής της βοήθειας δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστούν, λόγω των ανεπαρκών πληροφοριών.³⁵

Στη διάσκεψη του Πότσδαμ το 1945 η κυβέρνηση του Τίτο έθεσε στο τραπέζι των συζητήσεων και το Μακεδονικό ζήτημα. Οι αριστερές πολιτικές οργανώσεις της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας συμφωνούσαν στην ίδρυση μιας Μακεδονικής Ομοσπονδίας με ενσωμάτωση και της ελληνικής Μακεδονίας. Το παραπάνω πλάνο δεν ευδοκίμησε λόγω επιμέρους δυσκολιών ως προς την συνεννόηση. Οι ΗΠΑ δεν συµμερίζονταν αυτό το ενδεχόμενο, με το οποίο εκφραζόταν ο ανταγωνισμός Ανατολής-Δύσης για τα Βαλκάνια, όπου η Ελλάδα εξαιτίας της στρατηγικής της θέσης δέχθηκε το μεγαλύτερο φορτίο αυτού του ανταγωνισµού.³⁶

Τον Δεκέμβρη του 1947 η ανακήρυξη της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης του Μάρκου Βαφειάδη προσλήφθηκε θετικά από τις κομμουνιστικές χώρες, σε αντίθεση με την Δύση. Ο ΟΗΕ θεώρησε ότι η αναγνώριση της συγκεκριµένης κυβέρνησης θα προκαλούσε αναταραχή στο διεθνές δίκαιο και την διεθνή ειρήνη, ενώ αν αναγνωρίζονταν από την Σοβιετική Ένωση και τις φιλικά προσκείμενες σε αυτήν χώρες, θα δημιουργούνταν προβλήματα ως προς την ασφάλεια της ανατολικής Μεσογείου και των ΗΠΑ, πυροδοτώντας ταυτόχρονα τον ελληνικό εμφύλιο. Την ίδια περίοδο τέθηκε ξανά εκ μέρους της Βουλγαρίας το ζήτημα ενσωμάτωσης της Ελλάδας στην Βαλκανική Ομοσπονδία. Η κίνηση αυτή προκάλεσε τη δυσανασχέτηση του Στάλιν και δημιούργησε ρήξη ανάμεσα στις σχέσεις της Σοβιετικής Ένωσης με τον Τίτο και τις υπόλοιπες κομμουνιστικές χώρες. Οι Ηνωμένες Πολιτείες μέσω της έντονης παρουσίας τους στον Βαλκανικό χώρο είχαν κατορθώσει να διασπάσουν τη Σοβιετική Ένωση και τους συµμάχους της και να ενισχύσουν τη θέση τους και την επιρροή τους στα ελληνικά δρώµενα.³⁷

³⁵ Σφήκας Θανάσης Δ. (2007), ο.π., σ. 93-94.

³⁶ Τούντα-Φεργάδη Αρετή (2000), ο.π., σ. 242-243.

³⁷ Τούντα-Φεργάδη Αρετή (2000), ο.π., σ. 252-253.

2.1.3 Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Οι ΗΠΑ σε αντίθεση με τη Σοβιετική Ένωση ακολουθούσαν διαφορετική εξωτερική πολιτική. Ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα στόχευαν στο να επεκτείνουν την επιρροή τους στις αγορές του Ειρηνικού, αλλά και στον ευρωπαϊκό χώρο. Ο Αμερικανός πρόεδρος Τόμας Ουίλσον και αργότερα ο πρόεδρος Φραγκλίνος Ρούζβελτ θεωρούνται από τους σημαντικότερους εκφραστές της συγκεκριμένης επεκτατικής πολιτικής που αποσκοπούσε στην παγκόσμια ηγεμονία, την οποία υιοθέτησαν μετά το 1945 και άλλοι πολιτικοί, όπως ο Χάρυ Τρούμαν. Από το 1942 και έπειτα οι ΗΠΑ επιδιώκουν να αντικαταστήσουν την βρετανική επιρροή στη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Ιδιαίτερης σημασίας είναι ο ελληνικός χώρος για τον οποίο οι Αμερικανοί εξέφρασαν τα συμφέροντά τους διασφαλίζοντας τη στρατηγική τους. Ως επακόλουθο, η αποφυγή της ανάμειξης των ΗΠΑ στον ελληνικό εμφύλιο ήταν αναπόφευκτη, ενώ χωρίζεται σε δύο φάσεις. Η πρώτη από το 1944 έως και το 1947 και η δεύτερη από το 1947 έως το τέλος του εμφυλίου το 1949. Σχετικά με την οικονομική υποστήριξη, το συνολικό κόστος άγγιζε τα 2 δισεκατομμύρια προκειμένου οι Αμερικάνοι να οργανώσουν υποδομή άμεσης επέμβασης και να αντικαταστήσουν τη Βρετανία. Από την άλλη πλευρά, η πολιτική των ΗΠΑ εναρμονίζεται και με το ενδεχόμενο σοβιετικής επέμβασης στη Μεσόγειο. Στο ενδεχόμενο αυτό βασίζεται η στρατηγική της αμερικανικής εξωτερικής διακυβέρνησης, στην οποία πρωταρχικό ρόλο καταλαμβάνει η αναζήτηση συμμάχων και κατ' επέκταση η απομάκρυνση της απειλής της Σοβιετικής Ένωσης, η οποία ενδεχομένως να ενισχύονταν σε περίπτωση που μεταπολεμικά εγκαθιδρύονταν αριστερά πολιτικά καθεστώτα διακυβέρνησης και προωθούνταν η κατάργηση της μοναρχίας. Τέλος, η δημιουργία του NATO της στρατιωτικής αμυντικής συμμαχίας το 1949, στην οποία οι ΗΠΑ αποτέλεσαν ένα από τα ιδρυτικά μέλη, ήταν ένα γεωστρατηγικής σημασίας εργαλείο που συνδέεται άμεσα με την ανάμειξη της Αμερικής στον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο.³⁸

Την άνοιξη του 1946 οι ΗΠΑ αποφάσισαν να στείλουν το πλοίο «Μισούρι» του αμερικανικού πολεμικού ναυτικού στην Ελλάδα και την Τουρκία, ως ένδειξη ισχύος και προκειμένου να επιβεβαιώσουν την παρουσία τους μπροστά στην απειλή της Σοβιετικής Ένωσης στις δύο

³⁸ Θερμός Ηλίας (2000), ο.π., σ.258-263.

αυτές χώρες. Η αντιχιτλερική στρατιωτική συμμαχία είχε χωριστεί πλέον σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα.³⁹

Την ίδια περίοδο ο Αμερικανός διπλωμάτης Λίνκολν Μακ Βεί σύμφωνα με τις αμερικανικές υπηρεσίες πληροφοριών, υποστήριξε ότι το ΚΚΕ υποκινούνταν μυστικά από την Μόσχα και απέρριψε τις ευθύνες της συνεχιζόμενης κρίσης της Ελλάδας σε αυτήν. Στο αμερικανικό Κογκρέσο, είχε εκφραστεί η οπτική πως αν στην Ελλάδα κυριαρχούσαν οι κομμουνιστές, τότε ο κομμουνισμός θα εξαπλώνονταν και στην Μικρά Ασία αλλά και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Μέχρι το 1946 οι Αμερικανοί είχαν διαμορφώσει την άποψη ότι ο Στάλιν αύξανε συνεχώς τη δύναμή του και ακολουθούσε πολιτική επιθετικής επέκτασης εξουδετερώνοντας κάθε αντίπαλο. Σύμφωνα με αυτά τα δεδομένα, οι ΗΠΑ ανησυχούσαν ότι απειλούνταν ζωτικά αμερικανικά συμφέροντα και η κυβέρνηση Τρούμαν αναζητούσε τρόπους ώστε η πολιτική της να αναχαιτίσει τον σοβιετικό εχθρό που θα εφαρμόζε διεθνή κομμουνισμό. Η Ελλάδα και η διεξαγωγή του Εμφυλίου Πολέμου, ήταν ο ιδανικότερος τρόπος ώστε η κυβέρνηση να εφαρμόσει το πλάνο της τον επόμενο χρόνο, εντάσσοντας την κίνηση αυτή σε μία από τις σημαντικότερες μάχες του Ψυχρού Πολέμου.⁴⁰

Το πλάνο είχε ως εξής, τον Μάρτη του 1947 τοποθετείται η έναρξη της υλικής και στρατιωτικής βοήθειας εκ μέρους των ΗΠΑ στην Ελλάδα, έπειτα από την απόσυρση της Βρετανίας. Στις 12 Μαρτίου του 1947 ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Τρούμαν διατύπωσε την πολιτική του στη συνεδρίαση του Κογκρέσο των Ηνωμένων Πολιτειών, που έμεινε γνωστή στη ιστορία ως «Δόγμα Τρούμαν» και στόχευε στην οικονομική υποστήριξη των κυβερνητικών δυνάμεων της Ελλάδας και της Τουρκίας και κατ' επέκταση στην αποφυγή της Σοβιετικής επιρροής. Η συγκεκριμένη πολιτική υποστηρίχθηκε και από το Σχέδιο Μάρσαλ που εξαγγέλθηκε λίγο αργότερα. Η Αμερική είχε κατορθώσει να διεισδύσει πολύ βαθύτερα πέρα από την οικονομική και στρατιωτική βοήθεια, είχε καταφέρει να έχει στα χέρια της τον ολοκληρωτικό έλεγχο του ελληνικού κράτους. Θεωρείται από πολλούς ως έναρξη του Ψυχρού Πολέμου και ως μια άμεση και αναπόφευκτη λύση αποφυγής κομμουνιστικοποίησης των δύο γειτονικών χωρών της Μεσογείου, όπως έχει ήδη αναφερθεί.⁴¹

Οι συνέπειες της αμερικανικής επέμβασης είχαν μακροπρόθεσμα θετικά και αρνητικά αποτελέσματα, τα οποία τοποθετούνται χρονικά τόσο κατά

³⁹ Τούντα-Φεργάδη Αρετή (2000), ο.π., σ. 246-247.

⁴⁰ Ιατρίδης Γιάννης (2002), ο.π., σ. 48-49.

⁴¹ Πετρόπουλος Γιώργος (13/3/2005), «Το δόγμα Τρούμαν», στο: *Ριζοσπάστης*, Σελίδα:11, Ανακτήθηκε από: <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=2755792> στις 17/3/2024.

την διάρκεια αλλά και μετά την λήξη του Εμφυλίου Πολέμου και αφορούσαν διάφορους τομείς. Η εμπλοκή των ΗΠΑ μετέβαλλε τα δεδομένα του εμφυλίου και επηρέασε την έκβασή του. Προκειμένου να διατηρηθεί η εθνική κυριαρχία και ανεξαρτησία, η ελληνική κυβέρνηση παραχώρησε στην Αμερικανική Αποστολή Βοηθείας για την Ελλάδα (AMAG), πλήθος αρμοδιοτήτων, εντάσσοντας την χώρα σε ένα καθεστώς ολοκληρωτικού ελέγχου σε όλα τα πεδία, υποβαθμίζοντας όμως έμμεσα τον ρόλο της ελληνικής ηγεσίας.⁴² Στα θετικά ωστόσο, κατατάσσονται πλεονεκτήματα που ωρίμασαν κυρίως μετά την λήξη του πολέμου. Η Ελλάδα κατόρθωσε μετά το 1949 να ανασυγκροτηθεί οικονομικά σε αρκετά μεγάλο βαθμό, η συμμετοχή της στην Ατλαντική Συμμαχία πρόσφερε ασφάλεια και εκσυγχρόνισε τη χώρα, ενώ η συμμετοχή της στο ΝΑΤΟ αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα βήματα για την είσοδό της στην Ευρωπαϊκή Ένωση.⁴³

2.2 Τα Δεκεμβριανά

Στις 18 Οκτωβρίου 1944 τοποθετείται η απελευθέρωση της Αθήνας από τα γερμανικά κατοχικά στρατεύματα, με την δωσιλογική κυβέρνηση του Ιωάννη Ράλλη να παραδίδει την εξουσία στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας του Γεώργιου Παπανδρέου, υποστηριζόμενη από τους Βρετανούς. Σε αυτήν είχαν εισχωρήσει και μέλη της ΠΕΕΑ ή αλλιώς «Κυβέρνηση του Βουνού» η οποία είχε δημιουργηθεί από το ΕΑΜ. Ο ΕΛΑΣ είχε κατορθώσει να κυριαρχήσει σε ολόκληρη την ηπειρωτική και νησιωτική χώρα, εκτός από το κέντρο της Αθήνας. Ήδη από τον Νοέμβριο του 1944 ξεκίνησαν οι πρώτες ρίξεις ανάμεσα στις σχέσεις των υπουργών του ΕΑΜ και του Γεώργιου Παπανδρέου, οι οποίες είχαν αρχικά τη μορφή ασυνεννοησίας, ενώ στην πορεία παρουσίασαν άμβλυση και εξελίχθηκαν σε ένοπλη σύγκρουση. Βασική παράμετρος ήταν το γεγονός ότι ο Παπανδρέου στόχευε στην ικανοποίηση των συμφερόντων των Βρετανών στα οποία συμπεριλαμβανόταν και η επιστροφή του Γεώργιου Β΄ στον θρόνο, βασιζόμενη στην απέχθειά του απέναντι στον κομμουνισμό, αλλά και στον περιορισμό των επιδιώξεων των κομμουνιστών που

⁴² Σφήκας Θανάσης Δ. (2007), ο.π., σ. 89-91.

⁴³ Ιατρίδης Γιάννης (2002), ο.π., σ. 49-50.

μακροπρόθεσμα θα οδηγούσε στην ανάληψη της πολιτικής εξουσίας εκ μέρους τους.⁴⁴

Ακολούθησε μια σειρά ένοπλων συγκρούσεων, που έλαβαν χώρα από τις αρχές του Δεκεμβρίου του 1944 έως και τον Ιανουάριο του 1945, οι οποίες είναι γνωστές ως «Δεκεμβριανά» ή ως «Μάχη της Αθήνας». Πρωταγωνιστές της αναμέτρησης ήταν οι δυνάμεις του ΕΑΜ από τη μία πλευρά και οι κυβερνητικές δυνάμεις με την βρετανική υποστήριξη από την άλλη. Στις αιτίες της σύγκρουσης εντάσσεται η αμοιβαία απουσία εμπιστοσύνης σχετικά με τις επιδιώξεις του καθενός, αλλά και ορισμένες ενέργειες εκ μέρους των Βρετανών με επικεφαλής τον Σκόμπι, μέσω του οποίου εισηγήθηκαν την 1^η Δεκεμβρίου 1944 την παράδοση από την πλευρά του ΕΛΑΣ και του ΚΚΕ του στρατιωτικού τους εξοπλισμού. Μια τέτοια κίνηση οδήγησε τους υπουργούς του ΕΑΜ, μέλη της Κυβερνήσεως Εθνικής Ενότητας σε παραίτηση στις 2 Δεκεμβρίου. Την επομένη της παραίτησης των υπουργών οι υποστηρικτές του ΕΑΜ διεξήγαγαν αντικυβερνητική διαδήλωση στη πλατεία Συντάγματος, η οποία εξελίχθηκε σε ένοπλη αναμέτρηση. Τα πυρά ξεκίνησαν εκ μέρους της ελληνικής χωροφυλακής και είχαν ως αποτέλεσμα τον τερματισμό της διαδήλωσης με τον θάνατο και τον τραυματισμό αρκετών πολιτών. Σε απάντηση το ΕΑΜ προχώρησε σε στρατιωτικές επιχειρήσεις στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, ενώ λίγο αργότερα τοποθετούνται οι πρώτες συγκρούσεις μεταξύ του ΕΛΑΣ και της βρετανικής στρατιωτικής αντιπροσωπείας στο πλευρό των ελληνικών κυβερνητικών δυνάμεων. Επρόκειτο για μια μάχη που στηρίχθηκε στην ανάγκη ατιμωρησίας της δωσίλογης δράσης των βασιλοφρόνων πολιτικών και στρατιωτικών, στην ανάγκη άρσης της νομιμότητας του ΕΑΜ, αλλά και στην δυσπιστία του ΕΑΜ απέναντι στον αστικό πολιτικό κόσμο.⁴⁵

Ακόμη, η σύγκρουση υποκινήθηκε και από το γεγονός ότι η ελληνική κυβέρνηση προωθούσε στο υπό σύσταση νέο κράτος ένα μοτίβο εξουσίας στο οποίο οι αντιστασιακές δυνάμεις θα αποκλείονταν εξ ολοκλήρου από τον έλεγχο της εξουσίας και θα αφοπλίζονταν. Επίσης η δημιουργία ενός κυβερνητικού στρατού εκκαθαρισμένου από φιλελεύθερους και αριστερούς μαχητές ήταν από τους βασικότερους στόχους της κυβέρνησης. Εξαιτίας των παραπάνω, ακολούθησε η παραίτηση των

⁴⁴ Μπούτσικος Χρυσοβαλάντης (2021), *Μνήμη και λήθη σε α' πρόσωπο: ιδεολογικός διχασμός και εμφύλιες συγκρούσεις στην Αργολιδοκορινθία (φθινόπωρο 1944-φθινόπωρο 1949)*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, σ. 33, Ανακτήθηκε στις 31/3/2024 από: <https://freader.ekt.gr/eadd/index.php?doc=50239&lang=el#p=1>.

⁴⁵ Μπούτσικος Χρυσοβαλάντης (2021), ο.π., σ. 33-34.

υπουργών του ΕΑΜ, αποκλείοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το ενδεχόμενο ανάμειξης τους στις μελλοντικές πολιτικές εξελίξεις της χώρας.⁴⁶

Η εξέλιξη των γεγονότων στην Αθήνα το Δεκέμβρη του 1944, αποτελεί μικρογραφία του κοινωνικού και πολιτικού κλίματος που επικρατούσε στην υπόλοιπη ελληνική επικράτεια. Η ολοκλήρωση των ενεργειών στρατιωτικής φύσεως ή μη, με σκοπό την Απελευθέρωση από τις κατοχικές δυνάμεις του Άξονα, έδωσαν τη σκυτάλη στις ένοπλες πολιτικές παρατάξεις οι οποίες διεκδικούσαν την πολιτική κυριαρχία, εγκαθιστώντας σταδιακά εμφύλια πολιτική σύγκρουση. Ταυτόχρονα, προσδιορίστηκαν τα όρια της πολιτικής ισχύος του ΕΑΜ μέσω της στρατιωτικής του δύναμης του ΕΛΑΣ, σηματοδοτώντας τη διεξαγωγή μιας συνθετότερης εμφύλιας σύρραξης.⁴⁷

Η μάχη της Αθήνας αποτέλεσε μία από τις σημαντικότερες συγκρούσεις του Εμφυλίου Πολέμου. Επρόκειτο για μια αντιπαράθεση στρατιωτικών όρων, στην οποία η Αριστερά βρέθηκε ανυπεράσπιστα και οδηγήθηκε στην ήττα απέναντι σε έναν αντίπαλο με τεράστια ισχύ, ο οποίος είχε στο πλευρό του από την μία πλευρά την υποστήριξη της Μεγάλης Βρετανίας και από την άλλη την υποστήριξη του αστικού κόσμου. Ακολούθησε μια περίοδος ανακωχής και διαπραγματεύσεων από τα μέσα Ιανουαρίου και εξής, μέχρι την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας.⁴⁸

Όσον αφορά την υπογραφή εκεχειρίας, προέβλεπε την κατάπαυση του πυρός στις 15 Ιανουαρίου 1945 και αποτελούσε τη νέα τακτική των Βρετανών που εγκαινιάστηκε στις 25 Δεκεμβρίου 1944, ταυτόχρονα όμως επεδίωκε να καθησυχάσει την κοινή γνώμη των ΗΠΑ στο ενδεχόμενο διεξαγωγής μια μακρόχρονης ένοπλης σύγκρουσης. Στα πλαίσια της βρετανικής πολιτικής εντασσόταν και η αποκατάσταση της μοναρχίας, εξυπηρετώντας ταυτόχρονα τα συμφέροντά τους στον ελληνικό χώρο. Η Ελλάδα έπρεπε να παραμείνει υποτελές κράτος στη Βρετανία, αλλά ο στόχος αυτός δεν μπορούσε να επιτευχθεί με την βίαιη αποκατάσταση της μοναρχίας. Η Βρετανία δεν διέθετε επαρκείς δυνάμεις για τον πλήρη περιορισμό του ΕΛΑΣ. Για τον παραπάνω λόγο ο Βρετανός πολιτικός Μακμίλαν πρότεινε την εγκαθίδρυση αντιβασιλείας στη θέση της οποίας ορίστηκε ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός στις 31 Δεκεμβρίου 1944. Σε

⁴⁶ Heinz Richter (2009), ο.π., σ. 338-339.

⁴⁷ Σακελλαρόπουλος Αναστάσιος (2020), *Ελληνικός Στρατός 1935-1945. Η μετάβαση από τον αλυτρωτισμό στην αυτόνομη παρεμβατικότητα*, Διδακτορική Διατριβή, Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, σ.314-315, Ανακτήθηκε στις 2/4/2024 από:

<https://freader.ekt.gr/eadd/index.php?doc=48658&lang=el#p=1>

⁴⁸ Σακελλαρόπουλος Αναστάσιος (2020), ο.π., σ. 345.

συνεργασία με τον δημοκρατικό στρατηγό Πλαστήρα θα σχημάτιζαν μια «μη πολιτική» κυβέρνηση, αντικαθιστώντας αυτή του Γεώργιου Παπανδρέου και υποστηρίζοντας από κάθε άποψη τον παραπάνω πολιτικό σχηματισμό. Πιο συγκεκριμένα, επρόκειτο για μια κυβέρνηση η οποία δεν θα προσδιορίζονταν κομματικά. Ο Τσώρτσιλ είχε καταστήσει σαφές με αυτόν τον τρόπο, ότι η Μεγάλη Βρετανία ήταν έτοιμη για συμβιβασμό και μια ενδεχόμενη έξαρση των συγκρούσεων θα οφειλόταν σε ενέργειες εκ μέρους των κομμουνιστών. Ωστόσο, η διάθεση για συμφιλίωση ήταν πολύ μεγαλύτερη εκ μέρους του ΕΑΜ, ο οποίος αποσύρθηκε από την εμπόλεμη ζώνη και ξεκίνησε άμεσα την απελευθέρωση αιχμαλώτων πολέμου, καθώς η εκχειρία προέβλεπε την ισάριθμη ανταλλαγή αιχμαλώτων και από τις δύο πλευρές.⁴⁹

Τα «Δεκεμβριανά» για την Αριστερά ήταν μια μακρόχρονη και σκληρή μάχη. Στόχος των επιθέσεων ήταν να λάβουν τη μορφή πραξικοπήματος, αλλά και να δράσουν με τέτοιο τρόπο ώστε να αποτρέψουν τον εχθρό να κινητοποιηθεί άμεσα. Ωστόσο, αντιμετώπισαν πλήθος εμποδίων καθώς δεν διέθεταν την αριθμητική υπεροχή και τον απαραίτητο εξοπλισμό για να καταφέρουν να σταθούν αντάξιοι του αντιπάλου τους. Ακόμη η έλλειψη κυβερνητικής εξουσίας και διεθνών προσβάσεων στο εσωτερικό του επαναστατικού στρατού δυσχέραινε ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Οι επιθέσεις ξεκίνησαν από αστυνομικούς σταθμούς, στρατόπεδα, τη Σχολή Ευελπίδων κτλ προκειμένου να πληγούν καίριες θέσεις των αντιστασιακών, σε μια προσπάθεια εξασφάλισης ισχυρής πολιτικής και στρατιωτικής δυναμικής. Από την άλλη πλευρά, το αντιστασιακό στρατόπεδο ενισχύθηκε με εθελοντές, μέλη αντικομμουνιστικών οργανώσεων, χωροφύλακες και πλήθος εθνοκοφρώνων, οι οποίοι έβλεπαν αρνητικά μια ενδεχόμενη επικράτηση της Αριστεράς.⁵⁰

Ως αποτέλεσμα όλων των παραπάνω, κατά τα «Δεκεμβριανά» αμβλύθηκε το χάσμα μεταξύ των κομμουνιστών και των αντικομμουνιστών, σηματοδοτώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον Εμφύλιο Πόλεμο ανάμεσα στην ελληνική Δεξιά και Αριστερά. Η παραστρατιωτική οργάνωση του ΚΚΕ, ΟΠΛΑ εκτέλεσε πλήθος αντιστασιακών, ενώ ο ΕΛΑΣ εκτόπισε ομήρους στα Βαλκάνια υπό αντίξοες συνθήκες. Βιαιοπραγίες σημειώθηκαν και εκ μέρους των Βρετανών, με τον βομβαρδισμό της

⁴⁹ Heinz Richter (1997), *Η επέμβαση των Άγγλων στην Ελλάδα, από τη Βάρκιζα στον Εμφύλιο Πόλεμο, Φεβρουάριος 1945-Αύγουστος 1946*, μτφρ. Βαλλιάνος Περικλής, Γιαννάρης Γιώργος, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «ΕΣΤΙΑΣ», σ. 15-17, 31-32.

⁵⁰ Μαργαρίτης Γιώργος (2001), *Ιστορία του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949*, Τόμος Ι, 3^η έκδοση, Αθήνα: Βιβλιόραμα, σ. 68-72.

Αθήνας και του Πειραιά, όπου και σημειώθηκε πλήθος θυμάτων. Πολύ σύντομα δεξιάς νοοτροπίας κινήματα εξαπλώθηκαν και κατέπνιξαν τους θεσμούς της ΕΑΜοκρατίας στην ελληνική επικράτεια.⁵¹

2.3 Η Συμφωνία της Βάρκιζας

Στις 2 Φεβρουαρίου 1945 έπειτα από την ανακωχή των «Δεκεμβριανών» ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις με σκοπό την υπογραφή συμφωνίας στην παραθαλάσσια περιοχή της Βάρκιζας στην Αθήνα. Η τελική συμφωνία υπογράφηκε στις 12 Φεβρουαρίου 1945, από μέλη της κυβέρνησης Πλαστήρα, με επικεφαλής τον Υπουργό Εξωτερικών Ιωάννη Σοφιανόπουλο και τους εκπροσώπους του ΕΑΜ και του ΚΚΕ με επικεφαλής τον Γιώργη Σιάντο. Οι δύο πλευρές κατέθεσαν τις θέσεις τους και επιχειρηματολόγησαν υπέρ αυτών, χωρίς να προβούν σε περαιτέρω συζητήσεις, ενώ θεωρείται ανεξήγητη η συμφωνία των όρων εξαιτίας της σφοδρότητας της αναμέτρησης που προηγήθηκε.⁵²

Με το τέλος των διαπραγματεύσεων συντάχθηκαν εννιά άρθρα, τα οποία δημοσιεύθηκαν στην *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως* και αποτέλεσαν νόμο του κράτους. Σε αυτά προσδιορίζονταν μεταξύ άλλων οι υποχρεώσεις της Αριστεράς, δηλαδή η αποστράτευση και ο πλήρης αφοπλισμός του ΕΛΑΣ, η μεταβίβαση της εξουσίας σε όλη την επικράτεια, η απελευθέρωση των συλληφθέντων από τον ΕΛΑΣ, αλλά και η κατοχύρωση των συνταγματικών ελευθεριών, η διεξαγωγή εκλογών και δημοψηφίσματος για το πολιτειακό. Ωστόσο, επικρατούσαν αμφιβολίες για τον εάν θα εφαρμόζονταν οι συγκεκριμένοι όροι εκ μέρους του ΕΛΑΣ, εγγυητής των οποίων ήταν το ένα συμβαλλόμενο μέλος, η ελληνική κυβέρνηση. Η υπογραφή της Συμφωνίας δημιούργησε την εντύπωση της άνευ όρων συνθηκολόγησης της Αριστεράς, περιορίζοντας ταυτόχρονα την δυναμική του κινήματος του ΕΑΜ, το οποίο μέχρι τότε αποτελούσε από τους βασικούς συντελεστές καθορισμού των πολιτικών και κοινωνικών ισορροπιών, αποκαλύπτοντας τα αδύνατά του σημεία. Ακόμη, δεδομένου του ότι η Αριστερά κυριαρχούσε σε μεγάλο μέρος της χώρας, δεν δίστασε να συνθηκολογήσει λόγω της αδυναμίας της να επιβληθεί στρατιωτικά αλλά και εξαιτίας της ανάγκης καταστολής της έκρυθμης κατάστασης.

⁵¹ Πλακούδας Σπυρίδων (2017), *Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος (1946-1949), Πεδίο μάχης του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα: Επίκεντρο, σ. 39.

⁵² Μαργαρίτης Γιώργος (2001), ο.π., σ. 78-79.

Αντίθετα, στο εσωτερικό της ηγεσίας του ΕΑΜ κυριαρχούσε ακόμη η αντίληψη ότι θα ανατραπούν τα δεδομένα της Συμφωνίας εάν το κίνημα βασιζόταν στις δυνάμεις του και ότι θα αναλάμβανε ξανά τα ηνία της αναμέτρησης, καθώς ένα μεγάλο μέρος των υποστηρικτών του διέφυγε σε γειτονικές χώρες σε ειδικά στρατόπεδα εκπαίδευσης.⁵³

Από την πλευρά του το ΕΑΜ στόχευε εξ αρχής σε μια συμβιβαστική λύση, με σκοπό την ενσωμάτωσή του στο μεταπολεμικό σύστημα, γεγονός που το οδήγησε στην υπογραφή της Συνθήκης, η οποία χαρακτηρίζεται ως ένας δίκαιος συμβιβασμός. Το βασικό πρόβλημα όμως ήταν η Δεξιά και η κυβέρνηση του 1945, η πολιτική των οποίων δεν ακολούθησε τις υποχρεώσεις και τις διατάξεις της Συνθήκης και εκφράστηκε μέσω επανειλημμένων παραβιάσεων των όρων της. Αντίθετα, το ΕΑΜ και η Αριστερά εκπλήρωσαν σε μεγάλο βαθμό τις υποχρεώσεις τους και απόπλισαν τις δυνάμεις τους όπως όριζε η Συμφωνία. Η υπογραφή της Συμφωνίας και η ήττα της Αριστεράς είχαν ως συνέπεια την σύγκρουση στο εσωτερικό του ΕΑΜ και του ΚΚΕ με κίνδυνο τη διάλυση των αριστερών κινημάτων.⁵⁴

Η Συμφωνία της Βάρκιζας θα μπορούσε να είχε οδηγήσει σε εσωτερική ειρήνη και συμφιλίωση στην Ελλάδα, αν τηρούνταν οι όροι όπως συμφωνήθηκαν κατά την υπογραφή της. Αντίθετα, το διάστημα που ακολούθησε έλαβαν χώρα αντεπαναστατικές ενέργειες καταδικάζοντας οποιαδήποτε μορφή αντίστασης. Δεν εξασφάλισε τη λύση του πολιτικού προβλήματος της χώρας, αλλά το μετέθεσε για το μέλλον. Τα «Δεκεμβριανά» θα μπορούσαν να μεταφραστούν σαν ένας Εμφύλιος Πόλεμος ανάμεσα στην ελληνική Δεξιά και Αριστερά που στόχευε στην ανασύσταση του ελληνικού κρατικού μηχανισμού ή στην επαναφορά του παλιού μοναρχικού καθεστώτος με την βοήθεια της βρετανικής επέμβασης. Ακόμη, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως ο πρώτος θερμός γύρος στον κλιμακούμενο Ψυχρό Πόλεμο.⁵⁵

⁵³ Μαργαρίτης Γιώργος (2001), ο.π., σ. 78-81.

⁵⁴ Heinz Richter (2009), ο.π., σ. 383-386.

⁵⁵ Heinz Richter (2009), ο.π., σ. 414,416.

2.4 Η «Λευκή Τρομοκρατία»

Μετά την λήξη των εχθροπραξιών στη μάχη της Αθήνας και την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας, η οποία προέβλεπε τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ, ξεκίνησε η αναδιοργάνωση και η ανοικοδόμηση των θεσμών, του κρατικού μηχανισμού και γενικότερα του Δεξιού κράτους. Η εξάλειψη της πολιτικής αστάθειας που επικρατούσε για αρκετό καιρό και η επίτευξη οικονομικής ισορροπίας η οποία εξέλιπε από το ελληνικό κράτος, καθώς πρώτες ύλες και τρόφιμα επιτάχθηκαν από τις δυνάμεις Κατοχής, αποτελούσαν μέρος των βασικότερων αναγκών του κράτους, ώστε να διασφαλιστούν όσα είχαν επιτευχθεί κατά την μάχη της Αθήνας. Δεδομένου του ότι αργά η γρήγορα η βρετανική παρουσία θα αποσύρονταν από τις ελληνικές υποθέσεις, ήταν επιτακτική ανάγκη για την Ελλάδα να οργανωθεί εξασφαλίζοντας την σταθερότητά της σε όλα τα επίπεδα. Η λύση του πολιτειακού ζητήματος συνδεόταν με την αποκατάσταση του πολιτικού συστήματος. Η δικτατορία και οι συνεχείς εναλλαγές της πολιτικής εξουσίας, προκαλούσαν αναταραχές και δυσπιστία στο λαό.⁵⁶

Από την άλλη πλευρά, στόχος ήταν η διαμόρφωση μιας νέας εξουσίας, από την οποία θα παραμερίζονταν ο αριστερός παράγοντας, σε ένα ασταθές έδαφος με μόνο σταθερό στοιχείο, την παρουσία των Βρετανών συμμάχων. Η Αριστερά από πολιτικής και κοινωνικής πλευράς δημιουργήθηκε και κληροδοτήθηκε από την Αντίσταση στις κατοχικές δυνάμεις. Η παρουσία των Βρετανών και η κυριαρχία της Δεξιάς μετά την μάχη της Αθήνας, επίδιωσε την απομάκρυνση του κομμουνιστικού στοιχείου από τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές λειτουργίες της χώρας. Οι διαδικασίες για τον περιορισμό της δύναμης της Αριστεράς ήταν μακρόχρονες, επίμονες και επίπονες, σκόπευαν να κάμψουν το φρόνιμα των αντιπάλων τους και στηρίχθηκαν κυρίως στη βία. Η βία με την πάροδο του χρόνου μετατράπηκε σε τρομοκρατία που διήρκησε περίπου δεκαπέντε ολόκληρους μήνες. Το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως περίοδος μεθοδικής πολιτικής τρομοκρατίας, καθώς την πλειοψηφία των γεγονότων που εκτυλίχθηκαν χαρακτήριζε ο τρόμος εκ μέρους των αντιστασιακών σε κάθε επίπεδο. Για την Δεξιά η συγκεκριμένη περίοδος θεωρείται ως φάση ανασυγκρότησης της Αριστεράς, αντίθετα για την Αριστερά χαρακτηρίζεται ως περίοδος «Λευκής Τρομοκρατίας». Η χρήση του συγκεκριμένου όρου βασίζεται στο

⁵⁶ Μαργαρίτης Γιώργος (2001), ο.π., σ. 87.

γεγονός ότι το κύριο χαρακτηριστικό της περιόδου ήταν ο τρόμος που εκφραζόταν ως ανάγκη περιορισμού κάθε λογής κομμουνιστικής εκδήλωσης.⁵⁷

Πιο συγκεκριμένα, ο όρος «Λευκή Τρομοκρατία» αφορά στον αγροτικό και αστικό πληθυσμό ο οποίος συμμετείχε στην Αντίσταση ενάντια των δυνάμεων Κατοχής και εξαναγκάστηκε σε περιορισμό των ενεργειών του, είτε από κρατικούς φορείς, είτε από τρομοκρατικές οργανώσεις, αμέσως μετά τον αποπλισμό και τη διάλυση του ΕΛΑΣ. Καλύπτει την περίοδο έπειτα από την υπογραφή της Συνθήκης της Βάρκιζας, δηλαδή από τον Μάρτιο του 1945 έως και τις βουλευτικές εκλογές τον Μάρτιο του 1946. Επρόκειτο για μια καλά οργανωμένη προσπάθεια εκ μέρους της πολιτικής ή στρατιωτικής ιεραρχίας που επεκτάθηκε σε όλη την ελληνική επικράτεια. Το κράτος χρησιμοποιείσαι επιστρατευμένους τρομοκράτες για την επίτευξη αυτού του στόχου και όχι τα εκτελεστικά του όργανα, όπως είναι οι χωροφύλακες, καθώς δεν υπήρχε νομική υπόσταση μιας τέτοιας ενέργειας.⁵⁸

Ταυτόχρονα, το Δεξιό κράτος ξεκίνησε με την υποστήριξη των Άγγλων την αναδιοργάνωσή του, κινητοποιώντας τους δύο κρατικούς μηχανισμούς καταστολής και πολιτικού πειθαναγκασμού, δηλαδή το στρατό και τις δυνάμεις ασφαλείας. Παρά το γεγονός ότι η Συμφωνία της Βάρκιζας στο άρθρο 5 προέβλεπε τη δημιουργία νέου στρατού με κανονική επιστράτευση, στον στρατό εντάχθηκαν κυρίως φανατικοί αντικομμουνιστές, οι οποίοι διαμόρφωσαν το σώμα των αξιωματικών κατά την κρίση τους. Οι δυνάμεις ασφαλείας απαρτίζονταν αρχικά από την εθνοφυλακή διοικούμενη από αξιωματικούς του στρατού, όπου υπηρετούσαν μέλη των αντικομμουνιστικών οργανώσεων και μέλη των πρώην ταγμάτων ασφαλείας. Στην πορεία αντικαταστάθηκε από την χωροφυλακή, όπου εντάχθηκαν άνδρες οι οποίοι είχαν υπηρετήσει στις κυβερνήσεις Κατοχής και στα τάγματα ασφαλείας. Τον πρωταγωνιστικό ρόλο στον περιορισμό της δύναμης της Αριστεράς κατείχε το παρακράτος, το οποίο αποτελούνταν από συμμορίες και αντικομμουνιστικές οργανώσεις, φίλα προσκείμενες στις κρατικές δυνάμεις, με

⁵⁷ Μαργαρίτης Γιώργος (2001), ο.π., σ. 173-174.

⁵⁸ Σαράφη Λη, (2002), «Η Λευκή Τρομοκρατία, Μοχλός σύνθλιψης του αντιστασιακού φρονήματος. Ο νομός Τρικάλων το 1945», στο: *Ο Εμφύλιος Πόλεμος, από την Βάρκιζα στον Γράμμο, Φεβρουάριος 1945-Αύγουστος 1949*, Επιμέλεια: Νικολακόπουλος Ηλίας, Ρήγος Άλκης, Ψαλλίδας Γρηγόρης, Αθήνα: Θεμέλιο, σ. 165, 173, 175.

χαρακτηριστικότερη την οργάνωση «Χ» του στρατηγού Γρίβα. Διέθεταν στρατιωτικό εξοπλισμό και συχνά κατείχαν τον ρόλο πληροφοριοδοτών.⁵⁹

Τα «Δεκεμβριανά» είχαν ως αποτέλεσμα την άμβλυνση του μίσους μεταξύ κομμουνιστών και αντικομμουνιστών σε τέτοιο βαθμό, ώστε ο έλεγχος εκ μέρους της Δεξιάς επεκτάθηκε και σε άλλους τομείς του κρατικού μηχανισμού. Πιο συγκεκριμένα, το κομμουνιστικό στοιχείο εξαλείφθηκε από τις δημόσιες υπηρεσίες, τα πανεπιστήμια, τα εργατικά σωματεία, τα δικαστήρια, τα σώματα ασφαλείας, τον κλήρο, αλλά και από τους αγροτικούς συνεταιρισμούς με οποιονδήποτε τρόπο αυτό ήταν δυνατόν να γίνει. Το εύρος των δραστηριοτήτων της Δεξιάς εκτεινόταν παντού, από οργανώσεις νεολαίας έως φορείς προπαγάνδας, τρομοκρατίας και ελέγχου της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ακόμη, πολλοί από τους δωσίλογους της προηγούμενης περιόδου απέφυγαν τις ποινές ή τιμωρήθηκαν λίαν επιεικώς για τις πράξεις τους, ενώ ακροδεξιές παραστρατιωτικές ομάδες τρομοκρατούσαν τους κομμουνιστές, οι οποίοι βρήκαν καταφύγιο στις γειτονικές βαλκανικές χώρες.⁶⁰ Ωστόσο, θεωρείται αξιοσημείωτο το γεγονός ότι η απομάκρυνση όλων όσων είχαν συμμετάσχει στην εαμική Αντίσταση, συνέβαλε στον μη περιορισμό και την τιμωρία των δωσίλογων και όσων είχαν συνεργαστεί με τους κατακτητές τα χρόνια της Κατοχής. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών κυκλοφορούσε ελεύθερο ή καταδικάστηκε εκτελώντας ποινές μικρής εμβέλειας.⁶¹

Ο όρος εθνικισμός αποτελούσε για την Δεξιά το βασικότερο εφιαλτήριο. Από την μία πλευρά υπήρχε έντονη ανησυχία για αλυτρωτικές αξιώσεις εκ μέρους της Γιουγκοσλαβίας και από την άλλη πλευρά κυριαρχούσε η άποψη κυρίως στις περιοχές οι οποίες βρίσκονταν κοντά στα βόρεια σύνορα, πως η Ελλάδα δικαιούνταν εδαφικά κέρδη σε βάρος της Αλβανίας και της Βουλγαρίας, σε ανάμνηση των λεηλασιών που πραγματοποιήθηκαν παλαιότερα εκ μέρους τους. Σύμφωνα με τα παραπάνω, η όλο και στενότερη σύνδεση της Αριστεράς με την σλαβόφωνη μειονότητα, είχε ως αποτέλεσμα ο εθνικισμός να συμβαδίζει με τον αντικομμουνισμό και να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της

⁵⁹ Σακκάς Ιωάννης (2000), «Η βία της εξουσίας, Το κράτος και η λευκή τρομοκρατία στην Ευρυτανία, 1946-1949» στο: *Πτυχές του εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, Επιμέλεια: Κλεομένης Κουτσούκης, Ιωάννης Σακκάς, Αθήνα: Φιλίστωρ, σ. 289-290.

⁶⁰ Πλακούδας Σπυρίδων (2017), ο.π., σ. 40.

⁶¹ Βόγλης Πολυμέρης (2014), *Η αδύνατη επανάσταση, η κοινωνική δυναμική του Εμφυλίου Πολέμου*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ. 109.

εθνικοφροσύνης που κατέκλυζε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή.⁶²

Κατά την περίοδο της «Λευκής Τρομοκρατίας» προκλήθηκαν σύμφωνα με τους υπολογισμούς του ΕΑΜ 1.289 δολοφονίες, πλήθος τραυματισμών και διώξεων σε βάρος πολιτών, αλλά και καταστροφές και φθορές των περιουσιών τους. Το 1945 διώχθηκαν ποινικώς σχεδόν 80.000 άτομα και πολλά άλλα φυλακίστηκαν. Όλα όσα αναφέρθηκαν έρχονται σε αντίθεση με την μεταχείριση των δωσίλογων της προηγούμενης περιόδου, η οποία χαρακτηρίζεται από έντονη επιείκεια και δεν συνάδει με το μέγεθος των αδικημάτων που πραγματοποιήσαν κατά την περίοδο της Κατοχής.⁶³

2.5 Ο Οργανισμός Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως των Ηνωμένων Εθνών (UNRRA)

Την περίοδο μετά την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας, την κοινωνία χαρακτηρίζει η αναρχία και οι στερήσεις σε όλους τους τομείς της καθημερινότητας. Το αμέσως επόμενο διάστημα η κατάσταση παρουσιάζει βελτίωση και η οικονομία ανάκαμψη. Σε αυτό συνέβαλε κυρίως η δυτική βοήθεια που συγκεντρώθηκε και αφορούσε είδη πρώτης ανάγκης, όπως τρόφιμα, ρουχισμό, αλλά και πρώτες ύλες και εξοπλισμό για την ανοικοδόμηση των οικιών, των οδών και των δημοσίων κτηρίων, αναζωπυρώνοντας την οικονομική δραστηριότητα γενικότερα. Η βοήθεια αυτή προωθούνταν στη χώρα μέσω των βρετανικών στρατευμάτων και από τον Απρίλιο του 1945 έως τον Ιούνιο του 1947 μέσω του Οργανισμού Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως των Ηνωμένων Εθνών (UNRRA), τον οποίο οι Ελληνοαμερικανοί στήριζαν ιδιαίτερα. Οι υπηρεσίες περίθαλψης αφορούσαν είδη πρώτης ανάγκης και βοήθειας στους τομείς της υγείας και της πρόνοιας και οι υπηρεσίες αποκατάστασης σχετιζόνταν με την παροχή υλικών αγαθών και υπηρεσιών εξασφαλίζοντας έτσι την αυτονομία του κράτους. Εξαίρεση στα παραπάνω αποτελεί το έτος 1945, κατά το οποίο από την μία πλευρά η ανομβρία της συγκεκριμένης χρονιάς προκάλεσε ύφεση στην παραγωγή και από την άλλη η Κατοχή και τα «Δεκεμβριανά» παρεμπόδισαν την ομαλή εξέλιξη της οικονομίας. Η κρατική ηγεσία θεωρήθηκε εκ των υστέρων ακατάλληλη για την

⁶² Close David (1996), «Η ανοικοδόμηση του κράτους της Δεξιάς» στο: *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950, μελέτες για την πόλωση*, Επιμέλεια: Close David, Αθήνα: Φιλίστωρ, σ. 197.

⁶³ Close David (1996), ο.π., σ. 208-209.

διαχείριση της βοήθειας, παρά την εποπτεία εκ μέρους του βρετανικού και αμερικανικού προσωπικού. Σε αυτό το συμπέρασμα συνηγόρησε το γεγονός ότι οι Έλληνες αξιωματούχοι προωθούσαν τη βοήθεια κατά βάση σε ειδικές κατηγορίες πολιτών, που περιλάμβαναν τους φιλικά προσκείμενους εμπόρους και τους αντικομμουνιστές. Το 1946 τα δεδομένα μεταβλήθηκαν, καθώς σημειώθηκε οικονομική ανάκαμψη και ο πληθωρισμός υποχώρησε με την βοήθεια ενός βρετανικού δανείου προς την ελληνική κυβέρνηση.⁶⁴

Η δράση της UNRRA τοποθετείται σε μια μεταβατική περίοδο για την Ελλάδα αλλά και σχετικά με το παγκόσμιο επίπεδο. Ωστόσο, παρείχε εφόδια που άγγιζαν το ποσό των 350 εκατομμυρίων δολαρίων και η βοήθεια που παρέχονταν αντιστοιχούσε στις προπολεμικές εισαγωγές της χώρας σε καταναλωτικά αγαθά, ή στο 70% του προπολεμικού εθνικού εισοδήματος.⁶⁵

Στα τέλη της δεκαετίας του 1950 η βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκε σημαντικά, ενώ η αγροτική ακολουθούσε περισσότερο σταδιακή ανάπτυξη. Έτσι, συνέχιζε να υφίσταται η ίδια αντίθεση όπως και παλαιότερα, κατά την οποία ένα τμήμα του πληθυσμού ήταν περισσότερο ευνοημένο και μπορούσε να προφυλαχτεί στις πόλεις και τις εύφορες πεδιάδες και από την άλλη, ένα τμήμα του πληθυσμού υφίστατο στερήσεις και συνεχείς διωγμούς λόγω του πολέμου.⁶⁶

Τον σημαντικότερο ρόλο στην χρηματοδότηση και στην σύσταση του οργανισμού κατείχαν οι Ηνωμένες Πολιτείες, οι οποίες σε βάθος χρόνου με την εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν μετέτρεψαν τη βοήθεια σε έναν τρόπο ανάσχεσης του κομμουνιστικού κινδύνου. Όμως ο Οργανισμός συστάθηκε τον Νοέμβρη του 1943 από 44 χώρες με σκοπό την ισότιμη μεταχείριση των κρατών που στέκονταν απέναντι στον Άξονα. Η βοήθεια θα έπρεπε να βασίζεται στις ανάγκες του πληθυσμού και όχι σε φυλετικές ή πολιτικές διακρίσεις.⁶⁷

Η Αποστολή της UNRRA έφτασε στην Ελλάδα τον Οκτώβριο του 1944, ταυτόχρονα με την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας του Γεώργιου Παπανδρέου. Τον Μάρτιο του 1945 υπογράφηκε η συμφωνία ανάμεσα στον Οργανισμό και την ελληνική κυβέρνηση, η οποία καθόρισε τους

⁶⁴ Close David (2006), ο.π., σ. 45-46.

⁶⁵ Τσίλαγα Φλώρα (2012), «Δράσεις και αντιδράσεις μεροληψίας: η αποστολή της UNRRA στην Ελλάδα, 1945-1947, στο: *Η εποχή των ρήξεων, η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, Επιμέλεια: Βόγλης Π., Τσίλαγα Φλ., Χανδρινός Ιασ., Χαραλαμπίδης Μεν., Αθήνα: Επίκεντρο, σ. 140.

⁶⁶ Close David (2006), ο.π., σ. 46-47.

⁶⁷ Τσίλαγα Φλώρα (2012), ο.π., σ. 141.

όρους και τις υποχρεώσεις ανάμεσα στις δύο πλευρές και την 1^η Απριλίου ξεκίνησε η αυτόνομη λειτουργία της στην Ελλάδα. Ακόμη, η Αποστολή θα επέβλεπε τη διανομή και την χρήση της βοήθειας, ενώ η διαδικασία θα έπρεπε να ακολουθεί τους κανόνες και τις αποφάσεις περί αμεροληψίας.⁶⁸

Κάτω από αυτό το πλαίσιο λειτούργησε η UNRRA στην Ελλάδα, ώσπου το 1947 παρέδωσε την σκυτάλη της οικονομικής βοήθειας στο Δόγμα Τρούμαν, έχοντας επιτύχει σε αρκετά μεγάλο βαθμό τον σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκε αποτελώντας ταυτόχρονα την σανίδα σωτηρίας για εκατομμύρια απόρους.

2.6 Οι εκλογές του 1946

Στα εννιά άρθρα που υπογράφηκαν και αποτελούσαν τη Συμφωνία της Βάρκιζας, συμπεριλαμβανόταν και η διεξαγωγή δημοψηφίσματος για το πολιτειακό ζήτημα αλλά και η διεξαγωγή εκλογών με τη συμμετοχή διεθνών παρατηρητών για την ανάδειξη νέου κυβερνητικού σχήματος και Συντακτικής Βουλής. Στο πολιτικό σκέλος η μετα-Βάρκιζα εποχή χαρακτηρίζονταν από αστάθεια, καθώς οι διαδοχικές κυβερνήσεις που εκλέχτηκαν με την βοήθεια των Άγγλων δεν κατόρθωσαν να εδραιώσουν την παρουσία τους για μεγάλο χρονικό διάστημα και να παράγουν ουσιαστικό έργο. Κατόρθωσαν όμως να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους και να αναπτύξουν ένα σπουδαίο πελατειακό δίκτυο, αποδεικνύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την αδυναμία των Βρετανών στην ανασύσταση των θεσμών του Έθνους. Σε όλο αυτό το διάστημα των 13 μηνών, ο Βρετανός πρέσβης Λήπερ αντικατέστησε στο σύνολο 5 προέδρους κυβερνήσεων, οι οποίοι διετέλεσαν Πρωθυπουργοί. Συγκεκριμένα, μετά την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας του Γεώργιου Παπανδρέου, διετέλεσαν βραχυχρόνια Πρωθυπουργοί οι εξής: ο στρατηγός Νικόλαος Πλαστήρας από τις 3/1/1945 έως τις 8/4/1945, ο ναύαρχος Πέτρος Βούλγαρης από τις 8/4/1945 έως τις 17/10/1945, ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, ο οποίος είχε και τον ρόλο Αντιβασιλέα ήδη από την περίοδο της κυβέρνησης Παπανδρέου, από τις 17/10/1945 έως τις 1/11/1945. Ο πολιτικός Παναγιώτης Κανελλόπουλος από τις 1 έως τις 22/11/1945 και λίγο πριν τις

⁶⁸ Τσίλαγα Φλώρα (2012), ο.π., σ. 149, 151.

εκλογές ο πολιτικός Θεμιστοκλής Σοφούλης από τις 22/11/1945 έως τις 4/4/1946.⁶⁹

Με προτροπή των Άγγλων ο κεντρώος πολιτικός Σοφούλης προκηρύσσει εκλογές στις 31 Μαρτίου 1946. Επρόκειτο για τις πρώτες εκλογές στη χώρα μετά το 1936 και μετά από μια σειρά σπουδαίων γεγονότων που διατάραξαν την ισορροπία της, όπως η Κατοχή και τα «Δεκεμβριανά». Βασικός συντελεστής στις πολιτικές εξελίξεις της συγκεκριμένης περιόδου ήταν ο στόχος του αστικού πολιτικού κόσμου να περιορίσει και να απομονώσει πολιτικά το ΚΚΕ. Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η επιρροή του σε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού ήταν αρκετά μεγάλη και ιδιαίτερα σημαντική, τα αστικά κόμματα δεν το αναγνώρισαν ως ισότιμη πολιτική δύναμη. Ακόμη, δεν συμμετείχε σε καμία από τις βραχυχρόνιες κυβερνήσεις που σχηματίστηκαν από το 1945 μέχρι την διεξαγωγή των εκλογών του 1946. Η παραπάνω πολιτική τακτική βασιζόταν στον ρόλο που διαδραμάτιζε η Μεγάλη Βρετανία, παρεμβαίνοντας και ελέγχοντας κάθε πτυχή της ελληνικής ζωής, από την οικονομία έως την ανασυγκρότηση του στρατού, εγκαθιστώντας κατ' επέκταση ένα καθεστώς συγκυριαρχίας. Επηρεασμένη από την αποδοχή και την δύναμη που αποκτούσαν τα κομμουνιστικά καθεστώτα στα υπόλοιπα Βαλκανικά κράτη, ανησυχούσε για το εάν θα συνέβαινε κάτι αντίστοιχο και στον ελληνικό χώρο. Για τον λόγο αυτό, επιδίωκε με κάθε τρόπο να αποτρέψει την κυριαρχία της Αριστεράς στην ελληνική επικράτεια, εξασφαλίζοντας έτσι τα γεωπολιτικά της συμφέροντα και αδιαφορώντας για την ισχυροποίηση της Δεξιάς και την πιθανή διεξαγωγή Εμφυλίου Πολέμου.⁷⁰

Δεδομένων των παραπάνω συνθηκών, ήταν αδύνατη η διενέργεια αδιάβλητων εκλογών. Το ΚΚΕ είχε αντιληφθεί την κατάσταση και ήδη από το καλοκαίρι του 1945 έθετε το ζήτημα επί τάπητος και πρότεινε τον σχηματισμό υπηρεσιακής κυβέρνησης με συμμετοχή του ΕΑΜ και ταυτόχρονα κατάπαυση της τρομοκρατίας, αναθεώρηση των εκλογικών καταλόγων, απομάκρυνση οποιασδήποτε βρετανικής παρουσίας, χορήγηση πολιτικής αμνηστίας στους πολιτικούς κρατούμενους και εξοβελισμό των δωσίλογων και παρακρατικών από τον κρατικό μηχανισμό. Οι όροι του ΚΚΕ από την μία πλευρά θα διαμόρφωναν ένα εντελώς διαφορετικό πλαίσιο στη μετα-Βάρκιζα εποχή και από την άλλη το ΚΚΕ καθιστούσε σαφές ότι εάν το κράτος δεν προέβαινε στις παραπάνω ενέργειες, τότε δεν θα λάμβανε μέρος στην εκλογική διαδικασία. Η τρομοκρατία που υφίσταντο οι υποστηρικτές-ψηφοφόροι

⁶⁹ Πλακούδας Σπυρίδων (2017), ο.π., σ. 50-51.

⁷⁰ Βόγλης Πολυμέρης (2014), ο.π., σ. 140-141.

της Αριστεράς, ήταν ευρείας κλίμακας και στόχευε στον περιορισμό της εκλογικής της δύναμης, αποδεικνύοντας ότι οι συνθήκες για την διεξαγωγή των εκλογών δεν παρουσίαζαν θετική μεταβολή κατά την επιθυμία των κομμουνιστών. Στις 21/2/1946 το ΚΚΕ ανακοίνωσε επίσημα ότι δεν θα συμμετέχει στις εκλογές και λίγο αργότερα πως θα ξεκινούσε περιορισμένη ένοπλη δράση με σκοπό την αυτοάμυνα και την άσκηση πίεσης απέναντι στην κυβέρνηση. Η αποχή από τις εκλογές ήταν μια κίνηση που θα ευνοούσε την κυριαρχία της Δεξιάς στην εκλογική αναμέτρηση και ταυτόχρονα θα μείωνε το ενδεχόμενο νόμιμης πολιτικής εξέλιξης της κατάστασης. Επίσης, ο Ζαχαριάδης, ηγέτης του ΚΚΕ τη δεδομένη χρονική στιγμή, αναζητούσε υποστήριξη από τις λοιπές κομμουνιστικές οργανώσεις των ξένων χωρών για την διεξαγωγή της ένοπλης ενέργειας, αλλά έλαβε μόνο της Γιουγκοσλαβίας, καθώς οι υπόλοιπες χώρες ήταν αντίθετες σε μια τέτοια κίνηση.⁷¹

Τα ξημερώματα της 31^{ης} Μαρτίου μία ομάδα ενόπλων κομμουνιστών ανταρτών επιτέθηκε στον Σταθμό χωροφυλακής στο Λιτόχωρο Πιερίας ενάντια στην παραστρατιωτική ομάδα του Γαλή. Στη συμπλοκή συμμετείχαν μέλη της χωροφυλακής και της εθνοφυλακής που βρίσκονταν στην περιοχή για την διεξαγωγή των εκλογών. Κατά τη σύγκρουση σκοτώθηκαν δέκα χωροφύλακες της φρουράς των εκλογικών τμημάτων. Επρόκειτο για ένα περιστατικό ενδεικτικό της αταξίας και της σύγχυσης που επικρατούσε τη δεδομένη χρονική στιγμή. Για το επόμενο διάστημα μέχρι το καλοκαίρι δεν ακολούθησε γενικευμένη ένοπλη εξέγερση και η δράση των αριστερών ενόπλων ήταν αρκετά περιορισμένη. Κατά συνέπεια η συγκεκριμένη ημερομηνία μόνο συμβατικά μπορεί να θεωρηθεί ημερομηνία έναρξης του Εμφυλίου Πολέμου, καθώς οι οργανωμένες εντατικές επιθέσεις τοποθετούνται αργότερα.⁷²

Ήδη από τον Φεβρουάριο του 1946 είχαν προκληθεί εντάσεις ανάμεσα στον Σοφούλη και τον Δαμασκηνό σχετικά με το σύστημα διεξαγωγής των εκλογών, καθώς ο πρώτος ήταν υπέρ της απλής αναλογικής και ο δεύτερος υποστήριζε το πλειοψηφικό σύστημα. Στην πρώτη περίπτωση θα ενισχύονταν η Δεξιά, ενώ κατά το πλειοψηφικό θα ενισχύονταν το Πατριωτικό Μέτωπο των Λαϊκών και του Βενιζέλου και η Αριστερά θα κήρυττε αποχή από τις εκλογές. Από την μία πλευρά, ο Δαμασκηνός επιδίωκε το συνασπισμό του αστικού κόσμου υπό την ηγεσία της Δεξιάς και ταυτόχρονα επιθυμούσε να εξασφαλίσει την εύνοια της ώστε στο ενδεχόμενο νίκης να διατηρήσει τη θέση του αρχιεπισκόπου. Ο Σοφούλης

⁷¹ Βόγλης Πολυμέρης (2014), ο.π., σ. 147-149.

⁷² Βόγλης Πολυμέρης (2014), ο.π., σ. 153.

προτιμούσε επίσης το σύστημα της απλής αναλογικής, καθώς θεωρούσε ότι θα ήταν ευκολότερη η αντιμετώπιση των κομμουνιστών εντός του Κοινοβουλίου, παρά μια ένοπλη αναμέτρηση μαζί τους. Ακόμη, για τον Σοφούλη η ημερομηνία διεξαγωγής των εκλογών δεν ήταν κατάλληλη καθώς δεν είχε αποκατασταθεί η τάξη σε όλους τους τομείς γι' αυτό τον λόγο υποστήριζε την αναβολή τους. Ο Λήπερ αφού πληροφορήθηκε για την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί σχετικά με την επιλογή του εκλογικού συστήματος, αλλά και την αναβολή των εκλογών, μετέφερε τα αιτήματα στο Λονδίνο. Το Υπουργικό Συμβούλιο εν τέλει απέκλεισε το πλειοψηφικό σύστημα και αποφάσισε ότι έπρεπε να εφαρμοσθεί η απλή αναλογική, όπως και το 1936, απορρίπτοντας έτσι τις προτάσεις του Δαμασκηνού αλλά και το ενδεχόμενο αναβολής των εκλογών.⁷³

Ανάμεσα στις βασικότερες κομματικές παρατάξεις που έλαβαν μέρος στην εκλογική αναμέτρηση του 1946, ήταν το κόμμα των Φιλελευθέρων. Επικεφαλής ήταν ο πολιτικός Θεμιστοκλής Σοφούλης, ο οποίος διαδέχθηκε τον Ελευθέριο Βενιζέλο αμέσως μετά τον θάνατό του. Οι Φιλελεύθεροι ήταν κεντροδεξιό κόμμα, υποστήριζαν την αβασίλευτη δημοκρατία και τον αντικομμουνισμό. Στην αντίπερα όχθη ήταν ο εκλογικός συνασπισμός εθνικοφρόνων και φιλοβασιλικών, η Ηνωμένη Παράταξις Εθνικοφρόνων, μετεξέλιξη του Λαϊκού κόμματος, με ηγέτη τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη. Η δεξιά ιδεολογία του βασιζόταν στις έννοιες του μοναρχισμού, του συντηρητισμού και του αντικομμουνισμού. Η παλινόρθωση της μοναρχίας αποτέλεσε τον βασικό στόχο τους, χωρίς να εκτιμούν ιδιαίτερα τον μονάρχη Γεώργιο Β', υπερασπίζοντας όμως τη μοναρχία καθώς θα τους εξασφάλιζε προστασία από οποιουδήποτε είδους κομμουνιστικό πραξικόπημα. Παρά τις σπουδαίες διαφορές στην ιδεολογία των δύο αντιμαχόμενων πολιτικών παρατάξεων, υπήρχαν ωστόσο ορισμένοι κοινοί στόχοι ανάμεσα τους καθώς και οι δύο υποστήριζαν την συμμαχία με την Βρετανία, τα εδαφικά δικαιώματα σε βάρος της Αλβανίας, της Βουλγαρίας και της Ιταλίας και τέλος την ποινή απέναντι στις αποσχιστικές τάσεις των «σλαβομακεδόνων».⁷⁴

Σε αντίθεση με τους Φιλελευθέρους και τους Λαϊκούς που ήταν αστικά κόμματα, είχαν παρόμοια μεταξύ κοινωνική σύνθεση και είχαν ασαφή και παραωχημένα προγράμματα, το ΕΑΜ βασιζόταν σε ένα εντελώς διαφορετικό πλαίσιο αρχών, εκσυγχρονισμένο από κάθε είδους συντηρητική νοοτροπία. Υποστήριζε την εργατική τάξη, τους αγρότες και τους μικροεπιχειρηματίες και απευθυνόταν κυρίως σε πολιτικά ενήμερους

⁷³ Heinz Richter (1997), ο.π., σ.485-488.

⁷⁴ Close David (2006), ο.π., σ. 54.

πολίτες. Βασικά του χαρακτηριστικά ήταν οι σύγχρονες μέθοδοι οργάνωσης, η συγκεντρωτική πειθαρχία, η μαζική συμμετοχή κλαδικών οργανώσεων και το λεπτομερές πρόγραμμα. Έδινε έμφαση στην κοινωνική ισότητα και την οικονομική ανάπτυξη σύμφωνα με τα κομμουνιστικά ανατολικοευρωπαϊκά πρότυπα, περιορίζοντας τη δυναμική των μεγαλοεπιχειρηματιών ενάντια των καταναλωτών. Υπόσχονταν ένα κράτος πρόνοιας με δίκαιη φορολόγηση, δίνοντας βάση στον εξηλεκτρισμό και την βαριά βιομηχανία. Σε αντιδιαστολή προς την πατριαρχική κοινωνία που προέβλεπε τα υπόλοιπα κόμματα, το ΕΑΜ προωθούσε τα δικαιώματα των γυναικών και τις αντιμετώπιζε ισάξια. Αντίστοιχης λογικής ήταν και η άσκηση εξωτερικής πολιτικής, η οποία ήταν απελευθερωμένη από την επιρροή των καπιταλιστικών κρατών. Επίσης, εθνικοί και θρησκευτικοί διαχωρισμοί δεν απασχολούσαν το ΕΑΜ, ενώ όσοι είχαν διαφορετική ιδεολογία αντιμετώπιζονταν ως εχθροί του λαού. Έτσι, η έννοια του λαού ερχόταν σε αντίθεση με την έννοια του έθνους των δεξιών καθεστώτων, όπως εκφράστηκε άλλωστε και στην ονομασία που πήραν οι δύο αντίπαλοι στρατοί κατά την διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου, δηλαδή Δημοκρατικός και Εθνικός στρατός.⁷⁵

Στην εκλογική αναμέτρηση του 1946 οι υποστηρικτές της Δεξιάς νόθευσαν τους εκλογικούς καταλόγους και μέσω της τρομοκρατίας στους ψηφοφόρους και τους υποψηφίους πέτυχαν τον στόχο τους. Αυτό σήμαινε πως όσοι πολιτικοί στρέφονταν ενάντια στη μοναρχία ή κρατούσαν ουδέτερη στάση δεν μπορούσαν να επισκεφθούν την επαρχία για τον προεκλογικό τους αγώνα, την ίδια ώρα που υποστηρικτές της Αριστεράς υφίσταντο φοβερές πιέσεις, φυλακίσεις και εξοστρακισμούς. Η βρετανική αντιπροσωπεία στην Ελλάδα εθελουφλούσε αντί να καταδικάσει τις παραπάνω ενέργειες, καθώς η μόνη έννοια της ήταν να αποσυρθεί από τα ελληνικά δρώμενα και να πραγματοποιηθούν οι εκλογές. Κατά συνέπεια το ΕΑΜ και μία μερίδα πολιτικών του κέντρου, οι οποίοι ανέρχονταν στο ένα τέταρτο του εκλογικού σώματος, αποφάσισαν την αποχή από τις εκλογές του 1946, προσφέροντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη νίκη στο Λαϊκό κόμμα με τους αρωγούς της συντηρητικής νοοτροπίας, καθώς κατόρθωσε να εξασφαλίσει την πλειονότητα των εδρών στη Βουλή.⁷⁶

Η αποχή της Αριστεράς από τις εκλογές, επρόκειτο για μια κίνηση που για πολλούς αποτέλεσε αντικείμενο συζήτησης, ενώ για άλλους ήταν μια ενέργεια μη αποδεκτή. Οι σύγχρονες έρευνες καταλήγουν στο γεγονός ότι η αποχή ήταν προσωπική επιλογή του Ζαχαριάδη, ο οποίος κινήθηκε

⁷⁵ Close David (2006), ο.π., σ. 55-57.

⁷⁶ Close David (2006), ο.π., σ. 59.

ενάντια στις υποδείξεις του ηγέτη της Σοβιετικής Ένωσης, Στάλιν, για μια στρατηγική που θα βασιζόταν στην αυτοάμυνα, την πολιτική κινητοποίηση των λαϊκών μαζών και την συμμετοχή στις εκλογές, αντί της ένοπλης εξέγερσης. Ο Ζαχαριάδης πιθανόν βασίστηκε στο γεγονός ότι κατ' αυτόν τον τρόπο θα κατήγγειλε σε διεθνή επίπεδο τις εκλογές, λόγω της βίας που είχε ασκηθεί στην Αριστερά από τους αντικομμουνιστές και της νοθείας των εκλογικών αποτελεσμάτων εκ μέρους τους. Από την άλλη πλευρά, ίσως θεώρησε πως θα απέτρεπε την άνοδο της Δεξιάς στην εξουσία και θα οδηγούνταν στην ένοπλη εξέγερση. Σε κάθε περίπτωση, ο Ζαχαριάδης έχασε την ευκαιρία να αναχαιτίσει την κυριαρχία της Δεξιάς μέσω της κοινοβουλευτικής οδού, καθώς η Αριστερά θα αποσπούσε σίγουρα το ένα τέταρτο των ψήφων κατά την αναμέτρηση του 1946. Εν τούτοις, η νίκη των δεξιών κομμάτων στις εκλογές θα πρέπει επίσης να αποδοθεί και στα επίπεδα δημοτικότητας της, τα οποία ήταν αυξημένα εξαιτίας της κομμουνιστικής βίας και της χρήσης της με διαστρεβλωμένο τρόπο με σκοπό τον επηρεασμό της συνείδησης της κοινής γνώμης.⁷⁷

Μετά την ολοκλήρωση των εκλογών το ΚΚΕ αποδοκίμασε τα αποτελέσματα και προετοίμασε την απάντησή του. Ο Ζαχαριάδης περιόδευσε στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη αναζητώντας την υποστήριξη και την κατανόηση ξένων κομμουνιστικών οργανώσεων κυρίως με την μορφή χρημάτων και όπλων. Αφού αρχικά έλαβε την υπόσχεση του Γιουγκοσλάβου Τίτο για υποστήριξη στο ενδεχόμενο ανταρτοπόλεμο, στη συνέχεια μετέβη στην Τσεχοσλοβακία, όπου συνεδρίαζαν τα κομμουνιστικά κόμματα των υπόλοιπων χωρών, τα οποία του υποσχέθηκαν ότι θα υπερασπίζονταν ανοιχτά τον αγώνα του ΚΚΕ. Τέλος, η επίσκεψή του στη Μόσχα, ήταν εξίσου ενθαρρυντική καθώς παρά τους αρχικούς δισταγμούς οι Σοβιετικοί ήταν σύμφωνοι στην οργάνωση του ανταρτοπόλεμο. Ο Στάλιν μάλιστα ανέθεσε στον Τίτο να αναλάβει την στήριξη του αντάρτικου στην Ελλάδα. Ο Τίτο δέχθηκε την πρόταση γνωρίζοντας ότι μια τέτοια κίνηση θα του πρόσφερε περισσότερο κύρος απέναντι στους Βρετανούς, αλλά και μεταγενέστερα θα ήταν ευκολότερη η προσάρτηση εδαφών της Μακεδονίας προκειμένου να ξεπληρωθεί η βοήθεια που θα πρόσφερε. Από την άλλη πλευρά ο Στάλιν ενέκρινε τον ανταρτοπόλεμο βρίσκοντας μια καλή ευκαιρία ώστε να εδραιώσει την παρουσία του στη Μεσόγειο. Οι συνθήκες ήταν πλέον ιδανικές καθώς η ελληνική ύπαιθρος πρόσφερε το κατάλληλο έδαφος για ανταρτικές ενέργειες, η διακυβέρνηση του κράτους δεν είχε βελτιωθεί με το νέο

⁷⁷ Πλακούδας Σπυρίδων (2017), ο.π., σ. 64-66.

καθεστώς και η εξασφάλιση υποστήριξης από το εξωτερικό ήταν δεδομένη.⁷⁸

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εκτυλίχθηκαν οι εκλογές του 1946. Η Ηνωμένη Παράταξη Εθνικοφρόνων κατέκτησε την πλειοψηφία των ψήφων (55,1%) αλλά και της Βουλής (206 έδρες από τις 354), η Εθνική Πολιτική Ένωση των Βενιζέλου, Παπανδρέου και Κανελλόπουλου το (19,3%) και το κόμμα των Φιλελευθέρων του Σοφούλη το (14,4%). Η πολιτική αποχή και κατ' επέκταση η εκλογική δύναμη της Αριστεράς έφτασε το 25% έως 30%.⁷⁹

2.7 Η επομένη των εκλογών του 1946 και η αναδιοργάνωση του κράτους της Δεξιάς

Την επομένη των εκλογών του 1946 ο συνασπισμός της Ηνωμένης Παράταξης Εθνικοφρόνων (ΗΠΕ)⁸⁰ σχημάτισε κυβέρνηση υπό την ηγεσία του Λαϊκού Κόμματος, με αρχηγό τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη, ο οποίος ορίστηκε και Υπουργός Εξωτερικών της χώρας. Το Λαϊκό Κόμμα προχώρησε άμεσα στην αναδιοργάνωση του κρατικού μηχανισμού, διορίζοντας σε καίριες θέσεις της δημόσιας διοίκησης τους υποστηρικτές του. Αρχικά, αντικατέστησε όλους τους νομάρχες και έθεσε υπό τον έλεγχό του την τοπική αυτοδιοίκηση. Στη συνέχεια προχώρησε στον τομέα των λειτουργών της εκπαίδευσης, αλλά και στις δημόσιες υπηρεσίες, όπου εκκαθάρισε οποιοδήποτε κομμουνιστικό στοιχείο. Η νέα κυβέρνηση έστρεψε την προσοχή της και στις δυνάμεις ασφαλείας, επιτυγχάνοντας την υποστήριξη των Άγγλων, απομάκρυνε μεγάλο μέρος Φιλελεύθερων αδρανών αξιωματούχων. Τα γενικά επιτελεία επανδρώθηκαν με νέους βαθιά πολιτικοποιημένους στρατηγούς προκειμένου να διασφαλιστεί η προαγωγή και η εκλογή των εθνικοφρόνων αξιωματικών, παραμερίζοντας τους δημοκρατικούς. Στην επίτευξη των παραπάνω ενεργειών συνέβαλε και η συνωμοτική οργάνωση ΙΔΕΑ, η οποία αποτελούνταν από βασιλόφρονες και συντηρητικούς αξιωματούχους. Οργανωμένη από το

⁷⁸ Πλακούδας Σπυρίδων (2017), ο.π., σ. 66-68.

⁷⁹ Βόγλης Πολυμέρης (2014), ο.π., σ. 151-152.

⁸⁰ Ο εκλογικός συνασπισμός εθνικοφρόνων και φιλοβασιλικών κομμάτων περιλάμβανε το Λαϊκό Κόμμα του Τσαλδάρη, το Κόμμα Εθνικών Φιλελευθέρων του Γονατά, το Μεταρρυθμιστικό Κόμμα του Αλεξανδρή, το Πανελλήνιο Εθνικό Κόμμα του Σακελαρίου, το Κόμμα Πατριωτικής Ενώσεως του Μπάτσου, το Κόμμα Βασιλοφρόνων του Λυκίδη, το κόμμα Πολιτική Ομάς «Εμπρός» του Σφαέλου, το Εργατικό Κόμμα Ελλάδος του Δημητράτου και η Κοινωνική Ριζοσπαστική Ένωση.

1944, εξαιτίας της εθνικιστικής-φανατικής της υπόστασης, είχε κατορθώσει να καταλάβει υψηλές θέσεις της δημόσιας διοίκησης. Παρά την διαφορετική ιδεολογία της ως προς την αποδοχή του κοινοβουλευτισμού, σε σχέση με το Λαϊκό Κόμμα, συνεργάστηκε μαζί του ώστε να αποφευχθεί η εξέλιξη των δημοκρατικών.⁸¹

Η ιδεολογία της νέας κυβέρνησης σεβόταν τον βασιλιά και την μοναρχία, όπως και την Ορθόδοξη Εκκλησία. Την χαρακτήριζε ο εθνικισμός και ο αντικομμουνισμός, ο κοινωνικός και πολιτικός συντηρητισμός, αλλά και η εύνοια απέναντι στα πελατειακά δίκτυα. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι υποστηρικτές της εντοπίζονταν ανάμεσα στους εμπόρους, τους βιομήχανους, τους στρατιωτικούς, πρώην δωσίλογους, τους δημόσιους υπαλλήλους, τους ολιάρχες, αλλά και σε πρώην δημοκρατικούς.⁸²

Στις 6 Ιουνίου 1946 κατατέθηκε στη Δ' Αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων το νομοθέτημα που έμεινε γνωστό ως το Γ' Ψήφισμα «*Περί εκτάκτων μέτρων αφορώντων την Δημοσίαν τάξιν και ασφάλειαν*», από τον υπουργό Δημοσίας Τάξης, Σπύρο Θεοτόκη, το οποίο ψηφίστηκε στη Βουλή στις 18 Ιουνίου παρά τους αρχικούς ενδοιασμούς και δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Ο λόγος λήψης των επιπρόσθετων μέτρων ήταν η τρομοκρατία που ασκούσε η Αριστερά με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την κατάσταση που επικρατούσε στη Δυτική Μακεδονία, όπου το κλίμα ήταν ιδιαίτερα τεταμένο εξαιτίας της επίθεσης ενάντια του σλαβόφωνου πληθυσμού. Το Ψήφισμα έθετε τους αριστερούς εκτός νόμου, με εξαίρεση τις οργανώσεις τους, η λειτουργία των οποίων έπαυσε μετά το 1947 και όχι την Αριστερά με βάση την πολιτική της υπόσταση. Ακόμη περιλάμβανε την ίδρυση δύο νέων δικαστηρίων, για τις παραμεθόριες βόρειες περιοχές τα στρατοδικεία και για την υπόλοιπη χώρα ειδικά δικαστήρια τα οποία θα αναλάμβαναν την εφαρμογή των κανονισμών. Ανάμεσα στις απαγορεύσεις που προέβλεπε το νομοθέτημα και εφαρμόζονταν από τις αστυνομικές αρχές, συμπεριλαμβανόταν η «μετατροπή της ποινής εις χρηματικήν», η «κατ' οίκον έρευνας ήμερας τε και νυκτός», αλλά και η απαγόρευση της κυκλοφορίας. Οι όροι του νομοθετήματος στρεφόταν ξεκάθαρα ενάντια των Αριστερών και περιλάμβαναν πλήθος διώξεων και εκτελέσεων, προσφέροντας την χαριστική βολή και αποκλείοντας οριστικά τον συμβιβασμό μεταξύ των δύο αντίπαλων πλευρών.⁸³

⁸¹ Close David (1996), ο.π., σ. 211-212.

⁸² Πλακούδας Σπυρίδων (2017), ο.π., σ. 70.

⁸³ Μαργαρίτης Γιώργος (2001), ο.π., σ. 156-165.

Η θέσπιση του Γ΄ Ψηφίσματος, είχε ως αποτέλεσμα να ταυτιστεί ο κομμουνισμός με τον εξωτερικό εχθρό, τους Σλάβους. Δεδομένου του ότι το ΚΚΕ είχε εξασφαλίσει την υποστήριξη των βαλκανικών κρατών, αυτοί όμως από την πλευρά τους συνέχιζαν να έχουν εδαφικές αξιώσεις στις βόρειες περιοχές της χώρας. Η παραπάνω λογική είχε ως αποτέλεσμα το ΚΚΕ να στιγματιστεί και να αντιμετωπίζεται ως προδότης. Οι διώξεις ενάντια των κομμουνιστών είχαν αμβλυνθεί σημαντικά, έτσι τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς τέθηκε σε ισχύ το Θ΄ Ψήφισμα, κατά το οποίο απομακρύνθηκαν οι κομμουνιστές από τις κρατικές τράπεζες, τις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, τους αγροτικούς συνεταιρισμούς και τις δημόσιες υπηρεσίες. Η νέα κυβέρνηση είχε κατορθώσει να τιθασεύσει τους μικροαστούς, οι οποίοι αποτελούσαν μία από τις κυριότερες ομάδες στήριξης του κομμουνισμού.⁸⁴

Η κυβέρνηση του Τσαλδάρη, αλλά και οι επόμενες δύο υιοθέτησαν πολλά από τα χαρακτηριστικά της δικτατορίας του Μεταξά. Οι αστυνομικές αρχές, χωροφυλακή και εθνοφυλακή, ανέλαβαν μέσω διαταγμάτων εξουσίες. Επανήλθαν πρακτικές εξορίας σε νησιά-φυλακές, ενώ η αστυνομία είχε το δικαίωμα διερεύνησης κατοικιών οποιαδήποτε στιγμή και μπορούσε να επιβάλει απαγόρευση κυκλοφορίας. Ακόμη, εξανάγκαζαν όπως συνέβαινε και παλαιότερα τους υπόπτους σε υπογραφή δηλώσεων μετάνοιας, ενώ στην πορεία στήθηκαν μόνιμα στρατοδικεία τα οποία εκδίκασαν υποθέσεις κατά της δημόσιας ασφάλειας καταδικάζοντας σε θάνατο και σε φυλάκιση πλήθος πολιτών, με πρόσχημα την κατηγορία για συκοφαντική δυσφήμιση δημοσίων προσώπων. Η γενίκευση της κατάστασης οδήγησε στην ψήφιση του Αναγκαστικού Νόμου 509 το Δεκέμβρη του 1947, κατά τον οποίο ολοκληρώθηκε η εφαρμογή ενός δικτατορικού στην ουσία καθεστώτος. Συγκεκριμένα, έθεσε εκτός νόμου το ΚΚΕ, το ΕΑΜ και όλες τις λοιπές κομμουνιστικές οργανώσεις αλλά και κάθε απόπειρα ανατροπής του «υφιστάμενου κοινωνικού καθεστώτος». Στην ουσία η αστυνομία αποφάσιζε για το ποιος θεωρούνταν ένοχος, ενώ επανήλθαν τα «πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων» τα οποία παραχωρούσε κατά βούληση η αστυνομία και σχετίζονταν με την έκδοση στοιχειωδών εγγράφων για το δημόσιο τομέα. Η αστυνομία ήταν επίσης υπεύθυνη για την χορήγηση αδειών σε επιχειρήσεις αλλά και για τη χορήγηση δανείων. Όλη η ανωτέρω κατάσταση δυσχέραινε σημαντικά την επιβίωση των αριστερών κυρίως στις αγροτικές περιοχές, σε αντίθεση με την πόλη όπου προστατεύονταν μέσω της ανωνυμίας και της αλληλοϋποστήριξης. Ως επακόλουθο, περιορίστηκε η κυριαρχία του ΕΑΜ

⁸⁴ Πλακούδας Σπυρίδων (2017), ο.π., σ. 75,77.

στα συνδικάτα και τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, αλλά και η δυνατότητα για προστασία των συμφερόντων των αγροτών. Αντιθέτως, επανήλθε ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας του μεταξικού καθεστώτος ο οποίος στηρίζονταν στον αντικομμουνισμό, καταπνίγοντας κάθε προσπάθεια αυτοοργάνωσης και κάθε προσπάθεια δημοκρατικής έκφρασης, διατηρώντας ωστόσο κάποιες παραδοσιακές αξίες.⁸⁵

Τον Οκτώβρη του 1946 η κυβέρνηση ίδρυσε τις Μονάδες Αποσπασμάτων Διώξεων (ΜΑΔ) και τις Μονάδες Ασφαλείας Υπαίθρου (ΜΑΥ), προκειμένου να οργανώσει την αυτοάμυνα των χωριών στη Βόρεια Ελλάδα, υπό την επίβλεψη του Μαυρομιχάλη. Αυτές οι παραστρατιωτικές οργανώσεις λειτουργούσαν ως επικουρικές δυνάμεις στην υπηρεσία του στρατού και σημείωσαν ανεπτυγμένη δράση ενάντια στους αντάρτες των ορεινών περιοχών. Σε ορισμένες περιπτώσεις ωστόσο, ξεπερνούσαν τα όρια και παρεκτρέπονταν με βιαιότητες εναντίον των κομμουνιστών.⁸⁶

Οι υποστηρικτές της Αριστεράς που οδηγήθηκαν σε εξορία σε στρατόπεδα φυλάκισης στο Αιγαίο Πέλαγος, έφτασαν τα 4.750 άτομα έως το Νοέμβριο του 1946. Τα στρατόπεδα αυτά ήταν συνήθως δημόσια κτήρια στα οποία οι συνθήκες διαβίωσης των φυλακισμένων ήταν άθλιες. Αντιδράσεις για την εν λόγω κατάσταση εκφράστηκαν εντός και εκτός Ελλάδας από τις οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που οδήγησαν σταδιακά στην ανατροπή της κατάστασης, με την μεταφορά των εξόριστων σε «κέντρα ασφαλείας» δηλαδή σε κρατικούς προσφυγικούς καταυλισμούς στις γύρω περιοχές των πόλεων.⁸⁷

2.8 Το Δημοψήφισμα του 1946

Προκειμένου να ολοκληρωθούν οι διαδικασίες για την παγίωση του ρόλου της νέας κυβέρνησης, εκκρεμούσε η διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, όπως είχε αποφασιστεί στην Συμφωνία της Βάρκιζας, το οποίο προκηρύχθηκε στις 30 Ιουνίου 1946 και διενεργήθηκε την 1 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, σύμφωνα με ψήφισμα της Βουλής. Το ερώτημα του δημοψηφίσματος αφορούσε την επάνοδο του βασιλιά Γεωργίου Β΄, καθώς είχε αποχωρήσει από την Ελλάδα κατά την γερμανική κατοχή της χώρας το 1941. Ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η

⁸⁵ Close David (2006), ο.π., σ. 60-62.

⁸⁶ Πλακούδας Σπυρίδων (2017), ο.π., σ. 89-90.

⁸⁷ Πλακούδας Σπυρίδων (2017), ο.π., σ. 92.

διεξαγωγή του είχε την ίδια μορφή με αυτόν της διεξαγωγής των εκλογών του Μαρτίου. Προκειμένου να επιτευχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα, δηλαδή η επιστροφή του βασιλιά χρησιμοποιήθηκαν μέσα πειθαναγκασμού της κοινής γνώμης, όπως και στην προηγούμενη εκλογική αναμέτρηση. Έτσι, ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ επέστρεψε στην Ελλάδα στις 26 Σεπτεμβρίου και η αποδοχή του έφτασε σε ποσοστό το 68,3% σε ψήφους. Η Δεξιά με αυτό τον τρόπο κατόρθωσε να εδραιωθεί από κάθε άποψη και ο Εμφύλιος Πόλεμος πήρε πλέον ουσιαστικότερη μορφή. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου δημοψηφίσματος είναι ότι ο συνασπισμός των κομμάτων του ΕΑΜ έλαβε μέρος στο δημοψήφισμα, σε αντίθεση με τις εκλογές, κατά πάσα πιθανότητα ως μια προσπάθεια οργάνωσης αντιμοναρχικού μετώπου.⁸⁸

Στην διεξαγωγή του δημοψηφίσματος συμφώνησε και ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών Ernest Bevin. Αφού επιτυγχάνονταν μια πολιτική σταθερότητα, ο βρετανικός στρατός θα αποσύρονταν από την Ελλάδα και η προσοχή θα στρέφονταν στη Μόσχα, η οποία θα έπρεπε να αποσύρει τον Ερυθρό Στρατό από την Ανατολική Ευρώπη. Σε αυτή την ενέργεια οι Βρετανοί είχαν και την υποστήριξη των συμμάχων τους των ΗΠΑ.⁸⁹

Τα αποτελέσματα των ψήφων της 1^{ης} Σεπτεμβρίου απέδειξαν ότι οι υποστηρικτές της Δεξιάς είχαν κατορθώσει να νοθέψουν το εκλογικό αποτέλεσμα, βασιζόμενοι στην τρομοκρατία των δημοκρατικών ψηφοφόρων. Η επιστροφή του Γεώργιου Β΄, ο οποίος ήταν συνδεδεμένος με το δικτατορικό καθεστώς του Μεταξά, αποτελούσε ισχυρή ένδειξη του μεγέθους της αποδοχής της μοναρχικής Δεξιάς από τον πληθυσμό και ταυτόχρονα εξέφραζε το μέγεθος του ελέγχου που ασκούνταν στον κρατικό μηχανισμό.⁹⁰

2.9 Ο Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας

Από την παλινόρθωση της μοναρχίας και εξής το ΚΚΕ ακολούθησε μια διττή στρατηγική. Ενώ αύξανε την ανταρτική του δραστηριότητα στην Κεντρική και Βόρεια Ελλάδα, ταυτόχρονα στρεφόταν στην κυβέρνηση με ειρηνευτικές προτάσεις με μαξιμαλιστικές θέσεις. Έτσι προκύπτουν τα εξής ερωτήματα: αφού το ΚΚΕ επιθυμούσε την ανεύρεση ειρηνευτικής

⁸⁸ Μαργαρίτης Γιώργος (2001), ο.π., σ. 165-166.

⁸⁹ Πλακούδας Σπυρίδων (2017), ο.π., σ. 70.

⁹⁰ Βόγλης Πολυμέρης (2014), ο.π., σ. 154.

λύσης, γιατί δεν συμμετείχε στις εκλογές του 1946; Αν προχώρησε σε αυτή την ενέργεια με σκοπό να μην αναγνωρίσει τη νομιμότητα της νέας κυβέρνησης, τότε γιατί συμμετείχε στο δημοψήφισμα για την επιστροφή του βασιλιά; Αρχικά στόχευε στη δημιουργία ενός φιλειρηνικού προφίλ, το οποίο καταπιέζεται σε ένα μοναρχικό καθεστώς και έπειτα ήθελε να περάσει την εικόνα πως οι αντάρτες εκκινούσαν μόνοι τους τις επιχειρήσεις και δεν υποκινούνταν από το ΚΚΕ. Σε περίπτωση που το κόμμα υποστήριζε ανοιχτά την διεξαγωγή αντάρτικων επιχειρήσεων, τότε η κυβέρνηση θα εξαφάνιζε άμεσα το ΚΚΕ και το ΕΑΜ.⁹¹

Οι πρώτες οργανωμένες ομάδες ανταρτών έκαναν την εμφάνισή τους την άνοιξη του 1946. Η εξέλιξή τους εξαρτώνταν από τις ανάγκες κάθε περιοχής, ενώ η οργάνωσή τους βασιζόταν σε αξιωματικούς του ΕΛΑΣ. Οι ομάδες είχαν οργανωθεί σε όλη την ελληνική επικράτεια, από την περιοχή της Θεσσαλίας μέχρι την Στερεά Ελλάδα και την Δυτική Μακεδονία. Αρχικά επιδίωκαν την επιβίωσή τους και στην συνέχεια την ανάπτυξη της δύναμής τους. Για τον λόγο αυτό προγραμματίσαν πρωτίστως την αυτοάμυνα στα χωριά προκειμένου να εξασφαλίσουν τρόφιμα και πληροφορίες για τις ενέργειες των δεξιών και έπειτα επιδίωκαν την εδραίωσή τους, ώστε να καταφέρουν να «σπάσουν την τρομοκρατία» και να υπονομεύσουν την κυριαρχία της κυβέρνησης. Τα πρώτα βήματα ξεκίνησαν με δολοφονίες ορισμένων ατόμων, οι οποίοι αποτελούσαν τον πυρήνα του παρακράτους. Ακολούθησαν οι επιθέσεις σε σταθμούς χωροφυλακής, η διάλυση των παραστρατιωτικών ομάδων και ο αφοπλισμός δεξιών κατοίκων, καθώς πλήθος χωρικών είχε στα χέρια του όπλα που του είχε διαθέσει η κυβέρνηση. Η χωροφυλακή επομένως αποτέλεσε από τους βασικούς παράγοντες καταστολής της δύναμης των ανταρτών, στην πορεία όμως αποδείχθηκε πως δεν κατόρθωσε να επιτύχει τους στόχους της. Μετά το φθινόπωρο του 1946 η αύξηση του αριθμού των ανταρτών και οι περιοχές τις οποίες έλεγχαν είχαν αυξηθεί σημαντικά. Εκτός από την βία που ασκούνταν στους πολίτες, ταυτόχρονα οι αντάρτες προχωρούσαν σε καταστροφή των τηλεπικοινωνιών, σε επιθέσεις ενάντια αυτοκινητοπομπών, στην τοποθέτηση ναρκών, στην ανατίναξη γεφυρών, αλλά και στην καταστροφή του σιδηροδρομικού δικτύου. Όσον αφορά τον εξοπλισμό των χωρικών με όπλα από την πλευρά της κυβέρνησης, δεν ήταν δυνατή η άσκηση ελέγχου εκ μέρους του στρατού και σε αρκετές περιπτώσεις χρησιμοποιούσαν τα όπλα για προσωπικό τους όφελος,

⁹¹ Πλακούδας Σπυρίδων (2017), ο.π., σ. 81-82.

δίνοντας κατά αυτόν τον τρόπο μια άλλη διάσταση στην έννοια του Εμφυλίου Πολέμου.⁹²

Η έλλειψη νέων στρατιωτών αποτελούσε πρόβλημα τόσο για τον ΔΣΕ όσο και για τον ΕΣ. Το 1947 και το 1948 και οι δύο στρατοί επιδίωκαν με κάθε τρόπο την αύξηση των μελών τους. Τα νησιά και η Πελοπόννησος οργάνωσαν εθελοντικά στρατό, σε αντίθεση με την ηπειρωτική χώρα όπου πραγματοποιήθηκε εκτεταμένη στρατολόγηση. Γενικότερα όμως το ηθικό των στρατιωτών του ΔΣΕ ήταν σε ψηλά επίπεδα, καθώς μεγάλο μέρος των έφεδρων αξιωματικών προέρχονταν από κομμουνιστικές κοινότητες. Επίσης, οι αξιωματικοί που προέρχονταν από τις πόλεις, δεν προωθήθηκαν άμεσα στα βουνά, πιθανόν διότι δίσταζαν να διαλύσουν τις οργανώσεις τους στις πόλεις, γεγονός που είχε αρνητικό αντίκτυπο στις σχέσεις τους με τα μέλη του ΔΣΕ στα βουνά.⁹³

Την περίοδο αυτή η κυβέρνηση εφάρμοσε και την αναγκαστική μετεγκατάσταση χωρικών σε πόλεις όπως η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη, καθώς οι αντάρτες συχνά εντόπιζαν υποστηρικτές στα χωριά της υπαίθρου. Οι χωρικοί αυτοί σε πολλές περιπτώσεις στήριζαν με τρόφιμα, ρουχισμό ακόμα και καύσιμα τους αντάρτες. Έτσι, η κυβέρνηση επιδίωκε να αποκόψει τους παραπάνω δεσμούς, στις περιπτώσεις που ορισμένα χωριά έπαιζαν συχνά αυτό τον ρόλο ή βρίσκονταν μπροστά στο ενδεχόμενο στρατολόγησης χωρικών από τον ΔΣΕ. Τέτοιες περιοχές ήταν η βορειοδυτική και Κεντρική Ελλάδα, η Μακεδονία και η Ήπειρος. Το 1949 οι εκτοπισμένοι έφτασαν τους 666.374, ενώ ένα ποσοστό των κατοίκων των χωριών αυτών προσχωρούσε στις ομάδες των ανταρτών.⁹⁴

Ο Δημοκρατικός Στρατός των ανταρτών, αποτελούσε το στρατιωτικό τμήμα του ΚΚΕ, ξεκίνησε να οργανώνεται συστηματικά τον Ιούλιο του 1946 υπό την ηγεσία του Μάρκου Βαφειάδη, στον οποίο ο Ζαχαριάδης είχε εμπιστευτεί το έργο της οργάνωσης των δυνάμεων στα βουνά. Ο Βαφειάδης ίδρυσε το αρχηγείο του τον Οκτώβριο της ίδιας χρονιάς και διαμοίρασε τους αξιωματικούς στις επιμέρους περιοχές της χώρας. Οι διοικητές των μονάδων αυτών επιλέγονταν στην πλειοψηφία τους με βάση την ιδεολογική τους προτίμηση και όχι με κριτήριο την εμπειρία τους. Σχετικά με τον εξοπλισμό, ο Δημοκρατικός Στρατός διέθετε ένα ελαφρύ

⁹² Βόγλης Πολυμέρης (2014), ο.π., σ. 154-159.

⁹³ Close David, Βερέμης Θάνος (1996), «Ο στρατιωτικός αγώνας, 1945-9» στο: *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950, μελέτες για την πόλωση*, Επιμέλεια: Close David, Αθήνα: Φιλίστωρ, σ. 138-139.

⁹⁴ Gerolymatos Andre (2018), *Εμφύλιος Ελλάδα 1943-1949, Ένας διεθνής πόλεμος, Η εξέλιξη και ο αντίκτυπος του στη σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα: Διόπτρα, σ. 297.

πυροβολικό χαμηλής ποιότητας με κάποια αντιαεροπορικά όπλα, τα οποία ήταν περιορισμένα και βρίσκονταν κυρίως στις βόρειες περιοχές της χώρας. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι από τον Απρίλιο του 1946 πλήθος κομμουνιστών παλαιμάχων της Αντίστασης επέστρεψε από την Γιουγκοσλαβία, από το στρατόπεδο Μπούλκες και από τον Σεπτέμβριο ξεκίνησαν οι οργανωμένες επιθέσεις. Μέλη του Δημοκρατικού Στρατού ήταν και «σλαβομακεδόνες», υποστηρικτές της απόσχισης. Ο Τίτο συμφώνησε προκειμένου να τεθεί η οργάνωση Μακεδονικό Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο υπό την διοίκηση των Ελλήνων κομμουνιστών. Μακροπρόθεσμα θα ήταν πλήγμα για την Ελλάδα καθώς σε μια ενδεχόμενη νίκη των κομμουνιστών θα διευκολύνονταν η απόσχισή και η ένωσή τους με την Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας κατά την επιθυμία του Τίτο. Τον Ιανουάριο του 1947 ο κομμουνιστικός στρατός αριθμούσε πάνω από δέκα χιλιάδες στρατιώτες, οι οποίοι δρούσαν στις ορεινές περιοχές της Θεσσαλίας, της Μακεδονίας και της Θράκης, στην πορεία όμως αυξήθηκαν σημαντικά και σε άλλες περιοχές. Η δράση του Δημοκρατικού Στρατού εν συνόλω αποτέλεσε μια δύσκολη δοκιμασία, ώσπου ο Εθνικός Στρατός να κατορθώσει να την περιορίσει. Οι έμπειροι αξιωματικοί ελίσσονταν στους ορεινούς όγκους, έχοντας την υποστήριξη όλων όσων υπέφεραν από την «Λευκή Τρομοκρατία». Από την άλλη πλευρά υπήρχαν και περιπτώσεις που επιτίθενταν σε οικισμούς με σκοπό την απόκτηση εφοδίων και νέων μαχητών. Ο κυβερνητικός στρατός σε καμία περίπτωση δεν διέθετε τα παραπάνω στοιχεία ώστε να κατορθώσει να περιορίσει και να ελέγξει την εξάπλωση των δράσεων των κομμουνιστών.⁹⁵

Ιδιαίτερη έμφαση όμως πρέπει να δοθεί στο γεγονός ότι ΔΣΕ σε γενικές γραμμές δεν ήταν έτοιμος να προχωρήσει στον εξαναγκασμό της κυβέρνησης προκειμένου να δεχτεί τους όρους της ή να αποσπάσει εδαφικά τμήματα. Σε αυτό οφείλονταν ο ανεπαρκής εξοπλισμός των ανταρτών, καθώς τα όπλα που βρίσκονταν στην κατοχή τους είτε συλλέγονταν από τους αντιπάλους είτε τα προμηθεύονταν από την μαύρη αγορά. Αυτή η έλλειψη ομογένειας αποτέλεσε από τα βασικά μειονεκτήματα και επηρέασε σημαντικά την εξέλιξη του πολέμου εις βάρος των ανταρτών, η συγκεκριμένη κατάσταση όμως ήταν κατάλληλη για παρενοχλήσεις μικρής εμβέλειας και αιφνιδιαστικές επιθέσεις. Σε όλα αυτά πρέπει να συνυπολογιστεί και η έλλειψη εφοδίων όπως τροφίμων και

⁹⁵ Close David (2006), ο.π., σ. 65-67.

ρουχισμού στα οποία οι στρατιώτες όφειλαν συνεχώς να κάνουν προσπάθειες εξοικονόμησης όσο το δυνατόν περισσότερων αγαθών.⁹⁶

Στις 27 Δεκεμβρίου 1946 οι επιμέρους ομάδες ανταρτών μετονομάστηκαν σε Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας και οργανώθηκαν σε τακτικό στρατό. Σκοπός ήταν η εφαρμογή ελέγχου στις ανταρτοομάδες που είχαν οργανωθεί κατά τόπους στην ύπαιθρο και ταυτόχρονα στόχος ήταν να τεθούν κάτω από την ηγεσία του ΚΚΕ. Το φθινόπωρο το κόμμα ίδρυσε το Γενικό Αρχηγείο του ΔΣΕ στο Μπούλκες υπό τον Βαφειάδη, ο οποίος επιθυμούσε την ίδρυση αρχηγείου πιο κοντά στα σημεία όπου λάμβαναν χώρα οι πολεμικές επιχειρήσεις. Στα τέλη του καλοκαιριού του 1946 οι δυνάμεις του ΚΚΕ περιλάμβαναν μόνο 4.000 άντρες. Η ενίσχυση των στρατευμάτων με περισσότερους μαχητές ήταν επιτακτική ανάγκη, προκειμένου ο Βαφειάδης να κατορθώσει να επεκτείνει τις επιχειρήσεις και σε άλλες περιοχές της ελληνικής επικράτειας.⁹⁷

Τον Οκτώβριο του 1946 οι αντάρτες είχαν εφαρμόσει τον όρο «Ελεύθερη Ελλάδα» σε περιοχές της βόρειας Θεσσαλίας και της Δυτικής Μακεδονίας και έπληξαν καίριες θέσεις της χωροφυλακής, αποκόπτοντας την επικοινωνία τους προς κάθε κατεύθυνση εκτός από την Γιουγκοσλαβία. Ακόμη, η κεντρική οδός Αθήνας-Θεσσαλονίκης, η οποία αποτελούσε μία από τις βασικές οδικές αρτηρίες με ιδιαίτερη σημασία απειλούνταν συνεχώς εκ μέρους των ανταρτών.⁹⁸

Ο Βαφειάδης επιθυμούσε μια γενικευμένη ένοπλη εξέγερση με σκοπό την ανατροπή της κυβέρνησης, όμως ο Ζαχαριάδης απέρριπτε την πρόταση αυτή, καθώς δεν είχε εξασφαλίσει την έγκριση του Στάλιν. Ο Στάλιν ήταν ενάντια μιας εξέγερσης εκ μέρους των κομμουνιστών για όσο διάστημα βρισκόταν στην Ελλάδα τα βρετανικά στρατεύματα.⁹⁹

Το φθινόπωρο του 1947 ήταν πλέον σαφές ότι η Αριστερά δεν θα μπορούσε να επανενταχθεί στο ελληνικό πολιτικό σύστημα. Στις 11-12 Σεπτεμβρίου η 3^η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ αποφάσισε πως ο δρόμος του συμβιβασμού και της ειρηνικής διαπραγμάτευσης των καταστάσεων είχε τελειώσει. Ο ένοπλος αγώνας αποτελούσε πλέον τη μόνη διέξοδο ενάντια στη Δεξιά και τους ξένους κατακτητές. Στο συνέδριο αυτό εγκρίθηκε και το σχέδιο «Λίμνες», κατά το οποίο ο ΔΣΕ θα απελευθέρωνε τη Μακεδονία και την Θράκη και η

⁹⁶ Close David, Βερέμης Θάνος (1996), ο.π., σ. 136.

⁹⁷ Gerolymatos Andre (2018), ο.π., σ. 294-296.

⁹⁸ Close David, Βερέμης Θάνος (1996), ο.π., σ. 134.

⁹⁹ Πλακούδας Σπυρίδων (2017), ο.π., σ. 73.

Θεσσαλονίκη θα αποτελούσε την πρωτεύουσα της κομμουνιστικής περιφέρειας στη Βόρεια Ελλάδα. Στις 20 Μαΐου 1947 είχε προηγηθεί η επίσκεψη του Ζαχαριάδη στη Μόσχα, όπου συναντήθηκε με τον Στάλιν ο οποίος παραχώρησε την άδεια για την έναρξη Εμφυλίου Πολέμου εκ μέρους του ΚΚΕ, έχοντας στο πλευρό του την υποστήριξη των υπόλοιπων βαλκανικών κρατών. Ωστόσο, μόνο η Γιουγκοσλαβία βοήθησε άμεσα το Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδος.¹⁰⁰

2.10 Ο Εθνικός Στρατός

Μετά τον σχηματισμό της νέας κυβέρνησης το 1946 αποφασίστηκε εκ μέρους των Συμμάχων η δημιουργία ελληνικού τακτικού στρατού δυνάμεως 100.000 ανδρών, βάσει της συμφωνίας μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της Αγγλίας, με δαπάνες της βρετανικής κυβέρνησης. Το έργο της οργάνωσης και της συγκρότησης του στρατού αυτού, θα αναλάμβανε η Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή σε συνεργασία με το Γενικό Επιτελείο Στρατού. Έτσι, τέθηκε σε εφαρμογή το σχέδιο γνωστό ως «Διάταξη μάχης 1946», στο οποίο βασίστηκαν οι ενέργειες για την οργάνωσή του. Αναδιοργανώθηκαν μεραρχίες, ταξιαρχίες, τάγματα πεζικού και εθνοφυλακής, αλλά και το Υπουργείο των Στρατιωτικών και το Γενικό Επιτελείο Στρατού. Για την εκπαίδευση των στρατιωτών συγκροτήθηκαν εννιά Κέντρα Βασικής Εκπαιδύσεως για τους οπλίτες του πεζικού και άλλα Ειδικά Κέντρα Εκπαιδύσεως των λοιπών σωμάτων.¹⁰¹

Το αντικομμουνιστικό και αυστηρό κλίμα της περιόδου μετά τις εκλογές του 1946, αύξησε τις διώξεις και ώθησε όλο και περισσότερο τους αριστερούς στην παρανομία και στην ένοπλη εξέγερση. Οι αριστερές ανταρτομάδες ανανεώνονταν συνεχώς, λόγω των διώξεων, με νέα μέλη αποκτώντας περισσότερη δύναμη. Τον ρόλο της αναχαίτησης αυτής της δύναμης ανέλαβε και σε αυτή την περίπτωση η χωροφυλακή. Οι ενέργειές της δεν ήταν όμως αρκετές να περιορίσουν τον ανταρτοπόλεμο που αυξάνονταν συνεχώς και απαιτούνταν η οργάνωση ενός επαγγελματικού στρατού με τον κατάλληλο εξοπλισμό και αριθμητική υπεροχή σε σχέση με τον αντίπαλο. Ο στρατός όμως του 1946 δεν σχημάτιζε σε καμία περίπτωση αυτή την εικόνα, καθώς η βρετανική στρατιωτική αποστολή

¹⁰⁰ Gerolymatos Andre (2018), ο.π., σ. 298-299.

¹⁰¹ Λόντος Π. (1971), *Ο Ελληνικός Στρατός κατά τον αντισυμμοριακόν αγώνα (1946-1949), Το πρώτον έτος του αντισυμμοριακού αγώνος 1946*, Αθήνα: Εκδόσεις Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, σ. 15-18.

που είχε αναλάβει την οργάνωση του δεν έδινε την απαιτούμενη προσοχή. Έτσι, ο στρατός δεν ήταν έτοιμος τη δεδομένη χρονική στιγμή να αναλάβει το δύσκολο έργο περιορισμού των ανταρτών. Αδυναμίες επισημαίνονταν και ως προς την ψυχολογική κατάσταση των ανδρών των στρατευμάτων, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν παλιοί έφεδροι και είχαν επιστρατευτεί πολλές φορές στο παρελθόν. Ταυτόχρονα, δυσανασχετούσαν στην ιδέα πως θα έπρεπε να στραφούν εναντίον των συμπατριωτών τους, στα πλαίσια ενός πολιτικού συστήματος που υποστήριζε την βία και την τρομοκρατία και έδινε προνόμια σε ορισμένες κατηγορίες πολιτών παραμερίζοντας τους υπόλοιπους. Με βάση αυτά τα δεδομένα ο στρατός δεν κατόρθωσε να ελέγξει την εξέλιξη της δύναμης των ανταρτών κατά τις εκστρατείες του 1946 και του 1947, απέναντι σε έναν αντίπαλο που υστερούσε σημαντικά. Στα τέλη του 1947 ο κλοιός είχε στενέψει σημαντικά για τους αριστερούς, καθώς ο Εθνικός Στρατός αναζητούσε και εφάρμοζε δραστικά μέτρα. Συνεπώς, η μόνη ελπίδα των ανταρτών για υποστήριξη βρισκόταν στις αγροτικές ορεινές περιοχές, καθώς οι αντάρτες δεν ήταν εφικτό να εξασφαλίσουν εφόδια προτού η χώρα ανακτήσει τις δυνάμεις της σε εθνικό επίπεδο. Εξαίρεση αποτελεί το 1946 οπότε και παρατηρείται αύξηση της σοδειάς. Έτσι, η ένοπλη εξέγερση των ανταρτών θα είχε μεγαλύτερα ποσοστά επιτυχίας, μόνο αν λάμβανε την υποστήριξη από τα ξένα κομμουνιστικά καθεστώτα. Κάτι τέτοιο όμως δεν συνέβη πριν από το 1947. Από την άλλη πλευρά η βοήθεια εκ μέρους της Σοβιετικής Ένωσης ήταν πολύ μικρής εμβέλειας και στόχευε κυρίως στο να αποτρέψει να τεθεί το ΚΚΕ υπό τον έλεγχο του Τίτο. Αργότερα, κατέφθασε στη χώρα βοήθεια από την Γιουγκοσλαβία, την Αλβανία και την Βουλγαρία, η οποία έπρεπε να διοχετευτεί στην υπόλοιπη χώρα μέσα από τεράστιες δυσκολίες.¹⁰²

Το φθινόπωρο του 1946, την ώρα που ο ΔΣΕ είχε πραγματοποιήσει κάποια σημαντικά βήματα σε σχέση με την οργάνωσή του, ο Εθνικός Στρατός βρισκόταν ακόμα στα πρώιμα στάδια της αναδιάρθρωσής του. Από το 1941 έως το 1945 είχε πάψει να υφίστατο, καθώς ένα μεγάλο μέρος των αξιωματικών που είχαν πολεμήσει στο αλβανικό μέτωπο κατά την διάρκεια του Ελληνοϊταλικού πολέμου είχε αποστρατευτεί. Η ενίσχυση των στρατευμάτων με νέο προσωπικό δεν εντασσόταν σε γενικές γραμμές στα σχέδια των Άγγλων και των Αμερικανών, καθώς δεν επιθυμούσαν να υποστηρίξουν χρηματικά την εκπαίδευση νεοσύλλεκτων. Όσοι είχαν παραμείνει δεν αποτελούσαν αξιόλογο προσωπικό, διότι δυσανασχετούσαν στην ιδέα εγκατάλειψης των οικογενειών τους για

¹⁰² Close David (2006), ο.π., σ. 62-65.

δεύτερη και τρίτη φορά μέσα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα. Ακόμη, η αποφυγή για στράτευση των πλούσιων και όσων διέθεταν γνωριμίες, επιδείνωνε ακόμα περισσότερο αυτή την κατάσταση. Η Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή, η οποία είχε αναλάβει την εκπαίδευση και τον εφοδιασμό του στρατού από τον Φεβρουάριο του 1945 και εξής, δεν έδειχνε ιδιαίτερη προσοχή εξαιτίας δικών της ελλείψεων, αλλά και εξαιτίας της άποψης που είχε διαμορφώσει για τις επιδρομές των ανταρτών, θεωρώντας τις ληστρικές επιδρομές και όχι αξιόλογες επιχειρήσεις. Ακόμη, δεν συνειδητοποίησε εγκαίρως το γεγονός ότι απαιτούνταν ένας μεγάλος αριθμός στρατιωτών προκειμένου να προστατευτούν οι άμαχοι, οι επικοινωνίες και οι εγκαταστάσεις, καταδιώκοντας παράλληλα και τους αντάρτες. Ως αποτέλεσμα, ο ΕΣ στην πρώτη φάση του Εμφυλίου Πολέμου υστερούσε σημαντικά σε σχέση με τον αντίπαλο και δεν κατόρθωσε να εξασφαλίσει το προβάδισμα που επιδίωκε.¹⁰³

Επιπλέον, από τα μέσα του 1946 και εξής ένα τμήμα των αξιωματικών ήταν φιλικά προσκείμενο στην Αριστερά. Η διοίκηση προχώρησε άμεσα σε μέτρα καταστολής και απομόνωσης αυτών των ατόμων, με την βοήθεια των στρατιωτικών μυστικών υπηρεσιών. Για τον λόγο αυτό, αλλά και για όσα σημειώθηκαν παραπάνω το ηθικό των αξιωματικών βρισκόταν σε χαμηλά επίπεδα, σε αντίθεση με αυτό των ανταρτών. Σταδιακά δημιουργήθηκαν επίλεκτα σώματα και ακολουθήθηκαν νέες οργανωτικές μέθοδοι. Παράλληλα, ο ΕΣ υποστήριξε πρώην αντιστασιακούς ηγέτες που ήταν όμως αντικομμουνιστές, με την επανίδρυση των συμμοριών τους.¹⁰⁴

Ένα ακόμη σοβαρό ζήτημα που επηρέασε σημαντικά την εξέλιξη του στρατού ήταν ο πολιτικός παρεμβατισμός, ο οποίος κυριαρχούσε ανάμεσα στους ανώτερους διοικητές. Τον Ιανουάριο του 1947 με την συμμετοχή Κεντρικών υπουργών στην κυβέρνηση η κατάσταση επιδεινώθηκε. Τα επιμέρους κόμματα επιδίωκαν να εξασφαλίσουν την επιρροή τους στα στρατεύματα και συνωμοτούσαν ώστε να διοριστούν σε καίριες θέσεις συγκεκριμένοι διοικητές και να απομακρυνθούν άλλοι. Οι Άγγλοι και οι Αμερικανοί χρησιμοποιούσαν ως πρόσχημα την παρατεταμένη κακή απόδοση των εθνικών στρατευμάτων ως δικαιολογία για να μην ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις της ελληνικής κυβέρνησης για χρηματοδότηση και αύξηση των ένοπλων δυνάμεων.¹⁰⁵

¹⁰³ Close David, Βερέμης Θάνος (1996), ο.π., σ. 139-141.

¹⁰⁴ Close David, Βερέμης Θάνος (1996), ο.π., σ. 141-142.

¹⁰⁵ Close David, Βερέμης Θάνος (1996), ο.π., σ. 142-143.

Η περιοχή δράσης και ελέγχου του ΔΣΕ εκτεινόταν στην Κεντρική και Βόρεια Ελλάδα, αλλά και σε τμήματα της Πελοποννήσου το καλοκαίρι του 1947, με αποτέλεσμα η εξουσία της ελληνικής κυβέρνησης να περιορίζεται στην Αθήνα και τις γύρω περιοχές. Οι δυνάμεις του Εθνικού Στρατού ήταν ανεπαρκείς να καταπνίξουν την επέκταση των ανταρτών στις περιοχές αυτές. Από την άλλη πλευρά, οι Βρετανοί θεωρούσαν ότι η αντιμετώπιση των επιδρομών αυτών ήταν ζήτημα της ελληνικής εθνοφυλακής και χωροφυλακής. Στους λόγους για τους οποίους οι Βρετανοί δεν αντιμετώπισαν τη σύγκρουση ως εμφύλιο πόλεμο εντάσσεται και η ανεπαρκής πληροφοριοδότηση. Τα νέα μέλη που είχαν επανδρώσει τα βρετανικά στρατεύματα δεν μπορούσαν να αντιληφθούν το πολιτικό σχίσμα και την ιδεολογική πόλωση που επικρατούσε ανάμεσα στην Αριστερά και την Δεξιά.¹⁰⁶

Από τον Απρίλιο έως τον Οκτώβριο του 1947, ο Εθνικός Στρατός είχε εξαπολύσει μια σειρά επιθέσεων στην οροσειρά της Πίνδου, στις περιοχές ανάμεσα σε Θεσσαλία και στην Ήπειρο, οι οποίες εξασθένισαν σημαντικά τον εχθρό. Τον Αύγουστο, ο Βαφειάδης μετακίνησε το αρχηγείο του από την νότια Πίνδο στον Γράμμο κοντά στα αλβανικά σύνορα, καθώς βασική πηγή βοήθειας ήταν οι βόρειοι γείτονες. Ωστόσο, ο ΕΣ δεν κατόρθωσε να πλήξει σημαντικά τους αντάρτες, ούτε να εκκαθαρίσει κάποια περιοχή για χρονικό διάστημα άνω των δύο μηνών.¹⁰⁷

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η νέα κυβέρνηση του Τσαλδάρη κατόρθωσε να φέρει οποιαδήποτε έκφραση του παρακράτους κάτω από την δική της διαχείριση και διεύθυνση. Οι διώξεις της Αριστεράς και η «Λευκή Τρομοκρατία» δεν ήταν πλέον υπό την ευθύνη των συμμοριών που λειτουργούσαν κατά βούληση, αλλά υπό τις κατευθύνσεις ανώτερων αξιωματικών-στελεχών της κυβέρνησης. Η χαρακτηριστικότερη εκδήλωση της νέας κατάστασης ήταν το δημοψήφισμα της 1^{ης} Σεπτεμβρίου, όπου ο εκφοβισμός και η νοθεία των ψήφων αποτέλεσαν κύριο γνώρισμα της περιόδου.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Gerolymatos Andre (2018), ο.π., σ. 305.

¹⁰⁷ Close David, Βερέμης Θάνος (1996), ο.π., σ. 145-146.

¹⁰⁸ Close David (1996), ο.π., σ. 214.

2.11 Η αμερικανική επέμβαση και το Δόγμα Τρούμαν

Μέχρι το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου ο ελληνικός χώρος δεν εντασσόταν στις επεκτατικές βλέψεις των ΗΠΑ και απέφευγαν την εμπλοκή τους στα ελληνικά δρώμενα. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε και κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, άρχισε ωστόσο να εκδηλώνεται κάποιου είδους ενδιαφέρον, το οποίο βασιζόταν στη σοβιετική συμπεριφορά στην ανατολική Ευρώπη. Η ανάμειξή τους ξεκίνησε να λαμβάνει χώρα στα πλαίσια εφαρμογής της διακήρυξης της Γιάλτας, κατά την οποία οι Σύμμαχοι όφειλαν να επιβλέψουν την αποκατάσταση της δημοκρατίας στα πρόσφατα απελευθερωμένα κράτη από τις κατοχικές δυνάμεις. Αργότερα, συμμετείχαν στην επίβλεψη των ελληνικών βουλευτικών εκλογών σε συνεργασία με την Αγγλία και την Γαλλία. Το ενδιαφέρον για την Ελλάδα εντάθηκε όταν οι Αμερικανοί αντιλήφθηκαν ότι ο ελληνικός εμφύλιος ήταν άμεσο αποτέλεσμα της διαμάχης Ανατολής-Δύσης εξαιτίας του σοβιετικού επεκτατισμού. Έτσι, οι ΗΠΑ θα έπρεπε να εφαρμόσουν κάθε πολιτική, οικονομική και στρατιωτική ενέργεια προκειμένου να επιτύχουν αυτή την πολιτική, έχοντας την θετική αντιμετώπιση και την συνεργασία της ελληνικής κυβέρνησης μπροστά στην κομμουνιστική απειλή.¹⁰⁹

Οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης και οι απώλειες που είχαν προκληθεί από την διεξαγωγή του Εμφυλίου Πολέμου, ήταν πολύ πιο οδυνηρές από αυτές κατά την διάρκεια της Κατοχής. Η Ελλάδα ήταν πολύ κοντά στο να χαθεί για την Δύση. Σε αυτή την δύσκολη κατάσταση βρισκόταν η χώρα όταν ο πρόεδρος Τρούμαν ζήτησε από το Κογκρέσο έγκριση βοήθειας 400 εκατομμυρίων δολαρίων για την Ελλάδα και την Τουρκία, σηματοδοτώντας ένα επαναστατικό ξεκίνημα για την εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών. Ήταν η αρχή του δόγματος «Να σταματήσει ο κομμουνισμός» που αργότερα θα οδηγήσει στο Σχέδιο Μαρσάλ. Το Κογκρέσο παραχώρησε τα 400 εκ. δολάρια και αργότερα πρόσθεσε και άλλα, ωστόσο ταυτόχρονα στάλθηκε η Αμερικανική Αποστολή για την παροχή βοήθειας προς την Ελλάδα, με τα αρχικά ΑΜΑΓΚ, με σκοπό να διευθύνει την εφαρμογή του νέου «Δόγματος Τρούμαν». Τον Απρίλιο του 1948 το Κογκρέσο ενέκρινε την νομοθεσία που καθιέρωνε το Σχέδιο

¹⁰⁹ Ιατρίδης Γιάννης (1996), «Η Βρετανία, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ελλάδα, 1945-9» στο: *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950, μελέτες για την πόλωση*, Επιμέλεια: Close David, Αθήνα: Φιλίστωρ, σ. 254-257.

Μαρσάλ, το οποίο αφορούσε στην οικονομική στήριξη 17 Ευρωπαϊκών χωρών και επεκτάθηκε και σε μερικές χώρες της Ανατολής. Αργότερα, η ΑΜΑΓΚ αντικαταστάθηκε από την ΔΟΣ και στην πορεία από τον ΟΚΑ. Για την πλειοψηφία όμως του πληθυσμού το πρόγραμμα ονομαζόταν απλώς «Αμερικανική Βοήθεια». Έτσι, στην Ελλάδα λειτουργούσαν τρεις διαφορετικές υπηρεσίες: η Διπλωματική Αποστολή με Αρχηγό τον Πρεσβευτή των Ηνωμένων Πολιτειών, η Αμερικανική Στρατιωτική Βοήθεια (JUSMAG), η οποία συμβουλεύει τις ένοπλες δυνάμεις και τέλος η Οικονομική Βοήθεια. Η βοήθεια που έφτασε από το 1944 έως το 1951 ξεπέρασε τα δύο δισεκατομμύρια δολάρια.¹¹⁰

Το καλοκαίρι του 1947, λίγο πριν ξεκινήσει η εισροή στην Ελλάδα των δολαρίων του Δόγματος Τρούμαν, οι ΗΠΑ προχώρησαν περαιτέρω τα σχέδιά τους για την Ευρώπη μέσω του Σχεδίου Μαρσάλ. Οι προεργασίες για την εφαρμογή των όρων κράτησαν περίπου έναν χρόνο. Η στασιμότητα της κατάστασης και η αδυναμία επίτευξης νίκης ενάντια στον ΔΣΕ προκαλούσαν ανησυχίες στους Αμερικανούς, οι οποίοι θεώρησαν πως η διασφάλιση πολιτικών ισορροπιών στον κυβερνητικό χώρο θα εξομάλυνε την κατάσταση. Κατά τους Αμερικανούς απαιτούνταν ενίσχυση των δυνάμεων του κέντρου και άμεση αλλαγή της κυβέρνησης.¹¹¹

Η αύξηση των ανταρτικών δυνάμεων κατά τα έτη 1947 και 1948, κατέστειλε σημαντικά τη δύναμη της κυβερνητικής εξουσίας, καθώς η πλειοψηφία των μαχητών του ΔΣΕ, ήταν εξοικειωμένη με τις τεχνικές του αντάρτικου και έβρισκε πλήθος υποστηρικτών ανάμεσα στους κατοίκους των χωριών που υπέφεραν από τη «Λευκή Τρομοκρατία». Οι κυβερνητικές δυνάμεις κατόρθωσαν να περιορίσουν τους αντάρτες μόνο με την βοήθεια της Βρετανίας, η οποία όμως ούσα εξαντλημένη, δεν είχε τις δυνατότητες να στηρίξει την Ελλάδα για μεγάλο χρονικό διάστημα. Από την άλλη πλευρά, η Βρετανία όσο και οι ΗΠΑ έτρεμαν σε μια ενδεχόμενη επέκταση των σοβιετικών στον ελληνικό χώρο, οι οποίοι έβρισκαν υποστήριξη στους Έλληνες κομμουνιστές. Στα τέλη του 1946, η Βρετανία δεν κατόρθωσε να προστατεύσει την ελληνική κυβέρνηση και η έλλειψη πόρων προκειμένου να στηριχθεί περαιτέρω η παρουσία τους στον ελληνικό χώρο τους οδήγησε στο να θέσουν καταληκτική ημερομηνία για την παρουσία τους στην Ελλάδα την 31^η Μαρτίου 1947. Στο προσκήνιο των εξελίξεων βρισκόταν και η Αμερική, έχοντας υπ' όψιν ότι η κυριαρχία του κομμουνισμού στην Ελλάδα θα έθιγε τα συμφέροντά

¹¹⁰ Ειδική οικονομική αποστολή του Οργανισμού Κοινής Ασφαλείας (1952), *Το Σχέδιο Μαρσάλ στην Ελλάδα, Ιούλιος 1948-Ιανουάριος 1952*, Αμερικανική Αποστολή για την Ελλάδα, σ. 9-11.

¹¹¹ Μαργαρίτης Γιώργος (2001), ο.π., σ. 436-437.

της. Για τον συγκεκριμένο λόγο επιδίωκε με κάθε τρόπο την καταστολή των επεκτατικών βλέψεων των σοβιετικών. Θεωρούσαν ότι κάτι τέτοιο θα συνέβαινε σε περίπτωση που η Βρετανία αποσύρονταν από την Ελλάδα. Επιπλέον, αντιλαμβάνονταν την αναστάτωση που επικρατούσε, καθώς η Γιουγκοσλαβία και η Βουλγαρία υποστήριζαν την απόσχιση της ελληνικής Μακεδονίας. Αν η Σοβιετική Ρωσία κυριαρχούσε θα απέκλειε τις εμπορικές θαλάσσιες οδούς των Δαρδανελίων και της Διώρυγας του Σουέζ, καθώς η Ελλάδα και η Τουρκία αποτελούσαν τα βόρεια σύνορα προστασίας των πλούσιων σε πετρέλαιο περιοχών της Μέσης Ανατολής. Ως αποτέλεσμα όλων των παραπάνω, ο Τρούμαν πρότεινε το μέτρο μαζικής παραχώρησης βοήθειας στην Ελλάδα και την Τουρκία, το οποίο εγκρίθηκε από το Κογκρέσο τον Μάιο του 1947. Ήδη από τον Μάρτιο του 1947 ο Τρούμαν είχε διακηρύξει το γνωστό ως «Δόγμα Τρούμαν», το οποίο αποτελούσε μέρος την παγκόσμιας αποστολής της Αμερικής να προστατεύσει τους λαούς από τον ολοκληρωτικό κομμουνισμό.¹¹²

Η παρουσία των ΗΠΑ ήταν πολύπλευρη και καταλυτικής σημασίας για τις εξελίξεις στην Ελλάδα. Την άνοιξη του 1947 έπρεπε να προσδιοριστούν οι ακριβείς όροι της ανάμειξης. Η μορφή της βοήθειας και η εξέλιξη του εμφυλίου θα αποτελούσαν τους βασικούς παράγοντες στους οποίους θα βασίζονταν αυτοί οι όροι. Οι βασικές παροχές αφορούσαν το στρατιωτικό κομμάτι, διαπιστώθηκε ωστόσο ότι η οικονομική υποστήριξη ήταν εξίσου αναγκαία, προκειμένου να εξαλειφθούν οι συνέπειες της διακοπής της βοήθειας της ΟΥΝΡΑ.¹¹³

Οι ΗΠΑ θεωρούσαν ότι προκειμένου να τεθεί σε εφαρμογή οποιασδήποτε μορφής αμερικανική υποστήριξη, η κυβέρνηση της Αθήνας έπρεπε να απομακρυνθεί από τον έλεγχο της Δεξιάς και να τεθεί υπό τις υποδείξεις μιας αντικομμουνιστικής συμμαχίας. Προτάθηκε επομένως η συνεργασία των Ελλήνων πολιτικών σε μια κυβέρνηση που θα στερούσε από τους αντάρτες την λαϊκή υποστήριξη και θα τους συμπεριλάμβανε στους εχθρούς του έθνους. Εν τούτοις, η ιδανική κυβέρνηση συνασπισμού θα αντιμετώπιζε ένα γραφειοκρατικό σύστημα με πολλαπλά προβλήματα. Έχοντας αυτό ως δεδομένο, για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα του προτεινόμενου προγράμματος βοήθειας οι Αμερικανοί έκριναν ως αναγκαία την άσκηση ελέγχου στις βασικές κυβερνητικές λειτουργίες.

¹¹² Close David (2006), ο.π., σ. 66-69.

¹¹³ Μαργαρίτης Γιώργος (2001), ο.π., σ. 427.

Ακόμη, οι ΗΠΑ πίεσαν λοιπά κομμουνιστικά κράτη να μην αναγνωρίσουν την «Κυβέρνηση του Βουνού».¹¹⁴

Αρχικά οι Αμερικάνοι ήθελαν να εφαρμόσουν στην Ελλάδα μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα συνδέονταν άμεσα με την ελευθερία, την ισότητα και θα δημιουργούσαν μια κοινωνία φιλελεύθερη και προοδευτική. Οι ιδέες αυτές εγκαταλείφθηκαν πολύ σύντομα, καθώς το ενδιαφέρον κατευθύνθηκε κυρίως στον περιορισμό της κομμουνιστικής εξέγερσης, αλλά και εξαιτίας των δυσκολιών που συναντούσαν στην ενσωμάτωση των νέων ιδεών σε ξένο χώρο. Ωστόσο, προώθησαν την εφαρμογή υγιών πολιτικών και κοινωνικών απόψεων μέσω της χρήσης δημοκρατικών και συνταγματικών διαδικασιών, προστατεύοντας ταυτόχρονα τις πολιτικές ελευθερίες σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην δημιουργούν προβλήματα στην ασφάλεια του κράτους. Επίσης, έγιναν προσπάθειες για εφαρμογή νομοθεσίας, ώστε να εξασφαλιστεί η δικαιότερη κατανομή της φορολογίας, βελτιώνοντας την αποτελεσματικότητα των ελληνικών οικονομικών και διοικητικών διαδικασιών.¹¹⁵

Για να μπορέσει να τεθεί σε εφαρμογή το πλάνο της κυβέρνησης Τρούμαν, η προσοχή έπρεπε να στραφεί στην κρατική γραφειοκρατία. Επιπλέον, υπογράφηκε μια σειρά επίσημων συμφωνιών μεταξύ της Ελλάδας και των ΗΠΑ, με κατανομή των αρμοδιοτήτων ανάμεσα στον πρεσβευτή των ΗΠΑ και τον επικεφαλής της Αμερικανικής Αποστολής Βοηθείας για την Ελλάδα (AMAG), αλλά και στο Κοινό Αμερικανικό Επιτελείο Στρατιωτικών Συμβούλων και Ομάδας Σχεδιασμού (JUSMAPG).¹¹⁶

Την πρώτη περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου οι κυβερνητικές δυνάμεις δεν παρουσίαζαν μεγάλη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς τους, απέναντι σε έναν εχθρό που ήταν ξεκάθαρα πιο αδύναμος και ελαφρότερα εξοπλισμένος. Παρ' όλα αυτά η ήττα του Δημοκρατικού Στρατού επήλθε τόσο εξαιτίας των αμερικανικών υποδείξεων για μείωση των πολιτικών επεμβάσεων στα στρατιωτικά ζητήματα, αλλά και εξαιτίας της ενίσχυσης των στρατευμάτων με καλύτερο εξοπλισμό. Οι επιπτώσεις του πολέμου στο σύνολο των στρατιωτών ήταν δραματικές και αφορούσαν κυρίως τον ψυχολογικό τομέα, καθώς επρόκειτο για έναν Εμφύλιο Πόλεμο, στον οποίο συγγενικά πρόσωπα μάχονταν μεταξύ τους. Τα δεδομένα που

¹¹⁴ Ιατρίδης Γιάννης (1996), ο.π., σ. 257.

¹¹⁵ Ιατρίδης Γιάννης (1996), ο.π., σ. 259.

¹¹⁶ Ιατρίδης Γιάννης (1996), ο.π., σ. 260-261.

υπήρξαν καθοριστικής σημασίας για την έκβασή του ήταν η βελτίωση του ηθικού των στρατιωτών, της εκπαίδευσης και της δύναμης του πυρός, σε συνδυασμό με τις ελλείψεις των ανταρτών σε εφόδια και το κλείσιμο των Γιουγκοσλαβικών συνόρων, αποκόπτοντας διεξόδους διαφυγής.¹¹⁷

Η ήττα των Ελλήνων κομμουνιστών ήταν αναπόφευκτη μπροστά στην αμερικανική επέμβαση και τα μέτρα που ήταν διατεθειμένη να λάβει. Ενδεικτικό θεωρείται το ποσό στο οποίο έφτασε η στρατιωτική αμερικανική βοήθεια στα τέλη του 1949, το οποίο άγγιζε τα 353,6 εκατομμύρια δολάρια, ενώ η οικονομική βοήθεια από το 1948 έως το 1952 έφτασε τα 976 εκατομμύρια δολάρια. Το σύνολο της αμερικανικής βοήθειας άγγιζε κατά μέσο όρο το 6,6% του ετήσιου ακαθάριστου εθνικού προϊόντος της Ελλάδος κατά το 1948-1956. Ακολούθησε η επένδυση κεφαλαίων εκ μέρους της κυβέρνησης, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η οικονομική ανάκαμψη. Η πλειονότητα του πληθυσμού εξασφάλισε εργασία, επιδόματα πρόνοιας, την παροχή πιστώσεων αλλά και άδειες εργασίας ή επαγγέλματος. Όλα τα παραπάνω πραγματοποιήθηκαν σε βάθος χρόνου, χωρίς να γνωρίζει κανείς το 1947 το πως θα εξελισσόταν τα γεγονότα. Έτσι, η ελληνική κομμουνιστική πλευρά συνέχιζε τον αγώνα της με την ελάχιστη βοήθεια που εξασφάλιζαν από τις ξένες κομμουνιστικές κυβερνήσεις. Τον Αύγουστο του 1947 έφθασε στην Ελλάδα μέρος της βοήθειας και πολύ άμεσα ξεκίνησαν οι ανακατασκευές δρόμων, σιδηροδρομικών γραμμών, γεφυρών και λιμένων. Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι πραγματοποιήθηκαν προσπάθειες εκ μέρους των πολιτών ανακατασκευής των οικιών τους. Ακόμη, σημειώθηκε ανάπτυξη και στον εμπορικό στόλο αλλά και στην γεωργία με την χρήση τρακτέρ και λιπασμάτων. Η δημιουργία των έργων συνεχίστηκε και μετά την λήξη του Εμφυλίου. Σχετικά με τον υγειονομικό τομέα, το έργο της UNRRA και του βρετανικού στρατού παρουσίασε περαιτέρω εξέλιξη μέσω της αμερικανικής βοήθειας. Αφορούσε την παροχή εμβολίων, ακτινολογικών μηχανημάτων, την διάγνωση φυματίωσης, την παροχή φαρμάκων για την αντιμετώπιση λοιμώξεων, αλλά και απολυμαντικών, εντομοκτόνων και χλωρίου. Κατά συνέπεια, περιορίστηκαν σημαντικές μολυσματικές ασθένειες και μειώθηκε το ποσοστό θνησιμότητας. Ακόμη, χρηματοδοτήθηκαν εκπαιδευτικά προγράμματα για γιατρούς, νοσοκόμες και τεχνικούς προκειμένου να εξασφαλίσουν τις κατάλληλες γνώσεις περίθαλψης ασθενών. Τέλος, δόθηκε έμφαση στην κατασκευή αποχετευτικών δικτύων και προωθήθηκε η παροχή καθαρού νερού μέσω νέων δικτύων ύδρευσης. Όλες οι παραπάνω ενέργειες πραγματοποιήθηκαν

¹¹⁷ Ιατρίδης Γιάννης (1996), ο.π., σ. 263.

στα πλαίσια συνεργασίας με τους Αμερικανούς απεσταλμένους και επόπτες, οι οποίοι επιδίωκαν να διασφαλίσουν ότι οι Έλληνες θα τηρούσαν τους όρους της βοήθειας. Κατ' αυτόν τον τρόπο εξασφάλισαν το δικαίωμα διορισμού των μελών της στρατιωτικής και πολιτικής ηγεσίας και κατόρθωσαν να αποκόψουν τους πολιτικούς από τα ζητήματα που αφορούσαν την διεξαγωγή του πολέμου.¹¹⁸

Έχοντας κατορθώσει να επεμβαίνουν σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής, έφτασαν στο σημείο να αλλάζουν απροκάλυπτα τις κυβερνήσεις. Έτσι το 1947 υποχρέωσαν τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη να παραιτηθεί μόλις ξαναπήρε την πρωθυπουργία, αναγκάζοντας τον να συμμαχήσει με τους Φιλελεύθερους και να δεχτεί ως πρωθυπουργό τον ηγέτη τους Θεμιστοκλή Σοφούλη.¹¹⁹ Θεωρούσαν ότι κατά αυτόν τον τρόπο ο κρατικός μηχανισμός θα περνούσε από το απαρχαιωμένο σύστημα των συντηρητικών του Λαϊκού κόμματος, στους προοδευτικούς Φιλελεύθερους υπό την ηγεσία του Σοφούλη. Συγκεκριμένα, το καλοκαίρι του 1947 το Στέιτ Ντιπάρτμεντ ενημέρωσε τους Έλληνες πολιτικούς και τον Παύλο πως αν δεν συμφωνούσαν στην δημιουργία της προτεινόμενης κυβέρνησης, τότε το Κογκρέσο και η βοήθεια που πρόσφερε θα αποσύρονταν από την Ελλάδα. Η νέα κυβέρνηση ορκίστηκε στις 7 Σεπτεμβρίου 1947 με πρωθυπουργό τον Σοφούλη και τον Τσαλδάρη αντιπρόεδρο και Υπουργό Εξωτερικών.¹²⁰

Συνοψίζοντας, η επέμβαση της Αγγλίας και των ΗΠΑ στην Ελλάδα περιλαμβάνει διαφορετικές ερμηνείες. Από την μία πλευρά εντάσσονται όσοι θεωρούν τον Δημοκρατικό Στρατό παράγωγο της δεξιάς τρομοκρατίας και δεν αποδέχονται το γεγονός ότι στα χρόνια μετά την Βάρκιζα το Κομμουνιστικό Κόμμα είχε σκοπό την βίαιη κατάληψη της εξουσίας, αναγνωρίζοντας επιπλέον πως η ξένη επέμβαση παρεμπόδισε την ανάδειξη μιας εξ' ολοκλήρου δημοκρατικής κοινωνίας. Αντίθετα, πολλοί θεωρούν ότι η ξένη επέμβαση διέκοψε την κομμουνιστικοποίηση της χώρας διατηρώντας την ανεξαρτησία της και τον δημοκρατικό της χαρακτήρα. Η πολιτική των δύο δυτικών χωρών θεωρούνταν ότι εξυπηρετούσε τόσο τα δικά τους συμφέροντα, αλλά και της Ελλάδας. Η Ελλάδα δεν αρνήθηκε την επέμβαση των δύο χωρών, τόσο διότι ο λαός είχε χάσει την εμπιστοσύνη του στους πολιτικούς ηγέτες της χώρας, αλλά

¹¹⁸ Close David (2006), ο.π., σ. 69-72.

¹¹⁹ Close David (2006), ο.π., σ. 72-73.

¹²⁰ Ιατρίδης Γιάννης (1996), ο.π., σ. 260.

και διότι οι χώρες αυτές πρόσφεραν σπουδαία υλική βοήθεια στην Ελλάδα, συμβάλλοντας μακροπρόθεσμα στην οικονομική άνθηση της χώρας.¹²¹

2.12 Η ήττα των κομμουνιστών

Από το 1947 και εξής, οι βασικές εξελίξεις του εμφυλίου λάμβαναν χώρα στα βουνά βόρεια του Καρπενησίου και κυρίως στις βόρειες περιοχές της χώρας. Για τον ΔΣΕ υπήρχαν ωστόσο και άλλες πολεμικές θέσεις, οι οποίες χρησιμοποιούνταν απλώς ως επιχείρημα κατά της κατηγορίας για υποστήριξη της ξένης βοήθειας, για να απασχολήσουν τις εθνικιστικές δυνάμεις και να προμηθεύουν επίστρατους. Αντίθετα, τα βόρεια σύνορα υποστήριζαν τη στρατηγική του ΔΣΕ, καθώς πίσω από αυτά βρίσκονταν βάσεις ανεφοδιασμού, νοσοκομεία και στρατόπεδα εκπαίδευσης για τις εφεδρείες. Τα σύνορα ήταν ανοιχτά για το ΔΣΕ και κλειστά για τους αντιπάλους του.¹²²

Μετά το 1947 ο Νίκος Ζαχαριάδης ακολουθούσε τη στρατηγική κατά την οποία προσπαθούσε να καταλάβει κάποια κωμόπολη, με σκοπό την εξασφάλιση μόνιμης βάσης στην Ελλάδα, αλλά και την χρήση της ως πρωτεύουσα της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης του Βουνού. Η πιο χαρακτηριστική προσπάθεια, ήταν αυτή της κατάληψης της πόλης της Καρδίτσας. Επρόκειτο για έναν συνδυασμό της στρατηγικής του Ζαχαριάδη και των τακτικών του Βαφειάδη. Η επίθεση στην Καρδίτσα πέρα από την εξασφάλιση προμηθειών και ανθρώπινου δυναμικού δεν πρόσφερε κάποιο άλλο πλεονέκτημα στο ΔΣΕ.¹²³

Από το Μάρτιο του 1948 και έπειτα ο Εθνικός Στρατός εξαπέλυσε μια σειρά επιχειρήσεων έχοντας στην κατοχή του περισσότερες δυνάμεις. Έπειτα από συστηματικές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στη Στερεά Ελλάδα, ο ΕΣ μετακινήθηκε προς τα βόρεια και στα τέλη του Ιουνίου μια ομάδα κυβερνητικών προσπάθησε να καταλάβει τις θέσεις των ανταρτών στην περιοχή, χωρίς όμως επιτυχία και με βαριές απώλειες. Στη συνέχεια ακολούθησε αντεπίθεση εκ μέρους του ΔΣΕ, ο οποίος μετακινήθηκε στο Βίτσι και μέσω μιας επίθεσης βρέθηκε κοντά στο να καταλάβει την Καστοριά. Για το επόμενο διάστημα το Βίτσι αποτέλεσε ορμητήριο των ανταρτών για επιδρομές στη Δυτική Μακεδονία. Τον Οκτώβριο

¹²¹ Ιατρίδης Γιάννης (1996), ο.π., σ. 264-265.

¹²² Close David, Βερέμης Θάνος (1996), ο.π., σ. 149.

¹²³ Gerolymatos Andre (2018), ο.π., σ. 323-325.

κατόρθωσε να διεισδύσει και πάλι στο Γράμμο, ενώ η δύναμή του έφτανε πλέον τους 24.000 άνδρες, ο εξοπλισμός που διέθετε ήταν ελαφρύς και η παρουσία του είχε ενισχυθεί στην Πελοπόννησο και τη δυτική Θεσσαλία. Χαρακτηριστικό είναι επίσης το παράδειγμα καταστροφής εργοστασίων παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος, δεξαμενών νερού και καταστημάτων στις βόρειες περιοχές, αποσκοπώντας με αυτόν τον τρόπο οικονομικό πόλεμο απέναντι στην κυβέρνηση. Ακολούθησαν κάποιες επιθέσεις σε Θεσσαλία και Στερεά Ελλάδα και τον Ιανουάριο του 1949 κατέλαβαν τη Νάουσα και το Καρπενήσι. Την περίοδο αυτή ο ΕΣ και οι ξένοι υποστηρικτές του θεωρούσαν ότι δεν θα κατόρθωναν ποτέ να περιορίσουν το ΔΣΕ και η απελπισία είχε καταβάλει τα στρατεύματά τους. Ωστόσο, οι συνεχείς εκστρατείες είχαν προσφέρει πλήθος εμπειριών στους αξιωματικούς, από το 1948 και εξής, κάνοντας τους ιδιαίτερα αξιόλογους απέναντι στις τεχνικές των ανταρτών. Σε αυτή την εξέλιξη συνέβαλε η αμερικανική βοήθεια από τα τέλη του 1947, όταν οι Αμερικανοί και Άγγλοι αξιωματούχοι συμμετείχαν πλέον και στο σχεδιασμό των πολεμικών επιχειρήσεων. Προχώρησαν ακόμη σε αντικατάσταση των παλιών εφεδρων, ενώ ζήτησαν επιπλέον κεφάλαια από την αμερικανική κυβέρνηση, τα οποία μπόρεσαν να χρησιμοποιηθούν για παραγωγικές επενδύσεις και για ανακούφιση των πληγέντων. Έτσι, η κατάσταση είχε πλέον μεταβληθεί για το ΚΚΕ, καθώς μέχρι στιγμής έβρισκε υποστήριξη στο δυσσαρεστημένο πληθυσμό λόγω των οικονομικών δυσχερειών που αντιμετώπιζε.¹²⁴

Την άνοιξη του 1948 ο ΔΣΕ περιλάμβανε σχεδόν 26.000 μαχητές, οι οποίοι δρούσαν κατά βάση από την Αδριατική έως την Τουρκία, στις ορεινές περιοχές της Πίνδου, σε μεγάλο μέρος της πελοποννησιακής ενδοχώρας, αλλά και σε αρκετά νησιά. Αντίθετα, οι δυνάμεις του ΕΣ στις αρχές του 1949 έφτασαν τους 150.000 άνδρες, στους οποίους πρέπει να προστεθούν και άλλοι που ανήκαν στην εθνοφυλακή, στο ναυτικό και στην αεροπορία. Παρά το αριθμητικό μειονέκτημα, ο ΔΣΕ υπερτερούσε σε πειθαρχία και μαχητικό πνεύμα, πηγή των οποίων αποτελούσε κατά ένα μεγάλο ποσοστό ο εθνικός ζήλος των σλαβόφωνων, αλλά και η απόγνωση που είχε συσσωρευτεί εξαιτίας των μακροχρόνιων διωγμών.¹²⁵

Στα τέλη του 1948 ο ΕΣ είχε αυξήσει τη δύναμή του χάρη στη βοήθεια των Αμερικανών όσον αφορά τον εξοπλισμό, αλλά και εξαιτίας της αύξησης του ανθρώπινου δυναμικού του. Η αρχιστρατηγία των ενόπλων δυνάμεων πέρασε στα χέρια του Αλέξανδρου Παπάγου τον Ιανουάριο του

¹²⁴ Close David, Βερέμης Θάνος (1996), ο.π., σ. 150-154.

¹²⁵ Close David (2006), ο.π., σ. 73-74.

1949 και οι αξιωματικοί είχαν οργανώσει μια ισχυρή διοικητική ιεραρχία. Την ίδια περίοδο, ο διοικητής Θρασύβουλος Τσακαλώτος επιχείρησε στην Πελοπόννησο και διέλυσε μέσα σε δύο μήνες τις δυνάμεις των ανταρτών. Ακολούθησαν και άλλες επιχειρήσεις σε Στερεά Ελλάδα και τις γύρω περιοχές, μέχρι που στα τέλη του Αυγούστου ο ΔΣΕ είχε συγκεντρώσει το μεγαλύτερο ποσοστό των δυνάμεών του αλλά και το μεγαλύτερο μέρος της ηγεσίας του Κομμουνιστικού Κόμματος στα βόρεια σύνορα της χώρας.¹²⁶

Στα πλεονεκτήματα του ΕΣ ενάντια στο ΔΣΕ εντάσσεται το γεγονός ότι ο ΕΣ μπορούσε να παρατάξει ισορροπημένα τις δυνάμεις διαφόρων όπλων, ενώ οι αντάρτες μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν μόνο πεζικό. Διέθεταν κινητικότητα και ικανότητα παραμονής εξαιτίας των υπηρεσιών ανεφοδιασμού, ενώ η στρατολόγηση ανδρών από τις αστικές περιοχές ήταν εύκολη υπόθεση γι' αυτούς. Αντίθετα για τον κομμουνιστικό στρατό οι πηγές ανεφοδιασμού περιορίζονταν, καθώς ο ΕΣ εκκένωνε όλα τα ορεινά χωριά. Ο συνολικός αριθμός όσων μετεγκαταστάθηκαν έφτασε τους 700.000 πολίτες στις αρχές του 1949. Ως αποτέλεσμα, ένα μεγάλο μέρος των ορεινών όγκων στις βόρειες περιοχές υπέστη πληθυσμιακή απογύμνωση. Έτσι, ο ΔΣΕ αναγκαζόταν να εντοπίσει προμήθειες και να ανεφοδιαστεί σε κωμοπόλεις και σε πόλεις, πληρώνοντας όμως το τίμημα της απώλειας μαχητών, σε μια περίοδο που η ανεύρεση νέων αγωνιστών ήταν εξαιρετικά δύσκολη. Η έλλειψη εφεδρειών εκτός από αυτές που διατηρούνταν έξω από την Ελλάδα, ήταν από τα βασικότερα προβλήματα για τους κομμουνιστές. Το 1949 μάλιστα η αναμέτρηση έφτασε στο σημείο να είναι 10 προς 1, εξαιτίας της αριθμητικής υπεροχής του ΕΣ. Όλα τα παραπάνω συνέβαλαν σε πλήθος ελλείψεων και στη σωματική εξάντληση των ανταρτών μακροπρόθεσμα.¹²⁷

Τον Οκτώβρη του 1948 ο Βαν Φλιτ εξέφρασε την άποψή του για το ΔΣΕ, θεωρώντας τη διοικητική υποδομή των ανταρτών εξαιρετική και ανώτερη από αυτή του ΕΣ. Γενικότερα η υπεροχή του ηθικού των ανταρτών ήταν αξιοπρόσεκτη σε σύγκριση με τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι το 1948 το ένα τέταρτο των ανταρτών ήταν γυναίκες, πολλοί από αυτούς ήταν κάτω των εικοσιπέντε ετών και η πλειοψηφία απαρτιζόταν από σλαβόφωνους.¹²⁸

¹²⁶ Close David (2006), ο.π., σ. 76-77.

¹²⁷ Close David, Βερέμης Θάνος (1996), ο.π., σ. 158-160.

¹²⁸ Close David, Βερέμης Θάνος (1996), ο.π., σ. 160-161.

Η τακτική του ΔΣΕ περιλάμβανε συνεχείς επιθέσεις σε πόλεις που διέθεταν φρουρές και επιμονή στην άμυνα οχυρωμένων βουνών κοντά στα σύνορα. Κατά το 1948 και το 1949 το μεγαλύτερο μέρος της άμυνάς του βρισκόταν στο Γράμμο και το Βίτσι. Επιδίωκε κατά αυτόν τον τρόπο να επιτύχει την κυριαρχία του ή να υπερασπιστεί οχυρά σημεία. Ο Ζαχαριάδης προκειμένου να εφαρμόσει αυτή την πολιτική, αντικατέστησε πλήθος παλαιών διοικητών ανάμεσα στους οποίους κατατασσόταν και ο Βαφειάδης, με άπειρους αξιωματούχους, οι οποίοι είχαν άγνοια των δυνατοτήτων των ανταρτών και δεν θα εξέφραζαν αντιδράσεις σε αυτά που πρόσταζε η ηγεσία.¹²⁹

Οι τακτικές διεξαγωγής τακτικού πολέμου τις οποίες είχε επιλέξει να ακολουθήσει ο ΔΣΕ ξεπερνούσαν τις δυνατότητές του σε οπλισμό, εφόδια και προσωπικό, πλήττοντας ένα βασικό κομμάτι της δύναμής του. Ο ΕΣ εκμεταλλευόμενος την παραπάνω συνθήκη κατόρθωσε να εξασφαλίσει μεγάλο προβάδισμα. Κατά τον Βαν Φλιτ ήταν εξαιρετικοί στον ανταρτοπόλεμο, αλλά ανίκανοι σε παρατεταμένες επιθετικές επιχειρήσεις.¹³⁰

Η τροπή που έλαβαν τα γεγονότα για το ΔΣΕ, οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι πραγματοποιήθηκαν αλλαγές στις διεθνείς συμμαχίες, καθώς η ρήξη στις σχέσεις Τίτο-Στάλιν την προηγούμενη χρονιά οδήγησε στον οικονομικό αποκλεισμό της Γιουγκοσλαβίας από τη Σοβιετική Ένωση. Εξαιτίας του ότι η αμερικανική βοήθεια ήταν απαραίτητη για τον Τίτο, αναγκάστηκε βαθμιαία να περιορίσει την υποστήριξή του απέναντι στους Έλληνες κομμουνιστές, κλείνοντας τα σύνορα με την Ελλάδα τον Ιούλιο του 1949. Η Γιουγκοσλαβία αποτελούσε τον κυριότερο ξένο υποστηρικτή του ΚΚΕ. Ακόμη, η Αλβανία και η Βουλγαρία βρίσκονταν σε έντονη ανησυχία μπροστά στην αποφασιστικότητα της Δυτικής Συμμαχίας, μειώνοντας και αυτοί την υποστήριξή τους στην ελληνική Αριστερά. Έτσι, ο Ζαχαριάδης βρέθηκε σε αδιέξοδο και το μόνο που μπορούσε να κάνει ήταν να στέλνει ομάδες μαχητών οι οποίες δυσκολεύονταν να επιβιώσουν.¹³¹

Την Άνοιξη του 1948 οι επιχειρήσεις του ΕΣ είχαν δύο φάσεις. Αρχικά στόχος ήταν η εκκαθάριση της Νότιας Ελλάδας, προκειμένου να επιτραπεί η συγκέντρωση δυνάμεων, ενώ στην πορεία θα μετακινούνταν βορειότερα στις βουνοκορφές του Γράμμου και του Βιτσιού, ώστε να καταστρέψουν

¹²⁹ Close David, Βερέμης Θάνος (1996), ο.π., σ. 161-162.

¹³⁰ Close David, Βερέμης Θάνος (1996), ο.π., σ. 162.

¹³¹ Close David (2006), ο.π., σ. 77-78.

τις βάσεις των ανταρτών εφαρμόζοντας την επιχείρηση με τίτλο «Κορωνίς». Η Πελοπόννησος δεν συμπεριλαμβανόταν στα επιχειρησιακά σχέδια του στρατού, δίνοντας την ευκαιρία στους αντάρτες να επεκταθούν εδαφικά και να αυξήσουν τον εδαφικό έλεγχο τους. Παρά τις παραπάνω ενέργειες οι επιχειρήσεις του ΕΣ στη Στερεά Ελλάδα δε στέφθηκαν με ιδιαίτερη επιτυχία, κατόρθωσε όμως να διασφαλίσει τον οδικό άξονα Αθήνας-Λαμίας, ο οποίος εξυπηρετούσε τη μεταφορά στρατιωτών και πολεμικού υλικού στο βορρά. Έπειτα ο στρατός ακολούθησε μία πορεία προς τη βόρεια Πίνδο, όπου βρισκόταν οι βάσεις του ΔΣΕ αλλά και η έδρα της Κυβέρνησής του. Στόχος ήταν η αποκοπή της επικοινωνίας των ανταρτών με τη Νότια Ελλάδα, ο εγκλωβισμός τους και στην συνέχεια η εξόντωσή τους. Το πλήθος των μαχητών που διέθετε ο ΔΣΕ στην περιοχή ανέρχονταν σε 11.000 μαχητές κατέχοντας ορισμένα αμυντικά σημεία. Ο ΕΣ εξαπέλυσε επιθέσεις με τη συγκέντρωση έξι μεραρχιών στην περιοχή.¹³²

Το Νοέμβριο του 1948 ο Θρασύβουλος Τσακαλώτος έλαβε εντολή από το Γενικό Επιτελείο Στρατού να ξεκινήσει ενέργειες περιορισμού των κομμουνιστικών μονάδων που δρούσαν στην Πελοπόννησο. Το ΚΚΕ υποστήριζε ένα εκτεταμένο δίκτυο το οποίο παραχωρούσε στο ΔΣΕ στρατιώτες, προμήθειες, χρήματα και πληροφορίες για τις κινήσεις του ΕΣ. Κατά τον Τσακαλώτο, το ΚΚΕ Πελοποννήσου κατόρθωνε μέσω εκφοβισμού στις δυνάμεις της χωροφυλακής να ασκεί πιέσεις μέσω ισχυρών πολιτικών προσώπων. Οι πιέσεις έφταναν μέχρι τον Πειραιά και την Αθήνα, καθώς οι κομμουνιστές κατείχαν θέσεις-κλειδιά στην κυβέρνηση. Ως αποτέλεσμα οι στρατιωτικές και αστυνομικές αρχές δίσταζαν να οργανώσουν κάποια σημαντική επιχείρηση εναντίον του ΔΣΕ. Έτσι, ο στρατηγός Τσακαλώτος αποφάσισε να απομονώσει την Πελοπόννησο από την ηπειρωτική χώρα και να εξουδετερώσει τα τοπικά δίκτυα του ΚΚΕ στη γύρω περιοχή. Έφτασε στο σημείο να συλλαμβάνει όσους θεωρούνταν ύποπτοι για κομμουνισμό και να διακόψει τις τηλεφωνικές γραμμές με την Αθήνα. Οι συλλήψεις εξουδετέρωσαν τις οργανώσεις του ΚΚΕ στην Πελοπόννησο και στέρησαν με αυτό τον τρόπο προμήθειες, προσωπικό και πληροφορίες από τους κομμουνιστές. Ακόμη, ο Τσακαλώτος εξαπέλυσε επίθεση εναντίον των ομάδων των ανταρτών. Μέχρι τα τέλη Φεβρουαρίου 1949 ο ΕΣ είχε εξουδετερώσει το μεγαλύτερο μέρος των επαναστατών.¹³³

¹³² Βόγλης Πολυμέρης (2014), ο.π., σ. 336-337.

¹³³ Gerolymatos Andre (2018), ο.π., σ. 325-328.

Μετά από αυτές τις εξελίξεις, η ηγεσία του ΔΣΕ θεώρησε πως ήταν επίφοβη η παραμονή της στην περιοχή του Γράμμου και έτσι στις 20 Αυγούστου 1948 μετακινήθηκε μαζί με τις δυνάμεις της στο Βίτσι. Στην ουσία η μετακίνηση αυτή ήταν υποχρεωτική καθώς είχε χάσει την επικοινωνία της με τη Νότια Ελλάδα και μετρούσε ήδη 3.100 νεκρούς στρατιώτες. Η αποτυχία του ΕΣ να συντρίψει εξ ολοκλήρου το στρατό των ανταρτών, προκάλεσε βαθιά κρίση στο κυβερνητικό στρατόπεδο. Οι μάχες συνεχίστηκαν στο Βίτσι όπου οι αντάρτες πρόβαλαν σθεναρή αντίσταση και ανάγκασαν τους κυβερνητικούς να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους. Τον Σεπτέμβρη κατέφθασαν στην Καστοριά ο υπουργός στρατιωτικών Γεώργιος Στράτος και ο Πρωθυπουργός Θεμιστοκλής Σοφούλης προκειμένου να εντοπίσουν τα αίτια των αποτυχημένων επιθέσεων. Όλο το φθινόπωρο της ίδιας χρονιάς διεξάγονταν σφοδρές επιθέσεις στο Βίτσι, οι οποίες στην πλειοψηφία τους περιλάμβαναν υποχωρήσεις του κυβερνητικού στρατού εξαιτίας του πεσμένου τους ηθικού λόγω των απωλειών και της κόπωσης που είχε καταβάλει τα στρατεύματα. Η λύση βρέθηκε στην αλλαγή της ηγεσίας του στρατού το Νοέμβριο του 1948. Τα ηνία πλέον είχε αναλάβει ο Αλέξανδρος Παπάγος.¹³⁴

Η μεταφορά της βάσης του ΔΣΕ από το Γράμμο στο Βίτσι πραγματοποιήθηκε σε συνθήκες πλήρους σκοταδιού και έμοιαζε αδιανόητη για τον κυβερνητικό στρατό. Ο ελιγμός ωστόσο ήταν επιτυχημένος, καθώς οι μάχιμοι, το πυροβολικό ακόμα και τα μουλάρια κατόρθωσαν να περάσουν από το ρήγμα στη διάταξη του κυβερνητικού στρατού, μεταφέροντας όλο τον υλικό εξοπλισμό τους, που αφορούσε τόσο τα πυρομαχικά όσο τις Επιμελητείες, ακόμα και τις νοσοκομειακές μονάδες με τους τραυματίες.¹³⁵

Τον Ιανουάριο του 1949 αφού ο Παπάγος ανέλαβε τη γενική αρχηγία των ενόπλων δυνάμεων, ανακοίνωσε ότι δεν εμπιστεύονταν την υπάρχουσα κυβέρνηση, προκαλώντας πολιτική κρίση και οδηγώντας τον Πρωθυπουργό Θεμιστοκλή Σοφούλη σε παραίτηση. Ακολούθησαν προσπάθειες πολιτικών προκειμένου να συγκροτήσουν μια κυβέρνηση συνασπισμού, οι οποίες όμως απέτυχαν. Ο Αλέξανδρος Διομήδης συμφώνησε να ηγηθεί ενός καινούργιου συνασπισμού, σε συνεργασία με τον Γεώργιο Παπανδρέου και τον Σοφοκλή Βενιζέλο. Δεν κατάφερε όμως να εξασφαλίσει την υποστήριξη της Βουλής και ο Σοφούλης πρωταγωνίστησε για μια ακόμη φορά στη πολιτική σκηνή συγκροτώντας

¹³⁴ Βόγλης Πολυμέρης (2014), ο.π., σ. 337-338, 341-345.

¹³⁵ Γεροζήσης Τριαντάφυλλος Α. (2021), *Βίτσι Αύγουστος-Νοέμβριος 1948*, Αθήνα: Σύγχρονη εποχή, σ. 23-24.

κυβέρνηση με την πλειονότητα των προηγούμενων υπουργών. Ταυτόχρονα, ο στρατός αναμειχθήκε στα πολιτικά δρώμενα και πήρε το ρόλο του διαχειριστή του κράτους, προμηνύοντας απολυταρχικό καθεστώς.¹³⁶

Ο Παπάγος εξασφάλισε τον πρώτο λόγο στην πολιτική εσωτερικής ασφάλειας και όλες οι αρμοδιότητες για τα στρατιωτικά ζητήματα ανατέθηκαν σε αυτόν. Το Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Αμύνης (ΑΣΕΑ) αντικαταστάθηκε από το Πολεμικό Συμβούλιο με κυρίως διακοσμητικό ρόλο. Ο Παπάγος σε γενικές γραμμές παρουσίαζε κοινές απόψεις με τους Αμερικανούς συμβούλους, οι οποίες οδήγησαν στην αναβάθμιση του ηθικού και της πειθαρχίας των αξιωματικών. Το κύρος του είχε ως αποτέλεσμα την αποκοπή των επεμβάσεων των πολιτικών στους διορισμούς και στην χάραξη της στρατηγικής. Επιπλέον, κατέστησε σαφές ότι οι προαγωγές των στρατιωτικών θα βασίζονταν στην αξία και όχι στα πολιτικά μέσα. Άλλοι σπουδαίοι στρατιωτικοί ήταν ο Θρασύβουλος Τσακαλώτος, ο Κωνσταντίνος Βεντήρης, ο Πεντζόπουλος και ο Γρηγορόπουλος.¹³⁷

Την άνοιξη του 1949 αφού είχαν προηγηθεί επιχειρήσεις στην Κεντρική και τη Νότια Ελλάδα, περίπου 13.000 άνδρες και γυναίκες είχαν συγκεντρωθεί στο Γράμμο και το Βίτσι. Το βάρος όμως δόθηκε στο Βίτσι καθώς εκεί βρισκόταν το Γενικό Αρχηγείο. Ο ΕΣ διέθετε συντριπτική υπεροχή απέναντι στο ΔΣΕ, ενώ είχε συγκεντρώσει επτά μεραρχίες στους συγκεκριμένους ορεινούς όγκους. Η επιχείρηση κατά των ανταρτών αυτήν την περίοδο είχε την ονομασία «Πυρσός» και χωρίζεται σε 3 φάσεις. Η επιχείρηση «Πυρσός Α΄» 2-10 Αυγούστου πραγματοποιήθηκε στο Γράμμο με αποτέλεσμα την κατάληψη σημαντικών θέσεων που θα αποτελούσαν το ορμητήριό του. Η επιχείρηση «Πυρσός Β΄» 10-16 Αυγούστου ολοκληρώθηκε στο Βίτσι, κατά την οποία ο ΕΣ επέδειξε φοβερή αποφασιστικότητα, αεροσκάφη βομβάρδισαν την περιοχή, ενώ ακολούθησαν και επιθέσεις εκ μέρους του πυροβολικού και του πεζικού. Οι αντάρτες παρά τις μάταιες προσπάθειες και την αποφασιστικότητα που υπέδειξαν δεν κατόρθωσαν να κρατήσουν τις θέσεις τους και περίπου 6.000 άντρες πέρασαν τα αλβανικά σύνορα για να σωθούν. Τέλος, η επιχείρηση «Πυρσός Γ΄» στόχευε στην κατάληψη του βόρειου Γράμμου, ώστε να αποτραπεί η διαφυγή του ΔΣΕ στην Αλβανία, αλλά και τον αποκλεισμό της διαφυγής προς τα νότια από το Σαραντάπορο. Η σαρωτική επίθεση του ΕΣ οδήγησε στη διάσπαση των δυνάμεων των ανταρτών, οι

¹³⁶ Gerolymatos Andre (2018), ο.π., σ. 330-331.

¹³⁷ Close David, Βερέμης Θάνος (1996), ο.π., σ. 155-157.

οποίοι αναγκάστηκαν να διαφύγουν στο αλβανικό έδαφος διασώζοντας μεγάλο μέρος των δυνάμεών τους, αλλά έχοντας χάσει οριστικά τα εδάφη τους.¹³⁸

Όπως έχει ήδη αναφερθεί το Δεκέμβρη του 1948 ξεκίνησαν και οι τελευταίες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του ΕΣ από την Πελοπόννησο. Ο χειμώνας σε συνδυασμό με τις τακτικές της συνεχούς καταδίωξης εξαντλούσαν τους αντάρτες αναγκάζοντάς τους να διασκορπίζονται και να προσπαθούν να γλιτώσουν περνώντας μέσα από τις κυβερνητικές γραμμές. Στα τέλη του Φεβρουαρίου του 1949, 3.000-4.000 αντάρτες της Πελοποννήσου είχαν συλληφθεί ή σκοτωθεί. Ακολούθησαν και άλλες επιχειρήσεις, μέχρι που στα μέσα του καλοκαιριού του 1949 ο Εθνικός Στρατός εκκαθάρισε όλες τις βόρειες ορεινές περιοχές, στις βουνοκορφές του Βιτσίου και του Γράμμου, όπου βρίσκονταν η πλειοψηφία του ΔΣΕ με 12.000 περίπου μαχητές, παρά την έντονη αντίσταση που προέβαλαν. Οι εθνικές δυνάμεις χρησιμοποίησαν αεροπλάνα τα οποία έριχναν συστηματικά ρουκέτες και βόμβες ναπάλμ, από τα οποία ο ΔΣ δεν μπορούσε να ξεφύγει. Στις 30 Αυγούστου, αφού έχασε περίπου 3.000 άνδρες ο ΔΣΕ υποχώρησε. Παρά το πλήθος των τελευταίων εκκαθαριστικών επιχειρήσεων και τη μείωση των ανταρτών, μέχρι το 1950 μικρές συμμορίες ανταρτών εισέβαλαν στη χώρα με ορμητήριο την Αλβανία και τη Βουλγαρία, αλλά περιορίστηκαν άμεσα. Ωστόσο, στις αρχές του 1950, υπολογίζονταν ότι στις γειτονικές χώρες υπήρχαν περίπου 12.000 αντάρτες κατά το Γενικό Επιτελείο Στρατού. Ιδιαίτερης σημασίας όμως θεωρείται το γεγονός κατά το οποίο οι ηγέτες του ΚΚΕ αναγνώρισαν τη στρατιωτική αδυναμία τους στην Έβδομη Ολομέλεια τον Οκτώβριο του 1949, αποφάσισαν εντούτοις να συνεχίσουν να ασκούν πίεση στην κυβέρνηση μέσω μικρών αντάρτικων ομάδων.¹³⁹

Το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου ολοκληρώθηκε με τραγικά αποτελέσματα. Ξεκίνησε με συγκρούσεις ανάμεσα στις διάφορες αντιστασιακές ομάδες στις αρχές του 1943, οι οποίες εξελίχθηκαν σε εμφύλια σύρραξη, στην οποία συνέβαλε και η οικονομική ύφεση της χώρας, αλλά και η πολιτική αστάθεια. Στην πορεία ακολούθησαν νέες συγκρούσεις, διαιρέσεις και αντιθέσεις μεταξύ του πληθυσμού. Βασική κινητήριος δύναμη ήταν το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος από το 1945 και εξής, οπότε και συγκρούστηκε σφοδρά με τον πυρήνα των αξιωματικών του στρατού και της χωροφυλακής. Ο ακριβής αριθμός των ανθρώπων που έχασαν την ζωή τους είναι δύσκολο να καθοριστεί με

¹³⁸ Βόγλης Πολυμέρης (2014), ο.π., σ. 371-374.

¹³⁹ Close David, Βερέμης Θάνος (1996), ο.π., σ. 164-166.

σαφήνεια, ωστόσο, φαίνεται να ξεπέρασε τις εκατό χιλιάδες. Οι αστυνομικές και στρατιωτικές αρχές φρόντισαν επίσης να αποτρέψουν την επαναδημιουργία ενός αντάρτικου στηριγμένου στα ορεινά χωριά και για τον λόγο αυτό μερίμνησαν ώστε να επιτευχθεί η σύνδεση αυτών των χωριών με την υπόλοιπη κοινωνία μέσω αμαξιτών δρόμων αλλά και εμποδίζοντας την επιστροφή των κατοίκων στα απομακρυσμένα χωριά. Ακόμη, η δημιουργία ενός συνολικού συστήματος ασφαλείας συνέβαλε στην απελευθέρωση περίπου 50.000 χιλιάδων φυλακισμένων ή εκτοπισμένων και άλλων που κρατούνταν ανεπίσημα. Οι εκτελέσεις των πολιτικών κρατουμένων σταμάτησαν τον Οκτώβριο του 1949.¹⁴⁰

Τον Μάρτιο του 1950 οργανώθηκαν νέες βουλευτικές εκλογές, χωρίς να περιλαμβάνονται αναταραχές και εκφοβισμοί των πολιτών. Αποτέλεσμα των εκλογών ήταν τα δεξιά κόμματα να χάσουν την κοινοβουλευτική πλειοψηφία, απέναντι στο Φιλελεύθερο Κόμμα και το κέντρο, τα οποία υποστήριζαν τη συμφιλίωση με την Αριστερά και είχαν χάσει την εμπιστοσύνη των Δυνάμεων Ασφαλείας. Με αυτή την έκβαση, οι Αμερικανοί ήθελαν να αποδείξουν στα Ηνωμένα Έθνη ότι προωθούσαν δημοκρατικές πρακτικές. Ακόμη, η αμερικανική παρουσία απέτρεπε την εφαρμογή ακραίων μέτρων καθώς προστάτευε την χώρα από μια νέα κομμουνιστική επίθεση.¹⁴¹

2.13 Η «Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης» (Π.Ε.Ε.Α.)

Η Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης, η οποία είναι γνωστή και ως «Κυβέρνηση του βουνού» ιδρύθηκε στις 10 Μαρτίου 1944 στο χωριό Βίνιανη στην Ευρυτανία. Τα πρώτα μέλη της σύνθεσης ήταν ο Ευριπίδης Μπακιρτζής, ο Εμμανουήλ Μάντακας, ο Γεώργιος Σιάντος, ο Ηλίας Τσιριμώκος και ο Κώστας Γαβριηλίδης. Στόχος της ήταν αρχικά να συντρίψει τους Γερμανούς και τους Βούλγαρους κατακτητές, να επιδιώξει την εθνική αποκατάσταση με βάση την αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών σύμφωνα με τον Χάρτη του Ατλαντικού και την Συμφωνία της Τεχεράνης, να εξασφαλίσει τη στρατηγική διαρρύθμιση των συνόρων, αλλά και να αγωνιστεί για την καταπολέμηση του εσωτερικού φασισμού και των ένοπλων προδοτικών σωμάτων. Ακόμη, η Επιτροπή θα αναλάμβανε τη

¹⁴⁰ Close David (2006), ο.π., σ. 78-79.

¹⁴¹ Close David (2006), ο.π., σ. 80.

διοίκηση των αντάρτικων δυνάμεων που θα αποδεχόντουσαν τη σύστασή της, με σκοπό την ενοποίηση, την αναδιοργάνωσή τους και τη συγκρότηση ενιαίου εθνικού στρατού, την ανώτερη διοίκηση των ελεύθερων περιοχών σε όλους τους τομείς, την εξασφάλιση των ατομικών ελευθεριών του λαού και την ικανοποίηση των βασικών αναγκών του και τέλος τον ομαλό πολιτικό βίο.¹⁴²

Σε σύντομο χρονικό διάστημα ενημερώθηκαν οι κυβερνήσεις των ΗΠΑ, της Μεγάλης Βρετανίας, της Σοβιετικής Ένωσης, της Ρωσίας και της Γιουγκοσλαβίας για την συγκρότηση της ΠΕΕΑ. Επίσης, αποφασίστηκε να σταλεί πρόσκληση στους αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων και των εθνικών οργανώσεων, αλλά και στην κυβέρνηση Τσουδερού για τον σχηματισμό κυβέρνησης γενικού εθνικού συνασπισμού. Ωστόσο, ο Τσουδερός δεν αναγνώριζε την ύπαρξή της, όπως και οι βρετανικοί σύνδεσμοι.¹⁴³

2.14 Η «Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση»

Η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση ιδρύθηκε στις 23 Δεκεμβρίου του 1947 από ανώτατα στελέχη του ΚΚΕ. Από την αρχή της δημιουργίας της σηματοδοτούσε την έναρξη της ρήξης με τη νόμιμη κυβέρνηση της χώρας. Πρόεδρος της κυβέρνησης και Υπουργός Στρατιωτικών ορίστηκε ο Μάρκος Βαφειάδης. Στα υπόλοιπα μέλη εντασσόταν: Ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός Εσωτερικών: Γιάννης Ιωαννίδης, ο υπουργός Εξωτερικών: Πέτρος Ρούσσος, ο υπουργός Δικαιοσύνης: Μιλτιάδης Πορφυρογένης, ο υπουργός Υγιεινής και Πρόνοιας: Πέτρος Κόκκαλης, ο υπουργός Οικονομικών: Βασίλης Μπαρτζιώτας, ο υπουργός Γεωργίας: Δημήτρης Βλαντάς και ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας και προσωρινά Επισιτισμού, Λεωνίδα Στρίγκος. Ο Νίκος Ζαχαριάδης δεν ανέλαβε κάποιο αξίωμα.¹⁴⁴

Η μόνη διαφορά σε σχέση με την πολιτική του ΕΑΜ, ήταν η στάση της απέναντι στις μειονότητες και ειδικότερα απέναντι στους Τσάμηδες, τους

¹⁴² Σκαλιδάκης Ιωάννης (2012), *Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (1944): ένας τύπος επαναστατικής εξουσίας: πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές παράμετροι*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, σ. 354-357.

¹⁴³ Σκαλιδάκης Ιωάννης (2012), ο.π., σ. 357-360.

¹⁴⁴ Μαραντζίδης Νίκος (7/1/2012), «Η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση», στο: *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: <https://www.kathimerini.gr/society/447313/i-prosorini-dimokratiki-kyvernisi/> στις 21/8/2024.

σλαβόφωνους και τους Πομάκους, καθώς υποστήριζε ένθερμα τα δικαιώματά τους. Η ΠΔΚ προσδιόριζε τον εαυτό της ως «λαϊκό καθεστώς», στην πραγματικότητα όμως θεωρούνταν ως μια προσπάθεια συγκρότησης ενός κράτους κατά τα μπολσεβίκικα πρότυπα. Η εκτελεστική και δικαστική εξουσία βρισκόταν στα χέρια της ηγεσίας του ΚΚΕ και η ΠΔΚ στην ουσία είχε διακοσμητικό χαρακτήρα. Οι υποστηρικτές της επιδίωξαν διεθνή αναγνώριση από τις λοιπές κομμουνιστικές χώρες, όμως δεν είχαν ανταπόκριση κυρίως διότι κατηγορούνταν από την ελληνική κυβέρνηση ότι υποστήριζαν τους αντάρτες και υπήρχε κίνδυνος διεθνούς εμπλοκής. Προκειμένου να εξασφαλίσει διεθνή αναγνώριση, το ΚΚΕ επιχείρησε να καταλάβει μια πόλη και να την ανακηρύξει σε πρωτεύουσα του κράτους του. Για τον λόγο αυτό πραγματοποιήθηκε και η επίθεση στην Κόνιτσα το Δεκέμβρη του 1947, με σκοπό να εγκαταστήσει την κυβέρνηση εκεί και να τη συνδέσει πολιτικά με μια σημαντική στρατιωτική επιτυχία. Το αποτέλεσμα ωστόσο, ήταν ανεπιτυχές. Η βοήθεια όμως από τα κομμουνιστικά κράτη σε γενικές γραμμές δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί αμελητέα, όσον αφορά το διπλωματικό κομμάτι.¹⁴⁵

Επίσης, στην ιδρυτική πράξη της αναφερόταν πως κύριος και πρωταρχικός σκοπός της ήταν να στηρίζει τον αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους ξένους κατακτητές, με σκοπό την αποκατάσταση της εθνικής ανεξαρτησίας για τη νίκη της Δημοκρατίας στην Ελλάδα και την κατοχύρωση των δημοκρατικών δικαιωμάτων του λαού. Επιπλέον, να κυβερνήσει τη χώρα πάνω σε λαϊκές και δημοκρατικές βάσεις, να επιδιώξει τη συμφιλίωση και ενότητα του λαού, αλλά και να εξασφαλίσει φιλικές σχέσεις με τους δημοκρατικούς λαούς του εξωτερικού.¹⁴⁶

Τέλος, η ΠΔΚ εξέδιδε νόμους και διατάγματα, τα οποία δημοσιεύονταν στην επίσημη εφημερίδα της Κυβέρνησης. Το κυβερνητικό σχήμα απαρτιζόταν μόνο από στελέχη του Κομμουνιστικού Κόμματος, ενώ τα μέλη της ΠΔΚ έδιναν μπροστά σε αντιπροσώπους του Λαού και του Δημοκρατικού Στρατού έναν όρκο αυτοθυσίας για την απελευθέρωση της πατρίδας.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Μαραντζίδης Νίκος (2012), ο.π.

¹⁴⁶ Μαργαρίτης Γιώργος (2001), ο.π., σ. 355-356.

¹⁴⁷ Μαργαρίτης Γιώργος (2001), ο.π., σ. 356-357.

2.15 Το Παιδομάζωμα

Την περίοδο διεξαγωγής του Εμφυλίου Πολέμου και συγκεκριμένα από την άνοιξη του 1948 και εξής έως τη λήξη του, πλήθος παιδιών πέρασε τα σύνορα της χώρας με σκοπό την μεταφορά τους στις ανατολικές χώρες και τις Λαϊκές Δημοκρατίες. Ο αριθμός των παιδιών ξεπερνούσε τις 28.000, ο ακριβής αριθμός ωστόσο είναι δύσκολο να καθοριστεί με σαφήνεια. Η πλειοψηφία των παιδιών προέρχονταν από τις βόρειες περιοχές της χώρας, υπήρχαν όμως και αρκετά που προέρχονταν από τη Νότια Ελλάδα. Η πρωτοβουλία γι' αυτές τις ενέργειες ανήκει στον ΔΣΕ και την ευθύνη είχε η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση. Τον Μάιο του 1948 ιδρύθηκε η Επιτροπή Βοηθείας για το Παιδί (ΕΒΟΠ), η οποία ασχολούνταν με την φροντίδα και την μόρφωση των παιδιών. Πρόεδρος της ΕΒΟΠ ήταν ο Πέτρος Κόκκαλης, υπουργός της ΠΔΚ.¹⁴⁸

Σκοπός της αποστολής ήταν η προστασία των παιδιών από τις βόμβες Ναπάλμ και τους βομβαρδισμούς, τις κακουχίες και την πείνα που έφερνε ο πόλεμος. Η πλειοψηφία ανήκε σε παιδιά ανταρτών ή συγγενών, τα οποία στάλθηκαν με τη συγκατάθεση των γονέων τους, ενώ υπήρχαν και άλλοι γονείς που παρακαλούσαν προκειμένου να σωθούν και τα δικά τους παιδιά. Στην αποστολή τους βοήθησε ο Ερυθρός Σταυρός κάθε χώρας, ενώ τα παιδιά χωρίζονταν σε ομάδες, τη φροντίδα των οποίων αναλάμβαναν οι λεγόμενες «μάνες». Οι γυναίκες αυτές έμειναν μαζί τους μέχρι την επανένωση τους με τις οικογένειές τους.¹⁴⁹

Η απουσία δικτύου τροφοδοσίας και στρατολογίας, συνέβαλε στο να οδηγηθεί ο ΔΣΕ στη μεταφορά των ανηλίκων από τις περιοχές στις οποίες βρίσκονταν, στις περιοχές της δράσης του. Σκοπός αυτών των ενεργειών, ήταν να απαλλαγούν οι γυναίκες από τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις και να στρατολογηθούν. Ωστόσο, ο ΔΣΕ πρόβαλε το επιχείρημα ότι η μεταφορά των παιδιών σε γειτονικές χώρες στόχευε στη διάσωσή τους από τα πυρά των κυβερνητικών δυνάμεων τα οποία εκτοξεύονταν χωρίς τη διάκριση μαχητών και αμάχων.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Νικολαΐδου Ελένη (14/11/2023), «Τα παιδιά του εμφυλίου πολέμου: “Παιδομάζωμα” ή “Παιδοσώσιμο”», στο: NEWS24/7, Ανακτήθηκε από: <https://www.news247.gr/gnomes/ta-paidia-tou-emfiliou-polemou-paidomazoma-i-paidososimo/> στις 23/8/2024.

¹⁴⁹ Νικολαΐδου Ελένη (2023), ο.π.

¹⁵⁰ Στούκας Μιχάλης (31/5/2020), «Τα «παιδιά του Εμφυλίου»: Το «παιδομάζωμα» και το «παιδοφύλαγμα» που οδήγησε χιλιάδες παιδιά στις Ανατολικές χώρες», στο: Πρώτο Θέμα, Ανακτήθηκε από: <https://www.protothema.gr/stories/article/1012057/ta-paidia-tou-emfuliou-to-paidomazoma/> στις 23/8/2024.

Ο αριθμός των παιδιών που εκτιμάται πως έμειναν εγκαταλελειμμένα στην Ευρώπη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, έφτασε τα 13.000.000. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ενώ στην υπόλοιπη Ευρώπη είχαν αναπτυχθεί προγράμματα στήριξης των παιδιών αυτών, στη Δυτική Μακεδονία η κατάσταση παρέμενε στάσιμη. Από το 1948 και εξής εφαρμόστηκαν προγράμματα εκκένωσης, λόγω του πολέμου, χωρίς ωστόσο να ισχύει κάποιο δεσμευτικό διεθνές πλαίσιο. Ο αριθμός των παιδιών δεν είναι δυνατόν να καθοριστεί με σαφήνεια. Αυτά που βρίσκονταν στις περιοχές που έλεγχε ο Εθνικός Στρατός και αναγκάστηκαν να μετακινηθούν άγγιξε το 1948-1949 τα 700.000-750.000 παιδιά, ενώ αυτά που προωθήθηκαν στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης και ανήκαν στις περιοχές που έλεγχε ο ΔΣΕ, έφτασαν τα 100.000.¹⁵¹

Την Άνοιξη του 1948, μετά την απόφαση του Συνεδρίου των Βαλκανικών Νεολαίων στο Βελιγράδι, η Λαϊκή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας ανακοίνωσε πως δεχόταν να φιλοξενήσει στο έδαφός της 12.000 Ελληνόπουλα. Το Μάρτη του 1949, 23.557 Ελληνόπουλα είχαν εισέλθει στο γιουγκοσλαβικό έδαφος, από τα οποία 10.561 παρέμειναν εκεί, ενώ 12.996 προωθήθηκαν σε άλλες χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Για τον λόγο αυτό δημιουργήθηκαν στη περιοχή της Γιουγκοσλαβίας δεκαοχτώ «Στέγες Παιδιών» το 1949. Επιπλέον, σημαντική ήταν και η λειτουργία των «Στεγών Παιδιών» στα Σκόπια, με την επίσημη αρωγή της κυβέρνησης, η οποία υποβοηθούνταν από την «Ένωση Προσφύγων από τη Μακεδονία του Αιγαίου» που ιδρύθηκε το 1950.¹⁵²

Το ΚΚΕ ανακοίνωσε την απόφαση για τη μεταφορά στις ανατολικές χώρες τον Μάρτιο του 1948, αν και η απόφαση είχε ήδη ληφθεί από τον Φεβρουάριο. Ανάμεσα στα επιχειρήματα που χρησιμοποιήθηκαν για τη μεταφορά των παιδιών εντάσσονται πέρα από τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης και την διεξαγωγή των πολεμικών επιχειρήσεων, η μεταφορά παιδιών στις παιδουπόλεις της Φρειδερίκης, η έναρξη λειτουργίας των

¹⁵¹ Μπέτσας Γιάννης, Ηλιάδου-Τάχου Σοφία, Ανδρέου Π. Ανδρέας (2019), «Τα παιδιά της Δυτικής Μακεδονίας στη δίνη του Εμφυλίου Πολέμου. Απόπειρα ιχνηλασίας» στο: *Κατοχή και Εμφύλιος στη Δυτική Μακεδονία*, Επιμέλεια: Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, Ανδρέας Π. Ανδρέου, Κώστας Κασβίκης, Ιωάννης Μπέτσας, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σ. 231-232.

¹⁵² Παλαιόπουλος Στ. Γεώργιος (2019), «Διασπορά και εγκατάσταση Ελληνόπουλων της Δυτικής Μακεδονίας στο έδαφος των Λαϊκών Δημοκρατιών κατά την περίοδο του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου. Μία προσέγγιση υπό το φως ανέκδοτου υλικού» στο: *Κατοχή και Εμφύλιος στη Δυτική Μακεδονία*, Επιμέλεια: Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, Ανδρέας Π. Ανδρέου, Κώστας Κασβίκης, Ιωάννης Μπέτσας, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σ. 247,250.

οποίων τοποθετείται αρκετά νωρίτερα, ενώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο Εθνικός Στρατός παρουσιαζόταν να αρπάζει με τη βία τα νεαρά παιδιά.¹⁵³

Ο Μάρκος Βαφειάδης καθοδήγησε και έδωσε εντολές για τον τρόπο με τον οποίο θα πραγματοποιούνταν η αποστολή των παιδιών στη Γιουγκοσλαβία, την Αλβανία, τη Ρουμανία, την Ουγγαρία, τη Πολωνία, τη Βουλγαρία και τη Τσεχοσλοβακία. Σε αυτές τις χώρες ορισμένα από τα παιδιά έλαβαν στρατιωτική εκπαίδευση με σκοπό να επιστρέψουν στην Ελλάδα και να ενταχθούν στους μαχητές του ΔΣΕ.¹⁵⁴

Τα παιδιά μετά από εξαντλητικές πεζοπορίες επιβιβάστηκαν σε τρένα και μεταφέρθηκαν σε ειδικές εγκαταστάσεις, όπου αφού εξετάστηκαν από τους γιατρούς, έλαβαν την απαραίτητη περίθαλψη και οδηγήθηκαν σε παιδικούς σταθμούς. Εκεί ήρθαν σε επαφή με βιβλιοθήκες, είδη γυμναστικής και ζωγραφικής, μουσικά όργανα, αλλά και κινηματογράφο. Τα παιδιά διδάσκονταν όλα τα μαθήματα στη γλώσσα της χώρας που τα φιλοξενούσε, αλλά και την ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία. Πολλοί έφηβοι δεν είχαν κατορθώσει να λάβουν τις απαραίτητες γνώσεις λόγω της γερμανικής κατοχής και του εμφυλίου. Για τον λόγο αυτό διαμορφώθηκε ένα εκπαιδευτικό σύστημα προσαρμοσμένο στις δικές τους ανάγκες. Η ΕΒΟΠ προσπάθησε να διατηρήσει την ελληνικότητα των παιδιών σε πολλές εξωσχολικές δραστηριότητες.¹⁵⁵

Ένας απροσδιόριστος αριθμός παιδιών χάθηκαν ή πέθαναν στη διαδρομή εξαιτίας των κακουχιών. Ως αντιδιαστολή στην παραπάνω συνθήκη, η βασίλισσα Φρειδερίκη ήδη από το 1947, ίδρυσε σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας παιδουπόλεις για την προστασία των εγκαταλελειμμένων και ορφανών παιδιών. Οι παιδουπόλεις φιλοξενούσαν περίπου 18.000 ανήλικα παιδιά, ενώ τα χρήματα για την οργάνωση αυτών των δομών προέρχονταν από τον λεγόμενο «έρανο της Βασίλισσας», με βασικό σκοπό τη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης και την τεχνική και επαγγελματική τους εκπαίδευση. Η συγκεκριμένη πρακτική έμεινε γνωστή ως παιδοφύλαγμα.¹⁵⁶

Τα παιδιά αυτά συγκεντρώνονταν σε ασφαλής τοποθεσίες, μακριά από την εμπόλεμη ζώνη και τοποθετούνταν στην αντίστοιχη δομή της παιδούπολης ανάλογα με το φύλλο και την ηλικία τους. Τέτοιες παιδουπόλεις είχαν κατασκευαστεί κατά τόπους στην ηπειρωτική χώρα

¹⁵³ Στούκας Μιχάλης (2020), ο.π.

¹⁵⁴ Στούκας Μιχάλης (2020), ο.π.

¹⁵⁵ Νικολαΐδου Ελένη (2023), ο.π.

¹⁵⁶ Στούκας Μιχάλης (2020), ο.π.

και τα νησιά. Πολλά παιδιά προερχόμενα από τη Δυτική Μακεδονία, τοποθετήθηκαν στην παιδούπολη Αγίας Ειρήνης στη Θεσσαλονίκη, στο Καστρί, στην Αθήνα, στο Αγρίνιο. Ο επαναπατρισμός τους κατά ένα μεγάλο ποσοστό ολοκληρώθηκε το 1950. Ιδιαίτερης σημασίας θεωρείται το ότι τα παιδιά που είχαν υπάρξει μαχητές του ΔΣΕ, μεταφέρθηκαν στις Βασιλικές Τεχνικές Σχολές Λέρου, όπου είχε συσταθεί στρατόπεδο για νέους αριστερών φρονημάτων, προκειμένου να αποκτήσουν τεχνική μόρφωση και να ενσωματωθούν στην εθνική κοινότητα. Ακόμη, μια άλλη ιδιαίτερη κατηγορία, ήταν τα κορίτσια-αντάρτισσες, τα οποία είχαν στρατολογηθεί με τον ΔΣΕ και είχαν παραδοθεί. Έτσι, δημιουργήθηκαν σχολεία στη Λέρο και στη Νεάπολη της Κρήτης τα οποία στόχευαν στην αναμόρφωση αυτών των κοριτσιών μέσω της συμμετοχής τους στα προγράμματα των Οικοκυρικών Σχολών.¹⁵⁷

Συνοψίζοντας, η κυβέρνηση της Αθήνας αντέδρασε καταγγέλλοντας ότι η μεταφορά των παιδιών στο εξωτερικό γινόταν με τη βία και όχι με την συγκατάθεση των γονέων, στόχος των ανταρτών ήταν να τρομοκρατήσουν τις οικογένειες και όχι να τις βοηθήσουν, σκόπευαν να εκπαιδεύσουν τα Ελληνόπουλα ως Σλάβους και κομμουνιστές στρέφοντάς τα ενάντια στη πατρίδα και ότι σκοπός του Κ.Κ.Ε. ήταν η καταστροφή του ελληνικού έθνους, στερώντας του χιλιάδες νέα παιδιά. Ακόμη, σημειώθηκαν παγκόσμιες διαμαρτυρίες και ψηφίσματα ενάντια του παιδομαζώματος και το ζήτημα έλαβε διεθνείς διαστάσεις. Τέλος, η δεκαετία του 1940 και η συνεχής εμπόλεμη κατάσταση, είχε ως αποτέλεσμα τα παιδιά να έρθουν αντιμέτωπα με πειραματικές μορφές πολιτικής κοινωνικοποίησης, πολιτισμικής αφομοίωσης και διαμόρφωσης εθνικής συνείδησης.¹⁵⁸

2.16 Η εξέλιξη του τύπου στην Ελλάδα

Οι πρώτες μορφές εφημερίδων τοποθετούνται αρκετά πίσω στο χρόνο, στην εποχή του Λουκιανού και του Μεγάλου Αλεξάνδρου, όταν η χρήση παπύρων και πλακών εξυπηρετούσε ανάγκες πληροφοριοδότησης στρατιωτικού, πολεμικού και σε ορισμένες περιπτώσεις καλλιτεχνικού περιεχομένου. Η πρώτη έντυπη εφημερίδα εκδόθηκε το 1784 στη Βιέννη, όμως στην Ελλάδα μέχρι την προβιομηχανική εποχή, το 1873, η έκδοσή τους γενικότερα δεν είχε κανένα εμπορικό ή βιοποριστικό κίνητρο. Έτσι,

¹⁵⁷ Μπέτσας Γιάννης, Ηλιάδου-Τάχου Σοφία, Ανδρέου Π. Ανδρέας (2019), ο.π., σ.233-235, 240-241.

¹⁵⁸ Στούκας Μιχάλης (2020), ο.π.

η έναρξη λειτουργίας του ελληνικού τύπου έγινε εκτός ελλαδικού χώρου, σε περιοχές όπου άκμαζαν μεγάλες ελληνικές παροικίες και σε μια περίοδο που στην καρδιά των Ελλήνων αντηχούσε η προετοιμασία του αγώνα της ανεξαρτησίας και της ελευθερίας της Ελλάδας. Στη Βιέννη επομένως τοποθετείται η έναρξη της ελληνικής δημοσιογραφίας και οι πρώτες εφημερίδες, οι οποίες έδρασαν ως βάση της γέννησης του εθνικού φρονήματος των Ελλήνων, πρόβαλλαν ως απώτερο σκοπό μέσα από το περιεχόμενό τους την απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό. Για το επόμενο διάστημα πραγματοποιήθηκαν προσπάθειες έκδοσής τους από διάφορους λόγιους της περιόδου, έχοντας ως εφαλτήριο την ιστορική αποστολή της αφυπνίσεως του υπόδουλου γένους. Η προεπαναστατική περίοδος θα ολοκληρωθεί με τον αγώνα των Ελλήνων λογίων στο Παρίσι και το Λονδίνο απέναντι στις αντεπαναστατικές προσπάθειες ορισμένων επιφανών ανθρώπων. Από τα τυπογραφεία της Βιέννης, της Κωνσταντινούπολης, της Βενετίας και του Αγίου Όρους θα ξεκινήσει ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός και θα εκδοθούν και τα πρώτα βιβλία ελληνικού θρησκευτικού και εκπαιδευτικού περιεχομένου, επηρεασμένα από τις φιλελεύθερες ιδέες της Ευρώπης, συμβάλλοντας στον ξεσηκωμό του Γένους.¹⁵⁹

Ακολουθεί ο 19^{ος} αι., ο οποίος για τα ελληνικά δρώμενα χαρακτηρίζεται από την καταξίωση της ελληνικής τυπογραφίας. Λόγιοι όπως ο Αδαμάντιος Κοραής προτρέπουν τη χρήση της τυπογραφίας για την διάδοση ιδεών και την ενημέρωση των στόχων της Επανάστασεως, αλλά και την προώθηση του δημοκρατικού πολίτη. Η έναρξη των προσπαθειών ανεξαρτησίας του ελληνικού Έθνους συνοδεύτηκε με προσπάθειες έκδοσης εφημερίδων στον ελληνικό χώρο, δίχως όμως να εντοπίζεται προσωπικό με εξειδικευμένες γνώσεις χρήσης του εξοπλισμού. Ως αποτέλεσμα η ανάγκη χρήσης του τύπου οδήγησε στην κυκλοφορία χειρόγραφων εφημερίδων. Αργότερα, εκδόθηκαν έντυπης μορφής στα τυπογραφεία που ιδρύθηκαν κατά τόπους στην επικράτεια και κατά συνέπεια το 1824 κυκλοφορούν συνολικά τρεις εφημερίδες. Επίσης, την ίδια περίοδο είχε ψηφιστεί νέο Σύνταγμα το οποίο καθιέρωνε την ελευθεροτυπία με κάποιους περιορισμούς ωστόσο. Χαρακτηριστικές εφημερίδες της περιόδου είναι η «Εφημερίς των Αθηνών», «Ο φίλος του Νόμου» κ.α.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Καρυκόπουλος Πάνος (1984), *200 Χρόνια Ελληνικού Τύπου 1784-1984*, Αθήνα: Γρηγόρη, σ. 7, 8, 11-12, 30-31.

¹⁶⁰ Καρυκόπουλος Πάνος (1984), ο.π., σ. 33, 38-50.

Η ανεξαρτησία του ελληνικού κράτους συνέβαλε στην στροφή του ειδησεογραφικού χαρακτήρα των εφημερίδων προς το έντονο πολιτικό-αρθρογραφικό ύφος. Στρέφονταν ενάντια του απολυταρχικού Καποδίστρια και της ξενοκρατίας, η οποία συνδεόταν με τον βασιλιά Όθωνα. Από τη μία πλευρά οι εφημερίδες ενέπνευσαν τον πατριωτισμό και από την άλλη υποκίνησαν την εμφύλια σύρραξη. Η στάση του τύπου ενάντια στον Καποδίστρια βασίζεται στο φιλελεύθερο πνεύμα του ελληνικού διαφωτισμού, το οποίο είχε υιοθετήσει με συνέπεια την αποφυγή εξυπηρέτησης πολιτικών σκοπιμοτήτων. Έτσι, ο Καποδίστριας εξέδωσε το ψήφισμα κατά της ελευθεροτυπίας «κανονίζον τα περί του Τύπου». Και αργότερα όμως κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Όθωνα, ψηφίστηκαν τρεις νόμοι, οι οποίοι στρέφονταν ενάντια των αντιφρονούντων εφημεριδογράφων και τυπογράφων.¹⁶¹

Το 1862 ο τύπος χαρακτηρίζεται από μια φάση δημοσιογραφικής και τεχνικής ανασυγκροτήσεως. Η σκυτάλη της θεματολογίας περνάει πλέον από τα χέρια του πολιτικού στον κομματικό τύπο και τα φύλλα γίνονται όργανα ηγετών διαφόρων κομμάτων που τα διαχειρίζονται κατά βούληση. Τέτοια παραδείγματα είναι ο «Εθνοφύλαξ», το «Εθνικό Πνεύμα» κ.α. Ο ερχομός του Γεώργιου Α΄ συνέβαλε στην απελευθέρωση του τύπου και στην ενίσχυση της φιλελεύθερης πλευράς του. Στα 1873 τοποθετείται η έναρξη της λειτουργίας της «βιομηχανικής περιόδου» των εφημερίδων, οι οποίες συνέβαλαν στη διάδοση ιδεών και γνώσεων με σκοπό την ηθική και πνευματική ενότητα του Έθνους και την εθνικο-πολιτική χειραφέτηση του πλήθους. Παράλληλα κάνουν την εμφάνισή τους σατιρικές εφημερίδες με την προσθήκη γελοιογραφιών και πολιτικής σάτιρας. Στις χαρακτηριστικότερες εφημερίδες της περιόδου εντάσσονται η εφημερίδα «Εστία», η εφημερίδα «Εμπρός» κτλ.¹⁶²

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η βιομηχανική περίοδος των εφημερίδων γνωρίζει σπουδαία ακμή. Παρατηρείται εξέλιξη στα εκδοτικά μέσα, πραγματοποιούνται δημοσιογραφικές αποστολές και παράγονται πολυσέλιδα με πλούσια εικονογράφηση. Ενισχύεται κατ' αυτόν τον τρόπο ο επιχειρηματικός χαρακτήρας του τύπου, ενώ εντοπίζονται και περιπτώσεις κατά τις οποίες πραγματοποιείται άμεση ή έμμεση χρηματοδότησή του από το κράτος. Μέσα από τον τύπο διαφαίνεται η επιρροή του κόμματος Φιλελευθέρων και των προοδευτικών του ιδεών, αντιπαραθέτοντας το με τις συντηρητικές, παλαιοκομματικές δυνάμεις. Σε ίδιο χρόνο κάνουν την εμφάνισή τους και οι πρώτες δημοσιογραφικές

¹⁶¹ Καρυκόπουλος Πάνος (1984), ο.π., σ. 55, 58, 60,65.

¹⁶² Καρυκόπουλος Πάνος (1984), ο.π., σ. 85-86, 88.

ενώσεις και τα σωματεία συντακτών. Κατά την περίοδο του μεσοπολέμου 1922-1940, η έκδοση των εφημερίδων συνέχισε την πορεία και την εξέλιξή της, μέσα στα πλαίσια της διαμάχης των προοδευτικών και των συντηρητικών δυνάμεων, που αντικατοπτρίζουν την αντίθεση μεταξύ δημοκρατίας και δικτατορίας. Εφημερίδες της εποχής είναι η «Καθημερινή», το «Ελεύθερον Βήμα» κ.α.¹⁶³

Χαρακτηριστικό της περιόδου της Εθνικής Αντιστάσεως είναι οι παράνομες εφημερίδες, οι οποίες πληθαίνουν και κυκλοφορούν κατά εκατοντάδες στην επαρχία και στα αστικά κέντρα χωρίς να γίνονται αντιληπτές από τον κατακτητή. Ο ακριβής προσδιορισμός του αριθμού των εφημερίδων είναι δύσκολο να καθοριστεί καθώς τα στοιχεία είναι ελλιπή. Στις σημαντικότερες του είδους εντάσσονται η «Ελεύθερη Ελλάδα», ο «Ριζοσπάστης», η «Εθνική Φλόγα» κ.α.¹⁶⁴

Στα χρόνια που ακολούθησαν μετά την Κατοχή και την απελευθέρωση της Ελλάδας το 1944, τον τύπο χαρακτηρίζει μια περίοδος διαχωρισμού ανάμεσα στις εφημερίδες του κέντρου επηρεασμένες από την βενιζελική νοοτροπία και τις εφημερίδες της Δεξιάς, ως εκφραστές των συντηρητικών τάσεων. Οι εφημερίδες εκδίδονται μαζικά και κάποιες από αυτές είναι το «Εμπρός», ο «Εθνικός Κήρυκας», η «Ημερησία» κ.α. Η Αριστερά εξέδιδε τον δικό της τύπο, με χαρακτηριστικότερες την «Δημοκρατική» και την «Αυγή».¹⁶⁵ Όσον αφορά όμως την επαρχία και κυρίως τις βόρειες περιοχές στην καρδιά των οποίων διεξήχθη ο Εμφύλιος Πόλεμος, εντοπίζεται και εκεί η έκδοση αριστερών εφημερίδων, που στην πλειοψηφία τους κυκλοφορούσαν κρυφά. Στην περίπτωση της Καστοριάς τέτοιου είδους τύπος παράγονταν στις εγκαταστάσεις που είχαν οργανώσει οι αντάρτες στις ορεινές περιοχές του Γράμμου και του Βιτσιού. Στόχος ήταν η ενημέρωση και ο ξεσηκωμός των υπόλοιπων συντρόφων ενάντια του εχθρού. Στην αντίθετη πλευρά, της Δεξιάς, σώζονται μέχρι σήμερα αντίτυπα από δύο εφημερίδες, την «Ορεστιάς»¹⁶⁶ και την «Φωνή της Καστοριάς»¹⁶⁷, οι οποίες αποτελούν από τις σημαντικότερες αρχειακές πηγές της περιόδου.

¹⁶³ Καρυκόπουλος Πάνος (1984), ο.π., σ. 105-106, 118.

¹⁶⁴ Καρυκόπουλος Πάνος (1984), ο.π., σ. 125-129.

¹⁶⁵ Καρυκόπουλος Πάνος (1984), ο.π., σ. 133.

¹⁶⁶ Γκολομπιάς Γιώργος (2008), «Ορεστιάς» στο: *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784-1974*, Επιμέλεια: Δρούλια Λουκία, Κουτσοπανάγου Γιούλα, Τόμος Γ', Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, σ. 379-380.

¹⁶⁷ Γκολομπιάς Γιώργος (2008), «Φωνή της Καστοριάς» στο: *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784-1974*, Επιμέλεια: Δρούλια Λουκία, Κουτσοπανάγου Γιούλα, Τόμος Δ', Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, σ. 298-299.

Την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου θεσπίστηκαν αρκετοί νόμοι και Ψηφίσματα με περιεχόμενο που αφορούσε τον τύπο. Στις 6 Ιουνίου 1946 είχε κατατεθεί στη Δ΄ Αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων το νομοθέτημα που έμεινε γνωστό ως το Γ΄ Ψήφισμα «*Περί εκτάκτων μέτρων αφορώντων την Δημοσίαν τάξιν και ασφάλειαν*». Σε αυτό, αργότερα, προστέθηκαν συμπληρώσεις και διευκρινίσεις σχετικά με τον τύπο. Το 1949 θεσπίστηκε ο Αναγκαστικός Νόμος 896 «*Περί οικονομικής κατοχυρώσεως της ελευθεροτυπίας και άλλων τινών διατάξεων*».¹⁶⁸

Η στρατιωτική δικτατορία της περιόδου 1967-1974 που επιβλήθηκε με στρατιωτικό πραξικόπημα, χαρακτηρίζεται από την έντονη παρουσία παράνομου τύπου, ο οποίος αποτελεί έκφραση της αντιστάσεως στο καθεστώς. Η κήρυξη του στρατιωτικού πραξικοπήματος της 21^{ης} Απριλίου 1967 επέβαλε λογοκρισία και πλήθος εφημερίδων σταματούν την έκδοσή τους, όπως η «Καθημερινή» και η «Ελευθερία». Παράλληλα, αρκετοί δημοσιογράφοι διώκονται για τις αντιδικτατορικές τους προσπάθειες.¹⁶⁹

Στη δεκαετία του 1980 ο αριθμός των ημερήσιων εφημερίδων έφτασε τις 87. Σήμερα ο ανταγωνισμός είναι μεγάλος καθώς κυριαρχούν και άλλα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όπως η τηλεόραση, υποβαθμίζοντας σημαντικά τον ρόλο του τύπου. Ακόμη, στόχος πλέον των συντακτών, των δημοσιογράφων και του λοιπού προσωπικού, είναι ο καταναλωτισμός, τα οικονομικά κέρδη και η συντεχνιακή προστασία, παραμερίζοντας αισθητά τη λειτουργία των θεσμών της δημοκρατίας, της διάδοσης πρωτοποριακών ιδεών και της κριτικής λειτουργίας του τύπου. Η κρίση του συνδέεται στενά με τη κρίση του πολίτη, την έλλειψη ενημερωμένων και εκπαιδευμένων δημοσιογράφων και γενικότερα την παρουσία μη αναγνωστικού κοινού.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Μάγερ Κώστας (1960), Ιστορία του ελληνικού τύπου, εφημερίδες και περιοδικά 1901-1959, Τόμος Γ΄, Αθήνα: Σερμπίνης Γεώργιος, σ. 251.

¹⁶⁹ Καρυκόπουλος Πάνος (1984), ο.π., σ. 130-132.

¹⁷⁰ Καρυκόπουλος Πάνος (1984), ο.π., σ. 134-140.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

3.1 Εφημερίδα «Ορεστιάς»

Η εφημερίδα «Ορεστιάς» ήταν εβδομαδιαία πολιτικοκοινωνική εφημερίδα η οποία εκδίδονταν στην Καστοριά κάθε εκάστη Κυριακή, από το φθινόπωρο του 1946 μέχρι τα τέλη 1956. Ο τόπος έκδοσής της ήταν τα τυπογραφεία του Κωνσταντίνου Δούκη στην Καστοριά. Διευθυντής και συντάκτης της εφημερίδας ήταν ο Ιωάννης Μπακάλης (1902-1956), ο οποίος σπούδασε δικηγόρος και διορίστηκε στο Πρωτοδικείο Καστοριάς το 1926. Το 1929 έως το 1930 εκδίδει τη μεσοπολεμική εφημερίδα «Δυτική Μακεδονία» και το 1935 την εφημερίδα με τίτλο «Το Τσίμπημα», η οποία επανέρχεται και πάλι το 1946, ενώ πολύ άμεσα (αρχές 1947), ο τίτλος της αντικαταστάθηκε από τον τίτλο «Ορεστιάς», συνεχίζοντας την αρίθμηση. Έτσι, τα φύλλα 1-12 εκδόθηκαν με τίτλο «Το Τσίμπημα». Στο βιογραφικό του περιλαμβάνεται και η συγγραφή δύο ιστορικών βιβλίων για την Καστοριά. Η ετήσια συνδρομή της εφημερίδας «Ορεστιάς» το 1947 άγγιζε τις 15.000 δρχ., ενώ το 1949 έφτασε τις 25.000 δρχ. και η τιμή φύλλου τις 500 δρχ. Σήμερα σώζεται αποσπασματικά και σε λίγα αντίτυπα, κάποια από τα οποία βρίσκονται στη δημοτική βιβλιοθήκη Καστοριάς, άλλα στην Κοβεντάρειο Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης και άλλα πιθανόν σε κάποιες ιδιωτικές συλλογές, δυσχεραίνοντας την μελέτη και την έρευνα του περιεχομένου της.

Στην εφημερίδα αρθρογραφεί κατά κύριο λόγο ο Ιωάννης Μπακάλης, ο οποίος πραγματεύεται ζητήματα που αφορούν τόσο την κοινωνική και πολιτική ζωή, όσο και ιστορικά και λαογραφικά θέματα. Επίσης, τον απασχολούν ιδιαίτερα οι στρατιωτικές εξελίξεις τις περιόδου, για τις οποίες παίρνει θέση και τις σχολιάζει καυστικά. Σε πολλά δημοσιεύματα τοποθετείται ενάντια του ανταγωνιστή του Περικλή Ηλιάδη, βουλευτή και δημοσιογράφου της εποχής, εκδότη της εφημερίδας «Φωνή της Καστοριάς» της ίδιας περιόδου. Στα δημοσιεύματά του πραγματεύεται επίσης παροιμίες, γνωμικά, τραγούδια και μύθους. Επιπλέον, ορισμένες στήλες περιλαμβάνουν συχνά δημοσιεύματα με επιστολές που γράφτηκαν σε ξενιτεμένους και στρατιώτες που μάχονταν στον Εμφύλιο Πόλεμο,

διαφημίσεις και ραδιοφωνικά νέα. Στην εφημερίδα αρθρογραφούν και άλλοι, κυρίως δικηγόροι, ιατροί, βουλευτές, στρατιωτικοί, αλλά και ο Μητροπολίτης, πολλοί με καταγωγή εκτός Καστοριάς.

Συνολικά μελετήθηκαν 45 φύλλα, στα οποία πραγματοποιήθηκε μια προσπάθεια ποσοτικής, ποιοτικής και θεματικής ανάλυσης του περιεχομένου των άρθρων και των δημοσιεύσεων, καλύπτοντας μια περίοδο από τις αρχές του 1947 έως τα τέλη του 1950. Το πλήθος των άρθρων-δημοσιευμάτων ανέρχεται στα 173, τα οποία χωρίστηκαν σε επιμέρους κατηγορίες ανάλογα με το θέμα στο οποίο αναφέρονταν. Η 1^η κατηγορία με τίτλο: «Τρέχουσες εξελίξεις», η οποία είναι και η μεγαλύτερη, περιλαμβάνει 54 άρθρα-δημοσιεύματα αγγίζοντας το ποσοστό του 31%. Η 2^η κατηγορία με τίτλο: «Ιστορία, Κοινωνία, Πολιτισμός», περιλαμβάνει 41 άρθρα-δημοσιεύματα και ποσοστό 24%. Στην 3^η κατηγορία με τίτλο: «Γεγονότα παρελθόντος» εντάσσονται 30 άρθρα-δημοσιεύματα τα οποία καλύπτουν ένα ποσοστό 17%. Στην 4^η κατηγορία με τίτλο: «Συμμορίες»-Κομμουνιστές» εντοπίστηκαν 26 άρθρα-δημοσιεύματα και ποσοστό 15%. Και τέλος, η 5^η κατηγορία με τίτλο: «Εθνικός Στρατός» περιλαμβάνει 22 άρθρα-δημοσιεύματα και ποσοστό 13%. Ακολουθεί πίνακας και γράφημα με τα ποσοστά επί τοις εκατό.

Κατανομή θεμάτων εφημερίδας «Ορεστιάς»		
Κατηγορίες	Θεματικές Ενότητες	Πλήθος άρθρων-δημοσιευμάτων
1 ^η Κατηγορία	Τρέχουσες εξελίξεις	54
2 ^η Κατηγορία	Ιστορία, Κοινωνία, Πολιτισμός	41
3 ^η Κατηγορία	Γεγονότα Παρελθόντος	30
4 ^η Κατηγορία	«Συμμορίες»-Κομμουνιστές	26
5 ^η Κατηγορία	Εθνικός Στρατός	22
Σύνολο	5	173

Πίνακας 1. Κατανομή των αναφορών της εφημερίδας «Ορεστιάς», όπου εντοπίζονται οι θεματικές ενότητες και το πλήθος των άρθρων-δημοσιευμάτων που αντιστοιχούν σε αυτές.

Εικόνα 1. Γράφημα με τα ποσοστά αναφοράς επί τοις % ανάλογα με την θεματική ενότητα των άρθρων-δημοσιευμάτων στην εφημερίδα «Ορεσιτιάς».

3.2 1^η Θεματική κατηγορία με τίτλο: «Τρέχουσες εξελίξεις»

Στην θεματική κατηγορία «Τρέχουσες εξελίξεις», εντάσσονται 54 άρθρα-δημοσιεύματα. Στην συγκεκριμένη ενότητα δεν ήταν δυνατός ένας περαιτέρω διαχωρισμός σε υποκατηγορίες, εξαιτίας του πλήθους και της διαφορετικότητας της θεματολογίας που περιλαμβάνεται.

Η θεματολογία των άρθρων-δημοσιευμάτων καλύπτει μια περίοδο που ξεκινάει από τις αρχές Δεκεμβρη 1944, όταν αμέσως μετά την απελευθέρωση της χώρας από τις κατοχικές δυνάμεις, πραγματοποιήθηκαν ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ των υποστηρικτών του ΕΑΜ και των κυβερνητικών δυνάμεων, οι οποίες είχαν ως συμμάχους τους Βρετανούς. Και φτάνει μέχρι τα μέσα του 1949, όταν ο Εθνικός Στρατός νίκησε τον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδος και εκκαθάρισε όλες τις βόρειες ορεινές περιοχές όπου βρίσκονταν η πλειοψηφία των μαχητών του ΔΣΕ, παρά την έντονη αντίσταση που προέβαλαν. Ακολουθεί η παράθεση και η ανάλυση ορισμένων χαρακτηριστικών δειγμάτων.

3.3.1 Δείγμα 1ο

«Η ΣΤΕΓΑΣΙΣ»

«Κατεστράφησαν μερικά μέγαρα και ολίγαι οικίαι εις την Πρωτεύουσαν κατά το κίνημα του Δεκεμβρίου του 1944 και αυτό ήτο αρκετόν δια να προκαλέσει, από στεγαστικής απόψεως, τους γογγυσμούς και τας διαμαρτυρίας των ευδαιμόνων κατοίκων ... των μη εκτεθειμένων εις σκληρούς χειμώνας ... όπου επικρατεί εις τα ορεινά κλίματα των βόρειων επαρχιών του Κράτους ... Χωρίς να αναφέρωμεν τα χωρία όπου υπέστησαν το ξεθεμελίωμαν και την γενικήν καταστροφήν κατά την Κατοχήν, αναγράφομεν ότι 2.880 οικίαι επιρπολήθησαν ... οικογένειαι ευρέθησαν άνευ στέγης ... εργασίας του Γραφείου Ανοικοδομήσεως Καστοριάς ... κατορθώθη να κατασκευασθώσιν ... περί τας 1.200 οικίαι ... Ας ελπίσωμεν ότι η σημερινή Κυβέρνησις... θα δώση τέρμα εις την υπόθεσιν αυτήν... ».¹⁷¹

Ο συγγραφέας του άρθρου δείχνει να γνωρίζει πολύ καλά τα γεγονότα που συνέβησαν στα τέλη του 1944 στην Μάχη της Αθήνας. Σχολιάζει το στεγαστικό πρόβλημα που δημιουργήθηκε στην Πρωτεύουσα έπειτα από την σύγκρουση, καθώς καταστράφηκε ένα μεγάλος αριθμός κτισμάτων, με αποτέλεσμα τις διαμαρτυρίες των κατοίκων. Έπειτα προχωράει σε σύγκριση των κατοίκων της Αθήνας με αυτούς της Βόρειας Ελλάδας, οι οποίοι υπέστησαν το ίδιο πρόβλημα κατά την διάρκεια της Κατοχής. Η διαφορά ωστόσο έγκειται στο γεγονός ότι οι καιρικές συνθήκες στην Β. Ελλάδα ήταν πολύ πιο δύσκολες σε σύγκριση με αυτές της Αθήνας και τα σπίτια που καταστράφηκαν στην Β. Ελλάδα ήταν πολλά περισσότερα. Επίσης, ανήκαν σε φτωχούς χωρικούς οι οποίοι ούτως ή άλλως αντιμετώπιζαν προβλήματα επιβίωσης, σε αντίθεση με αυτά της Αθήνας που ήταν σπίτια ευδαιμόνων κατοίκων όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο συγγραφέας. Έπειτα, καταγγέλλει δημόσια τις προηγούμενες κυβερνήσεις ότι δεν μερίμνησαν για την επίλυση του προβλήματος, εκθειάζει όμως το Γραφείο Ανοικοδομήσεως Καστοριάς, το οποίο κατόρθωσε να κατασκευάσει ένα μέρος αυτών των οικιών. Τέλος, στρέφεται στην τρέχουσα κυβέρνηση εκφράζοντας την επιθυμία και την αγανάκτηση του λαού για άμεση επίλυση του ζητήματος.

¹⁷¹ Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ. 15, 19/1/1947, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

Το άρθρο εντάσσει άμεσα τον αναγνώστη σε ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της ελληνικής πραγματικότητας, στο ζήτημα δηλαδή της στεγαστικής αποκατάστασης των πληγέντων. Ακολουθεί μία σύγκριση των κατοίκων της Αθήνας με αυτούς της Β. Ελλάδας, οι οποίοι όντας άστεγοι αντιμετωπίζουν πολύ περισσότερες κακουχίες, κυρίως λόγω των δυσμενέστερων καιρικών συνθηκών, σε σύγκριση με τους κατοίκους της Αθήνας, οι οποίοι ανήκουν σε ανώτερες κοινωνικές τάξεις και πιθανόν να ήταν ευκολότερη η κατάσταση γι' αυτούς. Έπειτα, στρέφεται στην πολιτική κατακρίνοντας τις προηγούμενες κυβερνήσεις, ότι δεν ασχολήθηκαν επιμελώς με το ζήτημα και δεν στόχευσαν στην επίλυσή του. Ταυτόχρονα όμως, εκφράζει την επιθυμία για άμεση επίλυση του ζητήματος από την τρέχουσα κυβέρνηση. Επρόκειτο για την δημιουργία ενός νέου κυβερνητικού σχήματος, του Δημήτριου Μάξιμου, τον Ιανουάριο του 1947. Αποτέλεσε μια συνεργασία των 7 πολιτικών αρχηγών των κοινοβουλευτικών κομμάτων, από την οποία εξαιρούνταν όμως η συμμετοχή του κόμματος των Φιλελευθέρων. Ο λόγος του αρθρογράφου χαρακτηρίζεται από αμεσότητα, αντικειμενικότητα και ευθύτητα. Παρουσιάζει μια άλυτη υφιστάμενη κατάσταση, προκειμένου να γνωστοποιήσει στο κοινό τα δεδομένα και πιθανόν να το ξεσηκώσει. Δεν διστάζει να κατακρίνει την απουσία των προηγούμενων κυβερνήσεων στην επίλυση του ζητήματος και στην τελευταία παράγραφο μοιάζει να απευθύνει έκκληση στο νέο κυβερνητικό σχήμα για επίλυση.

3.3.2 Δείγμα 2^ο

«ΛΙΒΕΛΛΟΣ ΚΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ»

«... Να γκρεμοτσακιστούν και να φύγουν απ' τις ακρινές μας επαρχίες τα σαράντα ή εξήντα χιλιάδες φίδια, που λέγονται σλαβόφωνοι... γιατί τους ήθελαν για ψηφοφόρους μερικοί κατά τόπους πολιτευταί... Ποιος εξ αυτών είναι άθλιος ή ποιοι είναι τόσο ελεεινοί ώστε να κρατούν εδώ «φίδια» τους σλαβόφωνους να έχουν εξησφαλισμένους ψήφους ... κ. Ηλιάδη... έχετε υποχρέωσιν να τους κατονομάσητε διότι το άρθρο σας αποτελεί λίβελλον κατά των ψηφοφόρων δύο Νομών... δεν θα απαντήσητε ασφαλώς διότι δεν υπάρχει τοιούτος Βουλευτής ... όλοι δια της ψήφου μας αναδεχθέντες Βουλευταί ήσαν Έλληνες και πατριώται άριστοι τιμήσαντες τον τόπον μας ... Επομένως η αρθρογραφία του κ.

Ηλιάδου, αν δεν περιέχει σκοπιμότητα και πολιτικαντισμό, είναι πολύ άστοχος και απρεπής ... Ο κ. Ηλιάδης φωράται αγνοών την πρόσφατον ιστορίαν του τόπου μας. Δια της συνθήκης του Νεϊγύ εγένετο κατά το 1924 η ανταλλαγή των πληθυσμών, καθ' ήν οι Βούλγαροι εδήλωσαν την εθνότητα των και έφυγον εκ Μακεδονίας εις Βουλγαρίαν... Συνεπώς η κατά των Βουλευτών επίθεσις του κ. Ηλιάδου είναι όχι μόνο άστοχος αλλά κατωτέρα και πολιτικαντισμού ακόμη και θα μείνη εις το παθητικό του».¹⁷²

Ο συγγραφέας αρχικά παραθέτει ένα απόσπασμα από το άρθρο που δημοσίευσε ο βουλευτής Περικλής Ηλιάδης στην εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς». Στο άρθρο αυτό ο κ. Ηλιάδης στρέφεται ενάντια στους σλαβόφωνους αποκαλώντας τους «φίδια», αλλά και ενάντια σε ορισμένους πολιτικούς οι οποίοι τους υποστήριζαν προκειμένου να εξασφαλίσουν ψήφους. Ακολουθεί σχολιασμός εκ μέρους του αρθρογράφου της «Ορεστιάς», ο οποίος εκλαμβάνει το άρθρο του Ηλιάδη ως μομφή ενάντια σε πολιτευτές και ως μια γενική υπόθεση. Παραθέτει τα ονόματα ορισμένων Βουλευτών και Γερουσιαστών της εκλογικής περιφέρειας της Καστοριάς, οι οποίοι υπηρέτησαν τις τελευταίες δεκαετίες στην περιοχή, όπως ο Ιωάννης Βαλαλάς, ο Φίλιππος Δραγούμης, ο Αναστάσιος Νταλίπης και άλλοι. Συμπληρώνει την παράθεση αναφέροντας πως κανένας από αυτούς δεν είναι τόσο ελεεινός ώστε να υποστηρίζει τους σλαβόφωνους προκειμένου να εξασφαλίσει ψηφοφόρους. Καλεί επομένως τον κ. Ηλιάδη να κατονομάσει τους πολιτικούς γιατί το άρθρο του αποτελεί συκοφαντία κατά των ψηφοφόρων δύο νομών, καθώς έδειξαν εμπιστοσύνη και ψήφησαν τέτοιους άθλιους Βουλευτές, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει. Συνεχίζει λέγοντας πως ο κ. Ηλιάδης δεν είναι δυνατόν να απαντήσει, καθώς υποστηρίζει την κρίση των ψηφοφόρων, η οποία είναι αλάνθαστη και ανέδειξε Βουλευτές Έλληνες και άριστους πατριώτες. Τέλος, πληροφορεί τον αναγνώστη για την Συνθήκη του Νεϊγύ του 1924 και την ανταλλαγή των βουλγαρικών και ελληνικών πληθυσμών, η οποία εκκαθάρισε από τα ελληνικά εδάφη κάθε βουλγαρικό στοιχείο. Ακόμη, κλείνει το άρθρο κατακρίνοντας τον κ. Ηλιάδη ότι δεν γνωρίζει την πρόσφατη ιστορία και ότι η επίθεσή του είναι άστοχη.

Ο Περικλής Ηλιάδης είχε διατελέσει Βουλευτής Καστοριάς και Φλώρινας μετά τις εκλογές του 1946 και δημοσιογράφος-εκδότης της εφημερίδας «Φωνή της Καστοριάς», η οποία εκδίδονταν την ίδια περίοδο. Ο Ιωάννης Μπακάλης διευθυντής της «Ορεστιάς», περιλαμβάνει τακτικά άρθρα και

¹⁷² Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ. 17, 2/2/1947, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

δημοσιεύματα στην εφημερίδα του, τα οποία στρέφονται ενάντια στον κ. Ηλιάδη. Συχνά διακρίνεται μια τάση δυσφήμισης και συκοφαντίας στο πρόσωπο του Ηλιάδη, η οποία πιθανόν πηγάζει από τον ανταγωνισμό των δύο εφημερίδων. Σε άλλο δημοσίευμα για παράδειγμα αναφέρει τη διαμάχη ανάμεσα στον Δήμαρχο της Καστοριάς κ. Σ. Τσεμάνη κι τον Βουλευτή Ηλιάδη, υποστηρίζοντας τον πρώτο. Επίσης εντοπίζεται συχνά να κατακρίνει τον Ηλιάδη ότι δεν πρόσφερε κάποιο αξιόλογο έργο κατά την διάρκεια της θητείας του, αλλά και ότι συκοφαντεί και εκφράζει ανακρίβειες και ψευδή στοιχεία. Έτσι, ο αρθρογράφος της «Ορεστιάς» ξεκινάει το δημοσίευσμά του παραθέτοντας απόσπασμα από το άρθρο του Ηλιάδη, ώστε να γνωστοποιήσει στον αναγνώστη τον λόγο του και πιθανόν για να είναι πιο πειστικά όσα πρόκειται να ειπωθούν στην πορεία. Ο Ηλιάδης αναφέρει πως στις βόρειες επαρχίες βρίσκονται σλαβόφωνοι, οι οποίοι παρέμειναν εκεί καθώς ορισμένοι πολιτικοί τους στήριζαν με την πρόφαση να τους αξιοποιήσουν ως ψηφοφόρους.¹⁷³ Ξεκινάει τον σχολιασμό, χαρακτηρίζοντας μομφή και γενικολογίες τα όσο έγραψε ο βουλευτής, ώστε να προϊδεάσει τον αναγνώστη για την συνέχεια, δημιουργώντας ένα κλίμα αμφισβήτησης του. Στην επόμενη παράγραφο παραθέτει τα ονόματα γνωστών βουλευτών που εκλέχτηκαν από τον λαό, τονίζοντας πως κανένας από αυτούς δεν είναι τόσο ελεεινός ώστε να επιδιώξει την εξασφάλιση τέτοιου είδους ψηφοφόρων. Στρέφεται όμως και στην αντίθετη πλευρά, σε αυτή των ψηφοφόρων, υποστηρίζοντάς την κρίση τους, η οποία ανέδειξε άξιους πολιτικούς με έντονο το στοιχείο του πατριωτισμού και ευγενή ιδανικά. Σχολιάζει ευθέως τον λόγο του Ηλιάδη λέγοντας πως είναι άστοχος και απρεπής και αξίζει να τον συλλυπηθούν. Στην συνέχεια εξακολουθεί να τον προσβάλει αναφέροντας πως δεν γνωρίζει την πρόσφατη τοπική ιστορία και παραθέτει τα γεγονότα του 1924 και την υπογραφή της Συνθήκης του Νειγύ απομακρύνοντας κάθε Βούλγαρο από τα ελληνικά εδάφη. Τελειώνοντας, κλείνει το άρθρο του με μία ακόμη επανάληψη των όσων έχουν ήδη ειπωθεί, επισημαίνοντας για μια ακόμη φορά στον αναγνώστη την αστοχία και την μικροπολιτική του Ηλιάδη. Το άρθρο είναι ανώνυμο, όμως σύμφωνα με τα μέχρι στιγμής αναφερόμενα στοιχεία φαίνεται να ανήκει στον Μπακάλη, καθώς συχνά εντοπίζεται να στρέφεται ενάντια του συγκεκριμένου βουλευτή. Ο λόγος

¹⁷³ Αλβανός Ραϋμόνδος (2012), «Οι πολιτικές επιλογές των σλαβόφωνων της Δυτικής Μακεδονίας στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο», στο: *Η εποχή των ρήξεων, η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, Επιμέλεια: Βόγλης Π., Τσίλαγα Φλ., Χανδρινός Ιασ., Χαραλαμπίδης Μεν., Αθήνα: Επίκεντρο, σ. 283-295.

του είναι ευθύς και καυστικός, ειρωνικός σε ορισμένα σημεία και δίχως όριο σε άλλα.

3.3.3 Δείγμα 3^ο

«Η Επιτροπή Ερεύνης Ο.Η.Ε επεσκέφθη την πόλιν μας»

«Προερχόμενον εκ Φλωρίνης αφίκετο εις την πόλιν μας χθες την 2μ.μ. ώραν κλιμάκιον της Επιτροπής Ερεύνης του Ο.Η.Ε ... εις το οποίον ο κόσμος της πόλεως και περιχώρων ... επεφύλαξεν εις αυτό θερμοτάτην υποδοχήν ... Εις την είσοδον της πόλεως υπεδέχθησαν τα μέλη του κλιμακίου αι αρχαί της πόλεως με επικεφαλής τον Νομάρχην κ. Κ. Μπόνην, οδέ Δήμαρχος της πόλεώς μας κ. Σαράντης Τσεμάνης προσεφώνησε τον κ. Πρόεδρο της Επιτροπής δια του εξής λόγου του: Κύριοι, εκ μέρους της πόλεως ταύτης σας λέγω Καλώς ήλθατε ... Τιμάτε δια της παρουσίας σας σήμερον την πόλιν Καστορία ... η οποία αντιμετώπισεν μιαν άδικον επίθεσιν εις τα Βαλκάνια κατά της πτωχής και μικράς αλλ' ηρωϊκής Ελλάδος. Οι κάτοικοι που σας υποδέχονται, είναι οι ίδιοι κάτοικοι που με απaráμιλλον ενθουσιασμόν και πίστιν έδωσαν την πρώτην Νίκην εις το συμμαχικόν αγώνα μαχόμενοι υπέρ της ελευθερίας των λαών, υπέρ της ελευθερίας της Ευρώπης και των ιδανικών της ανθρωπότητος. Ύστεραν από τας υπερανθρώπους θυσίας μας ανεμέναμεν δικαίωσιν των ελπίδων μας και ειρηνικήν ευημερίαν. Αντί τούτων δυστυχώς αντιμετωπίζομεν έλλειψιν αισθήματος ασφαλείας, τρομοκρατίων και αναρχίαν, από την οποίαν δεν υπάρχει μεγαλύτερον κακόν ... Εκείνο το οποίον ζητεί από σας είναι η αποκατάστασις της φυγαδευθείσης ησυχίας του! Δεν ζητεί παρά ειρήνην, για να μπορέση ν' ανεγείρη τα ερείπιά του. Και εργασία για να ζήση ... Εις τον κ. Δήμαρχον απαντών ο κ. Πρόεδρος του κλημακίου (Αυστραλός) ηυχαρίστησε δια την θερμότατην υποδοχήν ης έτυχεν η επιτροπή και παρέσχε την διαβεβαίωσιν εκ μέρους του ... ότι είναι βέβαιος δια την σύντομον τακτοποίησιν του απασχολούντος την Ελλάδα ζητήματος ώστε να επικρατήση η διακιοσύνη και η ασφάλεια ... Μετά της Επιτροπής αφίκοντο ο Έλλην σύνδεσμος παρ' αυτή κ. Θεοδωρόπουλος, ως επίσης σύνδεσμοι Γιουγκοσλαβίας,

Βουλγαρίας και Αλβανίας. Η Επιτροπή... ανεχώρησε τας απογευματινάς ώρας κατευθυνόμενη προς Κορυτσάν... ».¹⁷⁴

Ο συγγραφέας πληροφορεί τους αναγνώστες για την άφιξη στην πόλη της Καστοριάς της Επιτροπής Ερεύνης του Ο.Η.Ε. Η Επιτροπή ξεκίνησε από την Φλώρινα με κατεύθυνση την Καστοριά, όπου την υποδέχτηκε θερμά το συγκεντρωμένο πλήθος, αλλά και οι αρχές της πόλης με επικεφαλής τον Νομάρχη κ. Μπόνη και τον Δήμαρχο Σαράντη Τσεμάνη, ο οποίος προσφώνησε τον κ. Πρόεδρο της Επιτροπής. Αφού την καλωσόρισε, ανέφερε πως η περιοχή αντιμετώπισε μια άδικη επίθεση στα Βαλκάνια, την οποία οι κάτοικοι αντιμετώπισαν με απaráμιλλο ενθουσιασμό και πίστη, ενώ έδωσαν την πρώτη νίκη στον συμμαχικό αγώνα υπέρ της ελευθερίας των λαών της Ευρώπης. Έπειτα αναφέρει πως οι κάτοικοι ενώ ανέμεναν ειρηνική διαβίωση και ευημερία, αντιμετωπίζουν έλλειψη ασφάλειας, τρομοκρατία και αναρχία. Στον λόγο του ο Δήμαρχος συμπληρώνει πως είναι βέβαιος ότι η Επιτροπή θα βοηθήσει στο μέλλον. Το μόνο που ζητά είναι ειρήνη για το κράτος για να μπορέσει να αναδημιουργήσει τα ερείπιά του, αποκατάσταση της ησυχίας του και εργασία για να ζήσει. Ζητά ακόμη δικαιοσύνη για την Ελλάδα, αλλά και για την ανθρωπότητα. Ως απάντηση ο Αυστραλός Πρόεδρος της Επιτροπής ευχαρίστησε για την θερμή υποδοχή και διαβεβαίωσε για την σύντομη τακτοποίηση του ζητήματος, ώστε να επικρατήσει η δικαιοσύνη και η ασφάλεια. Ακολούθησε σειρά υπομνημάτων από διάφορες επιτροπές, οργανώσεις και άτομα. Ακόμη, έφτασαν στην περιοχή ο Έλληνας εκπρόσωπος της Επιτροπής κ. Θεοδωρόπουλος, αλλά και οι εκπρόσωποι της Γιουγκοσλαβίας, της Αλβανίας και της Βουλγαρίας. Αφού άκουσε τα ζητήματα και τα αιτήματα των επιμέρους επιτροπών, το κλιμάκιο του Ο.Η.Ε αποχώρησε με κατεύθυνση την Κορυτσά.

Επρόκειτο για ένα ακόμη ανώνυμο άρθρο το οποίο δημοσιεύει και γνωστοποιεί στο κοινό ένα ακόμη γεγονός της καθημερινότητας, σύμφωνα με το οποίο επισκέφθηκε την πόλη της Καστοριάς η Επιτροπή Ερεύνης του Ο.Η.Ε. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών είναι ένας οργανισμός παγκόσμιας εμβέλειας με έδρα τη Νέα Υόρκη, ο οποίος συστάθηκε αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με βασική αρχή την διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων μεταξύ των κρατών μελών και την επίλυση διεθνών προβλημάτων. Σκοπός της επίσκεψης της Επιτροπής στην Ελλάδα ήταν να ερευνήσει τους

¹⁷⁴ Εφημερίδα «Ορεστιάς», 14/3/1947, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

ισχυρισμούς της ελληνικής κυβέρνησης για την Γιουγκοσλαβική προπαγάνδα υπέρ της απόσχισης της Μακεδονίας από την Ελλάδα και την δημιουργία μιας «ενιαίας» Μακεδονίας. Επιπλέον, θα ερευνούσε το ζήτημα κατά το οποίο η Γιουγκοσλαβία, η Αλβανία και η Βουλγαρία στηρίζαν τους αντάρτες του ΔΣΕ μέσα από την παροχή βοήθειας, αλλά και μέσω της χρήσης των εδαφών των περιοχών αυτών ως ορμητήριο για τις επιχειρήσεις τους στα ελληνικά εδάφη.¹⁷⁵ Ο συγγραφέας τονίζει τον τρόπο με τον οποίο υποδέχτηκαν οι κάτοικοι και οι αρχές της πόλης την Επιτροπή, καθώς θεωρούνταν ότι θα πρόσφερε θετικές εξελίξεις και θα συνέβαλε στον περιορισμό της κομμουνιστικής απειλής. Στον λόγο της προσφώνησης που εκφώνησε ο Δήμαρχος της πόλης, τονίζει τις δυσκολίες τις οποίες υφίσταται ο πληθυσμός των βόρειων περιοχών όπου το πρόβλημα είναι ακόμη πιο έντονο και όπου η ειρηνική διαβίωση έχει αντικατασταθεί από την τρομοκρατία και την αναρχία. Κάνει επίκληση στο συναίσθημα αναφέροντας πως το μόνο που ζητάει είναι η ειρήνη και η δικαιοσύνη, η οποία συνεπάγεται περιορισμό των ταραξιών-ανταρτών, για να μπορέσει να ορθοποδήσει. Επισημαίνει στην συνέχεια, πως ο λαός δεν είναι υπεύθυνος για όλες αυτές τις συμφορές, αλλά τυχαία βρέθηκε σε αυτή τη δυσμενή θέση και για τον λόγο αυτό αναζητεί την ειρήνη και την ησυχία σε τοπικό επίπεδο, ενώ στην πορεία αναφέρεται και στο σύνολο της Ελλάδας ζητώντας δικαιοσύνη και ευτυχία για την ανθρωπότητα. Στον λόγο του Δημάρχου απάντησε ο Αυστραλός Πρόεδρος του κλιμακίου, διαβεβαιώνοντας πως το ζήτημα θα επιλυθεί το συντομότερο δυνατό. Στο κλιμάκιο της Επιτροπής συμμετείχαν ο Έλληνας αντιπρόσωπος κ. Θεοδωρόπουλος, αλλά και οι αντιπρόσωποι Γιουγκοσλαβίας, Βουλγαρίας και Αλβανίας, προκειμένου να ακούσουν και να αξιολογήσουν τις θέσεις των αντιμαχόμενων πλευρών. Σε αυτό βασίζεται και η επίσκεψη της Επιτροπής στην Κορυτσά, αμέσως μετά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

Στο παραπάνω δημοσίευμα ο διευθυντής της εφημερίδας συμπληρώνει και το ακόλουθο άρθρο του βουλευτή και Υπουργού Εξωτερικών Φίλιππου Δραγούμη με τίτλο: «Βουλγαρόφωνοι και όχι Σλαβομακεδόνες».

«Η προσπάθεια του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδος και των ολοκληρωτικών βόρειων γειτόνων μας, μετά την συντριβήν το 1944 της πιστής συμμάχου Γερμανίας Βουλγαρίας, του να δημιουργήσουν εν τη Μακεδονία εκ του Μηδενός εθνότητα Μακεδονικήν με αντικειμενικό σκοπό να αποσπάσουν την Ελληνικήν αυτήν επαρχία από της Ελλάδος

¹⁷⁵ Εφημερίδα «Η Καθημερινή», Αρ.Φ. 10567, 30/1/1947.

αποκαλύπτεται πλέον αδιαμφισβητήτως με την έρευνα της Μικτής Επιτροπής του Ο.Η.Ε. Είναι ανάγκη να προσέχουμε να μην εμπίπτουμε εις παγίδα την οποίαν με τόσην τέχνην προσπαθούν οι εχθροί μας να μας στήσουν του να παρασυρθώμεν βαθμιαίως και ανεπαισθήτως να αναγνωρίσωμεν επισήμως την ύπαρξιν σλαβομακεδονικής εθνικής μειονότητας. Είναι γνωστόν εις ημάς τους βόρειους Έλληνας ότι από της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου μεταξύ της νικήτριας Τσαρικής Ρωσσίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το 1878 εδημιουργήθη εις το χάρτι η Μεγάλη Βουλγαρία, περιλαμβάνουσα και σχεδόν ολόκληρον την Ελληνικήν Μακεδονίαν. Έκτοτε ήρχισεν ο ανταγωνισμός μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων με κριτήριον την Εθνικήν και θρησκευτικήν συνείδησιν. Οι μιν Πατριαρχικοί της Βουλγαρίας, δηλαδή ορθόδοξοι της Τουρκίας οι αναγνωρίζοντες τον Οικουμενικόν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ήσαν Έλληνες ... οι δε ακολουθούντες το βουλγαρικόν σχίσμα και τον Βούλγαρον Έξαρχον ήσαν ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ... αλλά από τότε, μετά την αποχώρησιν των Γερμανοβουλγάρων από την Βόρειον Ελλάδα, ενεφανίσθη η επιτηδεία Γιουγκοσλαβική αξίωσις περί αυτονόμου Μακεδονίας περιλαμβανούσης και την Ελληνικήν Μακεδονίαν, την οποίαν ήρχισαν να αποκαλούν «Μακεδονίαν του Αιγαίου» ... Εις την Βόρειον Ελλάδα υπάρχουν βεβαίως ακόμη ολίγαι χιλιάδες βουλγαρόφωνοι Έλληνες ... ». ¹⁷⁶

Ο Δραγούμης στο άρθρο του καθιστά σαφές πως η επίσκεψη της Επιτροπής του Ο.Η.Ε. στην Ελλάδα, στόχευε να ερευνήσει εάν το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας σε συνεργασία με τα ολοκληρωτικά καθεστώτα των βόρειων γειτόνων, επιδίωκαν μετά την συντριβή των κατοχικών δυνάμεων το 1944, να δημιουργήσουν στη Μακεδονία μακεδονική εθνότητα, με απώτερο στόχο να αποσπάσουν αυτό το ελληνικό τμήμα και να το ενσωματώσουν στα δικά τους εδάφη, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο μια «ενιαία» Μακεδονία. Στην συνέχεια αναλύει όλο το ιστορικό υπόβαθρο από την υπογραφή της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου το 1878 και εξής, καταλήγοντας στο ότι η Νοτιοσλαβική Ομοσπονδία επιδιώκει την δημιουργία της αποκαλούμενης «Μακεδονίας του Αιγαίου», η οποία θα περιλάμβανε την ελληνική Μακεδονία, την Βουλγαρία, αλλά και την Ελληνική Θράκη. Έτσι, στρέφεται στους πολιτικούς, τους δημοσιογράφους και το κοινό, ζητώντας τους να μην χρησιμοποιούν τον όρο «σλαβομακεδόνες», διότι Σλάβοι είναι μόνο οι Σέρβοι και οι Βούλγαροι. Επομένως, προτείνει πως ο καταλληλότερος όρος είναι βουλγαρόφωνοι Έλληνες, καθώς παρά την

¹⁷⁶ Εφημερίδα «Ορεστιάς», 14/3/1947, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

διγλωσσία τους, έμειναν πιστοί στην ελληνική ιδέα και τους ελληνικούς νόμους και δεν πρόδωσαν την πατρίδα.

3.3.4 Δείγμα 4ο

«Εθνικόν Έγκλημα»

«Κακήν πολιτική ασκούμεν αποκαλούντες τους κακούς Έλληνας οχρανίτας, αυτονομίστας ή βούλγαρους. Όλοι αυτοί δεν είναι παρά Έλληνες κακοί, πράκτορες των Σλάβων και προδότης της Ελληνικής Πατρίδος. Και οι ολίγοι σλαυόφωνοι είναι Έλληνες, όπως Έλληνες είναι και οι αλβανόφωνοι και βλαχόφωνοι και οι τουρκόφωνοι οι κατηκούντες εις την Ελλάδα» διεκήρυξεν ο αρχηγός του Κόμματος των Εθνικοφρόνων υπέροχος Έλλην πολιτικός κ. Θεόδωρος Τουρκοβασίλης προς τον λαόν της Μακεδονικής πρωτεύουσας την 18^{ην} Αυγούστου 1946 κατά την προ του Δημοψηφίσματος περιοδείαν του ... Πράγματι, κατόπιν ... της Συνθήκης του Νεϋγύ υπό την αιγίδα της ΚΤΕ, εξέλιπε και δεν υφίσταται ... εθνική μειονότης, όσοι δε παρέμειναν, παρέμειναν με την θέλησίν των ως Έλληνες και ουχί ως μειονότης ... Δεν πρόκειται να υπερασπισθώμεν τους κατασκόπους και προδότης της Ελληνικής Πατρίδος, που μας εδημιούργησεν η κατοχή και η εγκατάλειψις εκ μέρους του Ελληνικού Κράτους των πληθυσμών αυτών εις την διάθεσιν της βουλγαρικής προπαγάνδας ... να τονίσωμεν ότι δεν υπάρχει μειονότης και «σλαυομακεδονικόν» ζήτημα. Και οι κίνδυνοι τους οποίους διατρέχει η Ελλάς από τους κακούς Έλληνας και τους πράκτορας του Σλαυισμού κομμουνιστάς. Η σατανικότης του Κ.Κ.Ε. μας εδημιούργησε τας Εθνικάς μειονότητας, τα διάφορα Βουλγαρικά κομιτάτα, που ήσαν παράρτημα του ΕΑΜ και τα διάφορα ΣΝΟΦ και ΝΟΦ μετά των οποίων συνεργάσθη και συνεργάζεται το περίφημον πάντοτε ΕΑΜ ... Ο πράκτωρ του Σλαυισμού και αρχηγός του Κ.Κ.Ε κ. Ν. Ζαχαριάδης διατείνεται κατά την ιδίαν εποχήν εν Θεσσαλονίκη ότι υπάρχει μειονότης Μακεδόνων Σλαυικής καταγωγής ους αποκαλεί Σλαυομακεδόνας ... Ιδού διότι το Κ.Κ.Ε. προσπαθεί να εμπνεύσει και εις ακραιφνείς Έλληνας της Μακεδονίας την ιδέαν ότι είναι ξένοι, ότι αποτελούν μειονότητας ... ». ¹⁷⁷

¹⁷⁷ Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.23, 16/3/1947, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

Ο συγγραφέας του άρθρου παραμένει για μια ακόμη φορά ανώνυμος, εκφράζοντας με ευθύ και καυστικό τρόπο την άποψη του, την οποία συμπληρώνει με τις θέσεις του εθνικόφρονα πολιτικού Θεόδωρου Τουρκοβασίλη. Ξεκινάει το άρθρο με τα όσα ειπώθηκαν από τον Τουρκοβασίλη στην περιοδεία του την 18^η Αυγούστου 1946, λίγο πριν το Δημοψήφισμα. Θεωρεί ότι οι σλαβόφωνοι, οι αλβανόφωνοι, οι βλαχόφωνοι και οι τουρκόφωνοι είναι όλοι Έλληνες, αλλά έχουν πέσει στην παγίδα των Σλάβων και εξυπηρετούν πλέον τα συμφέροντά τους, προδίδοντας την Ελλάδα. Στην συνέχεια, αναφέρει για μια ακόμη φορά την ανταλλαγή των πληθυσμών με την Συνθήκη του Νεϊγύ, η οποία εξάλειψε κάθε εθνική μειονότητα και όσοι παρέμειναν, έμειναν με την θέλησή τους. Έπειτα αναφέρει πως δεν υπάρχει σλαβομακεδονικό ζήτημα και οι κίνδυνοι τους οποίους διατρέχει η Ελλάδα από τους πράκτορες του κομμουνισμού είναι αρκετά μεγάλοι. Ακόμη, επισημαίνει πως το σατανικό, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, Κ.Κ.Ε., δημιούργησε αυτές τις εθνικές μειονότητες και τα διάφορα βουλγαρικά κομιτάτα, τα οποία αποτελούσαν παράρτημα του ΕΑΜ, ΣΝΟΦ και ΝΟΦ. Έτσι και ο αρχηγός του Κ.Κ.Ε. Ζαχαριάδης στηρίζει την άποψη ότι υπάρχει μειονότητα Μακεδόνων σλαβικής καταγωγής στην Θεσσαλονίκη, τους οποίους αποκαλεί επίσης «σλαβομακεδόνες». Επιτίθεται ξανά στο Κ.Κ.Ε. που κατά την γνώμη του προσπαθεί να περάσει στους Έλληνες της Μακεδονίας την ιδέα ότι είναι ξένοι και ότι αποτελούν μειονότητα, ακόμα και στους πιο ακραιφνείς Έλληνες. Αναφέρει μερικούς ήρωες του 1821 με καταγωγή από την Δυτική Μακεδονία, αλλά και άλλους που συμμετείχαν στον Μακεδονικό Αγώνα. Τέλος, κλείνει το άρθρο με την εξής πρόταση: ότι δεν κατάφερε να ολοκληρώσει η βουλγαρική προπαγάνδα, δεν θα επιτρέψουν να το καταφέρει η σλαβική.

Στο συγκεκριμένο ανώνυμο άρθρο, παρατηρούμε για μια ακόμη φορά ότι ο διευθυντής της εφημερίδας ανακυκλώνει το ίδιο θέμα που δημοσιεύθηκε και σε προηγούμενα φύλλα της εφημερίδας. Τον απασχολεί δηλαδή το ζήτημα των σλαβόφωνων στην περιοχή και νιώθει χρέος του να ενημερώσει το κοινό και να ξεκαθαρίσει κάποιες θέσεις σχετικά με αυτούς. Θεωρεί πως είναι όλοι Έλληνες, όπως και οι βλαχόφωνοι και οι αλβανόφωνοι, οι οποίοι απλά παρασύρθηκαν και εξυπηρετούν τους Σλάβους για λόγους συμφερόντων. Για να στηρίξει την άποψή του παραθέτει τον λόγο του πολιτικού Τουρκοβασίλη, επισημαίνοντας ότι επρόκειτο για έναν αξιόλογο και καταξιωμένο πολιτικό. Χρησιμοποιεί σε αντιδιαστολή στα παραπάνω τα όσα ανέφερε ο Ζαχαριάδης σχετικά με την

ύπαρξη μακεδονικής μειονότητας στη Θεσσαλονίκη.¹⁷⁸ Για να ενισχύσει την άποψή του παραθέτει ιστορικά γεγονότα όπως την Συνθήκη του Νεϊγύ και τα γεγονότα του 1821 και του Μακεδονικού Αγώνα. Το ύφος του είναι για μια ακόμη φορά καυστικό, ενώ πλέον είναι ξεκάθαρο το γεγονός ότι η εφημερίδα προβάλλει και στηρίζει τη Δεξιά, επισημαίνοντας κάθε αρνητική έκβαση της Αριστεράς, περιφρονώντας οποιοδήποτε θετικό της στοιχείο. Τελειώνοντας, παρατηρούμε πως στα γεγονότα της περιόδου βασική θέση καταλάμβανε το ζήτημα των σλαβόφωνων και της μειονότητας που υπήρχε στις βόρειες επαρχίες της χώρας. Το ζήτημα αυτό συνδέονταν άμεσα με την παροχή βοήθειας και υποστήριξης εκ μέρους των ξένων κομμουνιστικών χωρών στο ΔΣΕ.¹⁷⁹

3.3.5 Δείγμα 5ο

«Η διεθνής αποστολή της Ελλάδος»

« ... Η ελληνοχριστιανική φιλελεύθερη δημοκρατική αντίληψη του κόσμου , που εμπνέει όλη τη Δύση, προέρχεται από ελληνική πηγή, κατ' αντίθεση του ολοκληρωτισμού, που αποτελεί τη άρνησή της. Γι' αυτό και παρά το γεγονός, πως είχαμε στα 1939 και 1940 μορφή διακυβερνήσεως μάλλον ολοκληρωτική, δεν εδιστάσαμε σύσσωμοι να ταχθούμε τη στιγμή του μέγιστου κινδύνου με το μέρος της Αγγλίας, που αγωνιζόταν τότε τον έσχατο αγώνα ολομόναχη, υπερασπιζόμενη σχεδόν απελπισμένα την ύπαρξή της και τη φιλελεύθερη δημοκρατική ιδεολογία. Από τον αείμνηστο βασιλιά Γεώργιο ίσαμε τον τελευταίο χωρικό, σαν ένας άνθρωπος, οι Έλληνες προσφέρθηκαν ολοκαύτωμα στην ιδέα αυτής της ελευθερίας και στην Χριστιανική πίστη. Ο ολοκληρωτισμός ποτέ στην ελληνική ψυχή δεν κατάφερε να πιάσει ρίζες, γι' αυτό αποτελεί την άρνηση αυτής της υφής της. Έτσι και τώρα, μεταπολεμικά η ελληνική ψυχή αποκρούει τον άλλο φορέα του ολοκληρωτισμού, τον κομμουνισμό. Η ίδια πάντα ιδέα μας εμπνέει. Η ανθρωπιστική ιδέα της της

¹⁷⁸ Ηλιάδου-Τάχου Σοφία, Ανδρέου Π. Ανδρέας (2019), «Μετασχηματισμός των ταυτοτήτων των σλαβόφωνων της Δυτικής Μακεδονίας (1941-1944): ο ρόλος των τοπικών ελίτ και η δυναμική της συγκυρίας» στο: *Κατοχή και Εμφύλιος στη Δυτική Μακεδονία*, Επιμέλεια: Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, Ανδρέας Π. Ανδρέου, Κώστας Κασβίκης, Ιωάννης Μπέτσας, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σ. 28-34.

¹⁷⁹ Ηλιάδου-Τάχου Σοφία (2021), *Η «εξελληνισμός» των αλλόγλωσσων, Μακεδονικό Ζήτημα και Εκπαίδευση (1870-1967)*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, σ. 46-53.

ελληνοχριστιανικής ελευθερίας. Μόνο υπό τη σημαία αυτή μεγαλουργεί και νικά το έθνος μας ... Με την άθλια κατάργηση του φασισμού και του ναζισμού και την κατάληψη της Ανατολικής Ευρώπης από τον σοβιετικό στρατόν, ευρέθηκεν η Ελλάδα πάλι στη θέση του προμαχώνα των φιλελεύθερων δημοκρατικών θεσμών του Ελληνοχριστιανικού πνεύματος κατάντικρυ στην άρνηση τούτου, στον ολοκληρωτικόν κομμουνισμόν. Τον προμαχώνα τούτον υποχρεώνεται αναπότρεπτα να τον κρατήσει μ' όλες τις δυνάμεις της, γιατί αλλιώς θα χάσει οριστικά την ελευθερία και ανεξαρτησία της, θα διαμελισθεί και θα καταποντισθεί από την Πανσλαβιστική πλημμύρα του υλιστικού κομμουνισμού. Αυτό τον υπέρτατο αγώνα είναι ανάγκη, όχι μόνο της υλικής μας υπάρξεως, αλλά και της ψυχικής να τον διεξαγάγομεν όλοι ενωμένοι με αυτοθυσία και ενθουσιασμό. Μόνο κατ' αυτόν τον τρόπο μπορούμε να σώσουμε τον εαυτό μας, μαζί μ' ότι πολυτιμότερο έχουμε, την ελεύθερη ψυχή μας. Η κομμουνιστική μειονότητα των Ελλήνων, ελάχιστη, αλλά καλά οργανωμένη, είχε δείξει από την εποχή του πολέμου και της κατοχής, ότι αποτελεί την Πέμπτη φάλαγγα του διεθνούς κομμουνισμού, ότι δεν διστάζει να παραδόσει την ανεξαρτησία και την ακεραιότητα, και αυτήν την ψυχή της Ελλάδας, εις τον Πανσλαβιστικόν ολοκληρωτισμό και ότι προθυμοποιείται να μεταχειρισθεί τα δολιώτατα και απανθρωπότατα των μέσων για να τον υποβοηθήσει να εκμηδενίσει την Πατρίδα ... Μια και μόνη σωστή πολιτική υπήρχε και μένει για την Ελλάδα-την υποστήριξα απ' αρχής σταθερά, από την επίθεση της Ιταλίας εναντίον της Αλβανίας στα 1939 και εναντίον μας εις τα 1940-η πολιτική της αδίστακτης συντάξεως μας εις το πλευρό των μεγάλων ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεων και φιλελεύθερων δημοκρατιών της Δύσης ... ο λαός μας δεν άγεται από καμία εκδικητικότητα ή εχθρότητα εναντίον των γειτόνων μας και ακόμη λιγότερο εναντίον του μεγάλου ρωσικού λαού. Αλλά και δεν είναι δυνατόν να αφήσει κανέναν, όχι μόνο να μας διαμελίσει και να μας υποδουλώσει, παρά και απλώς να μας επιβάλει συστήματα ξένα προς τες παραδόσεις, τον χαρακτήρα και την ιδιοσυγκρασία μας. Δεν δεχόμαστε να υποδουλωθούμε με κανέναν τρόπο και μάλιστα πνευματικά ... Είναι ανάγκη όμως η αμοιβαία αυτή εκτίμηση κι εμπιστοσύνη μας με τους Άγγλους και τους Αμερικάνους, όχι μόνο να μην ελαττώνεται ποτέ, αλλά και διαρκώς να τονώνεται και να ενισχύεται περισσότερο ... Τη φιλειρηνική λοιπόν τούτη προσπάθεια των Μεγάλων Δημοκρατιών της Δύσης θα είμασταν ανάξιοι του εαυτού μας, θα προδίδαμε τον εαυτό μας, αν δεν την εγκολπωνόμασταν, συνδεδόμενοι στενότητα με αυτές, όπως και αυτές συνδέονται αναμεταξύ των ... Οι μεγάλοι μας Φίλοι Άγγλοι και Αμερικάνοι, που με τέτοια γενναιότητα μας εβοήθησαν να ελευθερωθούμε

και μας βοηθούν να ανασυγκροτηθούμε, αντιλαμβάνονται καλύτερα από μας τη σημασία της Ελλάδας και δη της Βόρειας για την εξασφάλιση, όχι μόνο της ειρήνης και της ελευθερίας της ιδικής μας, αλλά και ολόκληρης της Ευρώπης και ολόκληρου του κόσμου ... ». ¹⁸⁰

Στο δείγμα 5 ο διευθυντής της εφημερίδας παραθέτει ολόκληρη την ομιλία του πολιτικού κ. Φίλιππου Δραγούμη. Η ομιλία ξεκινάει αναφέροντας τα θετικά στοιχεία που περιλαμβάνει η γεωγραφική θέση της Ελλάδας, η οποία βρίσκεται στο σημείο συνάντησης τριών ηπείρων. Ακόμα και μετά την ανακάλυψη της Αμερικής και της Αυστραλίας και άλλων σπουδαίων γεγονότων, η Ελλάδα δεν έχασε την αξία της. Βρίσκεται στο κέντρο του κόσμου και το ελληνικό έθνος σε όλες τις καμπές της ανθρώπινης ιστορίας έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο. Σε άλλο σημείο αναφέρει επίσης πως η ελληνοχριστιανική φιλελεύθερη δημοκρατική αντίληψη του κόσμου, εμπνέει όλη την Δύση και προέρχεται από ελληνική πηγή, σε αντίθεση με τον ολοκληρωτισμό που αποτελεί άρνησή της. Για τον λόγο αυτό κατά την διάρκεια του 1939-40, όταν στην Ελλάδα κυριαρχούσε ολοκληρωτική μορφή διακυβέρνησης, η χώρα τάχθηκε με το μέρος της Αγγλίας, υπερασπιζόμενη την φιλελεύθερη δημοκρατική ιδεολογία. Ο ολοκληρωτισμός δεν μπόρεσε να εδραιωθεί στην Ελλάδα και για τον λόγο αυτό αποκρούεται και μια άλλη μορφή ολοκληρωτισμού, ο κομμουνισμός. Η κομμουνιστική μειονότητα των Ελλήνων αποτελεί μέρος της υποστήριξης του Πανσλαβιστικού ολοκληρωτισμού και είναι πρόθυμη να πράξει οτιδήποτε προκειμένου να βοηθήσει στον εκμηδενισμό της Ελλάδας. Κατά τον Δραγούμη η πολιτική η οποία είναι η ορθότερη, είναι αυτή κατά την οποία η Ελλάδα πρέπει να ταχθεί στο πλευρό των μεγάλων δυνάμεων και φιλελεύθερων δημοκρατιών της Δύσης. Την προηγούμενη χρονιά μάλιστα είχε επισκεφθεί το Λονδίνο, όπου μίλησε με τους αντιπροσώπους των μεγάλων συμμάχων της Ελλάδας, όπως τους αναφέρει και του τόνισαν ότι η χώρα οφείλει να προσέξει αρχικά την εσωτερική διαχείριση των προβλημάτων της και στη συνέχεια τις εντυπώσεις που δημιουργούνται, σε συνδυασμό με την ολοκληρωτική προπαγάνδα εναντίον της Ελλάδας. Επίσης, η χώρα οφείλει να παρέχει βεβαιότητα για τον συγχρονισμό της με την μεταπολεμική κοινωνική εξέλιξη και ότι δεν υπάρχει πιθανότητα να στραφεί προς ολοκληρωτικές κατευθύνσεις. Ο κομμουνιστικός ολοκληρωτισμός στοχεύει στο να ματαιώσει και να εμποδίσει κάθε αναδιοργάνωση του κράτους. Ο αγώνας του αυτός αποβλέπει στην Ελλάδα να προκαλέσει απόγνωση και χάος, έτσι θα

¹⁸⁰ Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.43, 10/8/1947, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

κατόρθωνε να ματαιώσει την ομαδική προσπάθεια των Ηνωμένων Εθνών για οικουμενική ειρήνη. Συμπληρώνει πως από την έκβαση αυτής της υπόθεσης κρέμεται η τύχη του Συμβουλίου Ασφαλείας και του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, αλλά και της θεμελίωσης του μεταπολεμικού κόσμου πάνω στη φιλελεύθερη δημοκρατική, χριστιανική ιδέα. Η Ελλάδα πλέον δεν είναι δυνατόν να λειτουργεί σαν αυτοτελές κράτος, ακολουθώντας μια πορεία πλήρους αυτοτέλειας και κυριαρχίας. Ακολουθεί μια περίοδος συνεργασίας και δημιουργίας ενιαίου υπερκράτους παγκόσμιου μέσω του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, όπου θα μετέχουν όλα τα κράτη ως ισότιμα. Σε διαφορετική περίπτωση, η παγκόσμια ειρήνη θα χαθεί και για τον λόγο αυτό πραγματοποιούνται απεγνωσμένες προσπάθειες εκ μέρους των Φιλελεύθερων Δημοκρατιών να προσεγγίσουν τη Σοβιετική Ένωση. Τέλος, αναφέρει πως οι φίλοι Άγγλοι και οι Αμερικάνοι μας βοήθησαν ώστε να ελευθερωθούμε και μας βοηθούν ώστε να ανασυγκροτηθούμε, ενώ αντιλαμβάνονται καλύτερα την σημασία της Ελλάδας για την εξασφάλιση της ειρήνης.

Όλα τα παραπάνω προέρχονται από τα όσα ειπώθηκαν σε μία διάλεξη του πολιτικού Φίλιππου Δραγούμη, ο οποίος κατά καιρούς είχε διατελέσει βουλευτής και Υπουργός Εξωτερικών. Ο Ιωάννης Μπακάλης διάλεξε να παραθέσει ολόκληρη τη διάλεξη του στο εβδομαδιαίο φύλλο της εφημερίδας και όχι κάποια αποσπάσματά της. Ο Δραγούμης κάνει μια εκτενή αναφορά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Ελλάδας, τόσο γεωγραφικά, όσο πολιτικά, αλλά και διπλωματικά. Αναφέρεται επίσης σε σημαντικά γεγονότα που εκτυλίχτηκαν στην ελληνική επικράτεια, αλλά επηρέασαν θετικά ολόκληρη την ανθρωπότητα. Αρκετά συχνά μέσα στον λόγο του επισημαίνει τις φιλικές σχέσεις της Ελλάδας με την Αγγλία και τις ΗΠΑ, οι οποίες κατά τον ίδιο αποτελούν υπερασπιστές των φιλελεύθερων δημοκρατικών θεσμών. Σε αυτές οφείλει να στραφεί και η Ελλάδα, καθώς μια τέτοια κίνηση παρουσιάζει πλεονεκτήματα τόσο ιδεολογικά όσο πολιτικά και οικονομικά για την χώρα. Λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι το κέντρο βάρους μεταφέρθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο από την Δυτική Ευρώπη στις ΗΠΑ, οι οποίες συνεισέφεραν τα μέγιστα στην ευρωπαϊκή ανύσταση και στην εξασφάλιση της ειρήνης στη Μεσόγειο μέσω του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Από την άλλη πλευρά, ο λόγος του Δραγούμη στρέφεται ενάντια στον κομμουνισμό και τα ολοκληρωτικά καθεστώτα της Σοβιετικής Ένωσης και της Γιουγκοσλαβίας, τα οποία επιδιώκουν να εξασφαλίσουν το μονοπώλιο της κυριαρχίας. Τέλος, καλεί τους Έλληνες να υποστηρίξουν και να υπερασπιστούν την συνεργασία και τη δημιουργία ενός υπερκράτους,

όπως αναφέρει, στα πλαίσια του ΟΗΕ, καθώς η Ελλάδα δεν είναι δυνατόν πλέον να ακολουθήσει μια πορεία αυτοτέλειας, αλλά πρέπει να λειτουργήσει μόνο στα πλαίσια συνεργασίας. Ο λόγος για τον οποίο ο Μπακάλης επέλεξε να εκθέσει ολόκληρη τη διάλεξη, είναι διότι αναλύει κατανοητώς όλα αυτά και αποτελεί έναυσμα για την παρακίνηση του κοινού προκειμένου να υποστηρίξει την συνεργασία με την Αγγλία και τις ΗΠΑ και κατ' επέκταση να απαξιώσει τον κομμουνισμό, ο οποίος κερδίζει έδαφος στα ελληνικά δρώμενα συνεχώς. Επιδιώκει επίσης να γνωρίσει ο πληθυσμός της Βόρειας Ελλάδας την άποψη των πολιτικών και τα όσα παρακολουθούν οι κάτοικοι νοτιότερα. Ακόμη, είναι πλέον κατανοητό ότι πρόκειται για δεξιά εφημερίδα, καθώς η παράθεση ενός τέτοιου κειμένου που στρέφεται αποκλειστικά υπέρ των φιλελεύθερων καθεστώτων της Αγγλίας και της Αμερικής και κατακρίνει ανοιχτά τον κομμουνισμό, αποτελεί αλάνθαστο στοιχείο.

3.3.6 Δείγμα 6^ο

«Η πόρτα»

«Η Ελλάς αντικρύζει εις τον συμμοριτισμόν θεώρατον όγκον ισχυρών εξωτερικών εχθρών, αντιμετωπίζουσα ακήρυκτον πλην φανερόν πόλεμον ... αν σώσουμε την Μακεδονία μας, η Μακεδονία θα μας σώσει ... Και το τμήμα αυτό της Ελλάδος υφίσταται την ατιμωτέραν επίθεσιν του σλαβισμού, κίνδυνος δε μέγας επαπειλεί την Ελλάδα ... Ο πόλεμος δύναται να διεξαχθή με παν μέσο ... και δύνανται να λάβουν εις αυτόν μέρος όλοι ... Όστις απουσιάση θα είναι έμμεσος προδότης της Πατρίδος ... Να μην μπη άλλος μέσα, απλά και κοντολογής, και κατόπιν το ξεκαθάρισμα. Και το ξεκαθάρισμα θα γίνη ευκολώτατα, αφού θα φρουρώνται καλώς τα σύνορα -πόρτα-, δια γενικών επιθετικής μορφής επιχειρήσεων, ώστε να απαλλαγή η χώρα μας από του συμμοριακού μιάσματος και αποκατασταθή πλέον το Κράτος εις την κατοχήν των ελληνικών περιφερειών της υπαίθρου, όπου σήμερον οργιάζει ο Σατανάς. Αυτό πρέπει να γίνη οπωσδήποτε. Να κλειστή η πόρτα, τα σύνορα, ώστε να παύση η ενίσχυσις των συμμοριτών έξωθεν και αυτομάτως πλέον θα συντριβή ο συμμοριτισμός. Πόρτα όμως μεγάλη δια την Ελλάδα μας είναι και η Μακεδονία μας ... Εάν παραβιασθή, εάν καταρρεύση, εάν καταληφθή η πόρτα αυτή που λέγεται Μακεδονία-θα πέσωμεν πρώτα όλοι

μαχόμενοι δια να γίνη αυτό-θα χαθή και η Ελλάς ολόκληρος. Προσοχή λοιπόν εις την «πόρτα-σύνορα» και τα μάτια μας δεκατέσσερα εις την «πόρτα-Μακεδονία».¹⁸¹

Στο άρθρο με τίτλο «Η πόρτα», ο συγγραφέας επισημαίνει το πλήθος των εξωτερικών εχθρών που απειλούν την Ελλάδα, η οποία αντιμετωπίζει ακήρυκτο, αλλά φανερό πόλεμο. Στη συνέχεια αναφέρει την σημαντικότητα της Μακεδονίας, η οποία πρέπει οπωσδήποτε να σωθεί, διότι αυτή αποτελεί προπύργιο προκειμένου να σωθεί και η υπόλοιπη Ελλάδα. Έπειτα εστιάζει στον εξωτερικό εχθρό, δηλαδή τον σλαβισμό, ο πόλεμος με τον οποίο είναι αναπόφευκτος και στον οποίο θα συμμετέχουν όλοι ανεξαιρέτως και θα διεξαχθεί με κάθε μέσο. Οποιοσδήποτε απουσιάσει θεωρείται προδότης της πατρίδας. Τονίζει την αναγκαιότητα του να κλειστούν εντελώς τα σύνορα, ώστε να μην εισέρχονται μαχητές και εφόδια και στην πορεία να πραγματοποιηθεί το ξεκαθάρισμα από κάθε κομμουνιστική έκφραση και να απαλλαγεί η χώρα από την παρουσία των «συμμοριτών». Έτσι, η διακυβέρνηση των ελληνικών περιφερειών της υπαίθρου θα κατορθώσει να περάσει στα χέρια του κράτους και να επικρατήσει η ειρήνη και η αναδιοργάνωση της χώρας. Για μια ακόμη φορά ο διευθυντής της εφημερίδας, επιλέγει να τοποθετήσει στην πρώτη σελίδα του εβδομαδιαίου φύλλου ένα άρθρο το οποίο αποτελεί παρότρυνση προς το κοινό, ώστε να υποστηρίξει τις προσπάθειες της Δεξιάς για κλείσιμο των συνόρων και περιορισμό του κομμουνισμού. Αναφέρεται σε ένα τέτοιο γεγονός, καθώς ουκ ολίγες φορές τα βαλκανικά κράτη όπως η Γιουγκοσλαβία, συνέβαλαν στην ενίσχυση και τον ανεφοδιασμό των κομμουνιστών στην Ελλάδα, με απώτερο σκοπό να προβάλουν στην πορεία αξιώσεις περί δημιουργίας μιας Μακεδονικής Ομοσπονδίας, στην οποία θα συμμετείχε και η ελληνική Μακεδονία και η Βουλγαρία. Έτσι, ο συγγραφέας προβάλλει τις θέσεις της Δεξιάς για κλείσιμο των συνόρων και αποκοπή της τροφοδότησης των κομμουνιστών προκειμένου να αποτραπεί η παραπάνω κατάσταση. Το ύφος του είναι αυστηρό και ξεκάθαρο, ενώ χρησιμοποιεί παραδείγματα από την καθημερινή ζωή, ώστε να κατανοήσουν οι αναγνώστες την σημασία της κατάστασης και δεδομένου του ότι απευθύνεται σε κοινό χωρίς ιδιαίτερο εκπαιδευτικό υπόβαθρο να γίνουν όλα ευκόλως αντιληπτά και να επιτευχθεί ο στόχος.

¹⁸¹ Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.65, 18/1/1948, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

3.3.7 Δείγμα 7ο

«Το παιδομάζωμα»

«Ένα από τα σκληρότερα δράματα παίζεται εις την βορειοδυτικήν ύπαιθρον της Ελλάδος, μια τραγωδία, και αυτή είναι το παιδομάζωμα. Εκλήθησαν προ μηνών οι ... χωρικοί να δηλώσουν τα παιδιά των από 3-14 ετών δια να χορηγηθεί δήθεν εις αυτά περίθαλψις εις τρόφιμα και ρουχισμόν ... Και αντί παροχής περιθάλψεως, κατόπιν εντολής της Κομινφόρμ, παρουσιάσθησαν τα ανθρωπόμορφα τέρατα του σλαυκοκομμουνισμού, οι ειδεχθείς και πανάθλιοι συμμορίται, και ήρχισαν το παιδομάζωμα, με την εντολήν να οδηγήσουν τα παιδάκια πέραν των συνόρων, εις τον αφανισμόν ... μανάδες με αλλοφροσύνην ρίπτονται να σώσουν τα βλαστάρια των, τα παιδάκια κλαίουν ζητούντα την μαννούλα τους και ανυπεράσπιστα οδηγούνται αγεληδόν ... εις το άγνωστον-γνωστόν θλιβερόν και ανατριχιαστικό τέλος των. Μας ανεφέρθη ότι εις πολλά χωριά οι αδυσώπητοι εγκληματίαι «ετσιοβάλιαζαν» τα παιδάκια και οι θρήνοι των τραγικών μικρών έβγαιναν μέσα από σακκί σπαρακτικοί ... Χιλιάδες παιδιών ανηρπάγησαν από τας μητρικάς αγκαλιάς. Το αποτρόπαιον έγκλημα των ξενόδουλων σλαυκοκομμουνιστών και προδότων της Ελλάδας, οίτινες μέχρι ώρας απήγαγον περί τας 10.000 παιδιά και έχουν ως πρόγραμμα την αρπαγήν 80.000 μικρών, χαρακτηριζόμενον ως διεθνές έγκλημα υπό τον όρον «γενοκτονία», συνεκίνησε την παγκόσμια κοινή γνώμην ... Η διαμορφωθείσα κατάστασις θέτει εις κίνδυνον μέγαν την φυλήν μας. Έλληνες εις τα όπλα! Καλούμενοι και μη υπό της Πατρίδος προσέλθετε εις τας τάξεις του Στρατού και πυκνώσατε αυτάς. Τι ωφελεί να ζώμεν ημείς όταν οπίσωμας δεν θα αφήσωμεν ζώσαν την Ελλάδα; ... Πρέπει να εκκαθαρισθεί το συντομώτερον ο τόπος αυτός από το οικτρόν άγος και μίσημα του συμμοριτισμού ...».¹⁸²

Το επόμενο δείγμα από την εφημερίδα «Ορεστιάς» που παρατίθεται, έχει τίτλο το «Παιδομάζωμα». Ο συγγραφέας ανώνυμος και εδώ αναφέρει το παιδομάζωμα ως τραγωδία, αλλά και σαν ένα από τα σκληρότερα δράματα που λαμβάνει χώρα στην ύπαιθρο της βορειοδυτικής Ελλάδας. Οι κάτοικοι της υπαίθρου κλήθηκαν να δηλώσουν τα παιδιά από τριών έως 14 ετών, προκειμένου να οργανωθεί ένας κατάλογος, ώστε στην πορεία να

¹⁸² Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.73, 14/3/1948, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

χορηγηθεί σε αυτά ρουχισμός και τρόφιμα. Κατόπιν όμως εντολής της Κόμινφορμ, οι «συμμορίες», τα τέρατα του σλαβοκομμουνισμού, όπως τους χαρακτηρίζει, άρχισαν το παιδομάζωμα με εντολή την μεταφορά των παιδιών εκτός συνόρων. Σε πολλά χωριά μάλιστα οι «συμμορίες» έβαζαν τα παιδιά μέσα στα τσουβάλια προκειμένου να τα μεταφέρουν. Μέχρι στιγμής κατά τον συγγραφέα, οι ξενόδοιοι σλαβοκομμουνιστές και προδότες της Ελλάδας, έχουν απαγάγει 10.000 παιδιά και έχουν ως στόχο την αρπαγή 80.000. Η ανωτέρω κατάσταση χαρακτηρίστηκε διεθνές έγκλημα υπό τον όρο «γενοκτονία» και ταρακούνησε την παγκόσμια κοινή γνώμη, καθώς όλοι οι παγκόσμιοι ραδιοσταθμοί και ο τύπος ασχολούνταν με αυτό το ζήτημα. Έπειτα καλεί όλους τους Έλληνες να ενσωματωθούν στις τάξεις του Στρατού ώστε να αντιμετωπίσουν και να περιορίσουν την κατάσταση, προκειμένου να εκκαθαρισθεί η Ελλάδα και να εξασφαλιστεί το μέλλον της. Το συγκεκριμένο άρθρο αναφέρεται στην κατάσταση κατά την οποία πλήθος παιδιών πέρασε τα σύνορα την άνοιξη του 1948, με σκοπό την μεταφορά του στις ανατολικές χώρες, έπειτα από πρωτοβουλία του ΔΣΕ. Η βασική αιτία αυτής της κίνησης ήταν να προστατευθούν τα παιδιά από την εμπόλεμη κατάσταση, αφού είχαν λάβει την συγκατάθεση των γονέων τους. Ο ΔΣΕ πρόβαλε ως επιχείρημα αυτής της κίνησης, την προστασία από τα πυρά του Εθνικού Στρατού, ο οποίος δεν διαχώριζε μαχητές και αμάχους. Όμως, μια τέτοια κίνηση εξυπηρετούσε και το γεγονός ότι ο γυναικείος πληθυσμός απαλλάσσονταν από τις οικογενειακές του υποχρεώσεις και μπορούσε να στρατολογηθεί. Άλλωστε, γνωρίζουμε ότι και η Δεξιά είχε δημιουργήσει τις λεγόμενες «παιδουπόλεις» της βασίλισσας Φρειδερίκης αρκετά νωρίτερα, οι οποίες εξυπηρετούσαν παρόμοια συμφέροντα. Ο τρόπος ωστόσο με τον οποίο ο συγγραφέας σχολιάζει και ενημερώνει το κοινό για το παιδομάζωμα, είναι καυστικός και αποτελεί επίθεση απέναντι στην αριστερά.

3.3.8 Δείγμα 8^ο

«Αι παιδιουπόλεις»

«Κατά την παραμονή μου εις Θεσσαλονίκην επεσκέφθην την 8^ην Δεκεμβρίου και τας παιδιουπόλεις όπου τα παιδιά του Νομού ... με υπεδέχθησαν με ανέκφραστη χαρά και γέλια. Διαβεβαιώ τους γονείς των ότι τα παιδιά είναι απολύτως ευχαριστημένα από την όλην ζωήν των, και

τα μικρότερα ακόμη στην ηλικία, που έπρεπε να νοσταλγούν το σπίτι των, ερωτηθέντα παρ' εμού μ'εβεβαίωσαν χαρούμενα ότι καλλίτερα είναι εκεί που βρίσκονται παρά στο χωριό. Όλα τα βρήκα κατά τάξεις να παρακολουθούν τα μαθήματα του σχολείου ... Πλην των μαθημάτων του σχολείου και των χειροτεχνιών των κοριτσιών, εκείνο που έχει μεγάλη σημασίαν μέγιστην μάλιστα, είναι η ηθική αγωγή των παιδιών. Οφείλεται εις μεγάλος έπαινος στις Διευθύντριας των παιδουπόλεων και τας διδασκαλίσσας και νηπιαγωγούς, που σαν εθναπόστολοι μεταλαμπαδεύουν στα αθώα ελληνόπουλα την ιδέα της θρησκείας, της πίστεως και της αγάπης προς την Πατρίδα ... και εξεδήλωσαν την χαράν των ευγνωμονούντα το Κράτος δια την μεριμνάν του γι' αυτά. Ήσαν παιδιά από την Κορησσόν, Αγίαν Κυριακήν, Μαυροχώριον κλπ. Όλα είναι ευχαριστημένα. Όλα τα παιδιά όλων των τμημάτων με εξουσιοδότησαν με την χαρά και τα γέλια στο πρόσωπο να διαβιβάσω σε εσάς τους γονείς των τους χαιρετισμούς των ... να είστε απολύτως ήσυχοι ότι την θέσιν σας έχει καταλάβει μία Κεντρική Επιτροπή υπό την προεδρία του Θεοφιλεστάτου Επισκόπου Απαμίας κ. Σπυρίδωνος, ο οποίος μεριμνά να μη λείπει τίποτε από ότι απαιτείται για την ανάπτυξη σωματικήν και πνευματικήν των παιδιών ... Όλου αυτού του έργου η επιτυχία είναι εξησφαλισμένη διότι το εσκέφθη και το διευθύνει προσωπικώς η Βασίλισσά μας Φρειδερίκη».¹⁸³

Το συγκεκριμένο άρθρο ανήκει στον Κωνσταντίνο Μπόνη, νομάρχη της πόλης της Καστοριάς και της ευρύτερης περιοχής. Ο Μπόνης στις 8 Δεκεμβρίου του 1948 επισκέφθηκε την Θεσσαλονίκη και τις παιδουπόλεις όπου βρίσκονταν ορισμένα από τα παιδιά του νομού. Οι παιδουπόλεις ήταν χώροι κατασκευασμένοι με σκοπό να υποδεχθούν παιδιά τα οποία είχε αποσπάσει ο Εθνικός Στρατός από τις οικογένειές τους, καθώς πολλοί εξ αυτών συμμετείχαν στις στρατιωτικές επιχειρήσεις και ήταν αδύνατον να τα φροντίσουν. Στόχος ήταν επίσης κατά την Φρειδερίκη, να προστατευτούν τα παιδιά των βόρειων επαρχιών από τα χέρια των ανταρτών που θα τα άρπαζαν και τα προωθούσαν εκτός συνόρων. Η διαδικασία αυτή ονομάστηκε «παιδοφύλαγμα» και υπεύθυνη για την οργάνωσή της όλης διαδικασίας ήταν η βασίλισσα Φρειδερίκη. Τα παιδιά παρακολουθούσαν καθημερινά μαθήματα και έπαιρναν μέρος σε διάφορες δραστηριότητες. Ειδικοί παιδαγωγοί και διάφοροι επιμελητές φρόντιζαν να τους παρέχουν ότι χρειαζόντουσαν. Ο Μπόνης λοιπόν, αφού

¹⁸³ Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.113, 19/12/1948, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

επισκέφθηκε τα μέρη αυτά, διαπίστωσε πως τα παιδιά ήταν ευχαριστημένα και οι συνθήκες διαβίωσής τους ιδανικές. Μάλιστα, τα ίδια τα παιδιά του εκμυστηρεύθηκαν ότι προτιμούν να παραμείνουν εκεί, παρά να επιστρέψουν στα χωριά τους. Τα παιδιά αυτά προέρχονταν από διάφορες περιοχές του νομού, όπως η Κορησσός, το Μαυροχώρι, η Αγία Κυριακή. Για την πνευματική και σωματική ανάπτυξη τους, είχε δημιουργηθεί η Κεντρική Επιτροπή, υπό την προεδρία του Θεοφιλεστάτου Επισκόπου Απαμίας κ. Σπυρίδωνος. Το άρθρο επομένως απευθύνεται στους γονείς αλλά και την κοινή γνώμη, καθησυχάζοντας τους πρώτους για την κατάσταση των παιδιών τους και συμβουλεύοντάς τους να επικοινωνούν συχνότερα γραπτώς με αυτά. Όσον αφορά την κοινή γνώμη, τους ενημερώνει για τις ιδανικές συνθήκες που επικρατούσαν, σε αντιδιαστολή προς τα άρθρα που είχαν δημοσιευθεί κατά καιρούς στην ίδια εφημερίδα και αφορούσαν το παιδομάζωμα, κατά το οποίο τα παιδιά υπέφεραν και μεταφέρονταν εκτός συνόρων από τους αριστερούς. Πρόκειται δηλαδή για κάποιο είδος επαίνου και εξύμνησης των παιδουπόλεων, μέσα από τον οποίο πηγάζει η εύνοια απέναντι στην δεξιά.

3.3.9 Δείγμα 9^ο

«Ζητήματα ανταρτόπληκτων»

«Ένα από τα σοβαρότερα ζητήματα του Νομού μας είναι το ζήτημα της περιθάλψεως των συμμοριόπληκτων. Χάρις εις τας άοκνος προσπάθειας και το στοργικόν ενδιαφέρον του Νομάρχου μας κ. Μπόνη έχουσι προωθηθή εις τον Νομόν μας άφθονα εφόδια και τρόφιμα προς ανακούφισιν των δυστυχών τούτων θυμάτων της σλαυοκομμουνιστικής θηριωδίας. Τα εφόδια ταύτα θα ήσαν αρκετά εάν εις τας αρμόδιας υπηρεσίας, αίτινες διαχειρίζονται και διαθέτουν ταύτα, υπήρχεν ολίγη φειδώ, πνεύμα οικονομίας και προ παντός κατανόησις της πραγματικότητος ... Το υπουργείον Γεωργίας διέθεσε πέρυσι μεγάλα ποσά δια ζωοτροφάς των ζώων των συμμοριόπληκτων με την ρητήν διαταγήν και διασάφησιν όπως τα ποσά ταύτα διατεθώσιν εις τους περισσότερον πληγέντας ... η κατανομή εγένετο εξίσου εις όλους ... Εάν εγένετο διάκρισις, φυσικά, δεν θα ηναγκάζετο ο ορεινός αυτός αγροτικός κόσμος να πωλήση εις εξευτελεστικήν τιμήν τα ζώα του. Το ίδιο ακριβώς και κάτι παραπάνω έγινε και με την διανομήν του σιτόσπορου ... εις το Κέντρον

Κοινωνικής Πρόνοιας ... είναι η αρχή του κακού. Εις τα μητρώα των συμμοριόπληκτων κοντεύει να γραφή όλος ο πληθυσμός του Νομού μας. Κανέναν έλεγχο εις τον χαρακτηρισμόν των συμμοριόπληκτων. Συμμοριόπληκτος είναι ένας που κήκε, που λεηλατήθηκε, που σφάγηκε, και ήλθε εδώ γυμνό, συμμοριόπληκτος και ένας που του άρπαξαν οι συμμορίται 5 ή 10 γιδοπρόβατα και έχει το σπίτι του, τα έπιπλά του εις τα Κέντρα Ασφαλείας π.χ. Νεστόριον, Άργος Ορεστικόν στην ίδια κατηγορίαν, τα ίδια δικαιώματα με αυτόν που στεγάζεται στα αντίσκηνα ... Εάν οι αρμόδιοι αντελαμβάνοντο την κατάστασιν των συμμοριόπληκτων, θα ήτο εύκολον να ενισχυθούν οι χρήζοντες ενισχύσεως. Μέσα εις το Κέντρον Κοινωνικής Πρόνοιας υπάρχουν καταστάσεις όλων των κατηγοριών ... Όλα τα ανωτέρω ανέφεραν εις το Σον Υπουργείον κ.λ.π. αρμοδίας Αρχάς και διετάχθη η εξέτασις της δυνατότητος της περιθάψεως των πραγματικώς δυστυχούντων, αλλά δυστυχώς κάποιος ανέφερε εις το Υπουργείον ότι όλα αυτά είναι ψέμματα ... ».¹⁸⁴

Το ανωτέρω απόσπασμα προέρχεται από το άρθρο του Απόστολου Ζησόπουλου, Προέδρου του Ορ. Ανταρτόπληκτων. Σε αυτό αναφέρεται ένα από τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετώπιζε ο νομός την συγκεκριμένη περίοδο και αφορούσε στην περίθαλψη των συμμοριόπληκτων. Ως συμμοριόπληκτοι ορίζονται όσων κήκαν, καταστράφηκαν ή λεηλατήθηκαν τα σπίτια τους μετά από επίθεση ανταρτών. Στη συνέχεια οι πληγέντες εγγράφηκαν σε καταλόγους του Κέντρου Κοινωνικής Πρόνοιας, όχι όμως αξιοκρατικά και όχι όλοι όσοι πραγματικά δικαιούνταν την μέριμνα, καθώς όπως αναφέρει στους καταλόγους αυτούς κοντεύει να γραφτεί όλος ο νομός. Πριν λίγο διάστημα με την βοήθεια του Νομάρχη κ. Μπόνη είχαν προωθηθεί στην περιοχή τρόφιμα και εφόδια προκειμένου να ανακουφιστούν οι πληγέντες. Οι αρμόδιες υπηρεσίες όμως δεν μερίμνησαν σωστά και δεν μοίρασαν αξιοκρατικά τα εφόδια.¹⁸⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διανομή των ζωοτροφών από το Υπουργείο Γεωργίας και σιτοσπορου, οι οποίες ήταν ίδια σε όλους ανεξαιρέτως χωρίς διακρίσεις, με αποτέλεσμα να μην βοηθηθούν αρκετά όσοι το είχαν πραγματικά ανάγκη. Τέλος, όλα τα παραπάνω αναφέρθηκαν από τον Πρόεδρο των ανταρτόπληκτων στις

¹⁸⁴ Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.116, 23/1/1949, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

¹⁸⁵ Λάζου Βασιλική (2012), «Οι «εσωτερικοί πρόσφυγες» του εμφυλίου πολέμου: Ζητήματα χαρακτηρισμού και πρόνοιας», στο: *Η εποχή των ρήξεων, η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, Επιμέλεια: Βόγλης Π., Τσίλαγα Φλ., Χανδρινός Ιασ., Χαραλαμπίδης Μεν., Αθήνα: Επίκεντρο, σ.116-124.

αρμόδιες αρχές και στο Υπουργείο, από τους οποίους αναμένεται εξέταση της υποθέσεως. Ωστόσο, κάποιος ανέφερε πως όλα αυτά είναι ψέματα και συκοφαντίες. Το συγκεκριμένο απόσπασμα είναι από τις λίγες φορές που ο διευθυντής της εφημερίδας επιλέγει να δημοσιεύσει ένα ζήτημα που δεν αφορά εξύμνηση των κατορθωμάτων της Δεξιάς και υποβιβασμό της Αριστεράς. Αποτελεί πραγματική είδηση που σχολιάζει ένα από τα βασικότερα προβλήματα της περιόδου, το οποίο είναι ζωτικής σημασίας και απαιτεί την άμεση λύση του. Το ύφος είναι απλό, κατανοητό και λαϊκό. Έχει ενημερωτική διάθεση και παρουσιάζει ευθέως την κακή διαχείριση της κατάστασης από τους αρμόδιους φορείς, ζητώντας παράλληλα την επίλυση του προβλήματος.

3.3.10 Δείγμα 10^ο

«Ζητήματα ανταρτόπληκτων»

Απάντησις του κ. Νομάρχου

«Κύριε Διευθυντά, Παρακαλώ όπως δημοσιεύσετε τα κάτωθι εις απάντησιν των παρά του κ. Ζησόπουλου αναφερομένων εις το από 23/1/49 φύλλον σας. Άπαντα τα εφόδια του Υπουργείου Γεωργίας τα προοριζόμενα δι' ενίσχυσιν αγροτών συμμοριόπληκτων διανέμονται βάσει των οδηγιών του Υπουργείου υπό της Νομαρχιακής Επιτροπής της οποίας προεδρεύει ο Νομάρχης ... Επειδή όλα τα είδη τα αποστελλόμενα δεν επήρκουν ... η διανομή εγένετο αναλογικώς του αριθμού των μελών των οικογενειών ... Δεν είναι δυνατόν αι διανομαί να γίνονται ιδανικαί, όταν τα είδη είναι διάφορα και ανεπαρκή και όταν εν συνεχεία δημιουργούνται θύματα και πρέπει πάντοτε να υπάρχει απόθεμα ιματισμού εις τας αποθήκας δι' εκτάκτους ανάγκας ... Ως προς τον χαρακτηρισμόν των συμμοριόπληκτων ούτως γίνεται από Επιτροπήν, ης προεδρεύει ο κ. Πρόεδρος Πρωτοδίκων, της οποίας εντολάς εκτελεί η Κοινωνική Πρόνοια».¹⁸⁶

Ως συνέχεια στο άρθρο του Απόστολου Ζησόπουλου, Προέδρου του Ορ. Ανταρτόπληκτων το οποίο δημοσιεύθηκε στο φύλλο της εφημερίδας «Ορεστιάς» στις 23/1/49, απάντησε ο νομάρχης κ. Μπόνης λίγο αργότερα

¹⁸⁶ Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.118, 6/2/1949, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

στις 6/2/49, παρακαλώντας τον διευθυντή της εφημερίδας να δημοσιεύσει την απάντηση. Αρχικά εξήγησε πως όλα τα εφόδια του Υπουργείου Γεωργίας τα οποία προορίζονταν για τους συμμοριόπληκτους, διανεμήθηκαν κατά τις οδηγίες του Υπουργείου από την Νομαρχιακή Επιτροπή, της οποίας πρόεδρος είναι ο νομάρχης. Για το λόγο του ότι τα απεσταλμένα εφόδια δεν επαρκούσαν, η διανομή πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τον αριθμό των μελών των οικογενειών. Επισημαίνει ακόμη, πως δεν είναι δυνατόν οι διανομές να γίνονται όπως πρέπει, καθώς τα είδη είναι περιορισμένα και δεν επαρκούν, ενώ εμφανίζονται συχνά νέοι πληγέντες που τα έχουν ανάγκη. Από την άλλη μεριά πρέπει να αποθηκεύονται και κάποια από αυτά για καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης. Και τέλος, αναφέρει πως για τον χαρακτηρισμό των συμμοριόπληκτων υπεύθυνη είναι η Επιτροπή στην οποία προεδρεύει ο Πρόεδρος Πρωτοδικών και τις εντολές εκτελεί η Κοινωνική Πρόνοια. Το κείμενο επομένως αποτελεί απάντηση στον Ζησόπουλο, εξηγώντας τους λόγους για τους οποίους ολοκληρώθηκε κατά αυτόν τον τρόπο η διανομή. Έχει απλό και ξεκάθαρο ύφος και ενημερώνει το κοινό για τους όρους, επιρρίπτοντας τις ευθύνες στο αρμόδιο Υπουργείο.

3.3.11 Δείγμα 11^ο

«Νενικήκαμεν!»

«Το ειδεχθές τέρας, ο πανσλαυιστικός κομμουνισμός, πάνοπλος και πολυμήχανος, εξεστράτευσε συναγείρας τα πλήθη των αθλίων, των προδοτών, των εγκληματιών ολόκληρου του κόσμου, του οποίου την υποδούλωσιν κάτω από το βαρύ πέλμα του Σλαύου εβουλήθη ... Εισήλασαν εις την Ελλάδα και ανεπήδησαν εις αυτήν οι δαίμονες, καταλύοντες πάσαν έννομον τάξιν, τας ελευθερίας, την θρησκείαν, την οικογένειαν, καταστρέφοντες και αφανίζοντες το παν και ερημώνοντες την χώραν ... Η σύρραξις των αντιπαραταχθεισών δυνάμεων ήτο τεράστια εις έκτασιν, εις σημασίαν και αποτέλεσμα. Διότι ο πανσλαυιστικός κομμουνισμός έθεσεν ως σκοπόν την ισοπέδωσιν των πάντων ... Διότι εάν επεκράτει ο πανσλαυιστικός κομμουνισμός αι έννοιαι της Πατρίδος, της Ελευθερίας, της Θρησκείας, της Οικογένειας θα εχάνοντο δια παντός και ο Άνθρωπος και θα μεταβάλλετο εις κτήνος της στέππας, ενώ αντιθέτως η νίκη της Ελλάδος, όχι μόνον θα έσωζε τον Άνθρωπον από την

καταστροφήν αυτήν, αλλά και θα διηύρυνε τας λεωφόρους δια την πρόοδον, την δημοκρατίαν και την ευημερίαν των λαών ... στον αγώνα αυτόν συνεπλάκησαν δύο κόσμοι : Ο πανσλαβιστικός κομμουνισμός – ο κόσμος του Σκότους και η Ελλάς – ο κόσμος του Φωτός ... Ο Έλλην Στρατιώτης, ο υπέροχος μαχητής, ο φρουρός των παγκόσμιων ελευθεριών ... επεδόθη εις το τιτάνειον έργον να καθαρίση την πατρίαν του γήν από την κόπρον του Σλαύου ... Και επηκολούθησε το βαρύ έργον της εκκαθαρίσεως ... Μια προς μίαν απηλευθερούντο αι Ελληνικαί περιοχαί ... Η Καστοριά εδέχετο με αγαλλίασιν τα προελαύνοντα νικηφόρα και δαφνοστεφή Ελληνικά Στρατεύματα και τα υπολείμματα των τεράτων, ... έλαβον θέσεις εις τον Γράμμον και το Βίτσι, τους ορεινούς όγκους των οποίων είχαν μεταβάλει εις τεράστιας και απέραντους αποθήκας πυρομαχικών και κατά την διακήρυξίν των είχαν μετατρέψει το Βίτσι εις «άπαρτο κάστρο» ... Την παραμονήν της εορτής της Παναγίας – το θαύμα – πέρυσιν, όταν εις την Καστορίαν είχαν ανάψει αι κανδήλαι του Εσπερινού εις τας Εκκλησίας, φωτοβολίδες ριπτόμεναι από την κορυφήν του Βιτσίου ανήγγειλαν την νίκην. NENIKHKAMEN! ... Την επέτειον της νίκης αυτής, πλήρεις εθνικής χαράς και υπερηφάνειας, εορτάζομεν σήμερα. Ζήτω η Ελλάς!».¹⁸⁷

Το συγκεκριμένο ανώνυμο άρθρο αναφέρεται στη νίκη του Εθνικού Στρατού και της Δεξιάς απέναντι στον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδος, η οποία πραγματοποιήθηκε τον Αύγουστο του 1949. Ο συγγραφέας αρκετά καυστικός και ευθύς, πολλές φορές χρησιμοποιώντας χυδαίο λεξιλόγιο, περιγράφει τους αριστερούς ως «σλαυκοκομμουνιστές», ως τέρατα, ως δαίμονες, ακόμα και ως κόπρους που εισέβαλαν στη χώρα. Κατόρθωσαν κατά την γνώμη του να καταλύσουν κάθε έννομη τάξη, την ελευθερία, την οικογένεια, την θρησκεία καταστρέφοντας και αφανίζοντας τη χώρα. Για τον λόγο αυτό ο Εθνικός Στρατός πρόβαλε σφοδρή αντίσταση, διότι αν τελικά επικρατούσαν οι κομμουνιστές οι παραπάνω έννοιες θα χάνονταν ολοκληρωτικά. Αν από την άλλη πλευρά εξασφαλιζόνταν η νίκη, θα ευδοκίμούσε η πρόοδος, η ευημερία και η δημοκρατία. Ο πανσλαβιστικός κομμουνισμός ήταν κατά τον συγγραφέα ο κόσμος του σκότους και η Ελλάδα ο κόσμος του φωτός. Αφού διεξήχθησαν σφοδρές μάχες, οι στρατιώτες ανέλαβαν το δύσκολο κομμάτι της εκκαθάρισης από κάθε κομμουνιστικό στοιχείο. Ακολουθεί μέσα στο πρωτότυπο η αναφορά στην Καστοριά, η οποία υποδέχθηκε τα ελληνικά στρατεύματα εγκάρδια. Οι κομμουνιστές είχαν καταλάβει τον Γράμμο και το Βίτσι, μετατρέποντας

¹⁸⁷ Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.195, 15/8/1950, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

τους ορεινούς όγκους σε πεδίο μάχης. Τελικά την παραμονή του Δεκαπενταύγουστου του 1949, επετεύχθη η νίκη. Για τον λόγο αυτό και ο συγγραφέας δημοσιεύει το συγκεκριμένο άρθρο, ως ανάμνηση της επετείου της νίκης. Όλα όσα σχολιάζει στο άρθρο χαρακτηρίζονται από καυστικότητα και εμπάθεια απέναντι στην Αριστερά. Πλέον είναι ξεκάθαρες οι προθέσεις της «Ορεστιάς», καθώς εξυμνεί και επισημαίνει μόνο τα κατορθώματα της Δεξιάς, υποτιμώντας την αντίθετη πλευρά με κάθε ευκαιρία. Το κείμενο έχει προπαγανδιστικό χαρακτήρα και ο τρόπος έκφρασης του συγγραφέας είναι αντιιδεολογικός.

3.4 2^η Θεματική κατηγορία με τίτλο: «Ιστορία, Κοινωνία, Πολιτισμός»

Στην θεματική κατηγορία «Ιστορία, Κοινωνία, Πολιτισμός», εντάσσονται 41 (ίσως και περισσότερα) δημοσιεύματα. Στην συγκεκριμένη ενότητα δεν ήταν δυνατός ένας περαιτέρω διαχωρισμός σε υποκατηγορίες, εξαιτίας του πλήθους και της διαφορετικότητας της θεματολογίας που περιλαμβάνεται.

Η θεματολογία της ενότητας στρέφεται κυρίως γύρω από ζητήματα που αφορούν ειδήσεις, διαφημίσεις, προσκλήσεις, προκηρύξεις, δημοπρασίες, αλλά και κοινωνικά ζητήματα όπως αναγγελίες γάμων, βαπτίσεων, αναχωρήσεις-αφίξεις πολιτών σε άλλη περιοχή, δημοσιεύσεις γραμμάτων από το εξωτερικό. Ακόμη, περιλαμβάνει λαογραφικό περιεχόμενο όπως γνωμικά, μύθους, ήθη και έθιμα, ποιήματα αλλά και τραγούδια. Αθλητικά, θεατρικά και καλλιτεχνικά νέα, αλλά και ραδιοφωνικές ανακοινώσεις. Εκτός δηλαδή από ζητήματα που αφορούν τη διεξαγωγή του Εμφυλίου Πολέμου και την διάκριση αριστερών-δεξιών, η «Ορεστιάς» πραγματεύεται και άλλου είδους, αρκετά ενδιαφέροντα θεματολογία.

3.5.1 Δείγμα 1^ο

«Ο Στρατιώτης»

«Βίτσι μου, η κορπούλα σου στα σύννεφα κρυμμένη κι' ο εθνικός μας ο στρατός στα όπλα περιμένει να καθαρίσ' ο ουρανός να βγη στα κορφοβούνια ναρχίση με τον πόλεμο να διώξη τα γουρούνια. Σφιχτά κρατώ το όπλο μου γλυκά να μου λαλήση και τον καθένα μας εχθρό παντού να τον τσακίση, να ησυχάσ' ο τόπος μας, να ζουμ' αγαπημένοι, να πάμε στα σπιτάκια μας δαφνοστεφανωμένοι».¹⁸⁸

Πρόκειται για ποίημα του Ζήση Βασιλειάδη, το οποίο αναφέρεται στο Βίτσι, όπου δόθηκαν οι σημαντικότερες μάχες του εμφυλίου. Συγκεκριμένα αναφέρεται σε έναν στρατιώτη του ΕΣ, ο οποίος αναμένει να ολοκληρωθούν οι πολεμικές επιχειρήσεις και να επιστρέψει στο σπίτι του ως νικητής και δαφνοστεφανωμένος.

3.5.2 Δείγμα 2^ο

«Τα Αραγκουτσιάρια»

«Μπουλούκια, μπουλουκόπουλα, μπεζερισμός, νιστάνι, κάλντισα ει, τουν αλέκο να κάθουμαι σεργιάνι και να τηλώ και να τηρώ! Μ' έπιασε του σουρούπι και δεν κουνήθηκα απού ικεί, κούτρά μου ούντε ρούπι. Ήταν κάμποσα σαν καλά μα ήτανε και χάλια με λουιστά απάνουτους λουίς-λουίς πορτάρια, παιδόπλα και παιδόπουλα μαύρα τσερανιασμένα απού είχανε απάνου τους κουδούνια κρεμασμένα. Σιακάδες άλλα ήλεγαν δεμένα με ζουνάρια και χώσικα παράσταιναν Στούρνα αραγκουτσιάρια! Αλλά γυρνούσαν με βιολιά-κεράσματα, νταμπλάδες!- άλλα με γκάντες και πουλλά με όργανα και ζουρνάδες, Υστάρνα πάησαν στου Ντουλτσό. Χουροί, σαν παναύρια και στου Πουλόπλου κάθονταν κόσμοι στα

¹⁸⁸ Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.113, 19/12/1948, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

παραθύρια. Μπεζέρισα τους μπουτσιδιγμούς να ακούω και τα τέτοια, μα τι μα ειπής έτοι παρνούν της Καστοριάς τ' αντέπια».¹⁸⁹

Πρόκειται για καστοριανό τραγούδι, γραμμένο στην τοπική διάλεκτο, το οποίο αναφέρεται στα «Ραγκουτσάρια», τα παραδοσιακά καρναβάλια της περιοχής. Ένα έθιμο το οποίο τηρείται μέχρι σήμερα την περίοδο εορτασμού των Φώτων. Οι καρναβαλιστές ντύνονται με παραδοσιακές στολές και μασκαρεύονται προκειμένου να είναι αγνώριστοι. Έπειτα παρελαύνουν με την συνοδεία παραδοσιακών οργάνων καταλήγοντας στην πλατεία «Ντολτσό», όπως αναφέρει και το τραγούδι. Πλήθος κόσμου παρακολουθεί τα δρώμενα και διασκεδάζει.

3.6 3^η Θεματική κατηγορία με τίτλο: «Γεγονότα παρελθόντος»

Στην θεματική κατηγορία «Γεγονότα παρελθόντος» περιλαμβάνονται 30 άρθρα-δημοσιεύματα. Η θεματολογία της ενότητας αυτής αφορά κυρίως αναφορές σε ιστορικά γεγονότα του παρελθόντος. Για παράδειγμα τα δημοσιεύματα αναφέρονται συχνά στο έργο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, στην 25^η Μαρτίου 1821, στον Μακεδονικό Αγώνα, στην απελευθέρωση της Καστοριάς την 11^η Νοεμβρίου 1912, στη μάχη της Πίνδου το 1940 κατά τη διάρκεια του Ελληνοϊταλικού Πολέμου, στην Κατοχή και στην Εθνική Αντίσταση.

3.7.1 Δείγμα 1^ο

«Η Τραγωδία»

«Στις 20 Μαρτίου πήραν μέσα από την φυλακή μας τον Πρόεδρο της κοινότητας Βυσσινιάς Δαμιανόν Τόσκον και τον εξετέλεσαν. Η εκτέλεσις έγινε στη θέσι «Άνεμος» απέναντι από την Τράπεζα και την παρακολουθήσαμε τόσο καθαρά με την καρδιά σφυγμένη, που είδαμε με τους πυροβολισμούς τα κορμιά των εκτελουμένων, γιατί ήσαν και άλλοι

¹⁸⁹ Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.115, 12/1/1949, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

μαζύ τους, πως έπεφταν κάτω. Είχαμε την διαβεβαίωσιν ότι δεν θα πάθη κανείς από τους κρατουμένους εις την Τράπεζαν και η εκτέλεσις του Τόσκου μας κατετάραξεν. Την άλλη μέρα το πρωί μας επεσκέφθη ο Νομάρχης και αργότερα ο Εισαγγελεύς που μας βρήκαν ψυχικά και σωματικά κουρέλια και καταπτοημένους, και προσπαθούσαν να μας εμψυχώσουν, γιατί είμασταν σαν νεκροί από την ταραχή μας. Όταν όμως το απόγευμα της ημέρας αυτής είδαμε το αυτοκίνητο (κλουβί) κλειστό να μεταφέρει στον τόπο των εκτελέσεων κρατουμένους και τον παπά να περιμένη εκεί και από πίσω να ακολουθή το εκτελεστικόν απόσπασμα μας εκυρίευσεν ο τρόμος και η απόγνωσις. Είδαμε κορμιά πολλά, περί τα δέκα, να πέφτουν κάτω από τις σφαίρες ... Οι δικοί μας αλλόφρονες τρέχουν παντού όπου νομίζουν ότι θα βρουν πόρτα, να ενεργήσουν δια την απόλυσί μας ... Όλοι είναι τρομοκρατημένοι και όλοι ζούνε με τους παλμούς της αγωνίας και του πανικού, που τρώγει τις σάρκες των ανθρώπων όλων ... Και κλεισμένοι μέσα στη φυλακή όλοι με τέτοια αγωνία και ταραχή δεν ξεύραμε αν ήμασταν ζωντανοί ή τρελλοί ή αν κοιτούσαμε κανένα εφιαλτικό όνειρο». ¹⁹⁰

Το συγκεκριμένο άρθρο το υπογράφει ο διευθυντής της εφημερίδας Ιωάννης Μπακάλης. Αφηγείται ένα περιστατικό από την περίοδο της Κατοχής, κατά το οποίο ένας κρατούμενος περιγράφει λεπτομερώς τον τρόπο με τον οποίο εκτέλεσαν τον πρόεδρο της Κοινότητας Βυσσινιάς Δαμιανό Τόσκο. Αναφέρει διεξοδικά τι συνέβη στο εκτελεστικό απόσπασμα, όπου εκτελέστηκαν και άλλοι κρατούμενοι, ενώ επισημαίνει τις προσπάθειες των συγγενικών προσώπων να εντοπίσουν γνωστούς ή κάποια διέξοδο, προκειμένου να ελευθερώσουν τους δικούς τους από την φυλακή προτού εκτελεστούν. Μεταφέρει ακριβώς το κλίμα της περιόδου, με τέτοιο τρόπο προκαλώντας επίκληση στο συναίσθημα του αναγνώστη με την περιγραφή του. Το άρθρο χαρακτηρίζεται από αμεσότητα και παραστατικότητα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι εν έτη 1947 στα δημοσιεύματά του περιλαμβάνεται ένα τέτοιο θέμα, το οποίο πραγματεύεται γεγονότα μιας περασμένης περιόδου. Φαίνεται πως ο αρθρογράφος θέλει να ενημερώσει το κοινό για την άμεση σχέση των γεγονότων αυτών με το παρόν.

¹⁹⁰ Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.30, 11/5/1947, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

3.7.2 Δείγμα 2ο

«Η μάχη της Πίνδου»

« ... Ούτω την 8 Νοεμβρίου 1940 έληξεν ουσιαστικώς η μάχη της Πίνδου ... Έκτοτε πλέον η Πίνδος υπήρξεν ως απειλή κατά των μετόπισθεν των Ιταλών των ενεργούντων κατά της Ηπείρου και ως βάσις εξορμήσεων δια τας εξελιχθείσας επιχειρήσεις κατά των κοιλάδων Αωού και Άψου ποταμών ... Η συντριβή του εχθρού εις Πίνδον απετέλεσεν έκπληξιν τόσον δια την Ελληνικήν Διοίκησιν διότι υπερτίμησε την αξίαν του Ιταλού Στρατιώτου και της Ιταλικής Διοικήσεως, όσον και δια την Ιταλικήν Διοίκησιν διότι υπετίμησε την αντίδρασιν του Έλληνος Στρατιώτου και την ικανότητα της Ελληνικής Διοικήσεως ... Η αξία της νίκης της Πίνδου συνίσταται εις το ότι ο Ελληνικός Στρατός δεν αντιμετώπισεν εχθρόν ανίσχυρον, απροετοίμαστον και κακώς διοικούμενον αλλά εχθρόν ισχυρόν διαθέτοντα την εκλεκτοτέραν του Μονάδα τελείως προετοιμασμένην ψυχικώς και σωματικώς (Αλπινισταί) καλώς διοικούμενον και εφαρμόζοντα καλώς μελετημένον σχέδιον ... Η πανωλεθρία της Πίνδου επέφερε το άδοξον τέλος του αστραπιαίου πολέμου ... ». ¹⁹¹

Το παραπάνω άρθρο είναι ανώνυμο και αναφέρεται στην Μάχη της Πίνδου που πραγματοποιήθηκε το 1940, στα πλαίσια του Ελληνοϊταλικού πολέμου. Νικητές ήταν οι ελληνικές δυνάμεις, την αξία των οποίων υποτίμησαν οι Ιταλοί, όπως αναφέρει και το απόσπασμα. Η σημασία της νίκης αυτής είναι μεγάλη, διότι απέτρεψε τον κίνδυνο διάλυσης των ελληνικών δυνάμεων που ήταν συντεταγμένες στην περιοχή. Για μια ακόμη φορά εντοπίζεται η τάση εκ μέρους του συγγραφέα να εξυμνεί τα κατορθώματα του ελληνικού στρατού, αντιμετωπίζοντας έναν αντίπαλο ισχυρό και οργανωμένο, ο οποίος διέθετε μεραρχία αλπινιστών που πρόβαλε σφοδρή αντίσταση. Ακόμη, ο διευθυντής της εφημερίδας χρησιμοποιεί, όπως σε κάθε φύλλο άλλωστε, ιστορικά γεγονότα παλαιότερης περιόδου, πιθανόν στην προσπάθειά του να τονίσει τις επιτυχίες και τις προσπάθειες που έχει καταβάλει ο ελληνικός στρατός στη πάροδο του χρόνου, προκειμένου να εξασφαλίσει την ελευθερία και την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας.

¹⁹¹ Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.31, 18/5/1947, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

3.8 4^η Θεματική κατηγορία με τίτλο: «Συμμορίτες»-Κομμουνιστές

Η θεματική ενότητα με τίτλο «Συμμορίτες»-Κομμουνιστές, περιλαμβάνει 26 δημοσιεύματα-άρθρα. Στην θεματολογία της εντάσσονται κείμενα που σε γενικές γραμμές εξυμνούν τα κατορθώματα του Εθνικού Στρατού, στα οποία εντάσσονται οι εξοντώσεις συμμοριών και οι πανωλεθρίες που υπέστησαν, οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις περιοχών από κομμουνιστικά στοιχεία, αλλά και οι δράσεις συμμοριών, όπου συχνά αναφέρονται οι καταστροφές τις οποίες προκάλεσαν. Τέλος, περιλαμβάνονται άρθρα, τα οποία αποτελούν μαρτυρικές καταθέσεις κομμουνιστών, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, με θέμα ορισμένες δράσεις τους.

3.9.1 Δείγμα 1^ο

«Η εναντίον της Ελλάδας επιβουλή»

«Όταν υπεγράφη η Συμφωνία της Βάρκιζας το Σύνταγμα μου ευρίσκετο εις Φιλιάτες, την Μεγάλην Παρασκευήν του 1945 ανεχώρισα εις Αλβανίαν ... Το ταξείδιόν μας διευκόλυναν οι Σύνδεσμοι του Κ.Κ.Ε. οι οποίοι συνειργάζοντο με τας Αλβανικάς Αρχάς ... Εις το Ρούμπικ μας εξώπλισαν και μας ωργάνωσαν εις στρατιωτικούς σχηματισμούς τη φροντίδι πάντοτε της Αλβανικής Κυβερνήσεως ... Από του Μαΐου 1946 ελειτούργησεν εις Μπούλκες στρατιωτική σχολή ... Αι δύο πρώται τάξεις, εις τας οποίας προσετέθησαν και άλλα μέλη της ΕΠΙΟΝ εσημάτισαν τας δύο Εργατικής Ταξιαρχίας «Νίκος Ζαχαριάδης» και «ΕΛΛΑΣ» ... πολλά εκ των μελών των εστάλησαν εις το Ελληνικόν έδαφος ως μέλη ενόπλων συμμοριών ... Όλοι όσοι ετραυματίζοντο (συμμορίται εν Ελλάδι) ελαφρά εστέλλοντο εις το στρατόπεδον του Μπούλκες. Εάν ετραυματίζοντο βαριά εις αλβανικά ή γιουγκοσλαβικά νοσοκομεία ...». ¹⁹²

¹⁹² Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.58, 23/11/1947, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

Το ανωτέρω απόσπασμα υπογράφει ο Καπετάν Αννίβας, ψευδώνυμο κατά πάσα πιθανότητα του Φώτη Κοντοπάνου. Αναφέρεται σε διάφορες φάσεις από την πορεία που ακολούθησε κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου. Συγκεκριμένα, επισημαίνει πως μετά την Συμφωνία της Βάρκιζας, ο καπετάνιος κατευθύνθηκε με το σύνταγμά του από την Ήπειρο προς την Αλβανία, με την διευκόλυνση των αλβανικών αρχών, βασιζόμενη στη συνεργασία με τους συνδέσμους του ΚΚΕ. Στο στρατόπεδο «Ρούμπικ» οργανώθηκαν σε στρατιωτικούς σχηματισμούς με την φροντίδα της αλβανικής κυβερνήσεως, σχηματίζοντας δύο εργατικές Ταξιαρχίες με την επωνυμία «Νίκος Ζαχαριάδης» και «ΕΛΛΑΣ». Πολλοί από αυτούς στέλνονταν στην Ελλάδα ως μέλη ένοπλων συμμοριών, ενώ όσοι τραυματίζονταν στέλνονταν στο Μπούλκες ή σε αλβανικά και γιουγκοσλαβικά νοσοκομεία για περίθαλψη. Ο λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε ένα τέτοιο άρθρο να δημοσιευθεί στην εφημερίδα, είναι διότι σκοπός είναι να τονιστεί το είδος και το επίπεδο βοήθειας που λάμβαναν οι κομμουνιστικές δυνάμεις από τα γειτονικά κομμουνιστικά κράτη, η οποία αποσκοπούσε στην κάλυψη των συμφερόντων τους που θα εκδηλώνονταν αργότερα. Επισημαίνει επίσης ευθέως, τον τρόπο επιβίωσης των κομμουνιστών, μέσω της βοήθειας από το εξωτερικό, αλλά και τους τρόπους διαφυγής τους σε περίπτωση πανωλεθρίας. Το κείμενο έχει ενημερωτικό χαρακτήρα προκειμένου να πείσει τον αναγνώστη για τις προθέσεις του κομμουνιστικού στρατοπέδου.

3.9.2 Δείγμα 2^ο

«Συμμοριακή δράσις»

«Την παρελθούσαν εβδομάδα συμμορίται προέβησαν εις λεηλασίαν εν Πολυανέμω, αρπάσαντας αγελάδας και χοίρους ... ως και τρόφιμα και ρουχισμόν ... απήγαγον την Σουλτάναν Τρύφου οικογενειακώς, αφήσαντες κατόπιν ελεύθερα τα μικρά τέκνα της».¹⁹³

Πρόκειται για απόσπασμα στήλης στο οποίο αναφέρεται η τακτική που ακολουθούσαν οι αντάρτες προκειμένου να επιβιώσουν, η οποία βασιζόταν στα εφόδια που προμηθεύονταν από τα χωριά. Η τακτική περιλάμβανε συνήθως λεηλασίες και αρπαγές των απαραίτητων αγαθών,

¹⁹³ Εφημερίδα «Ορεσιάς», Αρ.Φ.39, 13/7/1947, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

καθώς οι ομάδες του ΔΣΕ ήταν οργανωμένες σε συμμορίες που επιβίωναν εντός των ορεινών όγκων, η ενίσχυση και η συντήρηση των οποίων ήταν αρκετά δύσκολο να επιτευχθεί με άλλο τρόπο. Το απόσπασμα αυτό τονίζει για μια ακόμα φορά την αρνητική πλευρά των κομμουνιστών και έχει προπαγανδιστικό χαρακτήρα.

3.10 5^η Θεματική κατηγορία με τίτλο: «Εθνικός Στρατός»

Η Πέμπτη θεματική ενότητα με τίτλο «Εθνικός Στρατός» περιλαμβάνει 22 δημοσιεύματα-άρθρα και πραγματεύεται ζητήματα που αναφέρονται σε αποκηρύξεις τέκνων τα οποία υποστήριξαν τον ΔΣΕ, σε τάφους μαχητών του ΕΣ, σε εκτελέσεις καταδίκων, σε δηλώσεις υποστήριξης του ΕΣ, σε δηλώσεις μετάνοιας και σε προσκλήσεις ενάντια του ΚΚΕ. Άλλα αναφέρονται σε υποδοχές στρατιωτών του ΕΣ, σε καταδίκες προδοτών, σε επιμνημόσυνους λόγους, σε επετείους ανασυγκροτήσεως του ΕΣ, σε προπαγανδιστικά άρθρα εναντίον του κομμουνισμού, στα κατορθώματα της χωροφυλακής και σε εκκλήσεις απέναντι στους πολίτες να υπηρετήσουν στο πλευρό του ΕΣ. Γενικότερα η θεματολογία της συγκεκριμένης κατηγορίας έχει εθνικιστικό χαρακτήρα, όπως και η θεματολογία ολόκληρης της εφημερίδας άλλωστε.

3.11.1 Δείγμα 1^ο

«Εκτέλεσις καταδίκων»

«Την πρωΐαν της Πέμπτης εξετελέσθησαν οι προ ημερών καταδικασθέντες υπό του Στρατοδικείου μας εις θάνατον Χρήστος Ζιγούρης εκ Γέρμας και Νικόλαος Αγγελής εξ Αγίου Δημητρίου». ¹⁹⁴

Στο απόσπασμα αυτό αναφέρεται η εκτέλεση δύο καταδικασθέντων από το Στρατοδικείο του Εθνικού Στρατού.

¹⁹⁴ Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.60, 7/12/1947, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

3.11.2 Δείγμα 2ο

«Εξόντωσης αρχισυμμορίτου»

«Άνδρες της ΜΑΔ υπό τον ανθυπολοχαγόν κ. Δημ. Βράκαν εφόνευσαν παρά την Γέρμαν τον εξ αυτής καταγόμενον Κων. Βασδέκην ή Γκαβόν, του οποίου το πτώμα μεταφέρθη εις Καστορίαν. Τούτο προκάλεσε τον ενθουσιασμόν και την ανακούφισιν της υπαίθρου, διότι ο εξοντωθείς ήτο αρχηγός γκρούπας, ήτις ετοποθέτει τας νάρκας εις την περιοχήν Κορησού-Γέρμας-Βογατσικού, ο ίδιος δε ιδιοχείρως κατακρεούργησε δεκάδας θυμάτων». ¹⁹⁵

Το δημοσίευμα αυτό αναφέρει ότι άνδρες της ένοπλης παραστρατιωτικής Μονάδας Αποσπασμάτων Διώξεως, εκτέλεσαν τον επικεφαλής μιας συμμορίας κομμουνιστών, ο οποίος τοποθετούσε νάρκες και είχε καταφέρει να φονεύσει αρκετούς πολίτες. Η εκτέλεσή του προκάλεσε ενθουσιασμό και ανακούφιση διότι κατόρθωσαν με αυτόν τον τρόπο να απαλλαγούν από ένα σοβαρό κίνδυνο.

¹⁹⁵ Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρ.Φ.60, 7/12/1947, Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

4.1 Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς»

Η εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς» εκδίδεται από τις 25-8-1945 μέχρι σήμερα στην Καστοριά. Ιδρυτής της ήταν ο δημοσιογράφος και πολιτικός Περικλής Ηλιάδης, ο οποίος από το 1945 έως το 1968 ήταν και διευθυντής και εκδότης της εφημερίδας. Από το 1968 τα ηνία ανέλαβε ο Γεώργιος Ιατρού, ενώ σήμερα ιδιοκτήτης και διευθυντής είναι ο Δημήτριος Ιατρού. Την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου η εφημερίδα ήταν εβδομαδιαία, εθνική, πολιτική και ανεξάρτητη. Τους πρώτους μήνες περιλάμβανε τετρασέλιδη έκδοση, ενώ από το 1946 περίπου και εξής περιορίστηκε στις δύο σελίδες εκτός από ορισμένες εξαιρέσεις. Τυπώνονταν στα τυπογραφεία του Ιωάννη Βουίτση, στην κάτω αγορά της Καστοριάς. Οι αναγνώστες λάμβαναν την εφημερίδα κατόπιν πληρωμής συνδρομής, η οποία το 1947 ανέρχονταν στις 15.000 δραχμές ετησίως για την Δυτική Μακεδονία και τα 10 δολάρια για το εξωτερικό, ενώ το 1949 έφτασε τις 25.000 δραχμές ετησίως. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι συχνά η εφημερίδα προωθούνταν σε χώρες του εξωτερικού, όπως η Αμερική, η Αυστραλία και διάφορες χώρες της Ευρώπης. Σήμερα ένα μεγάλο μέρος της που αφορά την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου και εξής φυλάσσεται στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Καστοριάς.

Βασικός αρθρογράφος ήταν ο Περικλής Ηλιάδης πρόσφυγας από την Μικρά Ασία, ο οποίος εγκαταστάθηκε στην Καστοριά. Εργάστηκε ως δάσκαλος, καθώς διορίστηκε σε σχολεία των Γρεβενών και της Καστοριάς, κυρίως στο Ισραηλίτικο Σχολείο της πόλης. Ακόμη, υπηρέτησε ως επιθεωρητής Δημόσιας Εκπαίδευσης στην περιφέρεια Νεστορίου. Συνέγραψε βιβλία με θέμα τον Εμφύλιο Πόλεμο. Ταυτόχρονα ασκούσε ενεργό πολιτικό ρόλο τοπικά στον χώρο της Δεξιάς, ώστε στις εκλογές του 1946 εξελέγη βουλευτής Καστοριάς-Φλώρινας με το κεντρικό φιλοβασιλικό Κόμμα των Εθνικών Φιλελευθέρων, του πρώην βενιζελικού Στυλιανού Γονατά, ο οποίος συνασπίστηκε με τα κόμματα της Δεξιάς ως Ηνωμένη Παράταξις Εθνικοφρόνων (Η.Π.Ε) και συγκέντρωσε 2.917 ψήφους. Συνέχισε την αντικομμουνιστική του δράση εντός και εκτός

Κοινοβουλίου σε όλη τη διάρκεια του Εμφυλίου και μέχρι το 1950. Ως αντίποινα, μέλη του ΔΣΕ απήγαγαν τη νηπιαγωγό γυναίκα του Ειρήνη και την κόρη του Ανδρομάχη και τις εκτέλεσαν στο Βίτσι. Το 1951 και το 1952 προσπάθησε ξανά να εκλεγεί στο πλευρό του Κανελόπουλου και του Μαρκεζίνη αντίστοιχα, αλλά απέτυχε. Σχετικά με την δράση του ως δημοσιογράφος, εργάστηκε στην εφημερίδα «Αρμονία», ενώ το 1945 ίδρυσε την εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», της οποίας υπήρξε και εκδότης. Κατά την περίοδο της Ιταλικής Κατοχής 1942-1943, φυλακίστηκε εξαιτίας των πατριωτικών του φρονημάτων και έπειτα από τους πολιτικούς του αντιπάλους κατά την ΕΑΜοκρατία (1945-46), μαζί με πάνω από 200 άλλους Καστοριανούς. Η σκληρή αντιεαμική του υπόσταση είχε ως αποτέλεσμα να χαρακτηριστεί στα απομνημονεύματα δύο κομμουνιστών ανταρτών του ΣΝΟΦ και του ΔΣΕ ως συνεργάτης των Ιταλών.¹⁹⁶

Σε απόσπασμα βιβλίου που περιλαμβάνει ολόκληρη την έκθεση του ΔΣΕ στον ΟΗΕ το 1947, αναφέρεται ότι ο Ηλιάδης ήταν συνεργάτης των Γερμανοϊταλών, Μαυραγορίτης και χρησιμοποιούσε τακτικά γερμανικό αυτοκίνητο. Κατηγορείται επίσης ότι με επιστολή που έστειλε στον Μουσολίνι τον αποκαλούσε «σωτήρα της Ελλάδος», ενώ υπέγραψε πρωτόκολλο προσάρτησης του νομού Φλώρινας στην Ιταλία. Ήταν στέλεχος του μοναρχοφασισμού, ενώ σαν επιθεωρητής των δημοτικών σχολείων έθεσε εκτός υπηρεσίας πολλούς δημοκράτες δασκάλους. Με αφορμή υπηρεσιακά σημειώματα, καλούσε ελασίτες δασκάλους στην Καστοριά και τους παρέδινε στην αστυνομία.¹⁹⁷

Στα δημοσιεύματα της εφημερίδας περιλαμβάνονται ιστορικά γεγονότα κυρίως από το πρόσφατο παρελθόν, αλλά και επίκαιρα γεγονότα σχετικά με τον Εμφύλιο Πόλεμο, τοπικού ή εθνικού επιπέδου, τα οποία σχολιάζονται εκτενώς. Επίσης, ορισμένα από αυτά είναι πολιτικής και στρατιωτικής σημασίας, ενώ άλλα αφορούν κοινωνικό περιεχόμενο, λαογραφία και πολιτισμό. Συχνά αναφέρει σατυρικούς στίχους και μια στήλη με τον τίτλο «Πεννιές», όπου παραθέτει κείμενα τα οποία περιγράφουν σκηνικά από την καθημερινή ζωή. Ακόμη περιλαμβάνει προκηρύξεις, διακηρύξεις και διαφημίσεις. Στην εφημερίδα αρθρογραφούν και άλλοι, εκτός από τον Ηλιάδη, κυρίως δικηγόροι, ιατροί,

¹⁹⁶ 29/12/2022, «Προσωπικότητες προσφύγων της Καστοριάς: Περικλής Ηλιάδης», στο: fouit.gr, Ανακτήθηκε από: <https://fouit.gr/2022/12/29/prosopikotites-prosfygon-tis-kastorias-periklis-iliadis/> στις 2/11/2024.

¹⁹⁷ Ροδάκης Περικλής, Γραμμένος Μπάμπης (1987), *Έτσι άρχισε ο εμφύλιος πόλεμος, Η τρομοκρατία μετά την Βάρκιζα 1945-1947*, Αθήνα: Γλάρος, σ. 76.

βουλευτές, στρατιωτικοί, αλλά και ο δικηγόρος Ιωάννης Μπακάλης, με τον οποίο στην πορεία θα αναπτυχθεί ανταγωνισμός, καθώς θα εκδώσει λίγα χρόνια αργότερα τη δική του εφημερίδα με τίτλο «Ορεστιάς». Το ύφος του γενικότερα είναι καυστικό, ορισμένες φορές προσβλητικό, ενώ προβάλλει ξεκάθαρα τον αντικομμουνιστικό του χαρακτήρα και τις εθνικιστικές του διαθέσεις. Η πλειοψηφία των άρθρων του βασίζεται κατά μεγάλο βαθμό πέρα από τον αντικομμουνισμό και στον αντισλαβισμό. Στρέφεται συχνά ενάντια στους «σλαβομακεδόνες» ή τους σλαβόφωνους, όπως χαρακτηριστικά τους αποκαλεί, οι οποίοι συνεργάστηκαν με τον αντίπαλο και στράφηκαν κυρίως εναντίον του προσφυγικού πληθυσμού.

Συνολικά, μελετήθηκαν 149 φύλλα, στα οποία πραγματοποιήθηκε μια προσπάθεια ποσοτικής, ποιοτικής και θεματικής ανάλυσης του περιεχομένου των άρθρων και των δημοσιεύσεων, καλύπτοντας μια περίοδο 5 ετών από τα τέλη του 1945 έως τα τέλη του 1949. Το πλήθος των άρθρων-δημοσιευμάτων ανέρχεται στα 2.777, τα οποία χωρίστηκαν σε επιμέρους κατηγορίες ανάλογα με το θέμα στο οποίο αναφέρονταν. Η 1^η κατηγορία με τίτλο: «Ειδήσεις-Ανακοινώσεις», η οποία είναι και η μεγαλύτερη, περιλαμβάνει 1573 άρθρα-δημοσιεύματα αγγίζοντας το ποσοστό του 57%. Η 2^η κατηγορία με τίτλο: «Κοινωνικά Ζητήματα-Διαφημίσεις», περιλαμβάνει 929 άρθρα-δημοσιεύματα και ποσοστό 33%. Στην 3^η κατηγορία με τίτλο: «Ζητήματα Εμφυλίου Πολέμου» εντάσσονται 275 άρθρα-δημοσιεύματα τα οποία καλύπτουν ένα ποσοστό 10%. Ακολουθεί πίνακας και γράφημα με τα ποσοστά επί τοις εκατό.

Κατανομή θεμάτων εφημερίδας «Φωνή της Καστοριάς»		
Κατηγορίες	Θεματικές Ενότητες	Πλήθος άρθρων-δημοσιευμάτων
1 ^η Κατηγορία	Ειδήσεις-Ανακοινώσεις	1.573
2 ^η Κατηγορία	Κοινωνικά ζητήματα- Διαφημίσεις	929
3 ^η Κατηγορία	Ζητήματα Εμφυλίου Πολέμου	275
Σύνολο	3	2.777

Πίνακας 2. Κατανομή των αναφορών της εφημερίδας «Φωνή της Καστοριάς», όπου εντοπίζονται οι θεματικές ενότητες και το πλήθος των άρθρων-δημοσιευμάτων που αντιστοιχούν σε αυτές.

Εικόνα 2. Γράφημα με τα ποσοστά αναφοράς επί τοις % ανάλογα με την θεματική ενότητα των άρθρων-δημοσιευμάτων στην εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς».

4.2 1^η Θεματική κατηγορία με τίτλο: «Ειδήσεις-Ανακοινώσεις»

Στην θεματική κατηγορία «Ειδήσεις-Ανακοινώσεις», εντάσσονται 1573 άρθρα-δημοσιεύματα. Στην ενότητα αυτή δεν ήταν δυνατός ένας περαιτέρω διαχωρισμός σε υποκατηγορίες, εξαιτίας του πλήθους και της διαφορετικότητας της θεματολογίας που περιλαμβάνεται. Εδώ εντάσσονται δημοσιεύματα που αφορούν ψηφίσματα, τοπικά και εθνικά νέα σχετικά με τις δημόσιες υπηρεσίες, τη γεωργία και τη γουναρική, αλλά και δημοσιεύματα που εμπεριέχουν ανακοινώσεις και ανταποκρίσεις από τα δρώμενα διαφόρων χωριών του νομού. Ακόμη, αναφέρονται συχνά διακηρύξεις, γνωστοποιήσεις εκλογών, δημοπρασιών αλλά και αθλητικές ειδήσεις. Από το 1946 και εξής παρατηρείται και η εμφάνιση στήλης σχετικά με την πορεία και τη δράση των «συμμοριτών», αλλά και η εμφάνιση στήλης με τίτλο «Δικαστικά», όπου αναφέρονται οι υποθέσεις που εκδικάζονται. Επίσης, παρατίθενται ολόκληρες οι ομιλίες πολιτικών προσώπων από τη βουλή και εκτός, που αφορούν κυρίως επίκαιρα θέματα. Ακολουθεί η παράθεση και η ανάλυση ορισμένων χαρακτηριστικών δειγμάτων, με σκοπό την καλύτερη κατανόηση του περιεχομένου.

4.3.1 Δείγμα 1ο

«Δημόσιες υπηρεσίες»

«Με την απόλυση των έκτακτων κλπ. δημοσίων υπαλλήλων, τα δημόσια γραφεία ηρημώθησαν, καθ' εργασία εσταμάτησε κυριολεκτικώς σ' όλα τα γραφεία, κι η κρατική μηχανή παρουσιάζει θέαμα θλιβερόν, αλλά και καταθλιπτικώτατον, ιδίως δια τους έχοντας δοσοληψίες με δημόσιες υπηρεσίας ... Και διατί ερρίφθησαν εις τους δρόμους δημόσιοι υπάλληλοι ... αφού δεν υπήρχε τρόπος να ν' αναπληρωθούν αμέσως; Ξυπνήστε κ, κεντράρχαι, ξυπνήστε σεις είσθε οι μόνοι υπεύθυνοι για τα παράξενα και τελείως αδικαιολόγητα και πρωτοφανή αυτά πράγματα!». ¹⁹⁸

Το συγκεκριμένο ανώνυμο δημοσίευμα αναφέρεται στην απόλυση πλήθους δημοσίων υπαλλήλων, με αποτέλεσμα να σταματήσει η

¹⁹⁸ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 3, 9/9/1945, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

λειτουργία της κρατικής μηχανής και να μην είναι δυνατή η εξυπηρέτηση των πολιτών. Ο συγγραφέας στρέφεται ενάντια του κράτους και όσων είναι υπεύθυνοι γι' αυτό, καθώς έχει σταματήσει ολόκληρο το γραφειοκρατικό σύστημα. Χαρακτηρίζει μάλιστα αυτές τις ενέργειες παράξενες, αδικαιολόγητες και πρωτοφανείς. Βρισκόμαστε στην περίοδο αμέσως μετά τα «Δεκεμβριανά» και τη Βάρκιζα, όταν έχει ξεκινήσει ήδη η «Λευκή Τρομοκρατία», όρος που αναφέρεται στην εκκαθάριση του έθνους από κάθε κομμουνιστικό στοιχείο, μέσω της χρήσης βίας και τρόμου. Ακόμη το κράτος στόχευε στην αναδιοργάνωση και στη δημιουργία ενός καθαρά δεξιού κράτους. Οι διαδικασίες της εκκαθάρισης επεκτάθηκαν και στις δημόσιες υπηρεσίες, όπου οι αρχές του έθνους απομάκρυναν όσους υπαλλήλους ήταν ύποπτοι για κομμουνισμό. Ο συγγραφέας ωστόσο, ορθά κρίνει την ενέργεια αυτή ως αδικαιολόγητη, από τη στιγμή που δεν έχουν επιλεγεί νέοι υπάλληλοι να αντικαταστήσουν τους παλαιότερους. Το ύφος του είναι ξεκάθαρο, καυστικό και έχει έντονο τόνο, όπως προκύπτει μέσα από την χρήση της λέξης «ξυπνήστε».

4.3.2 Δείγμα 2ο

«Ανταποκρίσεις-Οι εθνικόφρονες της Γέρμαν»

«κ. Διευθυντά της «Φωνής της Καστοριάς». Εγράφη τελευταίως εις την εφημερίδα σας, ότι οι κάτοικοι της Κοινότητος ημών είνε διηρημένοι κλπ. Ευαρεστηθήτε σας παρακαλούμεν ανασκευάζοντες να δημοσιεύσητε, ότι ολόκληρος ο Εθνικόφρων κόσμος της Κοινοτήτός μας τυγχάνει στενώς συνδεδεμένος και συσπειρωμένος γύρω από την Εθνικήν μας οργάνωσιν και εν απολύτω ομοφωνία και συμπράξει αντιμετώπιζει και λέγει τα εκάστοτε ζητήματα. Ο Πρόεδρος των εθνικοφρόνων Γέρμαν».¹⁹⁹

Ο διευθυντής της εφημερίδας επέλεξε να δημοσιεύσει μια ανταπόκριση από το χωριό Γέρμας, την οποία απέστειλε ο Πρόεδρος των εθνικοφρόνων της περιοχής. Σε αυτήν ο Πρόεδρος αναφέρει ότι δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα πως οι κάτοικοι του Γέρμα είναι χωρισμένοι σχετικά με τα πιστεύω τους και δεν έχουν ενιαία εθνική συνείδηση, αντιμετωπίζοντας

¹⁹⁹ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 7, 7/10/1945, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

δυσκολίες στην επίλυση των προβλημάτων τους. Επισημαίνει έτσι πως η εφημερίδα οφείλει να ανακατασκευάσει την άποψη αυτή και να δημοσιεύσει ότι τα μέλη της κοινότητας είναι συνδεδεμένα και συσπειρωμένα γύρω από την εθνική οργάνωση, αντιμετωπίζοντας ομόφωνα κάθε ζήτημα που τους απασχολεί. Ο Πρόεδρος επιθυμεί να τονίσει τον τρόπο με τον οποίο έρχεται σε συνεννόηση ο εθνικόφρονος κόσμος, ο οποίος χαρακτηρίζεται από οργάνωση, άμεση επίλυση των ζητημάτων και γενικότερα είναι πολιτισμένος, αντιπαραβάλλοντας έτσι τον τρόπο με τον οποίο επιδιώκεται η συνεννόηση ανάμεσα σε κοινό διαφορετικών πολιτικών πεποιθήσεων, όπως για παράδειγμα ανάμεσα στους υπερασπιστές του κομμουνιστικού κόσμου. Γενικότερα, το ύφος της επιστολής αντικατοπτρίζει την υπερηφάνεια του Προέδρου για τον εθνικό χαρακτήρα των κατοίκων, ενώ ταυτόχρονα προσβάλλεται όταν αναφέρεται δημοσίως ότι εντοπίζονται δυσκολίες στην μεταξύ τους επικοινωνία, γεγονός που ο διευθυντής της εφημερίδας επιδίωξε να επισημάνει και να προβάλλει ιδιαίτερος. Εκ των υστέρων, η δημοσίευση της επιστολής προσπαθεί να διορθώσει τη θιγμένη εικόνα των κατοίκων του χωριού.

4.3.3 Δείγμα 3^ο

«Δια την ύπαιθρον»

«Μερίμνη του Νομάρχου μας κ. Α. Μαρή μεταφέρονται λίαν προσεχώς εις την πόλιν μας και προς διανομήν εις κοινότητας πληθυσμού κάτω των 3.000 κατοίκων τα κάτωθι είδη. 1) Κάμποτ. πηχ. 84.600, 2) αλατζάς πηχ. 30.000, 3) Δρίλλη 32.500, 4) Ζακέττες μάλλινες αρρ. 2.867, 5) Επανοφόρια αρρ. 630, 6) Άρβυλα καινούργη ζ. 8.000 ... Όπερ αποδεικνύει ότι το δύστυχο κράτος μεριμνά και προσπαθεί πάντοτε και με όλες τις δυσχέρειες που αντιμετωπίζει, για τους πολίτας του και ιδίως δια την ύπαιθρον, πράγμα όπερ μόνον οι κομμουνισταί μας δεν θέλουν να βλέπουν και ν' αναγνωρίζουν».²⁰⁰

²⁰⁰ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 24, 10/2/1946, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

Το δημοσίευμα αναφέρεται στην προσπάθεια του κράτους να ενισχύσει τους πολίτες στο κομμάτι της ενδυμασίας και της υπόδησης, παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε με τη διεξαγωγή του πολέμου. Έπειτα από τη μεσολάβηση του νομάρχη κ. Μαρή, θα μεταφερθούν και θα διανεμηθούν σε κοινότητες με πληθυσμό κάτω των 3.000 κατοίκων, υφάσματα για την κατασκευή ρουχισμού, όπως είναι το καμπότο και ο αλατζάς, αλλά και έτοιμα ραμμένα ρούχα όπως ζακέτες και πανωφόρια και τέλος υποδήματα όπως άρβυλα και σκαρπίνια. Στη συνέχεια το δημοσίευμα επισημαίνει πως το κράτος παρά τις δυσχερείς συνθήκες μεριμνά και φροντίζει τους κατοίκους κυρίως της υπαίθρου, των οποίων η επαφή με τον πόλεμο ήταν άμεση, σε αντίθεση με τους κατοίκους των πόλεων. Ακόμη, σχολιάζει κατηγορώντας για μια ακόμη φορά τους κομμουνιστές, πως δεν αναγνωρίζουν την προσπάθεια του κράτους και εθελοτυφλούν. Πρόκειται για μια ακόμη νύξη ενάντια στην κομμουνιστική κοινότητα. Ο διευθυντής της εφημερίδας φροντίζει με κάθε ευκαιρία να μειώνει και να προσβάλλει τους κομμουνιστές, εκθειάζοντας τακτικά τους αντιπάλους και προβάλλοντας την εθνικιστική του διάθεση σε κάθε ευκαιρία.

4.3.4 Δείγμα 4^ο

«Ακαλλιέργητα κτήματα»

«Πληροφορούμεθα ότι εν τη υπαίθρω υπάρχουν πλείστοι αγροί ακαλλιέργητοι αποδημησάντων δοσιλόγων κλπ. Αι αρμόδιοι υπηρεσίαι του νομού μας πρέπει να μεριμνήσουν το ταχύτερον δια την οπωσδήποτε καλλιέργειά των. Δεν πρέπει να μείνει σπιθαμή Ελληνικού χώματος ακαλλιέργητος, είνε ζήτημα απολύτως εθνικόν, το οποίον παραλλήλως θα ανακουφίση και τους πολυπληθείς ακτήμονας του νομού μας πενομένους κυριολεκτικώς. Αλλά και η διάθεσις των εγκαταλελειμμένων αυτών και κατεσχημένων κτημάτων των δοσιλόγων, πρέπει να γίνεται αποκλειστικώς προς τους εθνομάρτυρας Ηρακλείς ενταύθα του Ελληνισμού πρόσφυγας και τους ακτήμονας των πυρποληθέντων, λεηλατηθέντων και ορεινών εν γένει Ελληνικών χωρίων και ουχί εις τους οικείους και συγγενείς των

εγκαταλειψάντων ή δωσίλογων. Επί του σημείου τούτου επιστώμεν την προσοχήν των αρμοδίων». ²⁰¹

Το περιεχόμενο του συγκεκριμένου κειμένου περιλαμβάνει αναφορές στις ακαλλιέργητες εκτάσεις που ανήκαν είτε σε απόδημους, είτε σε δωσίλογους που απομακρύνθηκαν με σκοπό να γλιτώσουν από τις κακουχίες του πολέμου. Έτσι, ο συγγραφέας καλεί το δήμο να μεριμνήσει για την αξιοποίηση αυτών των εκτάσεων, προκειμένου να ανακουφιστούν οι ακτήμονες. Βασική προϋπόθεση όμως τα κτήματα αυτά να διατεθούν στους εθνομάρτυρες όπως χαρακτηριστικά αναφέρει Ηρακλείς πρόσφυγες του Ελληνισμού, αλλά και στους ακτήμονες που είναι κάτοικοι των πυρπολυθέντων και λεηλατημένων ορεινών χωριών. Επίσης, επισημαίνει και εφιστά την προσοχή των αρμοδίων πως τα κτήματα δεν πρέπει να διατεθούν σε συγγενείς των εγκαταλειψάντων ή των δωσίλογων, αλλά σε αυτούς που πραγματικά υπήρξαν θύματα του πολέμου. Στο κείμενο διακρίνεται η συμπάθεια του συγγραφέα απέναντι στον προσφυγικό πληθυσμό, τον οποίο επιθυμεί να αποκαταστήσει και να εξασφαλίσει. Η προσφυγική καταγωγή του διευθυντή της εφημερίδας, κ. Ηλιάδη, δικαιολογεί μια τέτοια σκέψη. Ωστόσο, το δημοσίευμα εμπεριέχει και ένα βαθύτερο νόημα. Ο Ηλιάδης στρέφεται ενάντια των σλαβόφωνων πληθυσμών τους οποίους θεωρεί δωσίλογους, συνεργάτες των κομμουνιστών και του εχθρού, σε αντιδιαστολή προς τους πρόσφυγες τους οποίους θεωρεί συνεργάτες του έθνους. Έτσι, προβάλλει το επιχείρημα της παράδοσης των κτημάτων αυτού του πληθυσμού στους πρόσφυγες. ²⁰²

²⁰¹ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 31, 28/4/1946, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

²⁰² Πελαγίδης Ευστάθιος (1992), *Η αποκατάσταση των προσφύγων στη Δυτική Μακεδονία: 1923-1930*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, σ. 29-33.

4.3.5 Δείγμα 5^ο

«Χορηγήσεις υπό του Υπουργείου Γεωργίας εις ανταρτόπληκτους»

«Συνεχίζεται υπό της Γεωργικής Υπηρεσίας η δωρεάν χορήγησης ζωοτροφών εις τους ανταρτόπληκτους γεωργούς, δια πιστώσεων του Υπουργείου Γεωργίας, χορηγηθεισών μέχρι τούδε ζωοτροφών αξίας 200.000.000 δραχμών. Το Υπουργείο Γεωργίας έθεσε ωσαύτως εις την διάθεση της Γεωργικής Υπηρεσίας ετέραν πίστωσιν εκ 175.000.000 δραχμών δια την δωρεάν χορήγησιν των εξόδων καλλιεργείας και σποράς εαρινών εις τους επιθυμούντας εκ των ανταρτόπληκτων να καλλιεργήσωσι τοιαύτα».²⁰³

Στο δημοσίευμα επισημαίνεται η στήριξη του Υπουργείου Γεωργίας απέναντι στους ανταρτόπληκτους αγρότες, μέσω της χορήγησης δωρεάν ζωοτροφών. Πραγματοποιήθηκαν πιστώσεις στο Υπουργείο Γεωργίας προκειμένου να χορηγηθούν ζωοτροφές αξίας 200.000.000 δραχμών. Ακόμη, προστέθηκε και δεύτερη πίστωση στην Γεωργική Υπηρεσία ύψους 175.000.000 δραχμών με σκοπό την κάλυψη των εξόδων καλλιέργειας και σποράς σε όσους το επιθυμούν. Το ύφος της δημοσίευσης είναι καθαρά πληροφοριακό, ο συγγραφέας ενημερώνει τον αναγνώστη και δεν εκφράζει την άποψή του για τη συγκεκριμένη κατάσταση. Τονίζεται ωστόσο η προσπάθεια του κράτους μέσω του Υπουργείου Γεωργίας να συμβάλει στη στήριξη των ανταρτόπληκτων αγροτών, ώστε να ενισχυθεί η εγχώρια παραγωγή, να ανακουφιστούν οι πληγέντες και μακροπρόθεσμα να αποκατασταθεί η οικονομία.

4.3.6 Δείγμα 6^ο

«Γλώσσα Μακεδονική!»

«Εγράψαμε και είπαμε πολλές φορές και επί τέλους πρέπει να το νοιώσουμε μικροί και μεγάλοι και μερικές μεγαλόσχημες εφημερίδες των

²⁰³ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 123, 4/4/1948, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

πόλεων. Γλώσσα «Μακεδονική» και Έθνος Μακεδονικό, ούτε υπήρξε ποτέ, ούτε υπάρχει! Έγκλημα κάνουν ή το λιγότερο εσυγχώρητο ανοηταίνουν, όσοι ονομάζουν την παρεφθαρμένη «σλαβονική» που μιλούν οι σλαβόφωνοι, «Μακεδονική». Στη Μακεδονία από αιώνων κατοικούσαν και κατοικούν Έλληνες και γλώσσα τους ήτο μόνον η Ελληνική. Αυτή ήταν η γλώσσα και του Αριστοτέλους και του Μ. Αλεξάνδρου και όχι η κακόχη, χονδροηδέστατη και πάμπτωχη γλώσσα των σλαυοφώνων». ²⁰⁴

Ο συγγραφέας θίγει το ζήτημα του γλωσσικού ιδιώματος γηγενών που χρησιμοποιούν οι κάτοικοι σε περιοχές της Μακεδονίας, μέχρι και σήμερα. Αναφέρει πως γλώσσα Μακεδονική και Έθνος Μακεδονικό δεν υπάρχει. Συμπληρώνει επίσης πως όσοι χρησιμοποιούν αυτό τον όρο κάνουν λάθος και είναι ανοησία να ονομάζουν το σλάβικο αυτό ιδίωμα που χρησιμοποιούν οι σλαβόφωνοι «Μακεδονική». Στη συνέχεια, για να ενισχύσει ακόμα περισσότερο την άποψή του, αναφέρεται στους αρχαιότερους κατοίκους της περιοχής, που ήταν μόνο Έλληνες και μιλούσαν την ελληνική γλώσσα, ενώ κλείνει το δημοσίευμα με αρνητική κριτική απέναντι σε αυτό το ιδίωμα των σλαβόφωνων. Ο διευθυντής της εφημερίδας κ. Ηλιάδης στρεφόταν συχνά ενάντια στους σλαβόφωνους, τους οποίους θεωρούσε εχθρούς και συνεργάτες των κομμουνιστών. Έτσι, με την κάθε ευκαιρία επιδίωκε να τους εκθέσει και να υποβαθμίσει τον ρόλο τους. Εδώ επέλεξε να επικρίνει το γλωσσικό τους ιδίωμα, ώστε να αντιληφθεί το κοινό την διαφορετικότητά τους από το σύνολο του πληθυσμού και να επισημάνει την σλάβικη τους υπόσταση, η οποία αποτελεί τη βάση της συνεργασίας τους με τον εχθρό. ²⁰⁵

4.4 2^η Θεματική κατηγορία με τίτλο: «Κοινωνικά ζητήματα-Διαφημίσεις»

Στην θεματική κατηγορία «Κοινωνικά ζητήματα-Διαφημίσεις», εντάσσονται 929 άρθρα-δημοσιεύματα, καλύπτοντας το 33% των δημοσιεύσεων της εφημερίδας. Στην ενότητα αυτή δεν ήταν δυνατός ένας περαιτέρω διαχωρισμός σε υποκατηγορίες, εξαιτίας του πλήθους και της

²⁰⁴ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 134, 13/6/1948, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

²⁰⁵ Αλβανός, Ραϊμόνδος (2005), *Κοινωνικές συγκρούσεις και πολιτικές συμπεριφορές στην περιοχή της Καστοριάς (1922-1949)*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, σ. ³³³⁻³⁴⁰.

διαφορετικότητας της θεματολογίας που περιλαμβάνεται. Εδώ εντάσσονται δημοσιεύματα που αφορούν διαφημίσεις προσώπων, επαγγελματιών και προϊόντων. Ακόμη, αναφέρονται συχνά κοινωνικά νέα όπως γάμοι, αρραβώνες, γεννήσεις, κηδείες, ανακοινώσεις θιάσων που πρόκειται να επισκεφθούν την πόλη, δωρεές, αφίσες ξενιτεμένων, τραγούδια και ποιήματα. Επίσης, περιλαμβάνεται η στήλη με τον τίτλο: «πενιές», όπου σχολιάζονται σκέψεις του συγγραφέα βασισμένες σε περιστατικά και σκηνικά της καθημερινής ζωής, αλλά και χρονογραφήματα με κοινωνικό και πολιτιστικό περιεχόμενο, αναμνήσεις και εμπειρίες από ταξιδιωτικές περιηγήσεις. Τέλος, συχνά αναφέρονται είτε επώνυμες δηλώσεις μεταμέλειας για την εισαγωγή σε κομμουνιστικές οργανώσεις και την υποστήριξη του κομμουνιστικού κόμματος γενικότερα, είτε αναφέρονται εκ μέρους των γονέων αποκηρύξεις τέκνων για τον ίδιο λόγο. Συνοψίζοντας, πρόκειται για στήλες με ανάλαφρο περιεχόμενο, διατηρώντας σε ορισμένες περιπτώσεις τον πληροφοριακό τους χαρακτήρα. Ακολουθούν ορισμένα δείγματα με σκοπό την κατανόηση του περιεχομένου της συγκεκριμένης ενότητας.

4.5.1 Δείγμα 1^ο

«Υπεύθυνος Δήλωσις»

«Ο κάτωθι υπογεγραμμένος Παπατόλιος Κωνσταντίνος του Κοσμά Πρόεδρος Κοινότητας Βυσσινιάς Νομού Καστοριάς, δηλώ υπευθύνως και εν γνώσει των συνεπειών του Νόμου περί ψευδούς δηλώσεως ότι τον υιόν μου Βασίλειο Κωνσταντίνου Παπατόλιον έγγαμον κάτοικον Βυσσινιάς ηλικίας ετών 24 ενταχθέντα εις τον συμμοριτισμόν από τον Μάϊον του 1947, αποκηρύσσω μετά βδελυγμίας διότι δια των προδοτικών έργων και πράξεων του εκηλίδωσε το τίμιον όνομα της πατρικής οικογένειας του η οποία, πλην αυτού, εγκαταλείψασα τα πάντα συνέπεια της συμμοριακής δράσεως κατέφυγεν εις Καστορίαν από το έτος 1947 μηνός Απριλίου ομού μετά της Αστ. Αρχής. Ως πατήρ εθνικόφρων μεθ' υπερηφάνειας αποκηρύσσω τον ανωτέρω υιόν μου καταδικάζω μετ' αποτροπιασμού αυτόν διατί μαζί με τα βρωμερά ερυθρά καθάρματα ηθέλησεν να προδώσει την ιεράν φιλτάτην μου πατρίδα, την οποίαν εγώ και η οικογένειά μου θα

υπερασπίσωμεν μέχρι ρανίδος αίματος. Καστοριά 12-4-1949, Ο Δηλών πατήρ Κωνσταντίνος Παπατόλιος».²⁰⁶

Παρατίθεται ένα δημοσίευμα στο οποίο περιγράφεται ξεκάθαρα ο λόγος της αποκήρυξης του Βασίλειου Παπατόλιου από τον πατέρα του Κωνσταντίνο, για την υποστήριξη εκ μέρους του των κομμουνιστών. Είναι ένα αξιοπρόσεκτο παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο δημοσιεύονταν στον τύπο τέτοιου είδους αποκηρύξεις. Ειδικότερα, από το έτος 1949 και εξής οπότε και πλησιάζει η λήξη του πολέμου και η ήττα του ΔΣΕ είναι πλέον ξεκάθαρη, οι δημοσιεύσεις τέτοιου είδους πληθαίνουν. Ίσως στοχεύουν στο να περιορίσουν τις αρνητικές συνέπειες που πιθανόν να προκύψουν μετά τον πόλεμο.

4.5.2 Δείγμα 2^ο

«Θεατρική παράστασις προσκόπων Φλωρίνης»

«Ο καλλιτεχνικός όμιλος των Προσκόπων Φλωρίνης, υπό την Δ/νσιν του κ. Αθ. Δερματά, επισκεφθείς την πόλιν μας, έδωσε την παρελθούσαν Πέμπτην θεατρικήν παράστασιν εις την αίθουσαν της Λέσχης των Δημοσ. Υπαλλήλων, με το έργον του Δυτικομακεδόνοσ συγγραφέωσ κ. Χάρη Γρηγορίου «η Κόνιτσα το κάστρο που δεν έπεσε» και που επανελήφθη την Παρασκευήν δια την ψυχαγωγίαν του Στρατού και των Προσκόπων. Ένα έργο με υπόθεση παρμένη από τη σύγχρονη εποχή. Εικόνες βγαλμένες από την υπέροχη εποποιία της Κονίτσης, που δονούν τις εσώτερες πτυχές της ψυχής και μεταφέρουν σ'έναν κόσμον ηλεκτρισμένον από καθάριο πατριωτισμό και αγνήν Ελληνικήν αγάπην για την οικογένεια και την θρησκείαν ... ».²⁰⁷

Το δημοσίευμα αποτελεί ανακοίνωση για την επίσκεψη στην πόλη της Καστοριάς ενός θεατρικού θιάσου, του καλλιτεχνικού ομίλου Προσκόπων Φλωρίνης, με σκοπό την παρουσίαση της παράστασης «η Κόνιτσα το κάστρο που δεν έπεσε». Την παράσταση παρακολούθησαν τόσο οι πρόσκοποι Καστοριάς, όσο και μέλη του στρατού. Αξιοσημείωτο είναι και

²⁰⁶ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 172, 17/4/1949, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

²⁰⁷ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 145, 5/9/1948, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

εδώ το γεγονός ότι το θέμα που επιλέγεται είναι βγαλμένο μέσα από την καθημερινότητα, αλλά και επίκαιρο. Τονίζονται για μια ακόμη φορά τα βασικά χαρακτηριστικά που διέπουν τις αρχές του έθνους, ο πατριωτισμός, η αγάπη για την οικογένεια και τη θρησκεία.

4.6 3^η Θεματική κατηγορία με τίτλο: «Ζητήματα Εμφυλίου Πολέμου»

Στην θεματική κατηγορία με τίτλο: «Ζητήματα Εμφυλίου Πολέμου», εντάσσονται 275 άρθρα-δημοσιεύματα, καλύπτοντας το 10% των δημοσιεύσεων της εφημερίδας. Στην ενότητα αυτή δεν ήταν δυνατός ένας περαιτέρω διαχωρισμός σε υποκατηγορίες, καθώς η πλειοψηφία των θεμάτων που πραγματεύεται στρέφεται γύρω από την επικαιρότητα, με ζητήματα που αφορούν το έθνος, τους κομμουνιστές, τις εξωτερικές εξελίξεις και ορισμένα πολιτικά ζητήματα. Η θεματολογία των δημοσιευμάτων καλύπτει μια περίοδο που ξεκινά από το 1945 και συγκεκριμένα από την μεταΒάρκιζα εποχή, στην οποία κυριαρχεί η «Λευκή Τρομοκρατία», όρος που χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει την κατάσταση κατά την οποία το κράτος αξιοποιώντας κάθε μέσο, εφάρμοσε μια μέθοδο πολιτικής τρομοκρατίας, με κύρια χαρακτηριστικά τη βία και τον τρόμο, με απώτερο σκοπό την εξάλειψη του κομμουνισμού. Παράλληλα, στόχευε στη διαμόρφωση μιας νέας εξουσίας, από την οποία θα εξαιρούνταν ο αριστερός παράγοντας. Ακόμη, η ανάμειξη ξένων δυνάμεων δημιούργησε επιπλέον ανακατατάξεις και γεννήθηκαν νέα συμφέροντα, που βασιζόνταν σε πελατειακές σχέσεις και στόχευαν στην εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης. Όλη αυτή η κατάσταση, σε συνδυασμό με τη διεξαγωγή του πολέμου εξουθένωσε το κράτος και τον πληθυσμό σε φυσικό και συναισθηματικό επίπεδο. Η έρευνα σταμάτησε στο 1949, οπότε και τοποθετείται η λήξη του πολέμου, την οποία οι αρθρογράφοι σχολιάζουν εκτενώς, ενώ η εφημερίδα συνέχισε να εκδίδεται και τις επόμενες χρονιές. Τα δημοσιεύματα αυτής της κατηγορίας στρέφονται γύρω από τα ζητήματα που μόλις περιγράφηκαν. Παρατίθενται ορισμένα χαρακτηριστικά δημοσιεύματα, στα περισσότερα ωστόσο είναι εμφανείς η υποκειμενικότητα του συγγραφέα και η έκφραση της προσωπικής του εκτίμησης των περιστάσεων.

4.7.1 Δείγμα 1^ο

«Επονίτες και Επονίτισες»

«Κάθε σύλλογος, σωματείο, οργάνωση κτλ σε κράτη που υπάρχουν Νόμοι, κινείται μέσα στο πλαίσιο αυτών απόλυτα και εξυπηρετεί αποκλειστικά σκοπούς επαγγελματικούς, εκτός των πολιτικών συλλόγων που εξυπηρετούν την πολιτική και τους πολιτευμένους. Σύλλογοι όμως και Οργανώσεις νέων, ανηλίκων, κοριτσιών κι αμούστακων παιδιών, από τα 12 και 14 μέχρι τα 20 και 22 χρόνια τους, από σχολεία, από διάφορες προελεύσεις και επαγγέλματα αναμίζ, είνε πράγματα ανάποδα κι ακατανόητα και χωρίς απολύτως κανένα εθνικό, ηθικό ή επαγγελματικό σκοπό. Αλλά το σατανικό ΚΚΕ και το γνήσιο μα ευτυχώς χτικιάρικο παιδί του ΕΑΜ, ήξερε πως δεν έπιαναν πολλές «χαρτοσιές» στους μεγαλύτερους κι ώριμους πολίτες ... Και στράφηκαν στη νεολαία, στα μωρά κι ανήλικα, με πλήρη γνώση, πως αυτά δεν μπορούσαν να φυλαχθούν και να γλιτώσουν απ' τη παγίδα. Σατανικά και άνανδρα, όπως πάντοτε και με σκοπό να τους διαφθείρουν πρώτα, να τους βαφτίσουν στη λάσπη, στη βρωμιά, στο έγκλημα, να τους δέσουν έτσι γερά ... Αυτά έπαθαν οι επονίτες όλης της Ελλάδας και της Καστοριάς βέβαια μαζί ... ήρθ' η ώρα της «εθνικοαπελευθερωτικής» δράσης του ΚΚΕ, που χωρίς καμία πια μάσκα σήκωσε το δολοφονικό του χέρι κατά της Πατρίδας και του Έθνους ... βρέθηκε και η ΕΠΟΝ στο πλευρό του! ... Τέλος, ήρθε η ώρα και το έθνος καταματωμένο, μισοπεθαμένο, μόνο του ή μαζί με τους Εγγλέζους ... γλίτωσε από τα βρωμερά τους νύχια, άρχισε ν' ανασαίνει, να ζωντανεύει ... Η ΕΠΟΝ κι αλλού και στην πόλη μας επιμένει να ψευτοζή ... Συνέλθετε, φύγετε τώρα από τα νύχια των προαγωγών σας ... Διαλυθείτε γρήγορα, πάτε στα σχολεία σας, στις τέχνες σας, στη δουλειά την έντιμη, μακριά από την πολιτική, που δεν είναι για την ηλικία και τα δόντια σας! Ως ΕΠΟΝ, ως φυτώριο δηλαδή κομμουνιστικό, αναρχικό, ερυθροφασιστικό, αντεθνικό και εγκληματικό ... δεν σας θέλουμε και δεν θα σας ανεχθούμε! ...».²⁰⁸

Το άρθρο αυτό υπογράφει ο ιδιοκτήτης της εφημερίδας Περικλής Ηλιάδης, το οποίο αναφέρεται στην ΕΠΟΝ, μια αντιστασιακή οργάνωση που ιδρύθηκε κατά την περίοδο της Κατοχής από νεαρά άτομα και

²⁰⁸ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 3, 9/9/1945, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

καθοδηγούνται από το ΕΑΜ. Ο Ηλιάδης επισημαίνει πως η οργάνωση αυτή δεν κινούνταν μέσα στο πλαίσιο νόμων και δεν είχε επαγγελματικούς ή πολιτικούς σκοπούς. Αποτελούνταν από αγόρια και κορίτσια 12 έως 22 ετών, τα οποία είχαν οργανωθεί χωρίς κανένα εθνικό, ηθικό ή επαγγελματικό σκοπό, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει. Θεωρεί υπεύθυνο για την οργάνωσή του το ΚΚΕ, το οποίο γνώριζε πως δεν θα έβρισκε ανταπόκριση στους μεγαλύτερους πολίτες και έτσι στράφηκε στους νεαρούς και τους ανήλικους. Υποστηρίζει πως ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίστηκαν οι νέοι είναι ανάνδρος και σατανικός, γνωρίζοντας ότι δεν θα ήταν εύκολο να ξεφύγουν απ' την παγίδα τους. Ακολουθεί η αναφορά στο ΚΚΕ, στο πλευρό του οποίου βρέθηκε και η ΕΠΟΝ και στράφηκαν ενάντια στην πατρίδα και το έθνος. Το τελευταίο μέρος του άρθρου του απευθύνεται στους Επονίτες καλώντας τους να παραιτηθούν από την οργάνωση και να επιστρέψουν στις υποχρεώσεις τους, το σχολείο και τις εργασίες τους, χαρακτηρίζοντας την ΕΠΟΝ φυτώριο κομμουνιστικό, αναρχικό, ερυθροφασιστικό, αντεθνικό και εγκληματικό. Στο άρθρο αυτό διαφαίνεται έντονα η θέση του αρθρογράφου, ο οποίος χρησιμοποιεί καυστικό, προσβλητικό εν μέρει, λεξιλόγιο για να περιγράψει τη δράση της οργάνωσης αυτής. Ακόμη, περιγράφει λεπτομερώς το πως είναι οργανωμένη, κατακρίνοντας παράλληλα τον τρόπο με τον οποίο προσέγγισε το νεαρό πληθυσμό, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί. Ο Ηλιάδης ως καθαρός αντικομμουνιστής εκφράζει την άποψή του αποκάλυπτα, κατηγορώντας ανοιχτά με έντονο ύφος, το αντίπαλο στρατόπεδο. Τέλος, απευθύνει έκκληση σε όλους τους Επονίτες να αντιληφθούν την επικινδυνότητα της κατάστασης και να συνετιστούν.

4.7.2 Δείγμα 2^ο

«Οι συναγωνιστάδες»

«Απειλούν με αποχήν από τας εκλογάς, εν τω μεταξύ στήνουν «ξόβεργες» στο «κέντρον» με προτάσεις πράγματι δελεαστικές, εάν αληθεύη η είδησις, ότι χορηγούν τις μισές έδρες στον κ. Σοφούλη, εν περιπτώσει συμπράξεως. Παραλλήλως κινούν ται και παν μέσον κινούν δια την αναβολήν, αλλά και δραστηριώτατα ετοιμάζονται δι' ενδεχόμενην συμμετοχήν των. Και για να μην λησμονήσωμεν τυχόν και τον απαισίας μνήμης «Εαμικών Παράδεισον» εις τον οποίον εζήσαμεν όταν κάποτε μας

εκυβέρνησαν δια της ειδικθεστέρας βίας, «προβλέπουν» και ταραχάς εντός του Μαρτίου!». ²⁰⁹

Το δημοσίευμα με τίτλο: «Οι συναγωνιστάδες», αναφέρεται στις εκλογές του Μαρτίου του 1946, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν από την κυβέρνηση Σοφούλη, με σκοπό την ανάδειξη νέου κυβερνητικού σχήματος και Συντακτικής Βουλής. Αποτέλεσαν τις πρώτες εκλογές στη χώρα μετά το 1936 και τη δικτατορία του Μεταξά. Βασική έννοια των υπόλοιπων κομμάτων ήταν να περιορίσουν τη δύναμη του ΚΚΕ και να το απομονώσουν πολιτικά. Έτσι, τα λοιπά αστικά κόμματα δεν το αναγνώρισαν ως ισότιμη πολιτική δύναμη. Επίσης, η εμπλοκή της Μ. Βρετανίας περιέπλεκε ακόμη περισσότερο την κατάσταση, καθώς φοβούμενη το εύρος της δύναμης που μπορούσε να πάρει το ΚΚΕ, όπως και στα άλλα κομμουνιστικά κράτη, προσπαθούσε να θέσει διαφόρων ειδών εμπόδια. Το ΚΚΕ είχε πεισθεί πλέον πως αδιάβλητες εκλογές ήταν αδύνατο να ολοκληρωθούν. Έθεσε τους όρους του και πρότεινε το σχηματισμό υπηρεσιακής κυβέρνησης με συμμετοχή του ΕΑΜ. Οι όροι δεν έγιναν δεκτοί και το ΚΚΕ ανακοίνωσε την αποχή του από τις εκλογές και αργότερα θα ξεκινούσε περιορισμένη ένοπλη εξέγερση. Σε αυτή ακριβώς την κατάσταση αναφέρεται το συγκεκριμένο απόσπασμα. ²¹⁰ Μάλιστα, επισημαίνει πως το ΚΚΕ έκανε διαφόρων ειδών δελεαστικές προτάσεις στην κυβέρνηση Σοφούλη, όπως το γεγονός ότι θα παραχωρούσε τις μισές έδρες σε περίπτωση που αποδέχονταν το ενδεχόμενο συμπράξεως και συνεργασίας. Ακόμη, αναφέρει πως το ΚΚΕ πράττει διάφορες ενέργειες με σκοπό την αναβολή των εκλογών, ενώ ταυτόχρονα εξετάζει το ενδεχόμενο συμμετοχής, αν τελικά οι λοιποί της αναμέτρησης αποδεχόντουσαν τους όρους του. Στη συνέχεια, ανατρέχει στην περίοδο στην οποία κυριαρχούσε το ΚΚΕ, και την αποκαλεί «Εαμικών Παράδεισον», ειρωνικά, καθώς παρακάτω την περιγράφει ως περίοδο βίας. Τέλος, κλείνει το άρθρο επισημαίνοντας πως ετοιμάζουν πολεμικές αναταραχές εντός Μαρτίου, σε περίπτωση που δεν ικανοποιηθούν οι επιθυμίες τους. Διακρίνεται και εδώ η κλίση του συγγραφέα στη Δεξιά, ιδιαίτερα στο τελευταίο τμήμα στο οποίο ειρωνεύεται και σχολιάζει αρνητικά την περίοδο κυριαρχίας του ΚΚΕ.

²⁰⁹ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 28, 10/3/1946, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

²¹⁰ Μπάεφ Ιόρνταν (1996), *Μια ματιά απ' έξω, Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα, Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα: Φιλίστωρ, σ. 104-107.

4.7.3 Δείγμα 3^ο

«Τα είδη της ΟΥΝΡΡΑ»

«Τα σκαλοπάτια της Νομαρχίας ανεβοκατεβαίνουν κάθε μέρα διάφορες Επιτροπές και άτομα μεμονωμένα, που υποβάλλουν παράπονα για τους Προέδρους των Κοινοτήτων και για τις Επιτροπές, που μοιράζουν τα είδη της Ούνρρα, σε βαθμό που απασχολούν σοβαρά τη Νομαρχία και πολλές φορές με δίκαια παράπονα. Πρέπει να καταλάβουν επιτέλους οι κ.κ. Πρόεδροι και οι Επιτροπές, πως πρέπει να κάμνουν τίμια το καθήκον τους, χωρίς συμπάθειες και αντιπάθειες και χωρίς καταχρήσεις. Πολλές τέτοιες υποθέσεις εστάλησαν στην Εισαγγελία και καμιά επιείκεια δεν θα τους γίνη στο εξής».²¹¹

Μετά την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας, η φτώχεια, η ανέχεια και οι ελλείψεις ειδών πρώτης ανάγκης είχαν φτάσει σε υψηλά επίπεδα. Άμεσα όμως η κατάσταση διορθώθηκε σημαντικά κυρίως με την στήριξη εκ μέρους της Δύσης. Το πρόβλημα λύθηκε σε μεγάλο βαθμό χάρις στην επέμβαση του Οργανισμού Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως των Ηνωμένων Εθνών (UNRRA), τον οποίο στήριζαν Ελληνοαμερικανοί. Αυτός ο οργανισμός ήταν υπεύθυνος για την προώθηση και την διαχείριση ειδών πρώτης ανάγκης, όπως τρόφιμα, ρουχισμό, αλλά και πρώτες ύλες και εξοπλισμό για την ανοικοδόμηση των οικιών, των οδών και των δημοσίων κτηρίων. Η ΟΥΝΡΡΑ ιδρύθηκε το 1943, ενώ η παροχή βοήθειας στην Ελλάδα ξεκίνησε το 1945 και έπαυσε το 1947, δίνοντας τη σκυτάλη στο Δόγμα Τρούμαν. Όπως μας πληροφορεί το δημοσίευμα υπεύθυνοι για την διαχείριση της βοήθειας ήταν οι Πρόεδροι των επιμέρους Κοινοτήτων. Ωστόσο, ο διαμοιρασμός δεν γινόταν πάντα ακριβοδίκαια, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται παράπονα και δυσαρέσκεις. Αυτά εκφράζονταν μέσω Επιτροπών, είτε μέσω των ίδιων των ωφελούμενων απευθείας στις Νομαρχίες. Στο δημοσίευμα ακολουθεί επίπληξη προς τους Προέδρους, αναφέροντας πως πρέπει να κάνουν δίκαια το καθήκον τους και να μην παρασέρνονται από γνωριμίες, πελατειακές σχέσεις, συμφέροντα, αντιπάθειες και να μην μεταβαίνουν σε καταχρήσεις, καθώς υπάρχουν άνθρωποι που πραγματικά τα έχουν ανάγκη. Σημειώνει επίσης πως πολλές

²¹¹ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 24, 10/2/1946, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

από αυτές τις περιπτώσεις έχουν φτάσει στη πόρτα του εισαγγελέα και πως δεν θα υπάρξει επιείκεια στο εξής. Ο συγγραφέας πολύ σωστά παρουσιάζει την αρνητική πλευρά του ζητήματος και δείχνει αντικειμενικότητα για την μη ορθή τήρηση των κανόνων εκ μέρους των κυβερνόντων. Αποτελεί δείγμα από τα λίγα δημοσιεύματα στα οποία εκφράζεται ευθέως η προβληματική πλευρά της λειτουργίας του κρατικού μηχανισμού, καθώς τις περισσότερες φορές υποκρύπτονται τα αρνητικά στοιχεία και οι συνθήκες παρουσιάζονται ιδανικές.

4.7.4 Δείγμα 4^ο

«Το δημοψήφισμα»

«Παρά την θέλησιν της απολύτου πλειοψηφίας του Ελληνικού λαού, η εθνοπροδοτική μέχρι τούδε στάσις και δράσις του ΚΚΕ, το παράλογον γεροντικόν πείσμα του αρχηγού των φιλελευθέρων και η μωπάζουσα πολιτική των λοιπών δημοκρατικών κομματιδίων, συνετέλεσαν εις την επιβράδυνσιν της διενέργειας του δημοψηφίσματος, πράγμα όπερ και επροκάλεσε την σημερινήν νέαν έκνομον και αντεθνικήν δράσιν των σκοτεινών εγκληματιών και μισελλήνων του ΚΚΕ. Δεν αμφιβάλλει κανείς, ότι εάν τας εκλογάς της 31^{ης} Μαρτίου ηκολούθει αμέσως το δημοψήφισμα, δεν θα εμεσολάβει ο «τρίτος γύρος» των σφυροδρεπανητών, εν συμπράξει μετά των κακών γειτόνων μας και ήδη σύσσωμον το έθνος και ηνωμένον με τον πρώτον και μεγαλείτερον Έλληνα, την Α.Μ. τον Βασιλέα των Ελλήνων Γεώργιον τον Β'. επί κεφαλής, θα ενεφανίζετο και θα επεδίωκε την λύσιν των επί σκηνης εθνικών μας ζητημάτων. Αλλ' εκείνο το οποίο κακώς εβράδυνε και δεν έγινε μέχρι σήμερα, θα γίνει την προσεχή Κυριακήν 1^{ην} Σεπτεμβρίου, καθ' ην σύσσωμος ο ακραιφνης, ορθοφρονών και εθνικόφρων Ελληνικός λαός, δια βοής και πανηγυρικώς θα ζητήσει την άμεσον επαναφοράν του μάρτυρος του Βασιλέως του, όχι μόνον εις τον θρόνον και την φυσικήν αρχηγίαν του σκληρού υπέρ των εθνικών μας διεκδικήσεων αγώνος, αλλά και ως μελλοντικήν εγγύησιν δια την εσωτερικήν τάξιν και εξωτερικήν ασφάλειάν μας».²¹²

²¹² Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 50, 25/8/1946, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

Μετά την διεξαγωγή των εκλογών του 1946, είχε αποφασιστεί ήδη από την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας, η διεξαγωγή δημοψηφίσματος, προκειμένου να παγιωθεί ο ρόλος της νέας κυβέρνησης. Το δημοψήφισμα είχε προκηρυχθεί στις 30 Ιουνίου 1946 και διενεργήθηκε την 1 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, σύμφωνα με ψήφισμα της Βουλής. Το ερώτημα του δημοψηφίσματος στρέφονταν γύρω από την επάνοδο του βασιλιά Γεώργιου Β΄ στο θρόνο, καθώς με την κατάληψη της χώρας από τους Γερμανούς είχε αποχωρήσει από αυτήν. Κατά την διεξαγωγή του δημοψηφίσματος χρησιμοποιήθηκαν διάφορες μορφές πειθαναγκασμού, που στόχευαν στην αλλοίωση του αποτελέσματος υπέρ του βασιλιά. Επακόλουθο ήταν η επιστροφή του Γεώργιου Β΄ στο θρόνο, στις 26 Σεπτεμβρίου 1946, με την αποδοχή από το κοινό να αγγίζει σε ποσοστό το 68,3% σε ψήφους. Το ποσοστό αυτό απέδειξε το μέγεθος της αποδοχής της μοναρχικής Δεξιάς, αλλά και το μέγεθος του ελέγχου του κρατικού μηχανισμού. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι το ΕΑΜ έλαβε μέρος στην διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, σε αντίθεση με τις εκλογές του Μαρτίου από τις οποίες απείχε. Το δημοσίευμα αναφέρεται στο συγκεκριμένο δημοψήφισμα και επισημαίνει πως εξαιτίας της δράσης του ΚΚΕ, αλλά και της πολιτικής των λοιπών κομμάτων, καθυστέρησε η διεξαγωγή του οδηγώντας σε μια έκρυθμη κατάσταση στη χώρα, στην οποία πρωταγωνιστές είναι οι κομμουνιστές με την έκρυθμη και αντεθνική τους δράση. Σχολιάζει επίσης, πως αν αυτό είχε διεξαχθεί εγκαίρως, αμέσως μετά τις εκλογές, δεν θα πραγματοποιούνταν πολεμικές αναμετρήσεις και συγκρούσεις με τους κομμουνιστές και τους γείτονες συμμάχους τους. Ταυτόχρονα, το κράτος θα είχε επιλύσει τα περισσότερα από τα προβλήματά του με επικεφαλής τον Γεώργιο Β΄. Τέλος, υπενθυμίζει πως την 1^η Σεπτεμβρίου σύσσωμος ο ακραιφνής, ορθοφρονών και εθνικόφρων Ελληνικός λαός, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, θα επαναφέρει τον βασιλιά στο θρόνο. Και οι αρμοδιότητές του δεν θα σταματήσουν εκεί, αλλά είναι υπεύθυνος για τον αγώνα των εθνικών διεκδικήσεων, αποτελώντας ταυτόχρονα μελλοντική εγγύηση για την εσωτερική τάξη και την εξωτερική ασφάλεια. Στο κείμενο αυτό είναι ξεκάθαρη η στάση του συγγραφέα, η οποία κυμαίνεται υπέρ της εκλογής του βασιλιά. Παρουσιάζεται ως εθνικόφρονας και υπερασπιστής του έθνους και του βασιλιά. Εκφράζει την προσωπική του άποψη δημόσια χωρίς ενδοιασμούς, προσπαθώντας να πείσει τον αναγνώστη, μέσω της τεκμηρίωσης της άποψής του.

4.7.5 Δείγμα 5^ο

«Η αμερικανική ενίσχυσις»

«Το νομοσχέδιο περί παροχής βοήθειας εις την Ελλάδα και την Τουρκίαν αχθέν προ της Αμερικανικής Γερουσίας εψηφίσθη, ως προεβλέπετο μετά μεγάλης πλειοψηφίας. Υπέρ του νομοσχεδίου εψηφισαν 67, εξ ων 35 του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος και 32 του Δημοκρατικού, και εναντίον 23. Το νομοσχέδιον θα τεθεί υπό την κρίσιν και της Βουλής των Αντιπροσώπων, υπό της οποίας κατά τας υπάρχουσας ενδείξεις θα υπερψηφισθή, δεδομένου ότι ενεκρίθη τούτο υπό της Επιτροπής επί των Εξωτερικών της Βουλής ταύτης».²¹³

Την άνοιξη του 1947 ξεκίνησε η παροχή στρατιωτικής και οικονομικής βοήθειας εκ μέρους των ΗΠΑ στην Ελλάδα, αφού η Αγγλία δεν ήταν δυνατόν να συμβάλει περαιτέρω. Στις 12 Μαρτίου του 1947 ο Πρόεδρος των ΗΠΑ, Χάρυ Τρούμαν, διατύπωσε μια νέα πολιτική στη συνεδρίαση του Κογκρέσο των Ηνωμένων Πολιτειών, που έμεινε γνωστή στην ιστορία ως «Δόγμα Τρούμαν». Βασική παράμετρος της ήταν η οικονομική υποστήριξη των κυβερνητικών δυνάμεων της Ελλάδας και της Τουρκίας και κατ' επέκταση ο περιορισμός της σοβιετικής επιρροής. Η συγκεκριμένη πολιτική υποστηρίχθηκε και από το Σχέδιο Μάρσαλ που εξαγγέλθηκε λίγο αργότερα. Η κατάσταση όμως είχε βαθύτερα νοήματα, καθώς η Αμερική είχε κατορθώσει να διεισδύσει πολύ βαθύτερα στα ελληνικά δρώμενα, με ολοκληρωτικό έλεγχο του κρατικού μηχανισμού. Το δημοσίευμα αναφέρεται σε αυτή την πολιτική κίνηση εκ μέρους της Αμερικής. Συγκεκριμένα, αναφέρει πως η πρόταση του Τρούμαν έλαβε τη μορφή δημοψηφίσματος και τα μέλη της Αμερικανικής Γερουσίας κλήθηκαν να αποφασίσουν αν θα την αποδέχονταν ή όχι. Η πλειοψηφία τελικά ψήφησε υπέρ με 67 ψήφους, εκ των οποίων οι 35 ανήκαν σε μέλη του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος και οι 32 σε μέλη του Δημοκρατικού. Κατά της ενίσχυσης της Ελλάδας και της Τουρκίας σημειώθηκαν 23 ψήφοι. Επίσης, σημειώνει πως το νομοσχέδιο θα τεθεί για ψηφοφορία και στη Βουλή των Αντιπροσώπων, όπου κατά πάσα πιθανότητα θα έχει θετική ανταπόκριση, δεδομένου του ότι εγκρίθηκε από την Επιτροπή της Βουλής που είναι αρμόδια για τα εξωτερικά ζητήματα. Το δημοσίευμα έχει

²¹³ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 82, 27/4/1947, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

καθαρά πληροφοριακό και ενημερωτικό χαρακτήρα και προσπαθεί να γνωστοποιήσει στο κοινό τις τρέχουσες εξελίξεις στο εξωτερικό, οι οποίες όμως επηρεάζουν άμεσα το εσωτερικό.

4.7.6 Δείγμα 6^ο

«Ρεπεμετζιέφ-Ανδρέας Τζιμόφ!»

«Σε μια ανταπόκριση στη συνάδελφο «Έθνος» των Αθηνών της 24^{ης} Δεκεμβρίου 1946, διαβάζουμε, πως στο 1^ο συνέδριο που συνεκρότησαν οι Βούλγαροι, Σέρβοι και κουκουέδες, το 1946 στο πασίγνωστο «Μπούλκες», που να βούλιαζε της Γιουγκοσλαβίας, ωμίλησεν ο σύντροφος «Κερεμετζιέφ!», περί αυτονομίσεως της «Μακεδονίας του Αιγαίου!» μέσα στα «πλαίσια της Γιουγκοσλαβίας!». Πρόκειται ασφαλώς για κάποιον Κεραμιτζή εκ Γαύρου Καστοριάς, που αφού αγκαλιαστά με τους Γερμανούς, Ιταλούς και Βουλγάρους του Καλτσέφ, ωργίασαν όσο μπόρεσαν εις βάρος του ελληνικού στοιχείου του Νομού μας, σ' όλο το διάστημα της μαύρης τετραετίας της κατοχής, για να αποφύγουν την δικαιοσύνη τελικά, κατέφυγαν μαζί με όλους τους λοιπούς κομιτατζήδες, εγκληματίες και δολοφόνους σλαβόφωνους, βλαχόφωνους και ελληνόφωνους του ΚΚΕ και ΕΑΜ στην επικράτεια του αυτοχειροτόνητου στρατάρχη! της Σερβίας Τίτο, για να συνεχίσουν και εκεί το άτιμο έργο τους. Στην ίδια ανταπόκριση διαβάζουμε πως γενικός αρχηγός του στρατοπέδου Μπούλκες, ήτο αρχικά ο εκ Σαμαρίνης Γρεβενών Ανδρέας Τζιμόφ, ο οποίος είχε υπογράψει το ανθελληνικόν σύμφωνον του Πετριτσίου και ο οποίος απεφυλακίσθη με την κατάρρευσή μας, κατόπιν απαιτήσεως των Βουλγάρων! Αντιγράφουμε και γράφομε αυτά ... για να δώσουμε τη δυνατότητα και στους ελάχιστους κομμουνιστές συμπολίτας μας να καταλάβουν, πόσο εγκληματούν κατά του Έθνους και της Πατρίδος των, εφόσον εξακολουθούν να παραμένουν στο αντεθνικό και προδοτικό ΚΚΕ».²¹⁴

Το Μπούλκες είναι ένα χωριό της Σερβίας, στο οποίο από το 1945 και εξής εγκαταστάθηκαν Έλληνες-κομμουνιστές, πρόσφυγες του Εμφυλίου Πολέμου. Ξεκίνησε αρχικά ως ένα οργανωμένο στρατόπεδο, το οποίο

²¹⁴ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 67, 12/1/1947, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

πολλές φορές φιλοξενούσε τραυματισμένους στρατιώτες προκειμένου να λάβουν την κατάλληλη περίθαλψη και να επιστρέψουν ξανά στο πεδίο της μάχης στην Ελλάδα, αλλά και εκδιωχθέντα πληθυσμό που αναζητούσε μία ελπίδα σωτηρίας. Στην πορεία η ζωή εκεί ήταν περισσότερο οργανωμένη, καθώς εφαρμόζονταν η ελληνική νομοθεσία και το ελληνικό καθεστώς. Ο στρατάρχης της Σερβίας Τίτο, στήριζε αυτή τη κατάσταση, προωθώντας τη λειτουργία της ως στρατόπεδο φιλοξενίας, προκειμένου να εξασφαλίσει την εύνοια των Ελλήνων κομμουνιστών, οι οποίοι στη πορεία θα τον βοηθούσαν να ικανοποιήσει τις αξιώσεις του για εδαφική επέκταση στην Ελλάδα.²¹⁵ Στο δημοσίευμα παρουσιάζονται δύο παραδείγματα από την εφημερίδα «Το έθνος» των Αθηνών. Το ένα αναφέρεται στο γεγονός κατά το οποίο το 1946 πραγματοποιήθηκε στην περιοχή Μπούλκες το 1^ο συνέδριο στο οποίο συμμετείχαν οι Βούλγαροι, οι Σέρβοι και οι Έλληνες κομμουνιστές, οι «κουκουέδες», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει. Στο συνέδριο αυτό μίλησε ο σύντροφος «Κερεμετζίεφ», σχετικά με την αυτονόμηση της «Μακεδονίας του Αιγαίου», αλλά μέσα στα «πλαίσια της Γιουγκοσλαβίας», η οποία ήταν μία από τις επιθυμίες του Τίτο. Ο Κερεμετζίεφ προερχόταν από το Γαύρο Καστοριάς και είχε καταφύγει στην περιοχή καθώς διέπραξε αδικήματα την περίοδο της Κατοχής και όταν ήρθε η ώρα να αντιμετωπίσει τη δικαιοσύνη μετακινήθηκε μαζί με άλλους κομιτατζήδες, εγκληματίες και δολοφόνους σλαβόφωνους, βλαχόφωνους και ελληνόφωνους του ΚΚΕ και του ΕΑΜ στο Μπούλκες. Το δεύτερο παράδειγμα που παραθέτει, αναφέρει πως γενικός αρχηγός του στρατοπέδου Μπούλκες, ήταν αρχικά Ανδρέας Τζίμωφ, καταγόμενος από την Σαμαρίνα Γρεβενών, ο οποίος είχε υπογράψει το ανθελληνικό σύμφωνο του Πετριτίου και ο οποίος είχε αποφυλακισθεί. Σκοπός της παράθεσης αυτών των παραδειγμάτων, είναι να πληροφορήσει το κοινό πως ένα μεγάλο μέρος των Ελλήνων κομμουνιστών βρίσκεται στη Σερβία, έχει καταλάβει ηγετικές θέσεις και σχεδιάζει ενέργειες ενάντια στο ελληνικό κράτος. Προσπαθεί να προβάλλει πόσο εγκληματικές είναι τέτοιου είδους ενέργειες ενάντια στο έθνος και την πατρίδα, αλλά και να πληροφορήσει τον αναγνώστη για την κατάσταση που επικρατεί στο στρατόπεδο του Μπούλκες.

²¹⁵ Λεβέντης Α. Γεώργιος (1963), *Η εναντίον της Μακεδονίας βουλγαροκομμουνιστική επιβουλή*, Αθήνα: Ιδιωτική, σ. 258-260.

4.7.7 Δείγμα 7^ο

«Ο αγών του Γράμμου»

«Νέας σελίδας δόξης και θριάμβου αναγράφει ο αθάνατος Ελληνικός Στρατός εις την περιοχή του Γράμμου. Ποιας σημασίας είνε ο σκληρός αγών ο οποίος διεξάγεται εις τους ορεινούς τούτους όγκους καταφαίνεται όχι μόνο εκ της μεγάλης προσπάθειας την οποία καταβάλλει το κράτος και εκ των επί τόπου γενομένων διαδοχικώς επισκέψεων της Α.Μ. του Βασιλέως, του Αντιπρόεδρου της Κυβερνήσεως κ. Τσαλδάρη και του Προέδρου αυτής κ. Σοφούλη, αλλά και εκ της λυσσώδους και πείσμονος αντιστάσεως, ην προβάλλουσι οι συνήθως άμα τη εμφανήσει των Εθνικών Δυνάμεων τρεπόμενοι εις φυγήν Συμμορίται. Οι ορεινοί και δύσβατοι όγκοι της Πίνδου, Γράμμου κτλ λόγω του ότι γειτονιάζουσι προς την Αλβανίαν, δια της οποίας κυρίως εφοδιάζονται και ενισχύονται οι συμμορίται αποτέλεσαν και αποτελούσι το κυρίως ορμητήριο και καταφύγιον τούτων, οσάκις κατεδιώκοντο αλλαχόθεν και εκεί έχουν εγκαταστήση τους κύριους εφοδιασμούς των, τα επιτελεία των και την Ψευτοκυβέρνησιν των. Δια τον λόγον η ηγεσία των Συμμοριτών ενίσχυσε δια τεχνικών οχυρώσεων τας φυσικάς οχυράς θέσεις του ορεινού τούτου συγκροτήματος, συνεκέντρωσεν επί τη προβλέψει της επιθέσεως τας περισσότερας και φανατικωτέρας των δυνάμεων του και προβάλλει πείσμονα και απεγνωσμένην αντίστασιν, δια να μη χάση το τελευταίον και σπουδαιότατον τούτο έρεισμα και καταφύγιον. Ας είνε βέβαιοι όμως οι συμμορίται και η ηγεσία των, ότι τίποτε δεν είνε δυνατόν να αντισταθή εις την θύελλαν του Έλληνοσ Στρατιώτου, ο οποίος γνωρίζων τους σκοπούς των Σλαβοκομμουνιστών, μάχεται υπέρ βωμών και εστιών και ότι δεν είνε μακράν η ημέρα ... η γη του Γράμμου θα αποκαθαρθή από το μολυσμό και την δυσσομίαν την οποίαν εσκόρπισαν οι εγκληματαίαι Σλαβοκομμουνισταί».²¹⁶

Κατά τη διάρκεια του Εμφύλιου Πολέμου η πλευρά του ΔΣΕ ενισχύονταν στρατιωτικά, οικονομικά αλλά και ηθικά από τις κομμουνιστικές οργανώσεις και τα κομμουνιστικά καθεστώτα των γειτονικών χωρών. Ξεκινώντας από την Σερβία, την Αλβανία τη Βουλγαρία, οι οποίες

²¹⁶ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 130, 27/6/1948, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

πρόσφεραν απλόχερα βοήθεια στην Ελλάδα, με σκοπό τη δημιουργία μιας ενιαίας Μακεδονικής Ομοσπονδίας, η οποία θα περιλάμβανε και την ελληνική Μακεδονία και ίσως και την Θράκη. Οι κομμουνιστές μη έχοντας άλλο μέσο στήριξης του αγώνα τους αποδέχονταν τη βοήθεια προκειμένου να επιτύχουν τους απώτερους σκοπούς τους. Το ζήτημα αυτό θίγεται στο ανώνυμο αυτό δημοσίευμα. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στην περιοχή του Γράμμου, η οποία αποτελείται από ορεινούς όγκους και βρίσκεται στα βόρεια σύνορα της χώρας. Γειτνιάζει με την Αλβανία, την οποία οι αντάρτες χρησιμοποιούν ως ορμητήριο και ως κέντρο ανεφοδιασμού και διαφυγής σε περιπτώσεις εκτάκτου ανάγκης. Η σημαντικότητα του σημείου διαφαίνεται και από το γεγονός ότι τον Γράμμο επισκέπτονταν συχνά ο βασιλιάς και άλλα κλιμάκια της κυβέρνησης. Στο Γράμμο επίσης, οι κομμουνιστές είχαν εγκαταστήσει και την κυβέρνησή τους, την «ψευτοκυβέρνηση», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, η οποία ήταν γνωστή και ως «Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση» και ιδρύθηκε το 1947, αποτελούμενη από ανώτερα στελέχη του ΚΚΕ. Η πλειοψηφία των κομμουνιστών συγκεντρώθηκε στο Γράμμο, ο οποίος εξαιτίας των ορεινών του όγκων, πρόσφερε το κατάλληλο έδαφος για προφύλαξη από τον εχθρό. Οι αντάρτες μάλιστα, όπως αναφέρει και το δημοσίευμα είχαν ενισχύσει τις φυσικές οχυρές θέσεις και πρόβαλαν σθεναρή αντίσταση. Τέλος, ο συγγραφέας κλείνει αναφέροντας πως οι δυνάμεις του Εθνικού Στρατού θα κατορθώσουν να καταπνίξουν τους επαναστάτες και να εκκαθαρίσουν την περιοχή από τους σλαβοκομμουνιστές. Από τη μία πλευρά το δημοσίευμα έχει πληροφοριακό χαρακτήρα, καθώς ενημερώνει το κοινό για το τι συμβαίνει στο Γράμμο, από την άλλη όμως ο τρόπος που παρουσιάζει τα γεγονότα είναι προπαγανδιστικός και υποτιμητικός για την κομμουνιστική πλευρά. Είναι ξεκάθαρες και εδώ οι εθνικόφρονες διαθέσεις του δημοσιογράφου και η υποστήριξη που προβάλλει απέναντι στο έθνος και τον βασιλιά.

4.7.8 Δείγμα 8^ο

«Το σχέδιον Μάρσαλ και η εφαρμογή του εις την Ελλάδα»

«Η Ευρώπη που ήταν ένα απέραντο και πλούσιο εργαστήριο, με το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, βρέθηκε σχεδόν κατεστραμμένη. Η παραγωγή της είχε αποκεντρωθεί η έλλειψις ειδών ήταν μεγάλη. Οι

κάτοικοι των χωριών της Ευρώπης-270 εκατομμύρια- ήσαν εξαντλημένοι από τον πόλεμο και τις στερήσεις και ο παραγωγικός πλούτος της Ηπείρου αυτής είχε λιγοστέψει όσο ποτέ στη σύγχρονη ιστορία. Προτού η Ευρώπη αρχίσει να εργάζεται για την οικονομική της ανόρθωση, χρειαζόταν ψωμί, τρόφιμα, κάρβουνο ... κάθε είδους πρώτες ύλες και ακόμη πολλά μηχανήματα απαραίτητα για τα εργοστάσια ... Τα πιο πολλά από τα είδη έπρεπε να αγορασθούν στο εξωτερικό και να πληρωθούν με χρυσό ή με δολάρια. Μα η Δυτική Ευρώπη δεν μπορούσε να τα αγοράσει από άλλες περιοχές του κόσμου. Ο λόγος ήταν πως πρώτα απ' όλα έπρεπε να αυξηθεί η παραγωγή των Δυτικοευρωπαϊκών χωρών, ώστε να μπορέσουν έτσι να εξασφαλίσουν το απαιτούμενο συνάλλαγμα για να πληρώσουν τα είδη που θα εισάγουν. Αλλά χωρίς δολάρια για να αγοράσουν πρώτες ύλες ... πως μπορούσαν οι ευρωπαϊκές χώρες να αυξήσουν την παραγωγή τους; Με το δίλημμα αυτό μπροστά τους, οι λαοί της Ευρώπης δεν είχαν πολλές ελπίδες ότι θα διόρθωναν τα οικονομικά τους ... Η έλλειψις ασφαλείας, που έγινε μεγαλύτερη, έφερε σαν αποτέλεσμα την πολιτική αστάθεια, πράγμα που έκανε να κινδυνεύσουν τα πιο χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Δυτικής Ευρώπης, δηλαδή οι ελεύθεροι πολιτικοί θεσμοί και η προσωπική ελευθερία των πολιτών της ... Ο στρατηγός Μάρσαλ επρότεινε το «Σχέδιον Μάρσαλ» που ήταν ένα σχέδιο αμερικανικής βοήθειας για την εφαρμογή ενός προγράμματος ανορθώσεως που θα το κατέστρωναν αυτές οι ίδιες οι Ευρωπαϊκές χώρες. Αυτή την ειλικρινή πρόταση οι χώρες τη δέχτηκαν αμέσως και με χαρά ... Ήταν ένα μήνυμα προς τους λαούς της Ηπείρου αυτής, ότι η Αμερική είχε εμπιστοσύνη σε αυτούς ... Το σχέδιο Μάρσαλ έδωσε στην Αμερική τη βάση για μια δημιουργική προσπάθεια στην οποία θα προσέφερε όλη τη δύναμή της τεράστιας παραγωγής της, ώστε να κάνει τη πλάστιγγα των παγκόσμιων προβλημάτων να γείρει προς το μέρος της Ευρώπης ... Αλλά γιατί η Αμερική έκανε τη πρόταση αυτή; Πρόσφεραν οι Ηνωμένες Πολιτείες τόση βοήθεια χωρίς να περιμένουν κανένα αντάλλαγμα; Η απάντησις είναι το συμφέρον της Αμερικής βρίσκεται στην Παγκόσμια ειρήνη. Από το σχέδιο Μάρσαλ η Αμερική περιμένει να δημιουργηθούν στην Ευρώπη υγιείς οικονομικές συνθήκες που θα επιτρέψουν να σταθεροποιηθεί η ειρήνη. Σε αντάλλαγμα της βοήθειας που δίνει, η Αμερική ελπίζει ότι οι Ευρωπαίοι θα εργασθούν για να δημιουργήσουν τις συνθήκες αυτές. Παρέχοντας δε η Αμερική τη βοήθεια του Προγράμματος Ευρωπαϊκής Ανορθώσεως, είναι σαν να τοποθετεί κεφάλαια για να διατηρηθεί στη ζωή και να επιζήσει ο ελεύθερος κόσμος. Την ιδέα του Σχεδίου Μαρσάλ την δέχτηκαν με τόσον ενθουσιασμό οι λαοί της Ευρώπης ... η Ρωσία και οι χώρες που βρίσκονται κάτω από την επιρροή της, δεν δέχτηκαν την πρόσκληση να

συνεργαστούν με τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες ... Οι χώρες που έλαβαν μέρος εξ' αρχής στο πρόγραμμα είναι οι ακόλουθες: Αυστρία, Βέλγιο, Ελλάδα, Ιταλία ... Οι εκπρόσωποί τους κατέστρωσαν το καλοκαίρι του 1947 ένα σχέδιο που δεν υπάρχει άλλο όμοιο στην ιστορία της ανθρωπότητας ... Το σχέδιο καθόριζε και μερικά από τα μέτρα που θα εφήρμοζαν αυτές οι χώρες ... και άλλα που θα αφορούσαν τις μεταξύ τους σχέσεις – μέτρα που θα έπρεπε να εφαρμοσθούν για να πετύχουν οι κοινοί σκοποί τους. Οι σκοποί αυτοί ήταν να γίνουν οι Ευρωπαϊκές χώρες μέσα στα τέσσερα αυτά χρόνια ανεξάρτητες οικονομικώς και αυτάρκειες, ώστε να μην έχουν πια ανάγκη εξωτερικής βοήθειας. Η έκθεσις που οι 16 χώρες συνέταξαν για να παρουσιάσουν τα προγράμματά τους, είναι ένα έγγραφο πρωτοφανές στην ιστορία ... και μια αξιοπρόσεκτη απόδειξις ότι τα Έθνη αυτά θα μπορέσουν να συνεργασθούν ... όμως οι Κομμουνισταί, σύμφωνα με τις εντολές της Κομινφόρμ, άρχισαν μια εντατική εκστρατεία συκοφαντίας, παρερμηνεύοντας από σκοπού τις επιδιώξεις της Οργανώσεως Οικονομικής Συνεργασίας ... η βοήθεια θα σταματήσει μέσα σε τέσσερα χρόνια, δηλαδή το 1952 ...».²¹⁷

Η διεξαγωγή του Εμφυλίου Πολέμου είχε εξουθενώσει περισσότερο την Ελλάδα απ' ότι η Κατοχή και βρισκόταν πολύ κοντά στο να χαθεί οριστικά για την Δύση. Τότε ακριβώς ο πρόεδρος Τρούμαν ζήτησε από το Κογκρέσο έγκριση βοήθειας 400 εκατομμυρίων δολαρίων για την Ελλάδα και την Τουρκία, σηματοδοτώντας ένα επαναστατικό ξεκίνημα για την εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών, η οποία στόχευε στην παγκόσμια ειρήνη. Το 1948 το Κογκρέσο ενέκρινε την νομοθεσία που καθιέρωνε το Σχέδιο Μαρσάλ, το οποίο αφορούσε στην οικονομική στήριξη 16 Ευρωπαϊκών χωρών, μέσα στις οποίες εντασσόταν και η Ελλάδα, ως συνέχεια της παραπάνω πολιτικής του Τρούμαν. Η Αμερική φοβούμενη τη δύναμη που μπορούσε αποκτήσει το ΚΚΕ στην Ελλάδα, θεώρησε πως η διασφάλιση πολιτικών ισορροπιών στον κυβερνητικό χώρο θα εξομάλυνε την κατάσταση. Το συγκεκριμένο ανώνυμο άρθρο περιγράφει λεπτομερώς τις προϋποθέσεις και το σκεπτικό για την εφαρμογή του σχεδίου Μαρσάλ τόσο στον ευρωπαϊκό χώρο αλλά και στην Ελλάδα. Ακόμη, αναφέρεται στις κινήσεις που πραγματοποιήθηκαν για την υλοποίησή του και στον τρόπο με τον οποίο αυτό εφαρμόστηκε και τέλος στα αποτελέσματα που αναμένονταν. Το ύφος του είναι πληροφοριακό και ο χαρακτήρας του επιστημονικός.

²¹⁷ Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρ.Φ. 201, 27/11/1949, Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

5.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η σχολαστική ενασχόληση με τα δημοσιεύματα της εφημερίδας «Φωνή της Καστοριάς», συνέβαλε στην εξαγωγή καίριων συμπερασμάτων από την μία πλευρά σχετικά με το πώς αντιλαμβάνονταν η τοπική κοινωνία της επαρχιακής Καστοριάς τον Εμφύλιο Πόλεμο, ενώ από την άλλη πλευρά έδωσε σημαντικές πληροφορίες για το πώς παρουσιάζονταν τα γεγονότα αυτά στους αναγνώστες. Η γεωγραφική περιοχή της Καστοριάς, η οποία βρίσκεται κοντά στα βόρεια σύνορα της χώρας αποτέλεσε σημείο αναφοράς κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου, καθώς οι ορεινοί όγκοι του Βιτσίου και του Γράμμου φιλοξένησαν μέρος των σημαντικότερων πολεμικών αναμετρήσεων της περιόδου. Κατά συνέπεια, η μελέτη του υλικού το οποίο καλύπτει μια πενταετία από το 1945 έως το 1949 και τα δημοσιεύματα που επιλέχθηκαν είναι χαρακτηριστικά, ώστε να δώσουν μια διαχρονική εικόνα για την κοινωνία από τα πρώτα στάδια του εμφυλίου μέχρι και την λήξη του. Ωστόσο, σε πολλές φάσεις μέσα σε αυτή την πενταετία σημειώνονται εναλλαγές, τις οποίες οι συγγραφείς των δημοσιευμάτων αποτυπώνουν αρκετά καλά τις περισσότερες φορές, εκτός από ορισμένες περιπτώσεις, όπου απουσιάζει η αντικειμενικότητα και κυριαρχεί η μονόπλευρη αντιμετώπιση. Τα γεγονότα που προβάλλονται μέσα από τα άρθρα ξεκινούν περιγράφοντας τις σκληρές βίαιες που εφαρμόστηκαν εκ μέρους των κομμουνιστών και αποδίδονται αρκετά ρεαλιστικά μέσω μιας σειράς λεπτομερειών. Από το 1947 περίπου και εξής, ακολουθούν δημοσιεύματα που αποτυπώνουν την κλιμάκωση των συγκρούσεων στην ύπαιθρο με την κυριαρχία των ανταρτών και την μετακίνηση των ανταρτόπληκτων στη πόλη προκειμένου να εντοπίσουν μια σανίδα σωτηρίας. Και τέλος στα άρθρα που μελετήθηκαν μέχρι και το 1949 παρουσιάζονται παραστατικά οι ανησυχίες των συγγραφέων για την ανάμειξη των ξένων δυνάμεων στα ελληνικά δρώμενα, για τα τρέχοντα κυβερνητικά σχήματα, για την επιστροφή του βασιλιά μέχρι και την τελική έκβαση των αναμετρήσεων που οδήγησαν στη νίκη.

Από την εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», μελετήθηκαν στο σύνολο 149 φύλλα, τα οποία περιείχαν 2.777 δημοσιεύματα. Έπειτα χωρίστηκαν σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με το θέμα που πραγματεύονταν με τους εξής

τίτλους: 1. «Ειδήσεις-Ανακοινώσεις», 2. «Κοινωνικά ζητήματα- Διαφημίσεις», 3. «Ζητήματα Εμφυλίου Πολέμου».

Η πρώτη κατηγορία που είναι και η μεγαλύτερη, περιλαμβάνει δημοσιεύματα-άρθρα τα οποία αφορούν ειδήσεις-ανακοινώσεις της περιόδου, αναφερόμενες είτε σε τοπικό, είτε σε εθνικό επίπεδο, καλύπτοντας ένα εύρος θεμάτων πέραν του Εμφυλίου Πολέμου. Παραδείγματος χάριν δημοσιεύσεις σχετικά με την γεωργία, τη γουναρική, διακηρύξεις, προκηρύξεις, τοπικά και εθνικά νέα, αλλά και ανταποκρίσεις από τα δρώμενα διαφόρων χωριών του νομού. Η δεύτερη κατηγορία πραγματεύεται κοινωνικά ζητήματα και διαφημίσεις. Ως κοινωνικά ορίζονται οι ανακοινώσεις για θεατρικές παραστάσεις, για γάμους και βαφτίσεις, για τραγούδια, ποιήματα και χρονογραφήματα, αλλά και οι ανακοινώσεις μεταμέλειας εκ μέρους των πολιτών για την υποστήριξη του κομμουνισμού. Και τέλος η τρίτη κατηγορία με τις λιγότερες αναφορές περιλαμβάνει ζητήματα που αφορούν εξ' ολοκλήρου τον Εμφύλιο Πόλεμο, με την οποία ασχοληθήκαμε και εκτενέστερα.

Ένα από τα θέματα που πραγματεύονται συχνά τα δημοσιεύματα της τελευταίας κατηγορίας, είναι αυτό των σλαβόφωνων πληθυσμών, ή «σλαβομακεδόνων», όπως συχνά αναφέρονται, οι οποίοι αποτελούσαν πληθυσμιακή ομάδα της Μακεδονίας που κατοικούσε κοντά στα βόρεια σύνορα της χώρας και ομιλούσε σλαβικές διαλέκτους. Στην πλειοψηφία των δημοσιευμάτων προβάλλεται συχνά μια στάση αρνητική απέναντι σε αυτούς και μια τάση αποδοκιμασίας και ενοχοποίησής τους. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι πολλοί τους θεωρούσαν συνεργάτες των κομμουνιστών, μια άποψη που βασίζεται στο ότι κατά αυτόν τον τρόπο προωθούνταν τα συμφέροντά τους και ταυτόχρονα τους παρέχονταν προστασία. Χαρακτηριστικά είναι τα άρθρα του κ. Ηλιάδη, ο οποίος πολλές φορές στρέφεται ενάντια σε αυτούς με κατηγορίες και απρεπείς χαρακτηρισμούς. Παραδείγματος χάριν στα άρθρα της εφημερίδας συναντά κανείς χαρακτηρισμούς με άσχημο λεξιλόγιο όπως: «καθάρματα, κακό σπυρί, άξεστοι, κατώτερης ράτσας άνθρωποι, βάρβαροι, λύκοι, οχιές, αποβράσματα της στέπας κ.α.». Μάλιστα, δεν δίστασε, όντας βουλευτής Καστοριάς-Φλώρινας, να θέσει ως θέμα συζήτησης στη Βουλή την εκδίωξή τους από την ελληνική επικράτεια. Σε αυτό ίσως οφείλεται κατά ένα μεγάλο ποσοστό η προσφυγική του καταγωγή, καθώς οι πρόσφυγες του '22 ήρθαν αντιμέτωποι με τους σλαβόφωνους και έτσι εξαιτίας της εθνικιστικής του αντίληψης τους θεωρούσε εχθρούς και συχνά στρεφόταν εναντίον τους. Το απόσπασμα από ένα φύλλο του Απριλίου του 1946 είναι χαρακτηριστικό αυτής της αντίληψης και αναφέρει τα εξής: «υπάρχουν

πολλά ακαλλιέργητα εγκαταλελειμμένα και κατασχεμένα κτήματα που πρέπει να διατεθούν προς τους εθνομάρτυρες Ηρακλείς πρόσφυγες και όχι στους συγγενείς των εγκαταλειψάντων ή δοσιλόγων». Και όχι μόνο ο Ηλιάδης, αλλά και οι υπόλοιποι συγγραφείς διατυπώνουν συχνά αρνητικά σχόλια και ασκούν σφοδρή κριτική στους σλαβόφωνους. Συγκεκριμένα δημοσιεύματα τους αναφέρουν ως συνεργάτες των Δυνάμεων Κατοχής και των Βουλγάρων, ενώ κατά την διάρκεια του εμφυλίου ως συνεργάτες του ΚΚΕ και του ΕΑΜ. Η ταύτιση αυτή πηγάζει από το γεγονός ότι τα κομμουνιστικά καθεστάτα και η Γιουγκοσλαβία του Τίτο έδιναν σε τακτική βάση χείρα βοήθειας στους κομμουνιστές-αντάρτες, μέσω πολεμοφοδίων και τροφίμων. Εξίσου σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι πλήθος αυτών έβρισκε διέξοδο διαφυγής στη Σερβία, στο οργανωμένο στρατόπεδο του Μπούλκες, όπου ένας αντάρτης μπορούσε να παραλάβει την κατάλληλη περίθαλψη και φροντίδα σε περίπτωση τραυματισμού, ακόμα και να παραμείνει εκεί λαμβάνοντας στρατιωτική εκπαίδευση και επιστρέφοντας αργότερα στις υποχρεώσεις του στο μέτωπο. Οι αρθρογράφοι θεωρούν πως επρόκειτο για μια σχέση αλληλεπίδρασης που από την μία η Σερβία στηρίζει το κομμουνιστικό στοιχείο στην Ελλάδα και από την άλλη οι Σέρβοι αναμένουν στήριξη εκ μέρους αυτών, ώστε να ικανοποιηθούν οι αξιώσεις τους για εδαφική επέκταση στην Ελλάδα και για την ολοκλήρωση του οράματος μιας Μακεδονικής Ομοσπονδίας. Η άποψη αυτή τεκμηριώνεται μέσω των αναφορών της εφημερίδας ως «άπλυτοι πράκτορες και δούλοι των Σλάβων», «ξενόδουλοι» αλλά και «όργανα των κτηνάνθρωπων των Βαλκανίων». Τα παραπάνω αποτελούν μερικά από τα στοιχεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως βάση της ερμηνείας του συσχετισμού του σλαβόφωνου στοιχείου στον ελληνικό χώρο με το ΚΚΕ και τους Σλάβους εκτός της γεωγραφικής περιοχής της Ελλάδας.

Όλο αυτό το μένος προς τους σλαβόφωνους το οποίο εντοπίζεται στα δημοσιεύματα, τονίζει την εθνική διάσταση του εμφυλίου, παραμερίζοντας τις υπόλοιπες. Η εφημερίδα προσπαθεί να δώσει έμφαση στον αγώνα των κομμουνιστών ενάντια στο έθνος, υποβιβάζοντας κάθε πολιτική, διπλωματική και στρατιωτική όψη ως δευτερεύουσα. Στα πλαίσια αυτής της λογικής φτάνει στο σημείο να υπονομεύσει το ρόλο του ΕΛΑΣ κατά τη διάρκεια της αντίστασης ενάντια των Γερμανών. Χαρακτηρίζει τα μέλη του ΕΛΑΣ και τους σλαβόφωνους ως δωσίλογους των Γερμανών, ελπίζοντας ότι έτσι θα υποτιμήσει και θα κατευνάσει το κύρος που τους αποδίδεται για την δράση τους στην Αντίσταση.

Στο σημείο αυτό τοποθετείται και μια ακόμη έννοια που χρησιμοποιείται συχνά στα άρθρα και είναι αυτή του «αντικομμουνισμού». Οι αναφορές ενάντια των κομμουνιστών είναι άπειρες. Συχνά παρουσιάζονται να στρέφονται ενάντια στην πατρίδα και το έθνος, ενώ δεν σέβονται κατά την άποψη των αρθρογράφων τη θρησκεία και την οικογένεια. Ακόμη, πλήθος αναφορών καλεί τους αναγνώστες να λάβουν δράση και να στραφούν ενάντια στην εξάπλωση του κομμουνισμού και στον περιορισμό της δύναμης του «τέρατος του πανσλαβισμού», όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, το οποίο εκδηλώνεται με τρεις διαφορετικές υποστάσεις: τους Σλάβους που βρίσκονται εκτός συνόρων, τους κομμουνιστές και τους σλαβόφωνους. Εύλογα προκύπτει το συμπέρασμα ότι τόσο οι αρθρογράφοι που έχουν επιλεγεί, όσο και ο ίδιος ο διευθυντής της εφημερίδας, ο οποίος αρθρογραφεί κατά ένα μεγάλο ποσοστό, χαρακτηρίζονται από μια εθνικόφρονα και συντηρητική στάση, είναι ξεκάθαροι υποστηρικτές του κράτους και της δράσης του Εθνικού Στρατού και προβάλλουν απροκάλυπτα την άποψή τους χωρίς ίχνος αντικειμενικότητας. Επιπλέον, θεωρούν πως η πηγή του κακού είναι η ίδια Αριστερά για τα δεινά που αντιμετωπίζει η χώρα λόγω του πολέμου και δεν μπαίνουν καν στη διαδικασία να σχολιάσουν κριτικά, βάζοντας σε πρώτο πλάνο τη λογική, έστω για ένα μέρος των αποφάσεων και των ενεργειών της Δεξιάς.

Ενδιαφέρουσα είναι η άποψη του Ραϋμόνδου Αλβανού, ο οποίος μελετώντας την εφημερίδα πρότεινε τον διαχωρισμό σε τέσσερις περιόδους, ανάλογα με το πως παρουσιάζουν οι αρθρογράφοι τις φάσεις του Εμφυλίου Πολέμου. Η πρώτη κατηγορία εντάσσεται χρονολογικά από τον Οκτώβρη του 1945, έως το καλοκαίρι του 1946. Βρισκόμαστε στην περίοδο μετά την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας και συγκεκριμένα στην περίοδο που κυριαρχεί η «Λευκή Τρομοκρατία». Η Δεξιά προσπαθεί να εδραιώσει την παρουσία της και να δημιουργήσει μια νέα τάξη πραγμάτων, από την οποία θα απουσιάζει ο αριστερός παράγοντας, μέσω μεθοδικής πολιτικής τρομοκρατίας, έχοντας στο πλευρό της τη στήριξη των Άγγλων. Έτσι, παρατηρείται συχνά η δράση παρακρατικών οργανώσεων οι οποίες επιχειρούν τακτικά ενάντια των κομμουνιστών, προκειμένου να εκκαθαρίσουν τη χώρα από την παρουσία τους σε οποιοδήποτε τομέα, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό. Οι εκκαθαριστικές αυτές επιχειρήσεις τρόμου επεκτείνονται μέχρι και στις δημόσιες υπηρεσίες και εφαρμόζονται από τα εκτελεστικά όργανα του κράτους όπως είναι η χωροφυλακή. Ωστόσο, η εφημερίδα προβάλλει ένα σκηνικό τάξης και ασφάλειας, αποκρύπτοντας τα παραπάνω δεδομένα, τις

διώξεις δηλαδή εκ μέρους της Δεξιάς ενάντια των κομμουνιστών και του σλαβόφωνου πληθυσμού της περιοχής. Στη δεύτερη κατηγορία που αρχίζει από το καλοκαίρι του 1946, έως τις αρχές του 1947, ο Αλβανός τοποθετεί τα δημοσιεύματα που αναφέρονται στην αυξανόμενη δράση των κομμουνιστικών συμμοριών, η οποία έχει οδηγήσει στην απονέκρωση της υπαίθρου. Η εφημερίδα συχνά αναφέρει την αύξηση των μέτρων ενάντια των κομμουνιστών, προτείνει τον εκτοπισμό των οικογενειών των ανταρτών, την εφαρμογή των θανατικών ποινών εναντίον των δωσίλογων και τέλος ζητά από το κράτος την επαναφορά του νόμου περί ιδιωνόμου. Το κράτος καλείται να συμμετέχει στην εξόντωση και των τελευταίων κομμουνιστών, οι οποίοι όπως αναφέρει σε δημοσίευμα του Σεπτεμβρίου του 1946, εισβάλλουν στα χωριά αρπάζοντας εφόδια, δημιουργώντας αναστάτωση και πραγματοποιώντας φόνους. Η επόμενη περίοδος για τον Αλβανό σύμφωνα με την εφημερίδα ξεκινάει από τις αρχές του 1947, οπότε ο έλεγχος της κατάστασης στην ύπαιθρο έχει περάσει στα χέρια των ανταρτών και το κράτος έχει χάσει κάθε ελπίδα για αποκλιμάκωση των βιαιοπραγιών και φτάνει έως τα μέσα του 1948. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η εφημερίδα για πρώτη φορά αναφέρεται στην «ευαίσθητη» πλευρά του κράτους, εκφράζοντας αγωνία και αβεβαιότητα για το μέλλον και αν θα καταφέρει να θέσει υπό τον έλεγχό της την Αριστερά. Πληθαίνουν επίσης τα άρθρα που αφορούν τη συμμοριακή δράση, η οποία περιλαμβάνει επιθέσεις σε σταθμούς χωροφυλακής, ενέδρες και άλλα επεισόδια επιθέσεων. Την περίοδο αυτή αυξάνονται και οι εισροές καταφυγόντων στην πόλη της Καστοριάς, οι οποίοι εγκαταλείπουν τα σπίτια τους προκειμένου να γλιτώσουν από τις επιθέσεις των ανταρτών. Το κράτος όμως δεν έχει μεριμνήσει για την περίθαλψή τους και έτσι η εφημερίδα πολύ ορθά προβάλλει συνεχώς αυτό το ζήτημα, ζητώντας την άμεση επίλυσή του. Από την άλλη πλευρά, στα δημοσιεύματα συχνά ζητείται βοήθεια από το κράτος για άμεση αποστολή στρατιωτικής ενίσχυσης με σκοπό τον περιορισμό της ανταρτοκρατίας. Ένα άλλο ζήτημα που θίγεται συχνά στα άρθρα της περιόδου είναι αυτό της ναρκοθέτησης, καλύπτοντας μεγάλες εκτάσεις, δυσχεραίνοντας την επικοινωνία με την Θεσσαλονίκη και προκαλώντας απώλειες σε ποσοστό 90% σε έμψυχο και άψυχο υλικό. Η τέταρτη και τελευταία κατηγορία, ξεκινάει το φθινόπωρο του 1948 και φτάνει μέχρι τα τέλη του 1949. Οι αρθρογράφοι είναι πλέον περισσότερο αισιόδοξοι για τη νίκη του Εθνικού Στρατού. Τον Αύγουστο του ίδιου έτους προτείνεται οι αρχές των κοινοτήτων να ετοιμάσουν καταλόγους με όσους αποχώρησαν οικειοθελώς στο εξωτερικό, ώστε να τους αφαιρεθεί η ελληνική ιθαγένεια. Ταυτόχρονα, οι αναφορές για απελευθερώσεις περιοχών είναι πιο

τακτικές, όπως αυτές που αναφέρονται στην απελευθέρωση της Πελοποννήσου και της Θεσσαλίας. Έτσι, στα τέλη του 1949 οι συμμοριόπληκτοι καλούνται να γυρίσουν στα σπίτια τους και να επανέλθουν στις καθημερινές τους συνήθειες.²¹⁸

Συνοψίζοντας, η εφημερίδα προβάλλει κατά βάση έναν εθνικιστικό χαρακτήρα, τονίζοντας σε κάθε ευκαιρία πως δεν πρόκειται για ταξικό, πολιτικό ή διπλωματικό αγώνα, αλλά πρόκειται για μια αναμέτρηση η οποία έχει ως σημείο εκκίνησης την αντιπαράθεση ανάμεσα στον προσφυγικό πληθυσμό και τους σλαβόφωνους. Οι δεύτεροι, οι οποίοι υποκινούνται από τους Σλάβους προκειμένου να ικανοποιηθούν τα συμφέροντά τους και οι αξιώσεις τους στον ελλαδικό χώρο, στρέφονται ενάντια στο κράτος και το έθνος γι' αυτόν τον λόγο. Άλλωστε η διαμάχη προσφύγων-σλαβόφωνων έχει τις ρίζες πολύ πριν τον Εμφύλιο Πόλεμο, όταν οι πρόσφυγες κατά τη δεκαετία του 1920 εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Καστοριάς και ήρθαν σε ρήξη με τους ντόπιους σλαβόφωνους πληθυσμούς. Όταν το 1947 ο Ηλιάδης πρότεινε την βίαιη εκδίωξη τους, αυτοί δέχτηκαν τη συμπάρασταση και τη φροντίδα ορισμένων πολιτικών κυρίως λόγω ικανοποίησης συμφερόντων. Έτσι, η γενική εικόνα μέσα από τα άρθρα με θεματική τον κομμουνισμό, βασίζεται πάνω σε αυτή την εθνικού χαρακτήρα αντιπαράθεση. Ο τρόπος ωστόσο με τον οποίο παρουσιάζεται η παραπάνω άποψη είναι τελείως απρεπής, απροκάλυπτος και καθόλου αντικειμενικός. Ας αναλογιστούμε επίσης ότι πρόκειται για δημόσια έκφραση απόψεων η οποία έρχεται σε επαφή με αναγνώστες και θα μπορούσε να είναι περισσότερο προσεγμένη. Ένα ακόμη ενδεχόμενο είναι οι εκτεταμένες αναφορές στην πλουτοκρατία και η αρνητική στάση απέναντί στους εύπορους πολίτες να βασίζεται στο ότι γίνεται προσπάθεια να δοθεί για μια ακόμα φορά έμφαση στην εθνική όψη της αναμέτρησης, παραμερίζοντας οποιαδήποτε άλλη έκβασή της. Οι έννοιες επομένως που κυριαρχούν έπειτα από την μελέτη των άρθρων της εφημερίδας είναι του εθνικισμού, του αντικομμουνισμού, του συντηρητισμού, της υποστήριξης της μοναρχίας και του αντισλαβισμού. Συνεπώς, κατά ένα μεγάλο ποσοστό οι αρθρογράφοι αναφέρονται σε πολιτικές εξελίξεις της περιόδου και όχι μόνο, υπονοώντας σχεδόν πάντα μία από αυτές τις έννοιες.

Τέλος, τόσο ο Ηλιάδης ο οποίος εξαιτίας του εκπαιδευτικού του υπόβαθρου έχει έναν αρκετά δομημένο λόγο καθώς αρθρογραφεί, έτσι και

²¹⁸ Αλβανός Ραϊμόνδος (2000), «Ο Εμφύλιος από την Οπτική της Εφημερίδας Φωνή της Καστοριάς» στο: *Πτυχές του εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, Επιμέλεια: Κλεομένης Κουτσούκης, Ιωάννης Σακκάς, Αθήνα: Φιλίστωρ, σ. 332-339.

οι λοιποί αρθρογράφοι, δίνουν μια αρκετά καλή εικόνα όσον αφορά το λόγο τους. Το ύφος των άρθρων σπάνια έχει μόνο πληροφοριακό χαρακτήρα, καθώς στην πλειοψηφία των δημοσιευμάτων υποκρύπτονται βαθύτερα νοήματα και έννοιες. Σε κάποιες περιπτώσεις ο ρόλος τους είναι προπαγανδιστικός και χαρακτηρίζεται από έλλειψη αντικειμενικότητας, ενώ σε άλλες έχει καθαρά πληροφοριακό-δημοσιογραφικό χαρακτήρα. Η εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς» εν συνόλω παρουσιάζει δομή και οργάνωση με διαχωρισμό των δημοσιευμάτων σε θεματικές κατηγορίες και επιμέρους στήλες, ενώ η συστηματικότητα έκδοσής της σε εβδομαδιαία βάση συμβάλλει στη τακτική ενημέρωση των πολιτών σχετικά με τις τρέχουσες εξελίξεις, επιτρέποντας τη διατήρηση ενός συστηματικού αρχείου των εξελίξεων του Εμφυλίου Πολέμου και της γενικότερης κατάστασης μέχρι σήμερα.

Η δεύτερη εφημερίδα η οποία αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης και έρευνας και είναι σύγχρονη με την προηγούμενη είναι η εφημερίδα «Ορεστιάς». Βασικός αρθρογράφος της είναι ο δικηγόρος Ιωάννης Μπακάλης. Συνολικά μελετήθηκαν 45 φύλλα που καλύπτουν μια περίοδο από το 1947 έως το 1950. Τα άρθρα-δημοσιεύματα χωρίστηκαν σε πέντε επιμέρους κατηγορίες με τους εξής τίτλους: 1. «Τρέχουσες εξελίξεις», 2. «Ιστορία, Κοινωνία, Πολιτισμός», 3. «Γεγονότα παρελθόντος», 4. «Συμμορίτες»-Κομμουνιστές» και 5. «Εθνικός Στρατός».

Η πρώτη κατηγορία ανεξάρτητα του ότι τα πρώτα φύλλα της εκδόθηκαν το 1947, σχολιάζει γεγονότα που πραγματοποιήθηκαν το 1944 και συγκεκριμένα αναφέρεται στα «Δεκεμβριανά» και στην αναμέτρηση μεταξύ κυβερνητικών δυνάμεων και υποστηρικτών του ΕΑΜ και φτάνει έως το 1949 και τη λήξη του πολέμου με νίκη του Εθνικού Στρατού. Παραδείγματος χάριν από φύλλο των αρχών του 1947 προέρχεται το εξής απόσπασμα: «Κατεστράφησαν μερικά μέγαρα και ολίγαι οικίαι εις την Πρωτεύουσαν κατά το κίνημα του Δεκεμβρίου του 1944...», το οποίο αναφέρεται στα Δεκεμβριανά. Σε φύλλο του Μαρτίου της ίδιας χρονιάς κάνει λόγο για το δημοψήφισμα που επρόκειτο να πραγματοποιηθεί τον Σεπτέμβρη του 1946 και συγκεκριμένα παραθέτει απόσπασμα από την προεκλογική περιοδεία του πολιτικού Θεόδωρου Τουρκοβασίλη. Αντιλαμβάνεται κανείς ότι ο Μπακάλης είναι καλός γνώστης των εξελίξεων που επηρεάζουν άμεσα τη ζωή των πολιτών στη Βόρεια Ελλάδα και προσπαθεί να εξηγήσει μέσα από τα άρθρα του στους αναγνώστες τις αιτίες και τις επιπτώσεις αυτών σε τοπικό κυρίως επίπεδο.

Ένα ακόμη θέμα που απασχολεί αρκετά συχνά και αυτή την εφημερίδα και το αναλύει λεπτομερώς σε πολλά άρθρα, είναι αυτό των σλαβόφωνων πληθυσμών, οι οποίοι συχνά αποκαλούνται και «σλαβομακεδόνες». Σε δημοσίευμα του 1947 σχολιάζει το ζήτημα αυτό και αναφέρει και πάλι τμήμα του λόγου του πολιτικού Τουρκοβασίλη, όπου επισημαίνεται ότι οι σλαβόφωνοι, οι αλβανόφωνοι, οι βλαχόφωνοι και οι τουρκόφωνοι είναι όλοι Έλληνες, παγιδευμένοι στα δίχτυα των Σλάβων, οι οποίοι δημιούργησαν αυτές τις μειονότητες για προσωπικό τους όφελος. Στρέφεται και αυτός ενάντια των σλαβόφωνων, όπως και ο Ηλιάδης και σχολιάζει απροκάλυπτα, θεωρώντας τους όλους Έλληνες που απλώς παραστράτησαν και φέρονται αντεθνικά λόγω συμφερόντων. Οι μειονότητες αυτές είναι δημιούργημα των Σλάβων, μέσα από τις οποίες συνεργάζονται με το ΕΑΜ και το ΚΚΕ, προκειμένου να πετύχουν τους σκοπούς τους. Μάλιστα, σε άρθρο της ίδιας περιόδου αναφέρει: «Είναι ανάγκη να προσέχουμε να μην εμπίπτωμεν εις παγίδα την οποίαν με τόσην τέχνην προσπαθούν οι εχθροί μας να μας στήσουν του να παρασυρθώμεν βαθμιαίως και ανεπαισθήτως να αναγνωρίσωμεν επισήμως την ύπαρξιν σλαβομακεδονικής εθνικής μειονότητας...», όπου τονίζεται η αναγκαιότητα του να μην αναγνωρισθούν επίσημα αυτές οι μειονότητες. Και σε άλλο απόσπασμα αναφέρεται το εξής: «...οι Σλαβόφωνοι δεν είναι Βούλγαροι, διότι τέτοιους δεν έχουμε στην πατρίδα μας, αλλά είναι Έλληνες παρασυρθέντες, κακοί Έλληνες, οι οποίοι ... πρέπει να τιμωρηθούν ...». Και εδώ θίγει το ζήτημα της καταγωγής και συνεπώς των μειονοτήτων. Το ΚΚΕ επιδιώκει να περάσει την ιδέα στους Έλληνες της Μακεδονίας ότι είναι ξένοι και έτσι να αποσχιστούν στηρίζοντας τη δημιουργία μειονότητας, ώστε να εξυπηρετηθούν τα επιζήμια συμφέροντα του Πανσλαβιστικού Μπλοκ. Ακόμη, σε φύλλο του 1947 επισυνάπτει άρθρο του Φίλιππου Δραγούμη, στο οποίο θίγει και πάλι το ζήτημα αναφέροντας πως μετά την Κατοχή και την εκδίωξη των Γερμανών, το ΚΚΕ και οι βόρειοι γείτονες επιδίωκαν να δημιουργήσουν στην Μακεδονία μακεδονική εθνότητα, με σκοπό να αποσπάσουν την περιοχή αυτή. Σε άλλο σημείο επίσης επιστά την προσοχή των πολιτών να μην μεταχειρίζονται τον όρο «σλαβομακεδόνες», διότι Σλάβοι είναι μόνο οι Σέρβοι και οι Βούλγαροι. Η εφημερίδα ακολουθεί την ίδια λογική με τη σύγχρονή της «Φωνή της Καστοριάς», θεωρώντας και αυτή υπεύθυνους τους σλαβόφωνους πληθυσμούς για τα δεινά που αντιμετωπίζει η χώρα. Ταυτόχρονα τους προβάλλει ως συνδετικό κρίκο ανάμεσα στους Σλάβους και τις κομμουνιστικές δυνάμεις. Παρατηρείται και εδώ η χρήση άσεων χαρακτηρισμών όπως: «φίδια, προδότες, συνειδητά όργανα του πανσλαβισμού, αυτονομιστές κ.α.».

Το επόμενο θέμα το οποίο προβληματίζει συχνά τους αρθρογράφους της «Ορεστιάς» και είναι συναφές με το προηγούμενο, είναι αυτό της διεκδίκησης των ελληνικών εδαφών εκ μέρους των γειτονικών λαών. Συγκεκριμένα, σε δημοσίευμα του δικηγόρου Τουτουντζή του 1947 σχολιάζεται η προσπάθεια των Σκοπίων και της Γιουγκοσλαβίας να προσαρτήσουν στην επιφάνεια που καταλαμβάνουν οι χώρες τους ελληνικά εδάφη. Για να αποδείξει την ελληνικότητα των βόρειων περιοχών ο συγγραφέας αναφέρει ότι οι περιοχές αυτές δεν περιλαμβάνουν Σέρβους, ενώ δεν επιτρέπεται στα εκκλησιαστικά δρώμενα να ψάλλουν σερβικά, όπως επιθυμούσαν αρκετοί. Έπειτα, στηρίζεται και στην ύπαρξη ελληνικών σχολείων στις περιοχές των Βελεσίων, του Πρίλεπ, του Πρίζεν και αλλού. Σε άλλο άρθρο στρέφει την προσοχή στην ιστορία της Ελλάδας και αναφέρει πως επί 3000 χρόνια στην Ελλάδα κατοικούσαν Έλληνες με κοινή εθνική δράση πριν ακόμα από την εμφάνιση των Σλάβων και των Βουλγάρων. Και ακόμα νωρίτερα, η ιστορία είναι πιστός μάρτυρας καθώς μέσω των ανασκαφών ήρθαν στο φως σπουδαία τεκμήρια, όπως νομίσματα και επιτύμβιες πλάκες, χαρακτηριστικά της ελληνικότητας της Μακεδονίας και του ελληνικού λαού. Σε άλλο απόσπασμα, τμήμα της διάλεξης του πολιτικού Φίλιππου Δραγούμη το 1947, αναφέρεται ότι ο Ελληνισμός ήταν σπορέας του ευρωπαϊκού πολιτισμού και ότι η φιλελεύθερη δημοκρατική αντίληψη του κόσμου, εμπνέει όλη τη Δύση και προέρχεται από ελληνική πηγή, σε αντίθεση με τον ολοκληρωτισμό που αποτελεί την άρνησή της. Μεταπολεμικά, το ελληνικό έθνος αποκρούει τον άλλον φορέα του ολοκληρωτισμού, τον κομμουνισμό. Σε άρθρο του 1948 με τίτλο: «Η πόρτα», προτείνει τη λύση σε όλα τα παραπάνω ζητήματα, η οποία περιλαμβάνει άμεσο κλείσιμο των συνόρων, ώστε να μην εισέρχονται ανεξέλεγκτα πληθυσμοί. Η σημασία της περιοχής διαφαίνεται στο γεγονός ότι αν σωθεί η Μακεδονία από τα χέρια του εχθρού, θα σωθεί και η υπόλοιπη Ελλάδα καθώς αυτή αποτελεί το σκαλοπάτι που θα φέρει τους κατακτητές στην επίτευξη του στόχου τους. Η Μακεδονία αποτελεί την πόρτα των συνόρων, που αν καταληφθεί η πόρτα-σύνορο, θα χαθεί ολόκληρη η Ελλάδα. Και αφού τελικά θωρακιστούν τα σύνορα, να ακολουθήσει η εκκαθάριση της χώρας από τα ταραχοποιά στοιχεία, τους κομμουνιστές, επιτυγχάνοντας με αυτό τον τρόπο τόσο την εδαφική ακεραιότητα της Ελλάδας, όσο και την απομάκρυνση όλων όσων προπαγανδίζουν την ιδέα του πανσλαβισμού και την ενσωμάτωση της Μακεδονίας στις βόρειες γειτονικές χώρες.

Την Άνοιξη του 1948 δημοσιεύεται στην εφημερίδα άρθρο για το παιδομάζωμα και λίγο αργότερα, άρθρο για το παιδοφύλαγμα και τις

παιδουπόλεις. Το παιδομάζωμα χαρακτηρίζεται ως ένα από τα σκληρότερα δράματα της βορειοδυτικής ελληνικής υπαίθρου. Τα γεγονότα παρουσιάζονται ως εξής: Πλήθος χωρικών, μη έχοντας κάποια σανίδα σωτηρίας δήλωσαν τα παιδιά τους σε καταλόγους προκειμένου να τους χορηγηθούν τρόφιμα και ρούχα, μη γνωρίζοντας τι θα ακολουθούσε. Αντί της περίθαλψης αυτών των παιδιών, έπειτα από εντολή της Κόμινφορμ, εμφανίσθηκαν τα ανθρωπόμορφα όπως χαρακτηριστικά αναφέρει τέρατα του σλαβοκομμουνισμού, οι ειδεχθείς και πανάθλιοι «συμμορίτες» και προχώρησαν σε αρπαγές παιδιών, οδηγώντας τα εκτός συνόρων. Ακόμη συμπληρώνει πως οι εγκληματίες αυτοί τοποθετούσαν τα παιδιά σε τσουβάλια με σκοπό να τα μεταφέρουν, προκαλώντας παγκόσμια αντίδραση. Στόχος των ανταρτο-κομμουνιστών ήταν η αρπαγή 80.000 παιδιών. Ο τρόπος με το οποίο παρουσιάζεται η αρπαγή αυτών των παιδιών περιλαμβάνει τόσο μια δόση υπερβολής, ενώ αποτελεί και στοιχείο προπαγάνδας για την δράση των κομμουνιστικών συμμοριών, προκειμένου να τις υποβιβάσει στα μάτια των αναγνωστών και να δείξει την ανηθικότητα και την υπερβολή που τις χαρακτηρίζει, μη διστάζοντας ακόμα και μπροστά στα ίδια τα παιδιά να εφαρμόσουν ανήθικες πρακτικές. Από την άλλη πλευρά, το παιδοφύλαγμα παρουσιάζεται τελείως διαφορετικά. Μέσω άρθρου που απευθύνεται στους γονείς των παιδιών που βρίσκονται στις παιδοπούλεις της Θεσσαλονίκης, στις οποίες έγινε αυτοψία εκ μέρους του Νομάρχη κ. Μπόνη, διαβεβαιώνονται πως αυτά ζούνε σε εξαιρετικές συνθήκες και είναι απόλυτα ευχαριστημένα από την διαμονή τους εκεί. Στη συνέχεια αναφέρεται στα μαθήματα που παρακολουθούν, στην οργάνωση και στην επιμέλεια που λαμβάνουν. Τα ίδια τα παιδιά που ζουν εκεί δηλώνουν ευχαριστημένα και χαρούμενα. Συμπληρώνει επίσης, πως όλα βαίνουν αισίως διότι το έργο αυτό το διευθύνει προσωπικώς η βασίλισσα Φρειδερίκη. Συγκρίνοντας κανείς τις δύο πλευρές διαπιστώνει την μεγάλη διαφορά που χαρακτηρίζει την παρουσίαση των δύο τακτικών. Οι παιδουπόλεις οι οποίες αποτελούν δημιούργημα της βασίλισσας εκθειάζονται, ενώ η τακτική του παιδομαζώματος υπονομεύεται, πρώτον διότι διενεργήθηκε από τους κομμουνιστές και δεύτερον εξαιτίας της εθνικιστικής πλευράς της εφημερίδας και του προπαγανδιστικού της χαρακτήρα. Αν όμως αναλογιστεί κανείς την αλήθεια και χρησιμοποιήσει ως βάση την αντικειμενικότητα θα διαπιστώσει πως και οι δύο περιπτώσεις περιλαμβάνουν και την θετική και την αρνητική τους όψη.

Η κατηγορία της εφημερίδας με τίτλο: «Συμμορίτες»-Κομμουνιστές αναφέρεται εν συνόλω σε γεγονότα που εξυμνούν τα κατορθώματα του

Εθνικού Στρατού, στα οποία εντάσσονται οι εξοντώσεις συμμοριών και οι πανωλεθρίες που υπέστησαν, οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις περιοχών από κομμουνιστικά στοιχεία, αλλά και οι δράσεις συμμοριών. Ήδη από τις αρχές του 1947 η εφημερίδα περιλαμβάνει δημοσιεύματα για εξοντώσεις συμμοριών όπου αναλύονται λεπτομερώς όλες οι δράσεις του Εθνικού Στρατού και της χωροφυλακής. Περιγράφονται συμπλοκές στις επιμέρους ορεινές περιοχές, τα ονόματα και ο αριθμός των θυμάτων των συμπλοκών αυτών και το σύνολο των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων. Από το 1947 μέχρι και τα μέσα του 1948, τέτοιου είδους δημοσιεύματα πληθαίνουν, γεγονός που σχετίζεται με την αύξηση της δράσης των κομμουνιστικών ομάδων και τις προσπάθειες περιορισμού αυτών. Μάλιστα, προκειμένου να τονιστεί ακόμη περισσότερο το εύρος των επιτυχιών της κυβερνητικής πλευράς, χρησιμοποιούνται τίτλοι στα άρθρα όπως: εκκαθαριστικές επιχειρήσεις, πανωλεθρίες «συμμοριτών», διάλυση «συμμοριτών», πτώματα «συμμοριτών».

Επίσης, η τελευταία κατηγορία με τίτλο: «Εθνικός Στρατός», εξυμνεί τα κατορθώματα των μαχητών του Εθνικού Στρατού μέσα από διαφορετικού περιεχομένου άρθρα σε σχέση με την προηγούμενη κατηγορία. Εδώ, αναφέρονται επιτεύγματα του Έλληνα στρατιώτη, αποκηρύξεις τέκνων τα οποία είχαν συμμεριστεί το ΚΚΕ και οι εθνικόφρονες γονείς δεν τα αποδέχονται πλέον. Ακόμη, ορισμένοι φτάνουν στο σημείο να δηλώσουν δημόσια, καταθέτοντας το όνομά τους, την υποστήριξη τους στο έθνος και την πατρίδα, ενώ άλλοι ονομαστικά κάνουν δηλώσεις μετάνοιας για την υποστήριξη του κομμουνισμού. Η κατάσταση έχει φτάσει πλέον στο σημείο που η δύναμη του ΔΣΕ έχει περιοριστεί σημαντικά και η πλειοψηφία αντιλαμβάνεται πλέον ότι η νίκη του Εθνικού Στρατού είναι αρκετά κοντά. Έτσι φοβούμενοι τις μετέπειτα συνέπειες, πολλοί καταφεύγουν σε τέτοιου είδους δηλώσεις. Τέλος, προς τα τέλη του 1948, όταν εντείνονται τα επεισόδια ανάμεσα στις δύο παρατάξεις, δημοσιεύονται και άρθρα που καλούν τον πληθυσμό να συμμετέχει στον αγώνα εναντίον του εχθρού.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο Ιωάννης Μπακάλης εντοπίζεται να αρθρογραφεί στα πρώτα χρόνια έκδοσης της εφημερίδας «Φωνή της Καστοριάς», ενώ αργότερα εκδίδει τη δική του. Φαίνεται πως οι δύο αρθρογράφοι ήρθαν σε ρήξη και ο Μπακάλης ξεκίνησε το δικό του έργο. Συχνά άλλωστε εντοπίζονται δημοσιεύματα στην «Ορεστιάς», στα οποία ο Μπακάλης στρέφεται ενάντια του Ηλιάδη, υπονομεύοντας σε πολλές περιπτώσεις τον ρόλο του ως πολιτικός. Σε γενικές γραμμές στην «Ορεστιάς» εντοπίζονται θέματα που περιλαμβάνουν όλο το φάσμα της

καθημερινής ζωής. Το ύφος της έχει κατά βάση προπαγανδιστικό χαρακτήρα και λιγότερο ενημερωτικό και αντικειμενικό, καθώς τα γεγονότα παρουσιάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να δίνεται έμφαση στο έθνος και την πατρίδα και να υποτιμούνται οι ενέργειες του ΔΣΕ, των κομμουνιστών, του ΚΚΕ και γενικότερα του πανσλαβιστικού κομμουνισμού. Και εδώ κυριαρχούν οι έννοιες του εθνικισμού, του μοναρχισμού, του αντικομμουνισμού και του αντισλαβισμού, του πατριωτισμού, της υποστήριξης της βασιλείας και των ξένων δυνάμεων που παρουσιάζονται ως προστάτες του έθνους και τέλος της εξύμνησης των κατορθωμάτων των αγωνιστών του Εθνικού Στρατού, της χωροφυλακής και των αγωνιστών που συμμετείχαν σε παλαιότερες μάχες απελευθέρωσης της πατρίδας. Δεν εκτιμούν ιδιαίτερα τον μονάρχη Γεώργιο Β΄, απλώς ευελπιστούσαν ότι η μοναρχία θα τους προστάτευε από οποιοδήποτε είδους κομμουνιστικό πραξικόπημα. Η εφημερίδα έχει αρκετά καλή δομή, ενώ ο λόγος των αρθρογράφων είναι λιγότερο καυστικός σε σύγκριση με την «Φωνή της Καστοριάς», χρησιμοποιώντας πιο ήπιο τρόπο παράθεσης των πληροφοριών.

Συνοψίζοντας και οι δύο εφημερίδες αποτελούν εξαιρετική πηγή άντλησης πληροφοριών για την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου, παραλείποντας ωστόσο μέρος των αρχικών εξελίξεων καθώς η έναρξη έκδοσής τους τοποθετείται λίγο αργότερα και αρκετά μετά τα «Δεκεμβριανά» τα οποία αποτέλεσαν σημείο αιχμής στην ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου. Η «Φωνή» ξεκινάει την έκδοση των φύλλων της από τα τέλη του 1945, ενώ η «Ορεστιάς» από τις αρχές του 1947. Το γεγονός αυτό αποτελεί ένα από τα μειονεκτήματά τους, εφόσον παραλείπεται ένα από τα βασικότερα στάδια του εμφυλίου, το οποίο αποτέλεσε την πηγή της ερμηνείας και την βάση την μετέπειτα εξέλιξης των γεγονότων, με τις συγκρούσεις ανάμεσα στις διάφορες αντιστασιακές οργανώσεις και τους δωσίλογους της Κατοχής. Πρόκειται άλλωστε για ένα ακόμα επεισόδιο του Εμφυλίου Πολέμου, καθώς οι συγκρούσεις έλαβαν χώρα ανάμεσα στους ίδιους τους Έλληνες. Αμφότερες κινούνται στα ίδια πλαίσια σχετικά με την θεματολογία, ίσως όμως η «Φωνή» να καλύπτει μεγαλύτερο εύρος. Ενδεχομένως εξαιτίας της ιδιότητας του Ηλιάδη, ο οποίος πραγματοποιούσε συχνά επισκέψεις στην Αθήνα, συμμετέχοντας σε συνεδριάσεις της Βουλής και αντιλαμβάνοντας καλύτερα ορισμένες καταστάσεις, αλλά και εξαιτίας της μεγαλύτερης διάρκειας έκδοσής της. Τέλος, ο τίτλος της συγκεκριμένης εργασίας καλύπτει μια περίοδο από το 1943 έως το 1949, δεδομένου του ότι πραγματοποιήθηκε εκτεταμένη έρευνα στα σωζόμενα αρχεία για ανεύρεση πληροφοριών. Εξαιτίας όμως

της καταστροφής όλων των αρχειακών πηγών της περιόδου της Κατοχής από πυρκαγιά, δεν προέκυψαν ευρήματα προς μελέτη. Επιπλέον, σε ορισμένα δημοσιεύματα γίνονται νύξεις για την ύπαρξη σύγχρονων κομμουνιστικών εφημερίδων, πιθανόν παράνομων, η έρευνα όμως στα σωζόμενα αρχεία δεν καρποφόρησε και οι μόνες που καλύπτουν την εξεταζόμενη περίοδο για την περιοχή της Καστοριάς είναι η «Ορεστιάς» και η «Φωνή της Καστοριάς». Τέλος, για τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω, αλλά και εξαιτίας του ότι ορισμένα δημοσιεύματα αναφέρονται σε προγενέστερες περιόδους, προτιμήθηκαν οι συγκεκριμένες ημερομηνίες 1943-1949 για τον προσδιορισμό του τίτλου της εργασίας.

5.2 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλβανός Ραϋμόνδος (2000), «Ο Εμφύλιος από την Οπτική της Εφημερίδας Φωνή της Καστοριάς» στο: *Πτυχές του εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, Επιμέλεια: Κλεομένης Κουτσούκης, Ιωάννης Σακκάς, Αθήνα: Φιλίστωρ.

Αλβανός Ραϋμόνδος (2005), *Κοινωνικές συγκρούσεις και πολιτικές συμπεριφορές στην περιοχή της Καστοριάς (1922-1949)*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Αλβανός Ραϋμόνδος (2012), «Οι πολιτικές επιλογές των σλαβόφωνων της Δυτικής Μακεδονίας στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο», στο: *Η εποχή των ρήξεων, η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, Επιμέλεια: Βόγλης Π., Τσίλαγα Φλ., Χανδρινός Ιασ., Χαραλαμπίδης Μεν., Αθήνα: Επίκεντρο.

Βόγλης Πολυμέρης (2014), *Η αδύνατη επανάσταση, η κοινωνική δυναμική του Εμφυλίου Πολέμου*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Γεροζήσης Τριαντάφυλλος Α. (2021), *Βίτσι Αύγουστος-Νοέμβριος 1948*, Αθήνα: Σύγχρονη εποχή.

Γκολομπίας Γιώργος (2008), «Ορεστιάς» στο: *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784-1974*, Επιμέλεια: Δρούλια Λουκία, Κουτσοπανάγου Γιούλα, Τόμος Γ', Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών.

Γκολομπίας Γιώργος (2008), «Φωνή της Καστοριάς» στο: *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού τύπου 1784-1974*, Επιμέλεια: Δρούλια Λουκία, Κουτσοπανάγου Γιούλα, Τόμος Δ', Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών.

Ειδική οικονομική αποστολή του Οργανισμού Κοινής Ασφαλείας (1952), *Το Σχέδιο Μαρσάλ στην Ελλάδα, Ιούλιος 1948-Ιανουάριος 1952*, Αμερικανική Αποστολή για την Ελλάδα.

Ηλιάδου-Τάχου Σοφία (2017), *Τα χρώματα της βίας στη Δυτική Μακεδονία 1941-1944, Κατοχή-Αντίσταση-Εμφύλιες Συγκρούσεις*, Αθήνα: Επίκεντρο.

Ηλιάδου-Τάχου Σοφία, Ανδρέου Π. Ανδρέας (2019), «Μετασηματισμός των ταυτοτήτων των σλαβόφωνων της Δυτικής Μακεδονίας (1941-1944):

ο ρόλος των τοπικών ελίτ και η δυναμική της συγκυρίας» στο: *Κατοχή και Εμφύλιος στη Δυτική Μακεδονία*, Επιμέλεια: Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, Ανδρέας Π. Ανδρέου, Κώστας Κασβίκης, Ιωάννης Μπέτσας, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Ηλιάδου-Τάχου Σοφία (2021), *Η «εξελληνίσις» των αλλόγλωσσων, Μακεδονικό Ζήτημα και Εκπαίδευση (1870-1967)*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Θερμός Ηλίας (2000), «Ο Εμφύλιος και το Διεθνές Σύστημα» στο: *Πτυχές του εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, Επιμέλεια: Κλεομένης Κουτσούκης, Ιωάννης Σακκάς, Αθήνα: Φιλίστωρ.

Ιατρίδης Γιάννης (1996), «Η Βρετανία, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ελλάδα, 1945-9» στο: *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950, μελέτες για την πόλωση*, Επιμέλεια: Close David, Αθήνα: Φιλίστωρ.

Ιατρίδης Γιάννης (2002), «Το διεθνές πλαίσιο του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου» στο: *Ο Εμφύλιος Πόλεμος, από την Βάρκιζα στον Γράμμο, Φεβρουάριος 1945-Αύγουστος 1949*, Επιμέλεια: Νικολακόπουλος Ηλίας, Ρήγος Άλκης, Ψαλλίδας Γρηγόρης, Αθήνα: Θεμέλιο.

Καρυκόπουλος Πάνος (1984), *200 Χρόνια Ελληνικού Τύπου 1784-1984*, Αθήνα: Γρηγόρη.

Λάζου Βασιλική (2012), «Οι «εσωτερικοί πρόσφυγες» του εμφυλίου πολέμου: Ζητήματα χαρακτηρισμού και πρόνοιας», στο: *Η εποχή των ρήξεων, η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, Επιμέλεια: Βόγλης Π., Τσίλαγα Φλ., Χανδρινός Ιασ., Χαραλαμπίδης Μεν., Αθήνα: Επίκεντρο.

Λεβέντης Α. Γεώργιος (1963), *Η εναντίον της Μακεδονίας βουλγαροκομμουνιστική επιβουλή*, Αθήνα: Ιδιωτική.

Λόντος Π. (1971), *Ο Ελληνικός Στρατός κατά τον αντισυμμοριακόν αγώνα (1946-1949), Το πρώτον έτος του αντισυμμοριακού αγώνος 1946*, Αθήνα: Εκδόσις Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού.

Μάγερ Κώστας (1960), *Ιστορία του ελληνικού τύπου, εφημερίδες και περιοδικά 1901-1959, Τόμος Γ΄*, Αθήνα: Σερμπίνης Γεώργιος.

Μαραντζίδης Ν., Καλύβας Ν. Στάθης (2016), *Εμφύλια Πάθη*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Μαργαρίτης Γιώργος (2001), *Ιστορία του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949*, Τόμος Ι, 3^η έκδοση, Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Μπάεφ Ιόρνταν (1996), *Μια ματιά απ' έξω, Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα, Διεθνείς Διαστάσεις*, Αθήνα: Φιλίστωρ.

Μπέτσας Γιάννης, Ηλιάδου-Τάχου Σοφία, Ανδρέου Π. Ανδρέας (2019), «Τα παιδιά της Δυτικής Μακεδονίας στη δίνη του Εμφυλίου Πολέμου. Απόπειρα ιχνηλασίας» στο: *Κατοχή και Εμφύλιος στη Δυτική Μακεδονία*, Επιμέλεια: Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, Ανδρέας Π. Ανδρέου, Κώστας Κασβίκης, Ιωάννης Μπέτσας, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Παλαιόπουλος Στ. Γεώργιος (2019), «Διασπορά και εγκατάσταση Ελληνόπουλων της Δυτικής Μακεδονίας στο έδαφος των Λαϊκών Δημοκρατιών κατά την περίοδο του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου. Μία προσέγγιση υπό το φως ανέκδοτου υλικού» στο: *Κατοχή και Εμφύλιος στη Δυτική Μακεδονία*, Επιμέλεια: Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, Ανδρέας Π. Ανδρέου, Κώστας Κασβίκης, Ιωάννης Μπέτσας, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Πελαγίδης Ευστάθιος (1992), *Η αποκατάσταση των προσφύγων στη Δυτική Μακεδονία: 1923-1930*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Πλακούδας Σπυρίδων (2017), *Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος (1946-1949), Πεδίο μάχης του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα: Επίκεντρο.

Ροδάκης Περικλής, Γραμμένος Μπάμπης (1987), *Έτσι άρχισε ο εμφύλιος πόλεμος, Η τρομοκρατία μετά την Βάρκιζα 1945-1947*, Αθήνα: Γλάρος.

Σαράφη Λη, (2002), «Η Λευκή Τρομοκρατία, Μοχλός σύνθλιψης του αντιστασιακού φρονήματος. Ο νομός Τρικάλων το 1945», στο: *Ο Εμφύλιος Πόλεμος, από την Βάρκιζα στον Γράμμο, Φεβρουάριος 1945-Αύγουστος 1949*, Επιμέλεια: Νικολακόπουλος Ηλίας, Ρήγος Άλκης, Ψαλλίδας Γρηγόρης, Αθήνα: Θεμέλιο.

Σακκάς Ιωάννης (2000), «Η βία της εξουσίας, Το κράτος και η λευκή τρομοκρατία στην Ευρυτανία, 1946-1949» στο: *Πτυχές του εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, Επιμέλεια: Κλεομένης Κουτσούκης, Ιωάννης Σακκάς, Αθήνα: Φιλίστωρ.

Σκαλιδάκης Ιωάννης (2012), *Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (1944): ένας τύπος επαναστατικής εξουσίας: πολιτικές, οικονομικές και*

κοινωνικές παράμετροι, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Σφήκας Θανάσης Δ. (2007), *Το «Χωλό Άλογο» Οι διεθνείς συνθήκες της ελληνικής κρίσης 1941-1949*, Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Τούντα-Φεργάδη Αρετή (2000), «Παράμετροι των Διεθνών Διαστάσεων του Εμφυλίου» στο: *Πτυχές του εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, Επιμέλεια: Κλεομένης Κουτσούκης, Ιωάννης Σακκάς, Αθήνα: Φιλίστωρ.

Τσίλαγα Φλώρα (2012), «Δράσεις και αντιδράσεις μεροληψίας: η αποστολή της UNRRA στην Ελλάδα, 1945-1947, στο: *Η εποχή των ρήξεων, η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, Επιμέλεια: Βόγλης Π., Τσίλαγα Φλ., Χανδρινός Ιασ., Χαραλαμπίδης Μεν., Αθήνα: Επίκεντρο.

Close David (1996), «Εισαγωγή» στο: *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950, μελέτες για την πόλωση*, Επιμέλεια: Close David, Αθήνα: Φιλίστωρ.

Close David (1996), «Η ανοικοδόμηση του κράτους της Δεξιάς» στο: *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950, μελέτες για την πόλωση*, Επιμέλεια: Close David, Αθήνα: Φιλίστωρ.

Close David, Βερέμης Θάνος (1996), «Ο στρατιωτικός αγώνας, 1945-9» στο: *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950, μελέτες για την πόλωση*, Επιμέλεια: Close David, Αθήνα: Φιλίστωρ.

Close David (2006), *Ελλάδα 1945-2004, Πολιτική, Κοινωνία, Οικονομία*, μτφρ. Μερτίκας Γιώργος, Επιμέλεια: Μαρκέτος Σπύρος, Θεσσαλονίκη: Θύραθεν.

Cohen M., Manion L., Morrison K. (2008), *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Gerolymatos Andre (2018), *Εμφύλιος Ελλάδα 1943-1949, Ένας διεθνής πόλεμος, Η εξέλιξη και ο αντίκτυπός του στη σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα: Διόπτρα.

Heinz Richter (1997), *Η επέμβαση των Άγγλων στην Ελλάδα, από τη Βάρκιζα στον Εμφύλιο Πόλεμο, Φεβρουάριος 1945-Αύγουστος 1946*, μτφρ. Βαλλιάνος Περικλής, Γιαννάρης Γιώργος, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «ΕΣΤΙΑΣ».

Richter Heinz A. (2009), *Η Εθνική Αντίσταση και οι συνέπειές της*, μτφρ. Ελίζα Παναγιωτάτου, Φανή Γαϊδατζή, Άννα Μαρκουλιδάκη, Αθήνα: Μεσόγειος.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Μάνεση Μανιώ (27/2/2022), «Διάσκεψη της Γιάλτας: Η «Συμφωνία των ποσοστών» και ο θρύλος της χαρτοπετσέτας», στο: *ertnews.gr*, Ανακτήθηκε από: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/mono-sto-ertgr/i-diaskepsi-tis-gialtas/> στις 17/3/2024.

Μαραντζίδης Νίκος (7/1/2012), «Η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση», στο: *Η Καθημερινή*, Ανακτήθηκε από: <https://www.kathimerini.gr/society/447313/i-prosorini-dimokratiki-kyvernisi/> στις 21/8/2024.

Μπούτσικος Χρυσοβαλάντης (2021), *Μνήμη και λήθη σε α' πρόσωπο: ιδεολογικός διχασμός και εμφύλιες συγκρούσεις στην Αργολιδοκορινθία (φθινόπωρο 1944-φθινόπωρο 1949)*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, σ. 33, Ανακτήθηκε στις 31/3/2024 από: <https://freader.ekt.gr/eadd/index.php?doc=50239&lang=el#p=1>

Νικολαΐδου Ελένη (14/11/2023), «Τα παιδιά του εμφυλίου πολέμου: “Παιδομάζωμα” ή “Παιδοσώσιμο”;», στο: *NEWS24/7*, Ανακτήθηκε από: <https://www.news247.gr/gnomes/ta-paidia-tou-emfiliou-polemou-paidomazoma-i-paidososimo/> στις 23/8/2024.

Πετρόπουλος Γιώργος (10/2/2002), «Η Διάσκεψη της Γιάλτας», στο: *Ριζοσπάστης*, Σελίδα:12, Ανακτήθηκε από: <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=1139462> στις 20/3/2024.

Πετρόπουλος Γιώργος (13/3/2005), «Το δόγμα Τρούμαν», στο: *Ριζοσπάστης*, Σελίδα:11, Ανακτήθηκε από: <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=2755792> στις 17/3/2024.

Σακελλαρόπουλος Αναστάσιος (2020), *Ελληνικός Στρατός 1935-1945. Η μετάβαση από τον αλυτρωτισμό στην αυτόνομη παρεμβατικότητα*, Διδακτορική Διατριβή, Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, σ.314-315, Ανακτήθηκε στις 2/4/2024 από:

<https://freader.ekt.gr/eadd/index.php?doc=48658&lang=el#p=1>

Στούκας Μιχάλης (31/5/2020), «Τα «παιδιά του Εμφυλίου»: Το «παιδομάζωμα» και το «παιδοφύλαγμα» που οδήγησε χιλιάδες παιδιά στις Ανατολικές χώρες», στο: *Πρώτο Θέμα*, Ανακτήθηκε από:

<https://www.protothema.gr/stories/article/1012057/ta-paidia-tou-emfuliou-to-paidomazoma/> στις 23/8/2024.

29/12/2022, «Προσωπικότητες προσφύγων της Καστοριάς: Περικλής Ηλιάδης», στο: *fouit.gr*, Ανακτήθηκε από:

<https://fouit.gr/2022/12/29/prosopikotites-prosfygon-tis-kastorias-periklis-iliadis/>

στις 2/11/2024.

ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Εφημερίδα «Φωνή της Καστοριάς», Αρχείο Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς.

Εφημερίδα «Ορεστιάς», Αρχείο Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

Η ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΟΤΗΣ

Πολλά από καιρού γράφονται και λέγονται, για την Έθνική Ενότητα ή μάλλον για την Έθνική διαίρεσή μας, αλλά στην πραγματικότητα μεταξύ του λαού ή μόνω πρώτη είναι πλήρης, ή δευτέρα ανύπαρκτος.

Από της 28ης Οκτωβρίου 1940, ούσωμον τό Έθνος ενεκρινε την ακολουθουμένη Πολιτική, ανέλαβε και διεξήγαγε τον πόλεμον ήνωμενον.

Μετά την εισβολή με καρτερία και γενναιοψυχία υπεμεινε τό θεινά αούτης και άντεδρασε ούσωμο κατάτων κατακτητών.

Η μόνη παραφώνια ήτο ή δημιουργία, στή Μέση Ανατολή πολιτικού ζητήματος, και ή συνωμοτική δράσις του Κ. Κ. Ε. και των παραφύτων του στή Μέση Ανατολή, και στήν κατεχομένη Ελλάδα, για την διάλυση του Έθνικου Στρατού και την διαία κατάληψη της έξουσιαις.

Κακώς διδεται—όθενδήποτε—ό χαρακτηρισμός της Έθνικης διαίρεσεως, διότι ό μέν λαός και οι τηρούντες με αυτόν επαφήν πολιτικοί είναι ένωμενοι, οι δε πολιτικάντηδες και κουκουέδες δεν μπορούν να άπαρηθούν έαυτούς.

Ο λαός ό Έθνικόφρων, δηλαδή ό μήκουκουεδίζων, είναι ένωμενος εις τό προεζέχοντα ζητήματά μας της δικαιοσεως των Έθνικών διεκδικήσεων, των παλαιών και προσφατων άγώνων μας και την νοικοκυρεμένην διακυβέρνησιν της χώρας μας. Πολιτικά προγράμματα δεν τον χωρίζουν ούσιωδώς, διότι, κατά μερίστην πλειοψηφίαν μικροαστός, μικρογεωργός και μικροϊδιοκτήτης, δεν χωρίζεται εις διαφόρους τάξεις εκ δεπέρας γνωρίζει, ότι ούδέποτε μέχρι σήμερα, εκυβερνήθη από κόμματα ώρισμένων και άποκλειστικών Αρχών.

Τά μέχρι του 1936 κυβερνήσαντα την Ελλάδα κόμματα ήσαν άπολύτως προσωπικά και όχι ώρισμένων πολιτικών άρχων, έφ' όσον δε από πολλού εξέλιπον οι δημιουργοί—Αρχηγοί των, είναι μοιραίον να εκλείψουν και οι διάδοχοί των, έφ' όσον δεν κατορθώσουν να εξελιχθούν εις πραγματικούς Αρχηγούς, διότι είναι φυσικόν να ατειρέψη και ή έρυσή μετά την πηγήν.

Μένει φυσικά τό Κ. Κ. Ε., αλλά αι άρχαι και ή όρασις του είναι γνωσταί «ένας είναι ό σκοπός μας» με την χαρακτηριστικήν κίνησιν της δεξιής χειρός προς την άριστεράν τζέπην του γελικού και τό γνωστό πρόγραμμα του: Αύτοκρατία—όχλοκρατία, όμρηρείαι και όμαδικοί τάφοι, όταν είναι στήν Αρχή, συνωμοταί, δολοφονταί, ύποσκαφισ των πάντων, όταν είναι εκτός αυτής.

Και γεννάται τό έρώτημα, τί έννοούν οι ψάλλοντες τό τροπάριον της εθνικής Ένώσεως; την ένωσιν—σύμπραξιν προεκλογικώς και μετεκλογικώς με τό Κ. Κ. Ε. ή των εθνικοφρόνων πολιτικών μεταξύ των;

Σύμπραξις με τό Κ. Κ. Ε. είναι αδύνατος κατ' άρχήν και όπωσδιποτε, αι δε τάξεις των άρχων εθνικοφρόνων, έχουν άραιωθή κατά πολύ, διότι τό Κ. Κ. Ε. πολλούς μεν εξ αυτών «Αηδι προείπεν» τους δε επίζησαντας αρκετά έσωφρόνισε δεδομένου, ότι δεν μπορούν πάντοτε να στηρίζωνται εις τον ήρωισμόν όλίγων ένόπλων πατριωτών, εις την αταπάρρησιν όλίγων έπίσης χωροφυλάκων και εις την άποφασιστικήν και άποτελεσματικήν δοθήθειαν του Σκόρπυ.

Απομένει τώρα ή ένωσις—σύμπραξις των Έθνικοφρόνων πολιτικών. Αύτη, υπό την πίεσιν της λαϊκής βελήσεως, αυτομάτως δά επέλθη προεκλογικώς, έφ' όσον δά ύπάρχει αντίπαλος ό μέγιστος έχθρός του Έθνους, τό Κ. Κ. Ε. (αι τυχόν παραφώνια πεισιμόνων έσατογήρων και άρχων άνευ όπαδών καμμία έπιρροή δεν μπορούν να έγουν). Αν ούτος φυγομαχία έπιβάλλεται Έθνικώς και Πολιτικώς ό χωρισμός των κομμάτων ή τουλάχιστον των συγκροτημάτων προεκλογικώς, διά τό άποφυγόμενον κατά τον Ρωσικόον τύπον, διορισμόν των Βουλευτών, έρήμην του λαού, είμεθα δε έδβαιοι, ότι με την διαίδησιν πού τον διακρίνει, δά άνηθή να εύρη τους εκλεκτούς του, πού δά δάλουν όλα τά πράγματα στή θέση τους.

Διά μετεκλογικήν σύμπραξιν είναι μάταιον να συζητούμεν, αφού δεν ζεύρομεν τί δά άποφασίση ή Α. Μ. ό λαός και ποίοι δά είναι οι μέλλοντες να συζητήσουν.

Απομένει όμως ένα ύψιστον Έθνικόν καθήκον του άνευδύνου ανωτάτου Αρχόντος. Να άναδείξη τό ταχύτερον, χωρίς άμφιταλαντεύσεις και χροντριβήν, άχρημάτιστον, ούσδιποτε τύπου Κυβέρνησιν, με την έντολήν να προκηρύξη τάχιιστα έκλογάς. Και τότε αυτομάτως δά παύση κάθε έριστική διάθεσις των έχόντων έλπίδα επιθώσεως Πολιτικών, διότι τότε λόγον δά έχη ή Α. Μ. ό λαός, τά δε οικονομικά και άλλα

ζητήματά μας αυτομάτως δά βελτιωθούν, διότι ό καθένας δά νοιώση, ότι θάινομεν προς την όμαλότητα. Θ. ΔΟΥΜΑΣ

Η ΕΝ ΘΥΝΙΚΗ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τό Πανελλήνιον Συνέδριον των ένδικών διεκδικήσεων έν Θυνηκήν, ύπήρξεν ύπεροχον εις έμφάνισιν. Δεν έμεινε γωνία του Έλληνισμού πού δεν έλαβε μέρος εις αυτό. Περι τούς χιλίους πληρεξούσιοι έξ όλης της Ελλάδος, ιεράρχει κύρους, καθηγηταί πανεπιστημίων, ανώτατοι έν άποστρατείαι στρατιωτικοί, πολιτευταί, έμποροι, διανοούμενοι και επαγγελματία έλαβον μέρος και έξωνυχίσθη πλήρως τό μέγα και φλέγον τουτό ζήτημα. Και μόνον οι αιώνιοι κοκκινσοκούφηδες, οι ύβρισταί και από συστήματος συκεφάνταί και διαστραφέις των πάντων, έχαρακτήρισαν την πραγματικήν αυτήν ένδοσυνέλευσιν με τό ρυπαρόφυλλά των, ως «λαθρεμπόριον ένδο διεκδικήσεων», ως όργανυδέν από τό «μαύρο μέτωπον» και ως άποτελούμενον από «δοσιλόγους!»

ΤΕΤΑΡΤΗ ΝΩΒΡΙΟΥ 1940!

Είνε ή ήμέρα του πρώτου βομβαρδισμού της πόλεως μας, υπό των θραυδών άερολητών του Μουσσολινι, καθ' ή έσοχμεν αρκετά θύματα.

Και τό μέν γεγονός ήμβλύνθη βέβαιά ύποστών την έπήρειαν του χρόνου και έπισκίασέν υπό γεγονότων πολύ μεγαλειέρων και τρομακτικώτερων.

Πάντως όμως μένει και δά μένη ή στίγμα αιώνιον εις τό μέτωπον και την ιστορίαν της χώρας των «κενταύρων», «λικών», χαμαιλέοντων και έρπετών, ό βοιβαρδισμός μιας μικρής, άνοχούρτου και νευ αιδεμιάς στρατ. σημασίας πόλεως.

Αλλά και από λαόν της ήδικής ύπστάθμης του Ιταλικού κανείς δεν άνέμενε βεβαίως γενναίωτερα παραδείγματα και στοιχειωδώς άνθρώπινα ουναισιόματα.

ΔΙΚΑΙΩΣΙΣ

Ο διδασκαλικός κλάδος, τό θεμέλιον και ή κορμίν παντός φιλοπροόδου και έννομομένου έθνους, διά πολλών από τριακοτάστιας, δηλαδή περιπέτειών και ως ούραγί ως μη άφειλε, της ναυπαλληλικής οικογενείας, πράγμα όπερ και μόνον τουτό, όλην ήσαν ήκαθεν έπιδρασιν, ίδιως επί των σθενεοτέρων τον χαρακτήρα, με τό γνωστό τραγικό σύγχρονα άποτελέσματα.

Έντεθεν ή επελδούσα άποδοση δικασώνης θαδεμολογικής, άποτελεί επανέρθειν και μας πληροί χάρος και ύπερηφανείαι. Είμεθα δε άπολύτως βέβαιοι, ότι πλουσιό και ό κλάδος ό άποδωση έφεξης του τίμημα της εθνικής ταύτης χειρονομίας.